પ્રેમોપહાર.

શ્રીમાન્ [illegible]

[illegible]

[illegible]

બાળબ્રહ્મચારી સ્વ૦ પન્યાસજી મહારાજશ્રી

ભાવવિજયજી મહારાજ.

જન્મ સં. ૧૯૦૦ ફાગણ શુદી ૮ વડી દિક્ષા સં. ૧૯૩૨ ચૈત્રવદી ૫

દિક્ષા સં. ૧૯૩૨ માગશરશુદી ૨ પન્યાસપદ સં. ૧૯૫૮કારતકવદી૨

સ્વર્ગવાસ સં. ૧૯૭૯ શ્રાવણ શુદી ૩.

સમર્પણ.

અનેક ગુણસમૂહવિભૂષિત પુજ્યપાદ સ્વર્ગસ્થ પન્યાસજી મહારાજશ્રી ભાવવિજયજી મહારાજ.

આપે દેશ–વિદેશમાં વિચરી અનેક ભવ્ય જીવોને સુધાજળ પાઇ–સિંચન કરી પ્રફુલિત કર્યા છે, જૈનપુરી–પાટણ નગરમાં આપશ્રીનો પ્રથમ દિક્ષામહોત્સવ અને બાળબ્રહ્મચારી તરીકેનું પ્રથમ માન આપે મેળવ્યું છે. ગામેગામ વિહાર કરી અનેક જીવોને પ્રતિબોધ પમાડી ઉજમણાં, ઓચ્છવો અને તેવાં અનેક ધર્મની અભિવૃદ્ધિ, શાશનોન્નતિનાં કાર્યો આપશ્રીના ઉપદેશથી થયાં છે.

શ્રીમાન આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયનીતિસુરીશ્વરજી મહારાજ જેવા વિદ્વાન–મુનિરાજ કે જેઓ હાલમાં જીર્ણોદ્ધાર, પુસ્તકોદ્ધાર વીગેરે શાશનની શોભાનાં અનેક કાર્યો કરી રહ્યા છે તેવા સુશિષ્ય રત્ન અને તેવોજ આપનો લગભગ પચીસ શિષ્યનો પરિવાર ખરેખર આપના આત્માને શાંતિ આપી રહ્યો છે.

આપની ધર્મ–ધગશ–વિશુદ્ધ હૃદય–સરળતા વિગેરે ગુણોથી આકર્ષાઇ આ "સિદ્ધસેન–દિવાકરસૂરિ યાને વિક્રમના સમયનું હિંદ" નું ઐતિહાસીક પુસ્તક આપને પ્રેમપૂર્વક સમર્પી કૃતાર્થ થાઉં છું.

લી० આપનો ચર્ણરજ,

અચરતલાલ.

આભાર.

પુન્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયનીતિ સૂરીશ્વરજી મહારાજના સદુપદેશથી શેઠ મણીલાલ સુરચંદભાઇએ તેમના સુપુત્ર સ્વ. ભાઇ **નરોત્તમદાસ મણીલાલની** યાદગીરી નીમિત્તે આ પુસ્તકની પ્રથમથી બસો નકલના ગ્રાહક થઇ અમારા આ કાર્યને સહાનુભુતિ આપી છે તે માટે ઉક્ત મહાત્માશ્રીનો અને શેઠશ્રી **મણીલાલભાઈ સુરચંદભાઇનો** અમો આભાર માનીએ છીએ.

લી. પ્રકાશક.

પ્રસ્તાવના.

ગુજરાતી જૈન સાહિત્યને લગતું આ પુસ્તક પોતાનો ફાળો આપી જૈન સાહિત્યના વધારો કરે છે. સિદ્ધસેન દિવાકર પોતે બ્રાહ્મણ જૈનધર્મના દ્વેષી જતાં વિધી યોગે જૈન દીક્ષા લઇ જૈન શાસનના નાયક તરીકે તેમણે જૈન શાસનની અપૂર્વ સેવા બજાવી છે. વિક્રમ જેવા મોટા રાજાને પ્રતિબોધી ધર્મની ઉન્નતિનાં કાર્યો તેની પાસે કરાવેલાં છે એટલુંજ નહી પણ દિવાકરજીનાં સમાગમથી રાજાએ પૃથ્વીને અનૃણી બનાવી પોતાનો સંવત્સર ચલાવી જગતમાં પોતાનું નામ અમર કર્યું. અને કલિયુગમાં પણ એક વખત પૃથ્વીને જૈન મય બનાવી પોતાની જીંદગી સફળ કરી.

વિક્રમ અને સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિના ઇતિહાસને લગતાં દરેક પુસ્તકો જેવાં કે વિક્રમચરિત્ર, પ્રબંધ ચિંતામણી, પ્રભાવક ચરિત્ર, ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધ, આનંદ કાવ્ય મહોદધી મૌક્તિક ૬ ઠ્ઠુ, જૈન ઇતિહાસ, પરિશિષ્ટ પર્વ વગેરે ઘણાખરા પુસ્તકોનુ અવલોકન કરી આ પુસ્તકની કૃતિ આલેખવામા આવી છે. વિક્રમની સાથે રૂપચંદકુમારનો પ્રસંગ એ મૌક્તિકજીહામાથી લેવામા આવ્યો છે, જે રસીક અને બોધદાયક હોવાથી આ જમાનામા ઉપયોગી થાય તેવો છે.

લેખકનો આશય તો કોઇ રીતે આવા મહાન પ્રભાવક પુરૂષનો પ્રભાવ જગતમા જાહેર કરી તેમના ગુણ ગર્ભમાં પોતાની અને પરની આત્મશુદ્ધિ થાય તેટલોજ માત્ર છે છતા પણ પ્રમાદ વડે સ્ખલના થઇ હોય તો વિદ્વાન વાચક વર્ગ [illegible] સુધારો કરશે.

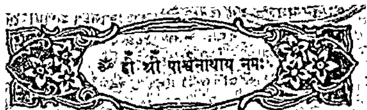
વિક્રમાદિત્યનું નામ તો જગતમા જાહેર છે. એટલે તેને માટે કંઇ [illegible] એ તો પાના ભરાવવાં જેવું છે છતા આ પુસ્તકમા તેના [illegible] રૂપચંદકુમાર [illegible] ઉમેરો કરવામાં આવ્યો છે તેમજ દિવાકરસૂરિ [illegible] કરવામા આવ્યો છે કે જે જાહેર ઇતિહાસમા

અપ્રગટ છે. અને સમાજ પણ જાણે કે વિક્રમાર્ક પરમ જૈન અને સિદ્ધસેન દિવાકરના ઉત્તમ શિષ્ય શ્રાવક હતા જેનું પ્રમાણ મહાકાલ મંદિરજ બસ છે એ ચમત્કારજ ગુમ્રે નૈવાને પ્રતિબોધવાને સમર્થ છે એક બીજું પ્રમાણ વિક્રમના પુછવાથી સર્વજ્ઞપુત્રે કહેલી ગાથા કે જે સંવત ૧૧૯૯ વર્ષ વિત્યાપછી હે રાજા ! તારાજ જેવો કુમારપાળ જૈન રાજા થશે. એ મતલબની પ્રાસાદમાં કોતરાવેલી ગાથાજ વિક્રમાદિત્યના જૈનીપણાની અપૂર્વ ખાતરી છે. જો કે રાજા પ્રથમ મહાકાલમાં રહેલા મહાદેવના ભક્ત હતા હરસિદ્ધ (કાલિકા) માતાનો ચુસ્ત પૂજારી હતો, પરંતુ જ્યારથી મહાકાલના પ્રાસાદમાંથી મહાદેવનું લીંગ ફાટીને અવંતી પાર્શ્વનાથ પ્રગટ થયા અને તેને લગતો ઇતિહાસ દિવાકર સૂરિના મુખમાથી સાંભળ્યો ત્યારથી રાજામાં પરિવર્તન થયું એટલુંજ નહી પરંતુ પ્રજામાં તેની સારી અસર થઇ અને જૈનત્વ ભાવનાના બીજ રાજા પ્રજામાં રોપાણાં. અવંતી પાર્શ્વનાથનો મહીમા દેશપરદેશમાં ગવાણો, કાળે ફરીને પાછું એ તીર્થ મિથ્યાત્વીઓને હાથે ફરીને મહાદેવના રૂપમાં પાછુ પ્રગટ થયું.

વિક્રમાદિત્ય પછી કાળે કરીને કુમારપાળ રાજ્ય પામ્યા પહેલાં દેશપરદેશ પરિભ્રમણ કરે છે તે વખતે તે માળવામાં આવે છે ત્યારે ઉજ્જયિનીના મહાકાલના પ્રાસાદમા આ ગાથા તેના વાંચવામાં આવે છે અને એક વૃદ્ધ પુરૂષ પાસેથી તેને લગતો સમસ્ત ઇતિહાસ પોતે જાણે છે એમ આપણે ઇતિહાસ ઉપરથી સમજી શકીયે છીએ. કુમારપાળે વાંચેલી તે ગાથા લગભગ બારસેં વર્ષની વાતની તે સાક્ષીભૂત છે કે વિક્રમાદિત્ય જૈન રાજા હતા અને દિવાકરના પ્રભાવથી તેણે દુન્યાનું દારિદ્ર દૂર કરી પોતાનો સંવત્સર ચલાવ્યો હતો. પોતે પરદુઃખભંજન તરીકે જગતમાં જાહેર થયા હતા તે સિવાય તેના બીજા અનેક પ્રસંગોથી તે જગતમાં પ્રસિદ્ધ થયા હતા.

લી० પ્રકાશક.

વિષયાનુક્રમણિકા.

'સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિ'

અથવા

'વિક્રમના સમયનું હિંદ'

—→※◎※←—

પ્રકરણ ૧ લું.

રાજકુમારી

લગભગ પ્રહર રાત્રીનો સમય થવા આવ્યો છે. માણસોનો પગરવ અત્યારે ક્વચિત ક્વચિત સંભળાતો માલૂમ પડે છે. ધીમે ધીમે અંધકારનું સામ્રાજ્ય જગત ઉપર ચારે બાજુએ પ્રસરી રહ્યું છે, તેવા સમયમાં એક સૌંદર્ય સંપન્ન બાળિકા પોતાના 'સોહામણા મંજુલ' મંદિરના ઝરૂખે (કે.ઝરૂખા) ઊભી ઊભી નજીકના મંદિરમાંથી આવતી સંગીતની ધુન

ખોમાં મશગુલ થઇ છતી એકચિત્તે સ્વર્ગીય સુખની
રમાં આસકત હતી. આજ કેટલાય દીવસથી બાલિ
હમણાં હમણાં આવી રીતે રાત્રીને સમયે સંગીતના ગ
તાનમાં લુબ્ધ રહેતી જેથી તેના જીવનમાં પરિવર્તન
પામ્યું હતું એક વખતની ઉચ્છાંછળા સ્વભાવવાળી તોફ
બાળા હમણાં ગંભિરતા ભરેલી, ઠરેલી, હૃદયની કંઇ
લાગણીઓને હૃદયમાંજ ગોપવતી વિચારવંત થઇ છતી ને
યમાં ઉદ્ભવતા વિચારનાં કેટલાંક મોજાં ખડક સાથે અથ
ત્યાંને ત્યાંજ સમાપ્ત થઇ જતાં, અત્યારે સંગીતના તાનમાં
ચિત્ત થયેલી બાળા ગોખમાં ઉભી ઉભી મુગ્ધભાવે સંગીત
આનંદમાં ડુબેલી હતી, ત્યાં પાછળથી આવીને કોઇએ તે
ખભા ઉપર હાથ મુકયો, બાળા ચમકી, વાંકી ગરદન
તીચ્છીં નજરે હાથ મુકનાર તરફ નજર કરી " શ્રીમતી

"હા, બેન ? શું વિચારમાં કંઇ!"

"જો કેવું મજાનું સંગીત છે! આહ! સંગીત એ
પ્રભુના ઘરનો દીવ્ય પ્રાસાદી છે! શ્રીમતી! આપણે એવું
ગીત કરાવીએ તો! પ્રભાતમાં તું બાપુ પાસે જઇ મ
વિચાર જણાવજે!" બાળાએ પોતાના મોરલી સરખા મ
અવાજે સખીને કહ્યું.

"બેન ગુસ્સે ન થાય તો એક વાત કહું."

"કહે, શી છે તારી વાત ?"

"રમણ વિના એ સર્વ ગાનતાનની મજા ફોગટ છે, બે

કોઈ ચતુર પુરૂષને એ યોગ્ય ! તમે હૃદયમાં વ્યર્થ કલેશ ના કરો. ” બ્હીતાં બ્હીતાં શ્રીમતીએ ખરી સલાહ આપી.

"ચુપ રહે હરામજાદી ! નથી જાણતી કે મારે લગ્ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા છે ? ” કાંઈક ગુસ્સાથી બાળાએ દાસી શ્રીમતીને ધમકાવી;

" માફ કરો બેન માઠું લાગ્યું હોય તો ! બાલ્યપણુની લીલા જુદી હોય છે. યુવાનીની ક્રીડા તેનાથી પણ જુદી હોય છે. બાળપણમાં જે વિચારો, વાતાવરણ, આચરણ હોય તેનું યૌવન આવતાં તરતજ પરિવર્ત્તન થઈ જાય છે, આ યૌવનનું તોફાન આમને આમ તમે કયાં સુધી ખમી શકશો ? ગાન, તાન અને બીજા અનેક બાહ્ય ઉપચારોથી પરણ્યા વગર એમ માનો છો કે તમે આત્માને તૃપ્ત કરી શકશો ? તેજ વખત અમે તો સમજાવ્યું હતું કે હાં હાં બેન ? એવી પરણવાની હઠ ન કરશો. પણ રાજહઠ અને સ્ત્રીહઠ તેમજ બાળહઠ આગળ લાચાર ? ” શ્રીમતીએ આ મુગ્ધ બાળાને આસ્તેથી સમજાવવા માડયું.

બાળા વિચારમાં પડી ગઈ. તેને પણ આજે સોળ વર્ષનાં વ્હાણાં વહી ગયાં હતાં, યૌવનનાં પ્રત્યેક લક્ષણો તેના અંગમાં પ્રફુલ્લિત થયાં છતાં કામદેવનાં પંચરંગી બાણો તેના ચિત્તને ચળવિચળ કરી રહ્યાં હતાં, હસતાં હસતાં અને વાતવાતમાં નહી પરણવાની કરેલી પ્રતિજ્ઞાએ આજે તેણીને મુશ્કેલીમાં ઉતારી હતી. હવે લગ્ન પણ થાય નહી, તેમ પ્રતિજ્ઞા પણ પળાય નહી ! ! આ દુઃખ તે કોને કહેવાય ? બાળિકા અંતરમાંને

અંતરમાં મુંઝાતી હતી. ઉર્મિઓ હૃદયમાં ઉભરાતી ને પાછી હલવાતી હતી. આજે શ્રીમતીનું સત્ય વચન સાંભળી તેણીના હૃદયમાં તેની કાંઈક અસર થઇ આવવાથી આખરે તેણી બોલી "શ્રીમતી ? કહે આવે સમયે મારે શું કરવું ?"

"કોઇ ચતુર પુરૂષ સાથે લગ્ન કરવું." શ્રીમતીએ કહ્યું.

"છટ ! એમ કંઇ કરેલી પ્રતિજ્ઞા તોડાય ! શ્રીમતી, સુંદેહું શી રીતે ચટાય ! વળી ગુપ્ત રીતે પણ કોઈની સાથે પ્રીતી કરવાથી ઉલટી મારા કુળની આબરૂ જાય. ને મારા માબાપનું નામ કલંકીત થાય." બાળાએ પોતાના હૃદયનો ભાવ જણાવ્યો.

"એ કાંઈ મારાથી ન કહેવાય, આપણે એવું કામ કરીએ કે જેથી માબાપની આબરૂ પણ ન જાય અને તારૂં 'પણ' પણ જળવાય"

"તે કેવી રીતે વારૂ ?"

"કોઇ ચતુર પુરૂષ સાથે પરણીને ગુપ્ત રીતે તેની સાથે પ્રીતિ કરવી, ખાનપાન તથા ભોગવિલાસના તારા દરેક મુરાદો તારે પુરી કરવી. કેમ! ગાંધર્વવિધિએ લગ્ન કરેલા પતી સાથે સ્નેહ વિલાસનાં સુખને ભોગવતાં ક્યાંથી લાગશે ? ને બહાર પણ તમને કોઇ કલંકિત ન જણાશે." શ્રીમતીએ વચલો માર્ગ સુચવ્યો.

"અરે, પણ એ કેમ થાય ! જ્યારે એ વાત ફુટી જાય

ત્યારે જગતમાં મારી નિંદા થાય અને મારાં માતા પિતાની આબરૂના કાંકરા થાય."

"પણ એટલું નથી સમજતાં બેન ! કે પતિ વીના જન્મારો એળે જાય ! સ્ત્રીઓની શોભા તો પુરૂષથીજ જળવાય. મહીયરમાં રાજ્ય સાહેબી હોય, પોતે સૌંદર્ય સંપન્ન અને સ્ત્રીઓની ચોસેઠે કળાએ કરીને યુક્ત હોય છતાં જો તેને પ્રિયતમ ચતુર ન મળે તો તેનું જીવતર જગતમાં વ્યર્થ જાય ! સ્ત્રીઓનું સુખ, સૌભાગ્ય, સમૃદ્ધિ એ સર્વ ચતુર પતિ મલવાથીજ ઉજ્વળ કહેવાય !"

"હાં, પણ શ્રીમતી ? એવા ચતુર પુરૂષો કયાં રેઢા પડયા હોય તે એમ આપણને સહેજમાં મળી આવે ? કદાચ ચતુરની શોધ કરતાં જો કોઇ મુરખો નશીબ સાથે અફળાઇ જાય, તો બધું કર્યું-કારવ્યું ધૂળધાણી થાય, એ તો કલ્પવૃક્ષને મૂકીને બાવળ સાથે બાથ ભરવા જેવું થાય."

"પુરૂષની ચતુરાઇની પરીક્ષા કરવામાં તમે કયાં ઓછાં ઉતરો તેમ છો ? તેને બરાબર કસોટીએ ચડાવવો એ તો તમારૂં ડાબા હાથનું કામ છે."

"પણ મુશ્કેલી એટલીજ છે કે એવી રીતેતો વાત બહાર પડી જાય, કેમકે એવું કોઈ પરકાર્ય નથી કે જેનો ભેદ ફુટી ન જાય, એવું કોણ વફાદાર માણસ હોય કે જે હૃદયની ગુપ્ત વાત હૃદયમાંજ સમાવી રાખે ? પાણી પીધા પછી પશ્ચાત્તાપ કરવો, ને સોનાની જાળ હાથે કરીને પાણીમાં નાંખી દુઃખી થવું."

"બાઈ ! સંસારમાં દરેક માણુસો કાંઈ સરખા હોતા નથી. 'બહુ રત્નાનિ વસુંધરા' દુન્યા ઘણા રત્નોથી ભરેલી છે. કોઈ ઉત્તમ પુરૂષો હોય તો કોઇ મધ્યમ અને કનિષ્ઠ પુરૂષોથી પણુ દુન્યા ભરેલી છે, છતાં આપણી ચાલાકીથી આપણે કોઇ ઉત્તમ નર શોધી કાઢશું."

"અરે પણ એવું અત્યંત વિશ્વાસપાત્ર કામ કોને સોંપાય ! શ્રીમતી ! ખરે તુંજ એટલું મારૂં કામ કરીદે ? તું વિશ્વાસનો ગેરઉપયોગ તો નહી કરને ?" કુમારીએ શ્રીમતીને આખરે પોતાનો હૃદયનો ભેદ જણાવ્યો.

"બાઈ ! વિશ્વાસ રાખો. સ્રીઓના ચરિત્ર તમે શું નથી જાણુતાં ! નારી ચરિત્રનો પાર પામવાની કોની તાકાત છે. તે પોતે ઇચ્છે તેમ કરવાને મુખત્યાર છે; દેવ પણ એના ચારિત્ર્યનો મહિમા જાણવાને લાચાર છે, તો પામર મનુષ્યના શા ભાર છે ?" શ્રીમતીએ પોતાની સ્રી જાતિના ચરિત્રની પ્રસંશા કરવા માંડી.

"મારી સોળે સખીઓ (દાસીઓ) માં તું બુધ્ધિમતી અને ચાલાક છો. તારી વાત બરાબર છે કે આપણું સ્રીઓનું ચરિત્ર અપાર છે."

"અને તે પણ આપણા મોં આગળજ અનુભવસિધ્ધ વાત છે. આપણા રાજા વિક્રમે પોતાના પુત્રનાંચરિત્રજોઇ તેણે સ્રીચરિત્રને તુચ્છ ગણી સ્રીચરિત્ર કરતાં વિક્રમ ચરિત્ર અધિક

શણી વિક્રમ ચરિત્ર એવું નામ રાખ્યું. ત્યારે પેલી મોહિની કુમારિકાએ વિક્રમ ચરિત્રને પરણીને કેવું તેનું પાણી ઉતારી નાખ્યું! ભદકે સ્ત્રીચરિત્રનું માહાત્મ્ય કેવું વધારી દીધું ? આજે રાજા વિક્રમને પણ સ્ત્રીચરિત્રનું માહાત્મ્ય કબુલ કરવું પડયું છે."

"બરાબર છે. એ મોહિનીએ જેમ સ્ત્રીચરિત્ર ભજવી પોતાનું સત્ય શિયળ સાચવ્યું, તેવીજ રીતે આપણે-મારે પણ સ્ત્રીચરિત્ર ભજવવું એમજની !" કુમારીએ મુદ્દાની વાત કરી.

"અને તમારા કાર્યમાં ખડેપગે મદદ કરવા હું તૈયાર છું. કહો તો કુવામાં ઉતરૂ, કહો તો અગ્નિમાં પડતું મુકું, જ્યાં સુધી આ દેહમાં પ્રાણ છે ત્યાં લગણ તો તમારાં કાર્ય કરવામાં પાછી ના કરૂં !"

"શ્રીમતી" ખરે તું મારી વિશ્વાસપાત્ર સખી છે. તારા જેવી આગળ હૈયુ ખોલવામાં કાંઇ પસ્તાવું ના પડે."

સોરઠા.

" સાથી તે સુ વિહાણ, જે દર બુજે હૈયાતણી;
તેને સોંપીયે પ્રાણ, અજાંજે આવે આપણે."

"સખી ! શ્રીમતી ! આજ ઘણા દિવસથી મદનના તાપે હું શેકાઇ જાઉ છું ! તો હવે મારે માથે આળ ન આવે તેવો કોઇ ઉપાય બતાવ. સખી ! કોઈ ચતુરપુરૂષને તેડી લાવ ! સરખે સરખી જોડી મળે તોજ જગતમાં યુગલો સુખી થાય.

છેવટે કુમારીએ પોતાના સુમધુર અવાજે હૃદયનો મર્મ સખી આગળ પ્રગટ કર્યો.

"બાઇ ! શાંત થાવ ! તમારી મરજી મુજબ હું તેડી લાવીશ. જેની સાથે તમારૂં લ્હેણું દેણું હશે, તેજ આવશે. જેનો ગત ભવમાંનો તમારી સાથેનો રૂણાનુબંધ બાકી હશે તે ગમે ત્યાંથી આવી તમને પ્રેમથી નવાજશે."

"ગમે તેમ હશે પણ તેની પરીક્ષા કર્યા વગર હું તેની સાથે પરણવાની નથી. સમજીને ?"

"કેવી રીતે તમે પરીક્ષા કરશો, બાઇ ?"

"તે બધું એ વખતે તું જોજે. પણ હમણાં તો મદનની પીડાથી હું બહુ આકુળવ્યાકુળ થાઉં છું, માટે કોઇ યુવાનને તેડી લાવ."

"પણ બાઇ એમ ઉતાવળે કાંઇ આંબા પાકે નહીં, ધીરજ ધરો. હૃદયમાં હિંમત ધારણ કરો ! પ્રભુ તમારા મનોરથો પુર્ણ કરશે. તમને સુખી કરશે."

"હાલી ! ભલી થઇને કહું છું કે જા, અત્યારે બે પ્રહર રાત્રી વહી જવા આવી છે. જો આજે કોઇ સુગુણિયલ નહી આવે, તો મદનનો મુંગો માર મને પ્રભાત નહી જોવા દે. માટે મારા દીલને જીતનારો કોઇ પુરૂષ તું તેડી લાવ.

સોરઠો.

થોડાં અનેરાં દુઃખ, માનતી માતરને સહુ;
એથી અદેરાં, વ્હાલ ભરાણું આજ બહુ.

કુમારીએ પોતાની અતિ આતુરતા સખી આગળ પ્રગટ કરી:

"બેન! આવતી કાલે જરૂર કોઈને તેડી લાવીશ. તને મારી જોડી સંધાડી દઈશ. પણ આજે તો હવે બે પ્રહર રાત્રી પસાર થઇ ગઈ. જુઓછો ને કે નિંદ્રાની સત્તા જગત ઉપર કેવી જામી ગઈ ?"

"છતાં તું જા! વિરહની પીડાની તને ખબર નથી. તેથીજ શરમ મુકી તને કહું છું કે તું જા! બજારમાં તપાસ તો કરી આવ, ઉદ્યમ કરીશ તો કંઈપણ ફળ મળશે."

કુમારીના અતિ આગ્રહથી શ્રીમતી ઉત્તમ વસ્ત્રાભૂષણ સજી બની ઠણી પોતાની શેઠાણીનો હુકમ બજાવવા હાથમાં ઉદાર પાનનું બીડું લઈ મકાનમાંથી તુરત બહાર નીકળી.

—✻✻—

પ્રકરણ ૨ જું.

' માળવેશ્વર '

અસલના વખતમાં પ્રજા સુખી છે કે દુઃખી તેની પોતે જાતે તપાસ કરવાને રાજાઓ રાત્રીના સમયે વેશ પરિવર્ત્તન કરી (છુપાવેશે) નગરમાં ફરવા નીકળતા હતા. અથવા તો પોતાના રાજ્યમાં પણ જાતીય તપાસ કરવાને ભૂલતા નહી. પ્રજાને સુખી રાખવી, તેમની અગવડો દૂર કરવી, દીન, દુઃખી, ગરીબ, અનાથ વગેરેને બનતી સહાય આપી તેમના સંકટમાં પોતે સહાયરૂપ થવું, તેનેજ રાજાઓ પોતાના જીવનનું સાર્થક્ય સમજતા હતા. પણ કોઈ રીતે પ્રજામાં અસંતોષ ઉપજે તેવી અનિષ્ટ વર્તણુકોથી પ્રાયઃ રાજાઓ બહુ સાવચેત રહેતા હતા. હરેકોઈ રીતે તેઓ પ્રજાપ્રિય બની પોતપોતાના રાજ્યત્વકાળમાં મનુષ્યનું ગૌરવ કેમ વધે, તે માટે અનેક પ્રકારે પ્રયાસો કરવામાં અચકાતા નહી. તેઓ સમજતા કે ખુદ વિધાતાએ તેઓને પૃથ્વીના [illegible] મનુષ્યો ઉપર સત્તા ચલાવવાને— [illegible] મોકલ્યા છે. અને તેમાં પ્રજાજનની અનીતિ કે અત્યાચારોથી જો તે કડવાશ લેશે તો તે કુદરતનો ગુનહગાર ગણાશે. પોતાની ગેરવર્તણુકનો હિસાબ વ્યાજ સાથે તેને ચુકવવો પડશે. જેથી રાજાઓ પ્રાયઃ શુદ્ધ હૃદયના રહી દુરાચાર, જુલમો ને અનર્થદંડો થકી ડરતા રહેતા હતા.

જે સમયમાં આપણી વાર્ત્તા શરૂ થાય છે તે આજથી લગભગ ઓગણીસ સદી પહેલાનો વખત છે. જે સમયમાં ખુદ માળવેશ્વર વિક્રમ રાજા આ જગત ઉપર વિદ્યમાન હતા. મોટા ચૌદ મુગટબંધી રાજાઓ તેમજ બીજા કેટલાક માંડલિકો, સામંતો, નાના રાજાઓ ને સરદારો તેમની સેવા કરતા હતા. મહાન વિક્રમ માટે જેટલું લખવું એ એક પુનરૂક્તિ જેવુંજ લેખાય. કેમકે જગતમાં આ બાલ વૃદ્ધ પર્યંત મહાન વિક્રમનું નામ કોઇકજ નહી જાણતું હોય, એવા પરદુઃખભંજન, પ્રાતઃસ્મરણીય મહારાજ વિક્રમ માટે સાહિત્યમાં અનેક પ્રકારનાં કથાનકો ઉપલબ્ધ થયેલા દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. તેમના રાજ્યાસન ઉપર આરૂઢ થયા પછી કેટલાંક વર્ષો બાદ આપણી વાર્ત્તાની શરૂઆત તેમના પાટનગર ઉજ્જયિનીમાંજ થાય છે. આપણી વાર્ત્તાની પૂર્વે પણ મહાન વિક્રમે અગ્નિ વૈતાલની મદદથી અનેક મહાન્ કાર્યો સિદ્ધ કર્યાં હતાં. કહે છે કે અવંતિની અધિષ્ઠાયિકા હરસિદ્ધદેવી પણ વિક્રમને સાક્ષાત્કાર હતી. પરાક્રમે કરીને અદ્વિતીય, દાનેશ્વરી, દયાળુ, પ્રજાવત્સલ, પરદુઃખભંજન ઈત્યાદિ અનેક ગુણોએ કરીને જેણે પૃથ્વીને અનૃણી કરીને પ્રવર્ત્તાવેલો સંવત ઓગણીસ ઓગણીસ સદીઓ વહી ગયા છતાં પણ આજે અસ્ખલિત પણે વિદ્યમાન છે. એવા આ પરાક્રમી પુરૂષ માટે વિશેષ પરિચય નહી આપતાં હવે વાર્ત્તાના રસમાંજ આગળ વધવા યોગ્ય ધારી યથાવકાશે વિશેષ પરીચય પણ થશે. અત્યારે તો સમયને ઉચિત ચાલવું એજ આવશ્યક છે.

અત્યારે જ્યારે જગત નિંદ્રાદેવીના ઉત્સંગમાં શાંત હતું, બાણું લાખ માળવાનું કેન્દ્રસ્થાન ઉજ્જયિની સમાધિમાં વિશ્રાંત હતું. તે અરસામાં પરાક્રમી વિક્રમ રાજા પ્રજાનું સુખ દુઃખ સ્વયં નિરખવાને ચોક, ચૌટાં અને બજારોમાં સામાન્ય એક ગૃહસ્થ જેવા વેશે ફરતો ફરતો ચાલ્યો જતો હતો. મધ્યરાત્રીનો સમય હોવાથી માણસોનો પગરવ ક્વચિતજ જણાતો હતો. દિવસના જ્યાં પગ મુકવા જેટલી જગ્યા ન મળે તે જગ્યાઓ અત્યારે [illegible] શૂન્યમય જણાતી હતી. રાજા વિક્રમ [illegible] નગરીનું અવલોકન કરતો ચાલ્યો જાય છે. ત્યાં એક સુંદર સ્ત્રી [illegible] ઉભેલી તેની દ્રષ્ટિએ પડી. [illegible] પડ્યો " આવી મધ્યરાત્રીના સમયે [illegible] કેમ ફરતી હશે!" રાજા વિચારમાં [illegible] તે સુંદર સ્ત્રીએ તેને કોઈ સુંદર પુરૂષ [illegible] રહેલું પાનનું બીડું આપ્યું!!

" [illegible] કામકાજ કહો!' તે [illegible]

[illegible] પધારો! ત્યાં મારી [illegible] હતું.

[illegible] છે?"

[illegible] સખીઓ [illegible] પાનનું બીડું મોકલાવી [illegible]

"ઠીક છે ! તમારી બાઈને પૂછી આવો ! શું કામ છે તે તપાસ કરી મને ફરમાવો !"

"દેવ ! આપ જાતેજ ત્યાં પધારો ! મારી બાઈ અનેક પ્રકારે આપની સેવા ભક્તિ કરશે. આપને કાંઈ નુતનજ અનુભવ થશે."

શ્રીમતીનાં કેલીમય મૃદુ વચનો સાંભળી ને પુરૂષ ચમક્યો. "જેની દાસીઓ આવી અપૂર્વ લાવણ્યતાવાળી છે તો પછી એ બાઈસાહેબમાં તે વિધિએ શું ખામી રાખી હશે? ખરેખર બ્રહ્માએ એને ફુરસદેજ ઘડી હશે જઈને જોવા તો દે કે એ કેવીક હશે" આમ મનમાં વિચાર કરી તે પુરૂષ તેની સાથે સાથે ચાલ્યો ગયો. સૌભાગ્યભુવનમાં તે બન્ને પેઠાં અને શ્રીમતિ તે પુરૂષને ત્રીજે માળે લઇ જઈ બારી નજીક ઉભો રાખી બાઈને અંદર ખબર આપવાને ગઈ. તરતજ કુમારી શૃંગાર સજીને અંદરના ઓરડામાંથી બહાર નિકળી રાજાની સામે હિંડોળા ઉપર બેઠી. ત્યાં તો રાજાએ તેનું અનુપમ રંભા સરીખુ સૌંદર્ય જોયું. તેની દિવ્ય કાંતિ રૂપી અમૃતનું પાન કરતો, તેણીના વચનની રાહ જોતો ચુપચુપ બારી આગળ શબ્દ ઉભો.

"આવી સુંદર સ્ત્રી કોણ હશે! તેને મારૂં શું કામ હશે! શું તે દુઃખિત તો નહી હોય, હશે જે હશે તે હમણા જણાશે. બાળા સરખી જણાતી બાળા એ પરણેલી હશે કે કુંવારી, હશે એવા ના કે તેણી શું રમે છે જરી વિચારી."

એટલામાં તો હિંડોળે ઝુલતાં ઝુલતાં બાળાએ સમસ્યા કરી

સમજતો નથી. તેની સાથે મારે શું ભોગ ભોગવવા ? સોબત કરવી તો કોઇ સુજનની કરવી કે જેથી પાછળ પસ્તાવું ન પડે.

સોરઠો.

અગર તણે અનુસાર, પીડંતા પરિમલ કરે;
તે સજ્જન સંસાર, જોતાં જય વિરલા મળે. ૧
મિત્રા એહવા કીજીએ, જેહવા ટંકણખાર,
આપ જળે પર રીઝવે, ભાંગ્યા સાંધે હાડ. ૨
મિત્રા એહવા કીજીએ, જે બેઠા સોહે પાસ;
વર થીર બદનામી ચડે, લોક ન દે શાબાસ. ૩

મુર્ખ માણસથી પનારો પાડી જીંદગી આખી ઝુરી મરવું તેના કરતાં તેનાથી દૂરજ રહેવું બહેતર છે. જાણી જોઇને કુવે શામાટે પડું ? આવતી કાલે જે પુરૂષ આવશે તેને હું નિશ્ચયથી વરૂં. પણ આને તો તું સમજાવી બહાર પહોંચાડી આવ ! ”

બાળાનાં વચન સાંભળી શ્રીમતિ તે પુરૂષ પુંગવ પાસે આવી હાથ જોડી અરજ કરવા લાગી કે “ મહારાજ, આપ હવે આપને ઠેકાણે પધારો ! આપના દર્શનથી મારાં શેઠાણી પ્રસન્ન થયાં, તેમનાં કાર્ય સિદ્ધ થયાં. ” દાસીનાં વચન સાંભળી પુરૂષ વિલખો પડયો ને મનમાં વિચાર કરતો તે સૌભાગ્ય ભૂવનના ત્રીજે માળથી નીચે ઉતર્યો. દાસી શ્રીમતી મંદિરના દ્વાર પર્યંત વળાવી દ્વાર બંધ કરી મેડીયે ચઢી ગઇ. રાજા મકાનની નિશાની ધ્યાનમાં રાખી પશ્ચાતાપ કરતો આગળ

વર્ત્યો. “ કુમારીએ કેવાં રમણીય સંકેતો કર્યા, પણ તેનો પરમાર્થ સમજ્યા વગર સર્વે વ્યર્થ ગયા. હાય ! વિચાર કર્યા વગર એને ત્યાં ગયો એ ઠીક ન થયું, મોટી ભૂલ થઈ ગઈ કે પોંક ખવાણો નહી ને ઉલટા હાથ દાઝી ગયા. પણ હવે શું થાય આપણે તો એમને એમ એની સમશ્યા પુર્યા વગર રહી ગયા. છતાં આવતી કાલે કોઇ એ સમસ્યાનો પૂરનાર ચતુર આવશે તો ખરો ? હું પણ જોઉં તો સહી કે એ બધો શું ભેદ છે.” એમ વિચારી રાજા પોતાના આવાસ તરફ ચાલ્યો ગયો. આ તરફ શ્રીમતિ પણ રાજાને વળાવી પોતાની ઠકુરાણી પાસે આવી, એ મદનના બાણથી આકુળ વ્યાકુળ થયેલી અને નાજુક તરૂલતાની માફક કંપતી બાળાએ પણ વિરહના સંતાપમાં જેમ તેમ રાત્રી પુરી કરી.

વયોગી રોગીયા, સહેજે સરિખું થાય,
દિન જાયે જન વાતડી, પણ રયણી નવી જાય. ૧

પ્રકરણ ૩ જું.

સિદ્ધસેન પંડિત.

" રાજન ! બોલાવ ! બોલાવ ! તમારી સભામાં પાંડિત્યનું અભિમાન કરનારા જે કોઇ ગર્વિષ્ઠ પુરૂષો આજ સુધી તમારા વેતનથી તાગડધિન્ના કરતા હોય તે સર્વને મારી સમક્ષ વાદ કરવાને બોલાવ ! " એક દિવસે વિક્રમાદિત્યના જમાનામાં દક્ષિણ દેશને વિશે કર્ણાટકની રાજ્યસભામાં પ્રવેશ કરતા એક મહાન વિદ્વાન પુરૂષે ગર્જના કરી. તેની ગર્જના તેમજ તેનો વિચિત્ર વેશ જોઇને સકળ રાજ્યસભા રાજન સહિત આશ્ચર્ય ચકિત થઇ ગઈ.

" આપ કોઈ મહાન્ વિદ્વાન્ પુરૂષ જણાઓ છો ! મારા સમર્થ પંડિતો આપની સાથે વાદ કરવાને તૈયાર છે. કહો, આપને ધર્મ સંબંધી વાદ કરવો છે કે શાસ્ત્રાર્થ સંબંધી ? ફક્ત વિદ્વત્તા જોવાની ખાતર કે અમુક ઉદ્દેશને લઇને શરૂઆત કરવા આપની ઇચ્છા છે ? " રાજાએ તે સમર્થ પંડિતને જણાવ્યું.

" સકલ શાસ્ત્રોનો હું પારંગામી છું. ન્યાયશાસ્ત્ર, તર્કશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ શાસ્ત્ર, કાવ્ય શાસ્ત્ર, છંદ શાસ્ત્ર, ગણીત શાસ્ત્ર વગેરે સર્વ શાસ્ત્રોનું રાત્રી દિવસ અધ્યયન કરી તેમને પણ કુચ્ચાની માફક નકામા કરી નાખ્યાં છે. જ્યોતિષ શાસ્ત્ર તો

રાત દિવસ મારી જીહ્વાએજ તરવરી રહ્યું છે. ધર્મશાસ્ત્રો, વેદ પુરાણો, નીતિ શાસ્ત્રો મારા હૃદયમાં વાસ કરીને રહ્યાં છે. એવું કોઈ પણ શાસ્ત્ર જગતમાં અવશેષ નહીં હોય કે જે મારી સેવામાં હાજર ન થયું હોય. ” પંડિતે પોતાની સમર્થતા કહી બતાવી. તેને વિદ્યાનો મોટો ગર્વ હતો. ગર્વથી તે જગતના સર્વ પંડિતોને તૃણસમાન ગણતો હતો. તેથીજ તે કોઇની પરવા કરતો નહોતો. રાજ્યસભાના પંડિતો આ પંડિતને જોઇ મનમાંને મનમાં ગહ્વાં તહ્વાં કરી રહ્યાં હતાં કે આ આકસ્મિક પીડામાંથી છુટી પ્રજાજતનું સંરક્ષણ કઇ રીતે કરવું.

“ ભલે, આપ સકલ શાસ્ત્રના જાણકાર હો તો મારા સમર્થ પંડિતો આપની સાથે વાદ કરશે; પરંતુ તે પહેલાં આપ કહો કે આપનું મુબારક નામ શું ? આપ પ્રથમજ આ રાજસભામાં આવો છો કે આવી રાજસભાઓની હાજરી આપે આની પૂર્વે લઇ લીધી છે ? ” રાજાએ તે પંડિતની આજુબાજુની સ્થીતિ જાણવાને ઇરાદે તેને પૂછયું. રાજસભા “ આ નવો પંડિત કોણ છે ” તે જાણવાના આશાએ આતુરહૃદયે એકચિત્તે સાંભળવા લાગી.

“ આશ્ચર્ય ! હજી સુધી આ વિદ્વાનનું નામ પણ આપની સભાની જાણ બહાર છે રાજન્ ! સાંભળો ત્યારે, માળવેશ્વર (વિક્રમાદિત્ય) નો માનિતો પુરોહિત મંત્રી દેવર્ષિ નામે બ્રાહ્મણનો પુત્ર ચૌદ વિદ્યાનો જાણ સિદ્ધસેન પંડિત દેશોદેશના પંડિતોને જીતતો આજે તમારા દરબારમાં બેઠા બેઠા તમારો

હરામનો પગાર ખાનાર, પાંડિત્યનો ડોળઘાલુ એવા શાસ્ત્રીઓની ખબર લેવા આવ્યો છે. માળવેશ્વર વિક્રમાર્કનો માનિતો અને જગતના પંડિતોને તૃણ સમાન ગણતો હું સિદ્ધસેન (બ્રાહ્મણ) પંડિત છું", સિદ્ધસેનની વાણી સાંભળી સભાના સર્વ પંડિતોના હૃદયમાં ક્ષોભ ઉત્પન્ન થયો, કેમકે પંડિત સિદ્ધસેનનું નામ તે જમાનાના ભારતના સમર્થ વિદ્વાન તરીકે ગણાતું હતું. જેમ દરેક શત્રુ રાજાઓના ગર્વ ઉતારવાને પરાક્રમી વિક્રમાદિત્ય સમર્થ હતા. કે દુશ્મન રાજાઓ તેમનું નામ સાંભળીને થરથરતા હતા, તેવીજ રીતે પંડિત સિદ્ધસેનનો યશ પણ ભારતવર્ષના સમસ્ત પંડિતોના હૃદયમાં આરપાર ભેદી ગયો હતો. પંડિત સિદ્ધસેને પોતાના પાંડિત્યથી ભારતના પંડિતોમાં અજબ ખળભળાટ મચાવ્યો હતો. કેટલાક પંડિતો તો તેમનું નામ સાંભળીને કાગડાની પેઠે નાશી જતા હતા, ત્યારે કેટલાક દંભી પંડિતો બગલાની માફક છળકપટ લગાવી સિદ્ધસેનને હરાવવા પ્રયત્ન કરતા, પણ પોતાની કુયુક્તિ પંડિત સિદ્ધસેન આગળ ચાલી શકતી નહોતી ને આખરે પોતાને હારી જવું પડતું હતું.

"પંડિતજી! આપનું મુબારક નામ આ દેશમાં પણ રાજાથી ગરીબ પર્યંત રાજા વિક્રમની માફક જાણીતું છે. પરંતુ આપનાં સાક્ષાત દર્શન કોઈ પ્રસંગે નહી થયેલા હોવાથી આપને ઓળખવામાં સહેજ મુશ્કેલી નડી. જેવું આપનું સમર્થ નામ સાંભળેલું છે, તેવુંજ આપનું પાંડિત્ય આજે

જોવાની તક મલવાથી અમે ખુશી છીએ. પણ મહાશય! આપને આ પેટે પાટા બાંધવાની; તેમજ આપની સાથે આ નિસરણી, કોદાળી, ઘાસની પુળી વગેરે રાખવામાં આવે છે તેનો શું મર્મ છે તે જરા સમજાવશો?" રાજાએ તેમની સાથેની આ વસ્તુઓ જોતાં આશ્ચર્યથી પૂછયું.

"રાજન્! હું સર્વ વિદ્યા (ચૌદ વિદ્યા) ભણેલો છું. જેથી કદાચ મારૂં પેટ ચીરાઇ જાય માટે હું પેટે પાટા બાંધી રાખું છું. હવે જુઓ નીસરણી રાખવાનું કારણ એટલુંજ કે કોઇ પંડિત મારી સાથે વાદ કરવાના ભયથી હારીને ઉંચે ચઢી જાય તો આ લાંબી નિસરણી ઉપર ચઢી તેને નીચો ઉતારી વાદમાં હરાવવો. કદાચ જળમાં સુયોધનની માફક સ્થંભિની વિદ્યાથી જળ સ્થંભાવીને ઘુસી જાય તો આ જાળથી એને બહાર ખેંચી કાઢવો. વળી જો કોઇ પૃથ્વીમાં પેસી જાય તો આ કોદાળાથી પૃથ્વીને ખોદી જમીનમાંથી બહાર ખેંચી કાઢવો અને વાદવિવાદ કરતાં જો હારી સ્તબ્ધ થઇ જાય તો આ ઘાસની પુળીમાંથી એક તરણું તેને દાંતે લેવરાવી તેને છોડી મુકવો." પંડિત સિદ્ધસેને પોતાની પાસેની વસ્તુઓનું જે સ્વરૂપ હતું તે રાજસભા આગળ વિગતવાર કહી બતાવ્યું ને સકળ પંડિતોનાં વદન વર્ષાદની ભરેલી શ્યામ વાદળીઓની પેઠે ઝાંખા પડી ગયાં."

"આપની યુક્તિ તો ઠીક છે. આપની સાથે વાદ કરતાં હારનાર માટે તો આપે ઠીકજ ઉપાય બતાવ્યો, પણ કદાચ

વિધિ વડે આપનીજ હાર થાય તો તેમાં આપની શું શરત છે ? " રાજાએ પંડિતને કહ્યું.

" રાજન્ ! તે માટે પણ મારી પ્રતિજ્ઞા છે, જેનાથી હું હારી જાઉં તેનો શિષ્ય થઇ જાઉં-તેનો દાસ થઇ જાઉં ! " સિદ્ધસેને રાજા તેમજ સભાના મનનું સમાધાન કર્યું.

" તે વાત તો વ્યાજબી છે; હવે કર્ણાટક દેશના પંડિતો આપને પોતાનું પાંડિત્ય બતાવશે. " રાજાએ સિદ્ધસેન પંડિતના મનનું સમાધાન કરી સભામાં બેઠેલા પંડિતો તરફ નજર કરી. પણ સર્વે પંડિતોનાં વદન અધોમુખ રહી ગયા હતાં. સિદ્ધસેનની સામે આંખ માંડવાની પણ કોઇનામાં શક્તિ નહોતી. તો પછી વાદ કરવાની તો વાતજ શી કરવી ? સભાના પંડિતોની આવી કરૂણાજનક સ્થીતિ જોઇ રાજા વિમાસણમાં પડ્યો "અરે આ શું ! મારા પંડિતો બધા નામ માત્રજ પંડિત જણાય છે ! શું પંડિત સિદ્ધસેનથી બધા ડરી-હારી જાય છે ? રાજા મનમાં ગણગણ્યો. છેવટે પોતાના પંડિતોને ઉદ્દેશીને રાજાએ કહ્યું. " પંડિત સિદ્ધસેન સાથે વાદ કરનાર કોઇ પંડિત મારી સભામાં છે કે બધા શોભાના પુતળાં જ માત્ર છે ?" રાજાની ચાનક ભરેલી વાણી સાંભળી પંડિતો અધોમુખવાળા થઇ ગયા.

"અરે ! આજસુધી રાજાનો હરામનો દરમાયો ખાનારા શુષ્ક પંડિતો ! ઉઠો ! મારી સામે આવો ! તમારી વિદ્વત્તાનો પરિચય બતાવો ! રાજાનો ખાધેલો પગાર તેને હક્ક કરી

બતાવો ! અથવા તો આ ઘાસનું તરણું મ્હોમાં લઇ મારા પાયે પડી આધિનતા સ્વીકારો ! યાદ રાખજો કે મ્હોમાં તૃણ લેવડાવ્યા વગર કદાપિ હું તમને છોડનાર નથી. તમને જીત્યા વગર હું પાછો ફરનાર નથી." પંડિત સિદ્ધસેને તેમને પડકાર્યા.

સિદ્ધસેનનાં અભિમાનયુક્ત વચન સાંભળી કેટલાક મોટા પંડિતો ખળભળ્યા; છતાં તેમની સાથે વાદ કરવાને ઉભા થઇ ગયા. "ઉભા રહો ! ઉભા રહો ! એ તમારા પાંડિત્યનો ગર્વ અમે ઉતારશું" એમ બોલતા સિદ્ધસેનની સામે આવી એક પછી એક વાદવિવાદ કરવા લાગ્યા. અનેક પ્રકારની યુક્તિ કુયુક્તિથી છળભેદ કરવાને જેમ ડુબતો માણસ ફીણને પકડે તેમ સિદ્ધસેનને જીતવાનાં ફાંફાં મારવા લાગ્યા. રાજા મધ્યસ્થ પણે તેમનો વાદવિવાદ શ્રવણ કરવા લાગ્યો. સભા પણ પંડિત સિદ્ધસેનના આવવા પછી જેમ જેમ પ્રજાજનને ખબર પડતી ગઇ, તેમ તેમ માણસોના ભરાવાથી ચીકાર થતી ગઇ. માળવેશ્વર વિક્રમાર્કનો માનનીય પંડિત આપણા દેશના પંડિતોને જીતવાને આજે રાજસભામાં આવ્યો છે—એવા સમાચાર જેમ જળમાં તેલ બિંદુ વિસ્તરે તેમ ગામમાં (નગરમાં) ફેલાતાં સભાની બાહેર પણ આ કુતુહલ જોવાને મનુષ્યોની વિશાળ મેદની જામી ગઇ [illegible]તી. પંડિત સિદ્ધસેન સાથે વિદ્વત્તામાં નિપુણ એવા [illegible] ાંચસે [illegible] (બ્રાહ્મણ [illegible]ર્ગ) હતા. સાથે [illegible] ડા)

[illegible]

પણું નીચે પંડિત સિદ્ધસેનનો વાદવિવાદ શરૂ થયો. પરંતુ અલ્પ સમયમાં જ કર્ણાટક નિવાસી પંડિતો એક પછી એક સિદ્ધસેન આગળ હારી ગયા. તેમને દાંતે તૃણ લેવડાવી સભા સમક્ષ સિદ્ધસેને પોતાની ઉદારતા બતાવી દાસપણામાંથી મુક્ત કરી છોડી મુક્યા ! એવી રીતે માળવાના પંડિતોનો ગર્વ તોડનારે મહારાષ્ટ્ર અને દક્ષિણ દેશના સમસ્ત પંડિતોનો ગર્વ તોડી, પોતાની વિદ્વત્તાનો વિજયધ્વજ ફરકાવ્યો. સ્વદેશના પંડિતોના માનનું મર્દન કરનાર પંડિત સિદ્ધસેનનું ગુણગ્રાહી રાજાએ ઘણું સન્માન કર્યું. તેમને જોઈતી સગવડતા કરી આપી રાજાએ યોગ્ય નજરાણું ભેટ કર્યું. સભા બરખાસ્ત થઇ. લોકો પરદેશી પંડિત સિદ્ધસેનનાં વખાણ કરતા કરતા વિખરાવા લાગ્યા, ધન્ય છે એ માળવ દેશને ! જ્યાં વિક્રમાદિત્ય જેવાં રત્નો વિધિએ ઉત્પન્ન કીધા છે ! એજ ભૂમિમાં આવું અમૂલ્ય રત્ન ઉત્પન્ન થાય એમાં શી નવાઇ ?

विद्वत्वं च नृपत्वं च, नैव तुल्यं कदाचन ॥
स्वदेशे पूज्यते राजा, विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥ १ ॥

—❋(◎◎◎)❋—

"અજબ જેવી વાત છે! શું તારી શેઠાણીનો મારી તરફ એટલો બધો પક્ષપાત છે?"

"હા! એ સર્વ તમારા ને એના પૂર્વભવના પ્રારબ્ધનોજ પ્રતાપ છે. જ્યારથી એણે તમને જોયા છે ત્યારથી તમનેજ જંખ્યા કરે છે. એક ક્ષણ સમય પણ વર્ષોની માફક સાલ્યા કરે છે. જેમ કમલિની સરોવરમાં વસે છે; છતાં જ્યારે આકાશ મંદિરમાં પોતાના પ્રિયતમ દિનકરમણિનાં દર્શન થાય છે, ત્યારેજ તે વિકસ્વર થાય છે. આકાશ મંડળમાં થતી મેઘની ગર્જનાઓ સાંભળી જેમ મયૂર હર્ષથી કેકારવ કરતાં ખુશી થાય છે તેમ પોતાના પ્રિય મિત્રને દેખી હૃદય આનંદિત થાય છે. કહ્યું છે કે—

જલમેં વસે કુમુદિની, ચંદા વસે આકાશ;
જો જીનું કે દિલ વસે, સો તીનું કે પાસ; ૧
દૂર થકી પણ તેહનો, લાગ્યો તુમસ્યું પ્રેમ;
સુગુણ સલુણા તેહનો, મ કરો પ્રીતિ નિષેધ. ૨

માટે કોઇ પણ રીતે તમે ત્યાં આવી મારી બાઈનું દિલ મનાવો."

"બાઈ! પરમંદિર જતાં અમારા કુળમાં ખોડ લાગે; ઉત્તમ નરને પણ કલંક આવે તો પછી અમારી શી વાત! કહે, એ વ્યભિચારનું કપાળે લાગેલું કલંક શી રીતે ઉતરે? કદી નેવાંનાં નીર મોભે ચઢે? પાપનું કાર્ય કર્યા પછી રાત્રી દિવસ પશ્ચાત્તાપ કરવો તેના કરતાં પ્રથમથી પાણી પહેલાં

પાળ બાંધવી ઉચિત છે. એક વખત પાણી ઉતરી ગયું તે લાખ પ્રયત્ને પણ પછી ચડે નહી. માટે કોઇ રીતે અમારાં બંનેની તું લાજ રાખ ?" કુમારે પોતાનું શીયળ બચાવવા પ્રયત્ન કર્યો.

"તમે આવા ચતુર પુરૂષ થઈને કાં ચુકો છો ? અનાયાસે હાથે ચડતું રૂપ ગુણ યૌવન સંપન્ન અનાઘ્રાત પુષ્પ શાને તજો છો ? પાણી તો મુર્ખ પુરૂષોનુંજ ઉતરે છે. ગુપ્તપણે રમતાં ચતુર એવાં સ્રીક યુગલ તો હંમેશ મોજમજા કરે છે. મસ્તાન પ્રેમીયો શું જગતથી ડરે છે ? માટે હે ઉત્તમ ! હું તમને પગે પડી કાલાવાલા કરૂં છું કે એવા સંકલ્પ વિકલ્પો દૂર કરી વ્હેલા મારી સાથે આવો !"

"જો તમારી બાઇની એવીજ ઇચ્છા હોય તો દુન્યામાં મારા કરતાં ઘણા ચતુર પુરૂષો મળી આવશે, તેથી ગમે તે કોઈને લઇ જઇ તારી બાઇ સાથે મેળાપ કરાવ !" કુમારે કહ્યું.

"શામાટે અમને નાહક ટળવળાવો છો ! સૂર્ય ચંદની સાખે મારી બાઇ તમનેજ વરેલા છે–વધાવેલા છે. હંસો માનસસર છોડીને છિલ્લર જળ કદાપિ પીતા નથી. બપૈયો મન આવ્યા પાણી વગર "પિઉ પિઉ" કરતો તરસ્યો આકાશમાં ભ્રમણ કરે છે, પણ પૃથ્વીનું જળ પીતો નથી. કોકિલા વસંત રૂતુમા સહકારના તરૂવરો ઉપર મધુર એવી આમ્ર કલિકાઓ સ્હેજને ખોરસ્યા વગર રહેતી નથી. જગતમાં ગુણવંત તો એમનેજ સમજવા કે જે પોતાના સરખા ગુણિજનનેજ મળે છે. વિનોદ

કરે છે. પણ ઉલટું ગુણિજનનો મેળાપ થતાં ગુણિયલ જો બેદરકારી બતાવે તો એ ગુણિજન શું કામનો ? મારાં બાઈ તમારે માટે મરી જાય છે અને તમારે મન તો તેનું કાંઈ લેખું નથી.

જે માણુસને જોઇ આપણું તન મન હસે તેને પ્રાણાંતે પણ છોડીયે નહી. માટે તમારી હઠ છોડી દ્યો હું તમને પાયે પડી વિનતિ કરૂં છું કે એક પણ શબ્દ બોલ્યા વગર મારી સાથે આવો " શ્રીમતીનાં વચન સાંભળી કુંવરના હૃદયમાં તેની અસર થઇ અને તેની સાથે જવાને સંમત થયો. એક ત્રીજો પુરૂષ પણ તેમની ચેષ્ટા જોવાને અંધારપછેડો ઓઢી તેમની પાછળ પાછળ ચાલ્યો.

પ્રકરણ ૫ મું.

સ્નેહી મીલન

શ્રીમતીની પાછળ કુંવર સૌભાગ્યભુવનમાં દાખલ થયો. ત્યાં તેને ઉભો રાખી દાસી શ્રીમતી પોતાની બાઈને ખબર આપવા ગઈ. " બાઇ સાહેબ ! આપના વલ્લભને હું જેમ તેમ પાશમાં સપડાવીને લાવી છું. આપનો શું હુકમ છે ? "

કુમારી શ્રીમતીનું અમૃતથી પણ અધિક મીઠાશવાળું વચન શ્રવણ કરીને પોતાના ઈષ્ટ પ્રિયતમને ભેટવાને આતુર

સોળ શ્રૃંગાર સજી તેની પરીક્ષા કરવા તેના ચિત્તને હરવા તે કનકના હિંચોળે બેસી ઝુલવા લાગી. કુમારને ઉપર આવવાને આજ્ઞા કરી. શ્રીમતી કુંવરને ઘણા આદરમાન સહીત ઉપર તેડી લાવી. કુંવર ત્રીજે માળે આવ્યો કે સામેજ હિંડોળા ઉપર ઝુલતી ષોડષ વર્ષીય બાળા અપૂર્વ શૃંગારે સજીત નજરે પડી. જાણે અકસ્માત વિદ્યુતના ચમત્કારથી આંખો ચમકી ઉઠે, અંધારા આવી જાય તેમ કુમારી આ અતિ સૌંદર્ય સંપન્નરૂમણિને અનિમેષ નયને નિરખી રહ્યો. " ઓહ ......શું આતે કોઇ દેવબાળા હશે કે વાસુકી નાગની કુંવરી; અથવા તો વિદ્યાધર બાળિકા હશે ! ઇંદ્રની અપ્સરા, રંભા, મેનકા, કે ઉર્વશી હશે ? ખરેખાત બ્રહ્માએ આ બાળાને ફુરસદેજ ઘડી હશે ! આવું અપૂર્વ રૂપ ઘડતાં તેને કેટલી મહેનત પડી હશે ? ચંપકવર્ણી વિશુદ્ધગાત્રા આ પદ્મિની કોની બાળા હશે ? તે પરણી હશે કે કુંવારી ? મસ્તકે ભ્રમરની ઓળ સરખો શ્યામ કુંતલ કેવી શોભા વધારી રહ્યો છે ? શ્યામ કુંતલ (કેશ) લતામાં પૂર્ણિમાના ચંદ્ર સરખું મુખારવિંદ કેવું જગતના સૌંદર્યને જીતી રહ્યું છે ? તેથીજ વિધુને આકાશમાં જતું રહેવું પડયું છે. કમળ બિચારૂં નિરાશ થઇ સરોવરમાં છુપાઇ ગયું છે. અધીક શું કહીએ ! ધન્ય છે આ સુંદરીનાં સૌભાગ્યવન્ત પતિ થનારને ? " મનમાં અનેક પ્રકારે તેણીના સૌંદર્યનાં વખાણ કરતો કુંવર શિરકુંતલ (વેણી) થી ચરણના નખપર્યંત તેને જોઇ રહ્યો, છતાં તેનો આત્મા

તેને પગે પડી. અનેક પ્રકારે તેનાં આદર સન્માન કરવા લાગી. " પ્રાણ વલ્લભ ! પધારો ! કિંકરીની એવા સ્વામિન્ સ્વીકારો ! પ્રભુ ! તમતે ભેટવાથી આજે મારા મનોરથ સફલ થયા, અમારાં રંકનાં આંગણાં પવિત્ર થયા, સ્વપ્નાંતરમાં પણ દુર્લભ એવા ભાગ્યવંત સ્વામિનાં આજે દર્શન થયાં, આપના સમાગમથી અમારાં જીવીત સફળ થયાં, કેમકે—

સોરઠો—

જેહની જોતાં વાટ, તે સાજન સામા મિળ્યા;
ઉઘાડયાં હિય–હાટ, કચ ટાળી કુંચી તણી.

હે પ્રિયતમ ક્યારન અહી ઉભાં ઉભાં આપનાં કોમળ ચરણ દુઃખવા આવશે. તો આ દાસી ઉપર રહેમ નજર કરી અંદર પધારો " કર્ણને પ્રિય લાગે એવી મીઠાસભરી વાણીનો વિનોદ કરતી કુમારી પ્રિયનો નાજુક હાથ ખેંચી અંદર લઈ ગઈ. " અને શ્રીમતી! ઓ શ્રીમતી ? દાસીને બુમ મારી.

" આ આવી બાઈ સાહેબ " જવાબ વાળતી શ્રીમતી તેની સેવામાં હાજર થઇ. " સુગંધી તેલ, લક્ષપાક તેલના શીશા લાવ ? કુંવરને તેલ ચોળી સ્નાન કરાવું "

શ્રીમતીએ લક્ષપાક તેલ સુગંધીતેલ લાવીને બાઇને આપ્યું, કુમારીએ કુંવરને તેલનું મર્દન કરી સુગંધી જળથી સ્નાન કરાવી સુંદર વસ્ત્રોથી સુસજ્જીત કર્યો. બાવનાચંદનવડે તેનું શરીર અર્ચી ગાંધર્વ વિધિથી કુંવરીએ રૂપસેન કુમારની સાથે લગ્ન કર્યાં. કુંવર પણ આવી ચતુર પ્રિયાનો મેલાપ થવાથી

બહુ ખુશી થયો. શ્રીમતી તે બન્નેને એકલાં છોડીને પોતાના શયનગૃહમાં ચાલી ગઇ. " સૌભાગ્યની પ્રતિમા ! પ્રીયે ! ખરે વિધાતાયે તને આવી સુંદર ઘડીને શો પક્ષપાત કર્યો હશે !. " અરસપરસ મેવા, મીઠાઇ, સુખડી મિષ્ટાન્ન જમતાં અને જમાડતાં રૂપસેન કુમારે મજાક કરી.

" મારૂં નામ સૌભાગ્ય ? આ મંદિરનું નામ પણ સૌભાગ્ય ? તો પછી આ તન પણ સૌભાગ્ય વિના કેમ શોભે; પ્રાણેશ ? સુખડીનો એક કટકો પડખે બેસી સ્વામિના મુખમાં મુકતાં સૌભાગ્ય બોલી.

" સૌભાગ્ય ! પ્યારી ! ભવાન્તરનો રૂણાનુબંધ મિથ્યા થતોજ નથી. ક્યાં હંકાની લાડી ને ઘોઘાનો વર ! " હેતથી ઉચ્છળતા હૈયે પ્યારીના મોંમાં સુખડીનું એક બટકું ખવાડતાં રૂપચંદ્ર કુમાર બોલ્યો.

" આપના જેવો ગુણિયલ વર પામીને હું તો ખુશી થઇ-સુખી થઇ. હવે મારે મંદિરે રહો ને રાત દિવસ દેવતાની પેઠે મારી સાથે અનેક પ્રકારે મોંઘા એવા ભોગ વિલાસોને ભોગવો, " વાતો કરીને વચનોના મધુર રસ વરસાવતાં અરસપરસ એક બીજાને હેતથી જમાડતાં સમયનું પણ આ નવીન યુગલને પરણ્યાની પ્રથમ રાત્રીએ ભાન રહ્યું નહી. મન ગમતાં ભાવતાં ભોજન કર્યા પછી સુગંધમય સ્વાદિષ્ટ પાનના બીડાં એક બીજાને ખવાડતાં પ્રેમ ભીનાં દંપતી એક બીજાની કમરે હાથ વીંટાળતાં શયન મંદિર તરફ રવાને થયાં.

રહસ્ય—" જીવીતનું લક્ષણ શું ? મદનરાજની પ્રિયતમા કોણ ! ઉત્તમ પુષ્પ કયું ? પરણીને બાલા શું કરે " કુમારે પ્રાણેશ્વરીને પૂછયું.

" सासरइ जाइ " એજ આપના પ્રશ્નનો ઉત્તર છે. જીવીત લક્ષણ શ્વાસ. પુષ્પધન્વાની પ્રિયા રતિ, ઉત્તમ પુષ્પ જાઇનું અને પરણીને બાળા સાસરે જાય; એ આપના પ્રશ્નનો જવાબ ".

એવી રીતે પરસ્પર પ્રશ્ન કરતાં કરતાં પ્રથમ રાત્રીના આનંદનો મોંઘો રસ મેળવતાં હતાં. શ્રૃંગારનાં અણુમોલ સાધનો, એકાંત, નવીન તારૂણ્ય, ચતુર અને ચતુરાની અરસ પરસની એકબીજાના ચિત્તને વ્યાકુળ કરનારી ભાવભીની ચેષ્ટાઓ, મન ગમતાં ભાવતાં ભોજન. ત્યાં હવે પુષ્પધન્વાનાં પનોતાં પગલાં કાંઈ દૂર નહોતાં, એક બીજાએ એક બીજામાં મદનરાજે લખેલી લીપીઓ ઉકેલવા માંડી. આજુબાજુએ કામદેવનાંજ તોફાન ઉછળતાં હતાં. રૂપચંદ્રનું સર્વસ્વ સૌભાગ્ય હતી, સૌભાગ્યનો અધિશ્વર રૂપચંદ્ર હતો. બન્નેનું ચિત્ત દુધમાં સાકરની જેમ એક બીજામાં મળી ગયું હતું.

પ્રકરણ ૬ ઠું

વિદ્યાનો ગર્વ

પૂર્વકાલીન અવન્તી નગરીમાં માળવેશ્વર વિક્રમાદિત્યના આશ્રયથી ઠેકઠેકાણે પાઠશાળાઓમાં હજારો બ્રાહ્મણો વિદ્યાનો લાભ લઈ રહ્યા હતા. જેમાં સેંકડો પંડિતો માળવેશ્વરનો આશ્રય લઈ વિદ્યાર્થીઓમાં વિદ્યાનો ફેલાવો કરી પોતપોતાના પાંડિત્યનો પ્રસાર કરી દુનિયાની દૃષ્ટિમાં માળવાજ વિદ્યાનું જન્મસ્થાનક હોય, સરસ્વતીનું પીયર હોય તેમ બતાવી રહ્યા હતા. વિક્રમાર્કની રાજ્યસભાના રત્નરૂપ કાલિદાસ પંડિત, વરરૂચી પંડિત વગેરે કેટલાએ પંડિતો માલવેશ્વરનો ગરાસ ખાતાં છતાં અન્ય દેશોના વિદ્વાનોને તૃણની સમાન ગણતા ભારતની ચારે દિશામાં પોતાના યશની પતાકા ફરકાવી રહ્યા હતા. એક વખત સરસ્વતીનું પીયર જ્યારે કાશી ગણાતું તો કોઈ વખત પ્રયાગના પંડિતો તેનાથી પણ વધી જતા. વીરભગવાનના પ્રથમ પટ્ટશિષ્ય (ગૌતમ) આદિ અગિયાર પંડિતોના સમયમાં સરસ્વતીની જન્મભૂમિ મગધદેશ ગણાતી હતી. તો કોઈ પ્રસંગે કાશ્મીરના પંડિતોનું પાંડિત્ય જગતમાં સર્વોપરી કહેવાતું હતું. આ વખતે માળવા એ સરસ્વતીનું વિશ્રામસ્થાન બનાવી વિદ્યાની અપૂર્વ આપ–લે થયા કરતી હતી. કાલીદાસ પંડિત પ્રથમ કનુઓ ભરવાડ (ભોવાળીઓ) હતો, છતાં તે પૂર્વના પ્રારબ્ધવડે વિક્રમાદિત્યનો જમાઇ

અજેય માનનાર સિદ્ધસેન પંડિતને પેટ ફાટીને વિદ્યા બહાર નીકળી ન પડે તેમાટે પેટ ઉપર પાટા બાંધવા પડતા હતા.

હવે તેણે પોતાના વૈદિક ધર્મને દિગંતપર્યંત વિશ્વવ્યાપી બનાવવાને અને અન્ય ધર્મોને ઉન્મૂલન કરવાને ઇચ્છયું. જગતમાં બ્રાહ્મણધર્મ (વેદધર્મ) એજ સત્ય ધર્મ છે. બાકી બીજા ધર્મો કેટલાક વેદના કાંટારૂપ છે; જે અત્યારે કાંટારૂપ થઈ પડ્યા છે તે સર્વે વેદધર્મમાં ભળી જવા જોઇએ. અને જે સદંતર જુદા છે તે હરગીજ જુઠા છે. તો ભારતમાં અન્ય ધર્મની નાની નાની શાળાઓ દૂર કરી એક વેદ ધર્મ (સનાતન ધર્મ) નોજ દિગ્વિજય કરવો જોઇએ. રાજ્યધર્મ કે રાષ્ટ્રધર્મ પણ તેનેજ બનાવવો જોઇએ. દેશ દેશાંતરથી હજારો વિદ્યાર્થીઓ આજે. ઉજ્જયિનીમાં વિદ્યાદેવીને વરી પંડિત સિદ્ધસેનની માફક ભારતમાં પોતાનો વિજયધ્વજ ફરકાવવા માટે તનતોડ પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. તે સર્વેના કર્ણમાં પણ વેદધર્મનો મહામંત્ર ફુંકવાને અને તેમને ચુસ્ત સનાતની બનાવવાને પંડિત સિદ્ધસેને સર્વ પંડિતોને હુકમ કર્યો. ખુદ માળવેશ્વર સમક્ષ પણ રાજ્યસભામાં અનેક પંડિતોની હાજરી વચ્ચે વેદધર્મનો પ્રસ્તાવ કરી જગતમાં તેનો વિજયધ્વજ ફરકાવી અનેક ધર્મોની શાખાઓને સનાતનમાં જોડી દેવાની ચુસ્ત પ્રતિજ્ઞા કરી તેણે જણાવ્યું કે "જગતમાં સનાતન ધર્મ એજ સત્યધર્મ છે અને જે સત્યધર્મ છે તેજ આપણો ભારતનો સાચો સહાયક છે; છતાં લોકો ભ્રમણામાં પડીને ભૂલા પડ્યા છે. કેટલાક ધૂર્ત પાખંડીઓએ બિચારા ભોળા

લોકોને ભરમાવી પોતાની તુચ્છ લાલચે પોતાના સેવક બનાવ્યા છે એ સર્વ તુચ્છ અર્ધદગ્ધ પાખંડીઓને વાગ્યુદ્ધમાં પરાસ્ત કરીશ. એક જ વેદધર્મની દિક્ષા આપી તેનો હું દિગ્વિજય કરીશ. તેમ છતાં જો કોઇ સમર્થ પ્રતિવાદીથી મારો પરાભવ થશે તો હું તેનો શિષ્ય થઇ જઇશ. બસ, ભારતમાં રાજા તે એક પરદુઃખભંજન માળવેશ્વરવિક્રમાર્ક પોતેજ, પંડિત–ધર્માધ્યક્ષ માળવાનો પંડિતરાજ સિદ્ધસેન એકજ અને ભારતમાં ધર્મ તે એક અદ્વિતીય ઇશ્વરવાદી વેદધર્મજ હોવો જોઇએ. ” સિદ્ધસેનના આવા અપૂર્વ સાહસથી સકલ સભા દંગ થઇ ગઇ. માળવાના સમર્થ પંડિતો જ્યારે પોતપોતાના સ્વાર્થનિષ્ઠ કર્ત્તવ્યમાં મશગુલ હતા, ત્યારે સિદ્ધસેનનું આવું અદ્વિતીય સાહસ ખરેજ તેની વિદ્વત્તાને યોગ્ય હતું. વરરૂચી પંડિત વિદ્યાર્થીઓને અધ્યયન કરાવવાનાજ કાર્યમાં લાગેલો હતો, ત્યારે કાળીદાસ વિધવિધ કાવ્યરસનો અનુભવ લેતો પ્રિયાનાજ સુખનો લંપટ હતો. તે અરસામાં અન્ય પંડિતો પણ પોતપોતાના કર્ત્તવ્યોમાં આસક્ત થયા હતા, જ્યારે સિદ્ધસેન પંડિતનો શૌર્યપ્રવાહ કોઇ બીજીજ દિશામાં લાગી રહ્યો હતો. મહારાજ વિક્રમે પોતાની રાજ્યસભામાં તેમની પ્રશંસા કરી તેમના સાહસને તન મન અને ધનથી પોતે મદદ કરશે તે સ્વીકારવાને વિક્રમાદિત્યે સિદ્ધસેનને અરજ કરી “ દેશ પરદેશમાં રાજકાજના કલેશમાં મારી જરૂર પડશે તો બનતી ત્વરાએ મને ખબર પડતાં તમારી સહાયે આવી પહોંચીશ. દશે દિશાએ તમારી ફત્તેહ થાઓ! તમારૂં

સાહસ વિજયવંત થાઓ ! એવી મારી અને સકલ રાજ્યસભાની શુભાશિષ છે." મહારાજા વિક્રમાદિત્યે પોતે પણ સ્કંદસેનના સાહસિક કાર્યને ઉત્તેજન આપ્યું.

"હા ! જેમ પૂર્વે નેપાળ પાસેના પ્રદેશમાં આવેલા કપિલવસ્તુ નગરના રાજા શુદ્ધોદનના પુત્ર બુદ્ધે સંસાર ત્યાગકરી સન્યાસી થઇ પોતાના તપ:ચર્યના ફલ રૂપ તેણે કપોળકલ્પિત બૌદ્ધધર્મ પ્રગટ કર્યો હતો. તેમજ જૈનોના ચોવીશ અવતારમાં છેલ્લા (ચોવીશમા) અવતાર શ્રી વર્દ્ધમાને મગધ દેશમાં મનુષ્યાવતાર ધારણ કરી ઝાંખા પડતા જૈનધર્મનો જગતમાં બહોળો ફેલાવો કર્યો હતો અને પ્રાચિન વેદ ધર્મથી પણ જૈન ધર્મ પ્રાચીન છે તેવો દાવો પ્રગટ કરવા પોતાની પૂર્વે ત્રેવીશ અવતારો (તિર્થંકરો) થઇ ગયા છે અને પોતે ચોવીશમો અવતાર છે એમ જગતમાં સિદ્ધ કરી બતાવ્યું હતું. આ સર્વે ઇતરધર્મોની હું બરાબર નાડી તપાસવા ચાહું છું. મારી આગળ તેઓ પોતાનો શું બચાવ કરે છે તે જાણવા માગું છું. ભારતના ઘણાખરા ભાગોમાં જૈનોએ આપણા વેદધર્મનું ગાડું ઢીલું કરી નાખી વેદ કરતાં પણ પોતાની અપૂર્વતા સિદ્ધ કરી બતાવી છે.એટલું જ નહીં પણ જૈન ધર્મને રાષ્ટ્રધર્મ બનાવવા વદીક આજે પણ તેમના પ્રયત્નો ચાલુજ જોવાય છે; પરંતુ કેશરીસિંહ ભયંકર ગર્જના કરીને ગુફાની બહાર નિકળતો નથી ત્યાં લગી મસ્તાન શિયાળવાં જંગલમાં ફાવી જાય છે. લાટ દેશનો રાજા ધનંજય તો જૈન, કર્ણાટક દેશનો રાજા પણ જૈન, પ્રતિષ્ઠાનપુરનો રાજા પણ

નાગેંદ્ર થયો. માટે મનુષ્યની ઇચ્છા કરતાં વિધિનું વિધાન કાંઇ જુદુંજ હોય છે.

પ્રકરણ ૭ મું.

'એક મ્યાનમાં બે તલવાર.'

"પ્રિયે ! મન્મથના વિનોદમય પ્રસંગમાં રાત્રી કેવી રીતે વ્યતીત થઇ તેની તો ખબર વટીક પડી નહી, પણ હવે બે ઘડી માંડ રાત્રી બાકી હશે માટે સુવદને ! હવે તારી રજા માંગું છું. સુરત સુખમાં રાત્રી પસાર કર્યા પછી મોટી પ્રભાતે રૂપચંદ્ર કુમારે પોતાને મંદિર જવાની રાજકુમારી સૌભાગ્ય પાસે રજા માગી અને તે અગ્નિની જવાળા સરખું વચન સાંભળી સૌભાગ્યના હૃદયમાં મોટો ધ્રાસકો પડયો. બાળાનું લાલી ગુલાબીથી અને રતીસુખથી ખીલેલું ચંદ્રસમ વદન કરમાણું.

"પ્રિયતમ ! વિધિની સાક્ષીએ, પ્રભુની સાખે, મારી સખીની સામે હું તમારી પત્ની થઇ ચુકી છું. તમારો વિરહ ક્ષણભર પણ સહેવાને હે પ્રભુ ! અસમર્થ નિવડી છું. સંસારના મોહમાયાના પાશમાં બાંધી મને હે સ્વામિ ! ન છોડી જશો !" રૂપાની ઘંટડી જેવા મધુરનાદે બાળાએ વિનવ્યું.

" કુમારી ! આ માટે હૃદયમાં ઓછું આણો છો ! તમારી ને મારી પ્રીતિ કાળાન્તરે પણ કોઇ છોડાવી શકે તેમ નથી. તો હવે રાત થોડીજ બાકી છે. ને પ્રભાત થયે તો મંદિરે શી રીતે જવાશે ? અન્યથા ગુણિયલ ! મારા નહી જવાથી મોટો કોલાહલ થશે. તારીને મારી આબરૂ ધુળધાણી થશે. " રૂપચંદ્રકુમારે બાળાને ભયનું દર્શન કરાવતાં યોગ્ય સલાહ આપી.

" સ્વામિન્ ! તમારી આવી હઠ આગળ લાચાર ! જેમ બને તેમ દાસીને વ્હેલાં સ્નેહથી નવાજ્યો. નહીંતર સ્વામીના વિયોગે દાસી ઝુરી ઝુરીને પ્રાણત્યાગ કરશે-મરી જશે. આ જગતમાં સ્ત્રીઓને પતિથી બીજું શું અધિક છે ! સતીને તો હંમેશ પતિની નજર આગળ-તેની સેવામાંજ રહેવું ઉચિત છે.

"પ્રભુ એ ઇચ્છા પણ તારી પૂરી કરશે, જગતની સમક્ષ તારાં ને મારાં આડંબરપૂર્વક લગ્ન થશે, અને બધા સંતાપ ત્યારે ટળીજ જશે.

\+ + + + + + +

એકદા મધ્યરાત્રીએ પોતાના આલિશાન મહાલયના એક ગવાક્ષની નાની બારીએથી એક નવોઢા સુંદરી ક્ષણે ક્ષણે રસ્તા ઉપર દૃષ્ટિ ફેંકતી આતુરનયને કોઇના આવવાની રાહ જોઇ રહી છે. બિચારી બાળાની આતુર આંખો રાહ જોઇ જોઇને પણ થાકી, છતાં અત્યારે ઇષ્ટ વસ્તુનું દર્શન ક્યાંય જણાતું નહોતું. અત્યારસુધી તો સખીઓની સાથે વિનોદ કરીને જેમ તેમ વખત

પસાર કરી દીધો, પણ હવે કાળ જેવી લાંબી રાત્રિ સ્વામીના વિ-યોગે આમ એકલડાં શીરીતે જશે ? એ વિચારમાં લાચાર બનેલી બાળા મુંજાવા લાગી. સાહેલીઓ પણ તેને છોડીને ચાલી ગઇ હતી.હવે અત્યારે તે કોને બોલાવી લાવે.મધ્યરાત્રીએ અંધકારની સાથે નિદ્રાનું જોર સંસાર ઉપર સંપૂર્ણપણે જામી ગયું હતું. આ સમયે એક ક્ષણ તેને યુગ સમાન જણાવા લાગી. આંખો ઘેરાવા લાગી છતાં નિદ્રા તેની ઉડી ગઇ હતી.. બગાસાં ઉપર બગાસાં આવતાં છતાં પણ અનેક પ્રકારનાં વિચારોમાં તેના ચલિત ચિત્તને હમણાં આરામ લેવાની ફુરસદ નહોતી. ઘડીકમાં કોચ ઉપર બેસી પતિની રાહ જોતી કોઈ પુસ્તક વાંચવામાં લીન થતી, તો ક્ષણમાં ઉંઘવાનો ડોળ કરતી સેજ ઉપર આ-ળોટતી હતી. કવચિત ખડખડાટ થતાં વળી ચમકી ઉઠતી, ચારે તરફ જોતી પણ આજે પ્રાણવલ્લભનું કાંઈ આવાગમન ચિન્હ જણાતું નહોતું. વળી પાછી ધડકતે હૈયે આમ તેમ શયનગ્રહમાં આંટા ફેરા કરતી થાકી આરામ ચેર ઉપર નિરાશ હૈયે ઢળી પડતી; છતાં તેને મુદ્દલ ચેન પડતું નહી. વૈભવમાં ઉછરેલા અને સ્વપ્ને પણ સંકટને નહી જોનારા અમીરજાદાને રોજ મેવા મીઠાઇ અને પાંચે પકવાનનો રસ લેતાં એક દિવસ જ્યારે કડાકા થાય છે અને પાણી માટે પણ ફાંફાં મારવાં પડે છે, તે વખતે તે અમીરજાદાની જે હાલત થાય છે–તેને જે દુઃખ જણાય છે તેના કરતાં આ બાળાનું કમળ સમ કોમળ હૃદય અધિક વ્યથા પામતું હતું. જળ વગરના તરફડી રહેલા

મત્સ્યની જેવી તેની સ્થિતિ હતી. આખરે બેચેન હૃદયે તેણીએ ઉંઘને ખોટો ડોળ કરી નસકોરા બોલાવી ઘોરવા માંડ્યું. પણ " चिंतातुराणां न सुखं न निद्रा "–ચિંતાતુર વ્યક્તિને સુખ, શાંતિ કે આરામ દુર્લભ હોય છે. બિચારી ગર્ભશ્રીમંત નવોઢા હવે અત્યારે શું કરી શકે! સાસુ સસરાને ખબર પણ કેમ આપી શકે! "રોજ વખતસર આવી જતા છતાં આજે અત્યાર લગણ કયાં રોકાઈ રહ્યા હશે? કાંઈ વિઘ્ન તો નહીં આવ્યું હોય, અરે કોઈ લલનાએ તો કદાચ મારા ભોળા સ્વામીને ફસાવ્યા તો નહીં હોય! ના ના! એમ તો કુળવંત માણસો એકદમ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરતાં નથી. સજ્જન મનુષ્યો પ્રાણાંતે પણ દુરાચાર સેવતા નથી. મારા પ્રાણનાથ તો ગુણવંતોમાં મુગટમણિ છે. મારી અલ્પમતિ છે." આમ વિચારમાં ને વિચારમાં તેણી અર્ધ નિદ્રામાં પડી. જોત જોતામાં સુખમાં કે દુઃખમાં રાત્રીનો ત્રીજો પ્રહર પણ પૂરો થઈ ગયો, ચતુર્થ પ્રહરે પોતાની શરૂઆત કયારનીય શરૂ કરી દીધી હતી. પણ સ્વામીવિના આજે સેજલડી સુની પડી હતી. એટલામાં દાદર ઉપર કંઈક ખળભળાટ થતાં બાળા જાગી ઉઠી. "કોણ છે એ?"

"એ તો હું." રૂપચંદ્ર કુમાર કોઈ ન જાણે તેમ આસ્તેથી પ્રવેશ કરી કપડાં ખીંટીએ ભરાવી પલંગપર બેઠો.

"આજ અત્યાર લગી કયાં રોકાણા હતા સ્વામીન?" મધુર અવાજે સુંદરીએ પૂછયું.

"કાર્ય તો પ્રભુ જાણે. ફક્ત તાકીદે આપને તેડી જવાનુંજ મને ફરમાન છે!" મહામંત્રીએ કહ્યું.

"મંત્રીશ્વર! જરા સબુર કરો. હું દાતણ પાણી કરી લઉં, પછી આપણે સાથેજ ચાલીએ." નગરશેઠનું કથન મંત્રીશ્વરે દાક્ષિણ્યતાથી માન્ય કર્યું.

'નગરશેઠને એકાએક મહારાજા બોલાવે છે.' એ ખબર શેઠના ગુમાસ્તાઓ દ્વારા સમસ્ત પ્રજામાં ફરી વળતાં શેઠની પોળના દરવાજા આગળ અસંખ્ય માણસોની મેદની ઉભરાવા લાગી. એ જોઇ ગભરાતે હૃદયે ભટ્ટમાત્ર મંત્રીએ કહ્યું. શેઠજી! મહારાજ આપને તાકીદે તેડે છે. માટે ત્વરા કરો."

"હા ચાલો. હું તૈયાર છું?" મંત્રીશ્વરનું અનેક પ્રકારે સ્વાગત કરી માળવેશ્વરને ભેટ કરવાની વિવિધ પ્રકારની વસ્તુઓ સાથે લઈ મંત્રીશ્વર, નગરશેઠ અને સમસ્ત મહાજન રાજદરબાર તરફ રવાને થયા. મહાજનને સાથે આવતું જોઇ મંત્રીએ શેઠને ધીમેથી પૂછયું.

શેઠજી! આ બધું મહાજન આપણી સાથે કયાં આવે છે?"

"એ પણ કાંઈ કારણ હશે જેથી આવતું હશે." નગરશેઠે જણાવ્યું.

"ઠીક છે; કિંતુ મહારાજે તો આપનેજ તેડ્યા છે એ ધ્યાનમાં રાખશો, આપના પુત્રો ક્યાં છે?"

"તે બજારમાં પેઢીએ ગયા છે. કેમ?"

"તેમને પણ સાથે લેવાનો હજુરશ્રીનો હુકમ છે."

"ઠીક છે. રસ્તામાંથી તેમને સાથે લઈ લેશું. પછી કાંઈ ?"

"બહુ સારૂં ! " જવાબમાં ભટ્ટમાત્રે જણાવ્યું.

માર્ગમાંથી ત્રણ પુત્રો પેઢીએ હતા તેમને શેઠે સાથે લીધા. એવી રીતે મહાજન સહીત મંત્રી અને નગરશેઠ રાજદ્વારે આવી પહોંચ્યા. સર્વેના મનમાં અનેક પ્રકારની ગડમથલ થતી હતી. અત્યારના પહોરમાં માલવેશ્વરે શા માટે પુત્રો સહીત નગરશેઠને બોલાવ્યા હશે ? થોડીવારમાં સહુ રાજ્યદ્વાર આગળ આવી પહોંચ્યા અને મંત્રીશ્વરે પ્રતિહારી સાથે મહારાજને સમાચાર પહોંચાડ્યા કે— "નગરના મહાજન સમેત નગરશેઠ આવ્યા છે ! " રાજાને સમાચાર મળતાંજ સર્વને દરબારમાં આવવાને આમંત્રણ થયું. મહારાજ વિક્રમાદિત્ય સમજ્યા કે મહાજન કાંઇ અરજ કરવા આવ્યું હશે, જેથી માળવેશ્વરે પ્રજાના અગ્રેસર એવા મહાજનને માન સન્માનથી બેસાડ્યા, ખુશી સમાચાર, જુહાર કર્યા પછી મહારાજે ફરમાવ્યું " કહો, આજે મહાજને દરબારમાં પધારી અમારી શોભામાં વધારો કર્યો છે તે કંઇ કારણ સરજ હશે. માટે જે હોય તે ખુશીથી કહો. તમારી અગવડતા દૂર કરવાની મારી ફરજ છે ! "

"આજ ઘણા દિવસે ધણીનાં દર્શન કરવાને સર્વે મહાજન આપશ્રીના હજુર આવ્યું છે. આજે આપનાં મોંઘાં દર્શન થવાથી અમે નિષ્પાપ થયા. અમારા તન મનના તાપ

સંતાપ દૂરે ટળ્યા. અમારા નગરશેઠ ઉપર આજે રાજકૃપા થઇ, આપની મહેરબાની થઇ, તેથી તેમની સાથે હળી મળીને સકળ પ્રજા આપના દર્શન કરી આજે તૃપ્ત થઇ." મહાજનના એક ચતુર પુરૂષે રાજાના મનનું સમાધાન કર્યું.

"ઠીક ! ઠીક ! બહુ સારૂં થયું." મહારાજે હર્ષિત થઇ પ્રજાના સર્વ સમુદાયને પાન બીડાં વગેરેથી સન્માની તેમનું સ્વાગત કર્યું. મહારાજ પણ મનમાં સમજ્યા કે નગરશેઠ પ્રજાના માનિતા છે. પ્રજાના પ્રાણ સ્વરૂપ છે. જેથી કહ્યું કે " આજે ઘણા દિવસે નગરશેઠને મળવાનું દીલ થયું જેથી મંત્રીશ્વર દ્વારા તેમને આમંત્રણ થયું. બે ઘડી હમે વિનોદની વાતો કરશું. પછી શેઠજીને માન સહિત તેમને મંદિરે વિદાય કરશું " એમ કહી પ્રજાના દિલને સંતોષી રાજાએ મહાજનને વિદાય કર્યું. તે પાંચ, સાત, દશ, પંદરનું મંડલ થઇ દરવાજા આગળ ગઢમાં અને દરવાજા બહાર એમ છુટું છવાયું નગરશેઠની રાહ જોતું શું થાય છે તે જોવાને આતુર બની ગપ્પા મારતું બેઠું. આજે શહેરમાં હડતાળ પાડેલી હોવાથી ધંધા ધાપા ઉપર સર્વેએ તાળું લગાવ્યું હતું.

મહાજનના જવા પછી નગરશેઠ મહારાજ આગળ ભેટલું મુકીને તેમને ચરણે નમ્યો. જેથી રાજા પણ ખુશી થયો થકો શેઠને આદરમાન દેતો છતો શેઠને કહેવા લાગ્યો કે વાહ ! ધનદત્ત શેઠ ! તમારા જેવા ગુણનિધાન રત્નથી મારી નગરી દીપી રહી છે. તમારા શીલ, સૌભાગ્ય, વૈભવ અને ઠકુરાઇ આ નગ-

શીને મારા સામાન્યને પણ શોભારૂપ છે. શેઠજી ! તમારી પાસે કેટલી લક્ષ્મી છે ! તમને કેટલા પુત્રો છે ! ” રાજાએ શેઠને તેમના કુટુંબની વાત પૂછવા માંડી.

“ મહારાજા ! મારે ઘરે કેટલી લક્ષ્મી છે તે મારાથી ગણી શકાય તેમ નથી. દુકાનોમાં વહીવટ કરવાને માટે સાતસે મેતાઓ વાણોતર છે. એક એકથી ચતુર એવા ચાર પુત્રો આપના પુન્ય પસાયે આનંદમાં છે. આપ જેવા શીરછત્રનાં પુન્યપસાયે કશી વાતની ખોટ નથી. નગરશેઠે જણાવ્યું.

“ વાહ ! શેઠજી ! આ ત્રણ પુત્રો તમારા છે ! રૂપ ગુણે કરીને કેવા એકબીજાથી ચડીયાતા છે ? પણ તમારો ચોથો પુત્ર ક્યાં છે ! ” રાજાએ ચોથા પુત્ર કે જેની સાથે પોતાને કામ છે તેને નહી જોવાથી પૂછયું.

“ તે ચોથો પુત્ર તો બાળક બુદ્ધિનો છે. જેથી વ્યાપાર રોજગારમાં કાંઇ સમજતો નથી. કમાવામાં પણ કાંઈ ધ્યાન આપતો નથી, તેતો ખાઈપીને મોજ શોખમાં પોતાનો વખત પસાર કરે છે, રમતો ફરે છે ” શેઠે રૂપચંદ્રકુમાર માટે કહ્યું.

“ છતાં મેં સાંભળ્યું છે કે તે ઘણો સુંદર છે ! માટે હું જોઉં તો ખરો કે તે કેવો સુંદર છે! ” રાજાએ તેને જોવાની પોતાની ઈચ્છા પ્રદર્શિત કરી.

“ મહારાજા ! આપના રાજશાહી જેવાં કુંવરોના રૂપ ક્યાંથી હોય, છતાં આપશ્રીની તેને જોવાથી ખાત્રી થશે તો.

હું પૂર્ણ કરીશ, હજી તો તે ઊંઘમાંથી ઉઠયો પણ નહીં હોય.” શેઠે કહ્યું.

“શા માટે ઉઠે ! આખી રાતનો ઉજાગરો ! માણસ એટલી વારમાં કાચી ઊંઘે ઉઠે તો મરે નહી તો માંદો જરૂર પડે.” શેઠજી કાચી વયનો સમજી તેને ગણુકારતા નથી. પણ એમને કયાં ખબર છે કે એનો મોટી મોટી ઈમારતો તોડનારો અને સ્વર્ગીય હિંદોળે જુલનારો છે! જે નવોઢા કુમારીનાં સમશ્યાનાં કોકડાં હું એક પણ ન ઉકેલી શકયો તે આંટીગુંટીની ગુંચો દૂર કરીને બાલિકાના મનોરથો તેણે પૂર્ણ કર્યા. ગમે તેવો ચતુર હોય છતાં માબાપને મન તો તે રમતીયાળ છોરૂજ કહેવાય છે” શેઠની પુત્ર વાત્સલ્યતા ઉપર હસીને રાજાએ કહ્યું. મંત્રીશ્વર ! શેઠના નાનેરા કુમારને જલ્દી તેડી લાવો ! નિંદ્રામાં હોય તો જાગ્રત કરીને સ્વાસ્થ્યપૂર્વક તેડી લાવો ! “ રાજાનો હુકમ સાંભળીને ભટ્ટમાત્ર મંત્રી નગરશેઠના ઘર તરફ રવાના થયો. ”

પ્રકરણ ૯ મું.

રૂપચંદ્રનું માનસન્માન.

મહામંત્રી ભટ્ટમાત્ર દરબારમાંથી રવાને થઇ નગર શેઠના મકાને ગયો અને નગર શેઠનાં પત્ની ધન સુંદરીને નાના કુમાર રૂપચંદ્ર કયાં છો તેમને મહારાજ પાસે લઈ જવા

છે તે વગેરે કહી બતાવ્યું. પોતાનાં પરિવારને આજે અત્યારે રાજા તરફથી તેડું સાંભળી શેઠાણી ગભરાયાં, મંત્રીશ્વરનું સન્માન કરતાં તેમને જણાવ્યું કે "કુમાર તો હજી સૂતો છે! એ બાળકનું મહારાજને શું કામ પડયું. મંત્રીશ્વર ?"

"કામ તો મહારાજ જાણે ? પણ મહારાજ કુંવરને જોવાને તેડે છે!" મંત્રીશ્વરે અજાણપણું બતાવ્યું."

"એની એટલી બધી શી જરૂર છે ? ઉંઘમાંથી ઉઠશે ત્યારે દરબારમાં મોકલી આપીશ."

"નહી! કુંવરને મારી સાથે તેડી લાવવાનો મહારાજનો હુકમ છે. માટે જો સૂતો હોય તો તેને ઝટ ઉઠાડો."

"મહામંત્રીના શબ્દો સાંભળી ધનસુંદરી ગભરાતી ત્રીજે માળે જઈ રૂપચંદ્રને જગાડી સર્વ વાત કહી સંભળાવી અને મંત્રીશ્વર રાહ જોઈ નીચે બેસી રહ્યા છે તે પણ જણાવ્યું.

રૂપચંદ્રકુમાર સમજી ગયો કે "રાતની વાર્તા રાજાની જાણમાં આવી ગઈ છે. રખે તે સમશ્યાઓનો કોયડો ઉકેલવાને તેમજ કનોજની રાજકુમારીનો ઈતિહાસ જાણવાને તે મને તેડતો ન હોય ?" એમ મનમાં વિચાર કરી કુમારે માતાને કહ્યું કે—"માતાજી ! લગારે ખેદ ન કરશો ? હું હમણાંજ રાજ દરબારમાં જાઉં છું અને રાતની વાત સાંભળી પિતાજી તથા મોટાભાઈઓની સંગાથે તરતજ પાછો આવું છું." એ પ્રમાણે માતાને આશ્વાસન આપી ષડકર્મથી પરવારી રૂપચંદ્રકુમાર ઉત્તમ પ્રકારનાં વસ્ત્રાભૂષણથી સજ્જ થઈ તરતજ

મંત્રીશ્વર સાથે રાજદરબારમાં જવાને રવાના થયો, અને રસ્તામાં મંત્રીશ્વરને રૂપચંદ્ર કુમારે પૂછ્યું કે—આજે આમ અચાનક મહારાજાની અમારા ઉપર કૃપા કેમ થઇ ?

"કુમાર! રાજા તમારી ઉપર તુષ્ટમાન થયા છે! તમારૂં રૂપ જોવાને ખરે અધીરા થયા છે." મંત્રીશ્વરનું કથન સાંભળીને કુમાર મનમાં હસ્યો. "ખરે કોઇ દિવસ નહીને આજેજ રાજા મને જોવાને ઇચ્છે એ પણ નવાઇ! કિંતુ રાત્રીનો ભરમ જાણવાને મથે છે. એ તો રાજા વાજાં ને વાંદરાં, એ ઠેકાણા વગરનાં હોય, હમણાંજ ખબર પડશે કે રાજા કેવાક તુષ્ટમાન થયા છે."

"રાજા તો પ્રજાના મા બાપ છે. દેશના પ્રતિપાળ છે. જે માણસ ઉપર રાજાની મહેરબાની ઉતરી એના પાશા પોબાર છે!" રૂપચંદ્રે કહ્યું.

એ પ્રમાણે વાતો કરતા કરતા પ્રધાન અને કુમાર રાજદરબારમાં આવી પહોંચ્યા. રાજા કુમારને જોઇ અંતરમાં ઘણું રીઝ્યો. નાના કુંવરને પોતાના ખોળામાં બેસાડ્યો. ઘણું વાત્સલ્યપણું દેખાડ્યું. "વાહ શેઠજી! તમારા ચારે કુંવરો કેવા એક એકથી અધિક છે! તેમાં પણ નાનો પુત્ર રૂપચંદ્ર તો રૂપ તથા ગુણે કરીને બધાથી પણ વધારે સુંદર છે." રાજાએ કહ્યું.

"મહારાજ! એ બધો આપનોજ પ્રતાપ છે! રાજાની રહેમ નજર એ શું ઓછી વાત છે!" નગર શેઠે કહ્યું.

" ઠીક ત્યારે હવે પધારો ! ફક્ત આ તમારો નાનો કુમાર મારી પાસે ભલે રહો, પછીથી તેને તમારે ઘરે પહોંચતો કરીશ " રાજાએ રૂપચંદ્રકુમારને રોકી શેઠનો ત્રણ પુત્રો સહીત આદરસત્કાર કરી તેને જવાની રજા આપી.

" મહારાજ ! એની ઉપર કૃપા નજર રાખજો. એ બાળક છે માટે એને મુંઝાવા ન દેતાં ઝટ ઘેર રવાને કરશો. " શેઠે પુત્રવાત્સલ્યતા બતાવી.

" તે માટે તમે ફિકર ના કરશો. તેને કોઈ રીતે અહીયાં ઓછું નહી આવે, " રાજાએ દિલાસો આપી પુત્રો સહીત ધનદત્તશેઠને રજા આપી. ત્રણે પુત્રો સહીત નગરશેઠ રાજગઢમાંથી બહાર નિકળ્યા, ત્યાં મહાજનનાં જુદાં જુદાં મંડળો ગપ્પાં હાંકી રહ્યાં હતાં, તેમણે આવી જુહાર કર્યા. રસ્તામાં ધનદત્ત શેઠે તેમને સમાચાર કહી સંભળાવ્યા, જેથી મહાજન પોતપોતાને ઘરે ગયું. અને હડતાલ ખોલી નાખી સર્વેએ પોતપોતાની દુકાનો સંભાળી. નગરશેઠ પણ ત્રણે પુત્રો સાથે ઘર તરફ વિદાય થયા.

શેઠના ગયા પછી રાજાએ કુંવરનો ઘણો સત્કાર કરી ઘણો હેતભાવ બતાવ્યો. " કુંવર ! મનમાં કાંઈ અંદેશો લાવશો નહી. જે કાંઇ કામકાજ હોય તે સુખેથી કહેજો. મારાથી હૃદયમાં લેશ પણ પડદો રાખશો નહી. આ બધી ઋધ્ધિ તમારી પોતાનીજ છે એમ સમજજો. અમે તો ફક્ત બરોબર અન્નનાજ માલેક છીએ. "

રાજાનાં અકાળે મેઘવર્ષાની જેમ અમૃતમય વચનો સાંભળી રૂપચંદ્રકુમાર વિચારમાં પડ્યો. "આહ! રાજા એક મારા જેવા નાના બાળક ઉપર આટલી બધી ભલાઇ કરે છે; પરન્તુ હજી મુદ્દાની વાત શું છે તે જણાવતા નથી; પણ આ કાંઈ ખાલી ખ્યાલ નથી. એમાં પણ મોટો ભેદ હશે." મનમાં અનેક પ્રકારની ભાંજગડ કરતો છતો ઉપરથી જાણે કાંઇ સમજતોજ ન હોય તેમ અજાણપણું બતાવતો કુમાર બોલ્યો "રાજન્! અમે તો આપનાં બાળક કહેવાઇયે, આપના આવા આતિથ્યને હું કેવળ અયોગ્ય છું!"

"નહી, નહી, રૂપચંદ્ર! તમારા સરખા બુદ્ધિવંત પુરૂષોથી તો મારા રાજ્યની શોભા છે. સિંહનું બચ્ચું નાનું હોય છતાં હજારો હાથીઓનાં કુંભસ્થળને મર્દન કરનારૂં હોય છે. તેમજ ભલે પુરૂષ કદાચ નાનો હોય છતાં એનું ભાગ્ય અદ્‌ભૂત હોય છે. નાનો બાળક પણ જો બુધ્ધિવંત અને વિદ્વાન હોય તો વૃધ્ધજનોને પણ માન્ય ગણાય." એમ બોલતો રાજા રૂપચંદ્રનો હાથ પકડી તેની સાથે અંતઃપુરમાં ચાલ્યો ગયો. આ તરફ રાજાના જવાથી દરબાર બરખાસ્ત થયો.

મહારાજા વિક્રમાદિત્ય શામ, દામ, દંડ અને ભેદ નીતિના પૂરેપૂરા જાણકાર હતા. જો કોઈ પણ વ્યક્તિને ગોળ ખવડાવી પોતાનું કાર્ય કરી લેવાનું સિદ્ધ થતું હોય તો તેને વિષ ચખાડવાની તે જરૂર જોતા નહી. મીઠાશભરી નીતિ જો સફળ થતી હોય તો જુદ્દી નીતિ તરફ તેને સખ્ત અણ-

ગયો હતો; છતાં ઉવટના ઉપાય તરીકે તેનો ઉપયોગ કરવાને તે જરી પણ અચકાતો નહી. તેમ તે સમયે તે કોઈની પરવા પણ કરતો નહી. જે સમસ્યા રાજા પોતે ન સમજી શક્યા અને એક બાળકે તે સમસ્યાના ભેદો શબ્દમાં સમજાવ્યા. દેવબાળા સમી સર્વાંગ સુંદર ઉત્તમ અભિનયો અને હાવ-ભાવથી પરિપૂર્ણ એક આદર્શ કુમારીનો પ્રેમ જીતી તેને હંમેશની પોતાની બનાવી. શોભા રાજાને ભારે અજાયબી ઉત્પન્ન થઈ હતી. જેથી આ સમસ્યાઓનો ભેદ શું છે? તે રંભા સમી કોકિલ કંઠી દેવબાળા કોણ હશે? તે જાણવાને તે ઘણો આતુર હતો. આહ! તે રાત્રે જોયેલું એ સુમધુર દૃસ્ય! એ વૈભવ, એ પ્રભા! એ ચાતુર્ય! સૌંદર્યનો એ ઝગઝગાટ! હજી પણ તેની આંખો આગળ તરવરી રહ્યો હતો. સુંદરીની સમસ્યાઓ પોતે નહી સમજવાથી તેમજ તેના સૌંદર્યનું પાન કર્યા વગર નિરાશ ચિત્તે તે પાછો ફરવાથી રાજા અંતરમાં ઘણોજ નારાજ થયો હતો; પણ શું કરે? તેમ કર્યા વગર છુટકો ન હતો. બીજે દીવસે રાતના રાજાએ પોતાના ગુપ્ત માણસને સર્વ હકીકત સમજાવી તે કુમારીનું મકાન બતાવી ત્યાં આગળ છુપી રીતે આજે કોણ આવે છે તેની તપાસ કરવાને રાખ્યો હતો, તેણે મહારાજનું કાર્ય બરાબર બજાવ્યું હતું. વખત થતાંજ તંબોલીને હાટે રૂપચંદ્ર કુમાર આવ્યો. ત્યાંથી પાછા વળતાં શ્રીમતીએ તેને તાંબુલ આપ્યું, તે જોઇ રાજાના કહેવાથી તે ચમકયો હતો અને છુપચુપ તે બન્નેની પુંઠ તેણે પકડી હતી. અનુક્રમે રૂપચંદ્ર કુમાર અને શ્રીમતી

હતો, મગધરાજ શ્રેણીક (બિંબિસાર) અને તેના પૂર્વજો, શીશુનાગનો કાકકર્ણ, તેનો પુત્ર ક્ષેમવર્મણ, તેનો પ્રસેનજીત એ સર્વ પાર્શ્વનાથના શ્રાવકો હતા. બિંબિસાર શ્રાવક હતા; છતાં ગૌતમબુદ્ધના મતની તેમને અસર થવાથી તેઓ બૌદ્ધ થયા હતા. પણ પાછળથી મહાવીર ભગવાનના સમાગમમાં આવતાં તેમના ભક્ત અવિરતિ શ્રાવક થયા હતા. વત્સરાજ, શતાનિક અને ઉદયન પણ મહાવીર સ્વામીના શ્રાવકો હતા. પાંચાળ (પંજાબ) ના વિત્તભય પાટણ (ભેરા) નો મહારાજ ઉદાયી અને ચંદ્રપ્રદ્યોતને પણ મહા ભયાનક યુદ્ધ થયું હતું, બન્ને મહાવીરસ્વામીના શ્રાવકો હતા. જીવંતસ્વામી (મહાવીરસ્વામી) ની પ્રતિમા આ યુદ્ધનું કારણ હતું. જેમાં ચૌદ મુગુટબંધી રાજાઓએ જેને સહાય કરી છે, એવા મહા બળવાન ઉદાયી રાજાએ તેને પકડી લીધો હતો. ઉદાયી રાજા પણ ચેટક મહારાજાનો જમાઇ થતો હતો. એવી રીતે મહાવીરસ્વામીના સમયમાં ભારતના મોટા મોટા રાજાઓ શ્રાવક હતા; છતાં કારણ પરત્વે તેમને ભયંકર યુદ્ધો થતાં હતાં. અનુક્રમે ચંદ્રપ્રદ્યોત પછી તેનો ભત્રીજો ' પાલક ' માળવેશ્વર થયો. મગધરાજ બિંબિસાર પછી તેનો કુમાર કોણીક (અશોકચંદ્ર) મગધરાજ થયો. તેણે બાહુબળથી સકળ રાજાઓને નમાવ્યા અને ત્રણ ખંડ પૃથ્વી સાધી લીધી. માળવાના રાજાને હરાવ્યો. વિશાળા નગરીને ખેદાન મેદાન કરી વિત્તભય પાટણનાં ઉદાયી નૃપ પછી તેનો ભાણેજ વગેરે સમસ્ત ભારતના રાજાઓએ તેનું આધિપત્ય સ્વીકાર્યું. જેથી તે ચક્રવર્ત્તી (શહેનશાહ) કહે-

વાર્યો. અને કોઇ પણ શત્રુ ન રહેવાથી તેનું અજાતશત્રુ એવું બીજું નામ ધારણ કર્યું. મહારાજા અજાતશત્રુ (અશોકચંદ્ર) મહાવીર અને તેમની પાટે થયેલા પાંચમા સુધર્મા ગણધર જંબુસ્વામી તેમનો શિષ્ય (શ્રાવક) હતો, છતાં ઘણોજ રણરસીક હતો. તે પોતાને સદા અજેય માનતો હતો. જગતમાં કોઇ રાજ્ય જીતવાનું તેણે બાકી રાખ્યું નહોતું. માળવામાં પાલક પછીની વંશાવળી મળતી નથી, પણ જણાય છે કે અજાતશત્રુના સમયથી મગધરાજને આધિન હતું. અથવા તો કદાચ કોઇ તેનો સાંમત થયો થકો માળવાનો અધિકાર ઉજ્જૈનીમાં રહીને ભોગવતો હશે. અજાતશત્રુએ પિતાની રાજ્યધાની રાજગૃહીનો ત્યાગ કરી નવીન ચંપાનગરી વસાવી ત્યાં રાજ્યગાદી સ્થાપી. તેની પછી તેનો પુત્ર ઉદાયી મગધરાજ ભારતસમ્રાટ થયો. પિતાના મરણના અતિશોકથી ઉદાયી રાજાએ મંત્રીઓને બીજું નગર બાંધવા હુકમ કર્યો. જેથી તેમના સમયમાં પાટલીપુત્ર વસ્યું. જેને હાલ પટ્ટણા કહે છે. ત્યાં ઉદાયી રાજાએ પોતાની ગાદી સ્થાપી. ઉદાયી રાજાના વખતમાં ઉજ્જૈનીમાં પ્રાયઃ પાલક રાજા રાજ્ય કરતો હતો, ઉદાયી રાજાના અકાળ મરણ પછી રાજા અપુત્ર હોવાથી મગધની ગાદી ઉપર હજામનો પુત્ર નંદ નામે હતો તે આવ્યો. હાથણીએ રાજ્યકલશ નંદ ઉપર ઢોળ્યો જેથી તે મગધરાજ થયો, મહાવીર પછી સાઠ વર્ષે પહેલો નંદ થયો.

મહાવીરસ્વામી પછી સાઠ વર્ષો વીત્યે પહેલો નંદ મગધરાજ થયો, તેનો મંત્રી કપિલ બ્રાહ્મણનો પુત્ર કલ્પક નામે

બ્રાહ્મણ થયો. બ્રાહ્મણ છતાં પણ તે ધર્મે શ્રાવક હતો. અનુક્રમે નંદના વંશમાં બીજા આઠ નંદ થયા. એટલે છેલ્લો નવમો નંદ થયો. તેનો પ્રધાન પણ કલ્પકના વંશમાં થનારો અનુક્રમે શકટાલ મંત્રી થયો. જાતે નાગર બ્રાહ્મણ હોવા છતાં પરંપરાની રીતિએ તે શ્રાવકનો ધર્મ પાળતો હતો. મહાન્ પ્રખ્યાત છેલ્લા ચૌદપૂર્વી સ્થૂલિભદ્રજી તે મંત્રીના પુત્ર હતા. અનુક્રમે તેની ઉત્તરાવસ્થામાં ગૌડદેશમાં ચાણાક્ય નામે એક બ્રાહ્મણ મહાબુદ્ધિનો નિધાન પ્રગટ થયો. ચાણાક્ય દાંત સહિત જન્મેલો હોવાથી તેના પરમાર્થ તેના પિતા ચણી બ્રાહ્મણે જૈન મુનિઓને પૃછવાથી જણાવ્યું કે "એ બાળક રાજા થશે." બ્રાહ્મણે ઘેર આવી રાજ્ય-એ નરકને આપનારૂં હોવાથી તરતજ દાંત ઘસી નાખ્યા અને ફરીથી મુનિને પૂછયું, ત્યારે જણાવ્યું કે "દાત ઘસી નાખવાથી તે રાજા નહી પણ રાજા જેટલી સત્તા ધરાવનારો થશે." પછી માતાપિતાએ તેનું ચાણાક્ય એવું નામ રાખ્યું. અનુક્રમે ચાણાકયે મૃરાદેવીના પુત્ર ચંદ્રગુપ્તને મેળવી નવમા નંદરાજાના કુટુંબ સહીત નાશ કરીને તેણે ચંદ્રગુપ્તને મગધરાજા બનાવી પાટલીપુત્રની ગાદીએ બેસાડી નંદરાજાની અખટ સુવર્ણની ડુંગરીનો માલેક બનાવ્યો તે ઐતિહાસ પ્રસિદ્ધ છે. ચંદ્રગુપ્ત પણ મહાપરાક્રમી હતો. નવે નંદોના સમયમાં મગધ સિવાય બીજે તેમની આણ કવચિતજ ફરતી ત્યારે ચંદ્રગુપ્તે પોતાની તલવારને બળે સારા ભારતવર્ષના રાજાઓને નમાવ્યા હતા. અર્થાત્ મગધરાજ ચંદ્રગુપ્ત ભારતના શહેનશાહ બન્યો હતો. માળવામાં પણ

ચંદ્રગુપ્તની સત્તા ચાલતી હતી. પરિશિષ્ટ પર્વને આધારે વીર નિર્વાણ પછી સાઠ વર્ષે નંદપહેલો અને તે પછી એકસો પંચાવન વર્ષ વિત્યે ચંદ્રગુપ્ત ભારતવર્ષનો સમ્રાટ થયો. અર્થાત્ વીરનિર્વાણથી બસો પંદર વર્ષે થયો.

મહાન્ એલેકઝાંડર (સિકંદર) લગભગ છેલ્લા નંદના વખતમાં ઇ. સ. પૂર્વે ૩૨૭ માં ભારત ઉપર ચડી આવ્યો હતો. પંજાબમાં આવતાં શરૂઆતમાંજ ત્યાંનો રાજા પોરસ તેની સામે થયો, મહાન્ યુદ્ધ થયું, પોરસે વીરતા બતાવી છતાં તે હાર્યો ગયો, હારેલા શત્રુને એલેકઝાન્ડરે ઉદારતાથી તેનું રાજ્ય તેને પાછું સોંપી ત્યાંથી આગળ વધવાનો ઇરાદો કર્યો. પરન્તુ પોતાના સરદારોની સલાહથી તે પોતાને વતન ગ્રીસ (મીસીગેનીયા) પાછો ચાલ્યો ગયો. બત્રીશ વર્ષની નાની ઉમ્મરે તે મરણ પામવાથી તેના રાજ્યના ભાગ પડી ગયા. તેનો મોટો સરદાર સેલ્યુકસ મોટું લશ્કર લઇ ઇ. સ. પૂર્વ ૩૦૩માં ભારત ઉપર ચડી આવ્યો, તેને અને ચંદ્રગુપ્તને ભયંકર લડાઇ થઇ, તેમાં સેલ્યુકસનું લશ્કર ખુબ માર ખાવાથી તે હારી ગયો ને ચંદ્રગુપ્ત સાથે તેણે સંધી કરી, સેલ્યુકસે પોતાની કુંવરી ચંદ્રગુપ્ત સાથે પરણાવી. ઠેઠ પંજાબની સરહદ સુધીની તેની હકુમત તેણે કબુલ રાખી. ચંદ્રગુપ્ત ભદ્રબાહુ સ્વામીનો ભક્ત શ્રાવક હતો અને તે ચાણાક્યના ઉપદેશનોજ પ્રભાવ હતો. ચંદ્રગુપ્ત ઇ. સ. પૂર્વે ૩૧૨માં ગાદી ઉપર આવ્યો તે ઇ. સ. પૂર્વે ૨૮૮ એટલે લગભગ ૨૪ વર્ષ પર્યંત તેણે ભારતનું સામ્રાજ્ય ભોગવ્યું. તે પછી તેનો પુત્ર બિંદુસાર ઇ. સ. પૂર્વે ૨૮૮માં મગ-

ધરાજ થયો. તે ઇ. સ. પૂર્વે ૨૭૨ સુધી અર્થાત્ સોળ વર્ષ પર્યંત તેણે રાજ્ય ચલાવ્યું, મગધરાજ બિંદુસારે ચંપાપુરી નગરીના બ્રાહ્મણની કન્યા 'સુભદ્રાંગી' સાથે તેણે લગ્ન કર્યું હતું, તે રાજાને પ્રાણથી પણ અધિક પ્યારી હતી. મહાન અશોક તેનો પુત્ર હતો. તે સિવાય બીજા પુત્રો પણ હતા. બિંદુસારે પિતાનું મેળવેલું સામ્રાજ્ય સંભાળી રાખ્યું હતું. બિંદુસારના રાજ્ય દરમીયાન અશોક રાજાને કાંઈ અણગમો થવાથી તેને દૂર ઉજ્જયિનીની સુબાગીરી આપી હતી. પ્રથમ તેને તક્ષશીલાના રાજાને વશ કરવાને મોકલ્યો, મહાન્ અશોકે તક્ષશીલાના રાજાને વશ કરીને મહારાજના ચરણમાં નમાવ્યો, જેથી મગધરાજ તેની ઉપર પ્રસન્ન થયા હતા ને માળવા જેવા મોટા દેશની સુબાગીરી આપી હતી. ત્યારપછી મહાન્ અશોક અવંતીમાં રહીને માળવાની હાકેમી ભોગવતા હતા, બિંદુસારના મરણ પછી અશોક દૂર હતો ને બીજાઓને ગાદીએ બેસાડવાની ખટપટ થઇ; પરંતુ અશોકને ખબર પડતાં તાબડતોબ ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને પાટવી પુત્રનું સિંહાસન તલવારને બળે પોતાને આધીન કર્યું. ઇ. સ. પૂર્વે ૨૭૧-૨૭૨માં ભાઇઓનું કાસળ દૂર કરી સમશેરને રૂધીરથી નવડાવી ઉદ્ધત સામંત રાજાઓને વશ કરી, ઇ. સ. પૂર્વે ૨૬૯માં તેમણે ભારતના સમ્રાટની પદવી ધારણ કરી. અશોક રાજા કેટલોક વખત બૌધના પરિચયમાં આવવાથી તે બૌધ થઇ ગયો હતો પરન્તુ પાછળથી તે જૈન આચાર્યના સમાગમમાં આવતાં જૈન થયો હતો. ગિરનાર વગેરે પર્વતો ઉપરના પ્રાચિન લેખો

ઉપરથી જણાય છે કે અશોક જ્યારે મગધના સિંહાસન ઉપર બેઠો તે વારે પોતાના નાના કુમાર કુણાલને ભોગવવા માટે ઉજ્જયિની આપી હતી. જેથી તે દક્ષ પુરૂષોની સાથે ઉજ્જયિનીમાં રહી મોજમજા કરતો હતો. અનુક્રમે અશોકની માનીતી એક પત્ની તીષ્યરક્ષિતાના ઈર્ષ્યાદોષથી કુણાલને અંધત્વ પ્રાપ્ત થયું હતું. રાજાને આ ખબર પડતાં મહા પશ્ચાત્તાપ થયો, તે યુવરાજ હતો છતાં અંધત્વ પ્રાપ્ત થવાથી રાજ્ય ભોગવવાને તે નાલાયક થયો જેથી અશોક મહારાજે દુઃખી દિલે કુણાલને એક મોટું ગામ આપ્યું ને પોતાના બીજા દિકરાને ઉજ્જયિનીની હકુમત આપી.

હવે અનુક્રમે કુણાલને શરતશ્રી નામે પત્નીથી સંપૂર્ણ લક્ષણવાળો એક પુત્ર થયો. કુણાલને પણ પાછળથી ખબર પડી કે પોતાને અંધ બનાવવામાં અપર સાવકી માતાનો પ્રપંચ હતો, જેથી તેના રાજ્યલોભનો મનોરથ હું વ્યર્થ કરૂં. એમ વિચારી તે અનુક્રમે પાટલીપુત્ર નગરે આવ્યો અને સંગીતથી મગધરાજ અશોકને પ્રસન્ન કરી તેનું વરદાન પામ્યો. વરદાનમાં કુણાલે રાજ્ય માગ્યું. મહારાજે તેને દઢ આલિંગન દઇ કહ્યું " પુત્ર ! હવે તું રાજ્યને શું કરીશ. "

કુણાલે જવાબમાં જણાવ્યું કે " મારે પુત્ર થયો છે, હું આપને વધામણી આપું છું. આપ તેનો રાજ્યાભિષેક કરો ! "

" હે વત્સ ! તને પુત્ર કયારે થયો ? " અશોક મહારાજે આશ્ચર્યથી પૂછયું.

કેટલેક સમયે શક લોકોનું જોર તોડીને વિક્રમાદિત્યે સાર્વભૌમ રાજ્યની સ્થાપના કરી. જેથી વિક્રમનું બીજું નામ શકારિ પણ કહેવાય છે. આ રાજાએ ગાદી ઉપર આવ્યા પછી પ્રજાનાં દુઃખ દૂર કરવામાં પોતાની જીંદગી ગુજારી છે. જેથી આજે પણ તે ' પરદુઃખભંજનના ' નામે ઓળખાય છે.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

અર્વાચિન પરિસ્થીતિ.

માળવેશ્વર વિક્રમાદિત્ય ઉજ્જયિનીના તખ્તપર આવ્યા અને દીર્ઘકાળ પર્યંત તેણે ભારતમાં મોટામાં મોટું ઐશ્વર્ય ભોગવ્યું. તેના જેવો પરદુઃખભંજન રાજા બીજો કોઈ ત્યાર પછી પ્રાય: થયો નથી. વૈતાલ રાક્ષસ તેને વશ હતો; તેમજ પરમારવંશની કુળદેવી હરસિદ્ધ માતા રાજાને સાક્ષાત્ હતી. વિક્રમ રાજા પછી ઉજ્જયિનીને બદલે માંડુ પણ રાજ્યધાની થઈ એટલે ઉજ્જયિની અને માંડુ એ બંને રાજ્યધાનીના શહેર ગણાતાં હતાં. વિક્રમાદિત્ય પછી તેનો પુત્ર વિક્રમસેન રાજા થયો, ગુપ્ત વંશના રાજાઓનું રાજ્ય ઇ. સ, ૪૦૯ સુધી રહ્યું. તે પછી હુણ જાતિનું રાજ્ય થયું, એ હુણ જાતિ પાસેથી કાન્યકુબ્જ (કનોજ) ના રાજા હર્ષવર્ધને તેમની પાસેથી માળવા જીતી લીધું. એ અરસામાં બૌદ્ધ ધર્મનું જોર ભારતમાં સારી રીતે જામેલું હતું. તે પછી માળવામાં પરમાર રા-

ત્યનો પાયો નાંખ્યો. તેના વંશમાં સીયકદ્દ, તેનો પુત્ર મુંજ તેમજ સિંધભટ્ટનો કુમાર ભોજ, ઉદયાદિત્ય, નરવા-ર્મન, યશોવર્મન, અજયવર્મ, વિંધ્યવર્મ, અમુસ્થાયન, સોહડ અને અર્જુન વગેરે રાજાઓ માળવાના તખ્તપર થયા. તેમનાંમાં કેટલાકની ગાદી માંડુમાં તો કેટલાકની ધારાનગરીમાં. એમ ભિન્ન ભિન્ન રાજ્યધાનીઓ સમય પરત્વે બદલાઈ હતી. મુંજરાજાને તેલંગ દેશના રાજા તૈલપ સાથે યુદ્ધ થયું હતું, તેમાં તે મારી ગયો હતો. ભોજરાજાને ને ગુર્જરેશ્વર ભીમદેવ બાણાવળીને યુદ્ધ થયું હતું, જેમાં ભોજરાજા પરાજય પામ્યો હતો, છતાં પોતાનું રાજ્ય તેમણે ટકાવી રાખ્યું હતું. પરમાર રાજા યશોવર્મા (નરવર્મા) ના વખતમાં ગુર્જરેશ્વર સિદ્ધરાજે (જયસિંહદેવ) તેનાં ઉપર ચડાઇ કરી તેને બારવર્ષની આખરે જીવતા પકડી પાટણ આણ્યો હતો. ત્યારપછી સ્વતંત્ર ગણાતો પરમારોનો માળવા ગુજરાતના અધિકારમાં આવ્યો હતો; છતાં યશોવર્માનો પુત્ર ગુજરાતના માંડલિક સામંત તરીકે માળવાનો અધિકાર ભોગવતો હતો, ગુર્જરેશ્વર કુમારપાળના સમયમાં પણ માળવા તેમના આધિપત્ય નીચે હતું; પરંતુ ભોળા ભીમદેવના સમયમાં માળવાનો સોહડ ગુજરાત ઉપર ચડી આવ્યો હતો; પરંતુ પાછો ભીમદેવના દૂતના યુક્તિપૂર્વકના કથનથી પોતાને દેશ જતો રહ્યો હતો. એ રીતે માળવામાં લગભગ ઇ. સ. ૧૩૦૦ સુધી પરમારોનું રાજ્ય ટકી રહ્યું હતું. પરંતુ દીલ્હીપતિ અલ્લાઉદીન ખીલજીએ તે અરસામાં ગુજરાત જીતીને પરમારો પાસેથી માળવા પણ જીતી

ત્યાં કાલિકા દેવીનું એક મંદિર છે. જ્યાં વિક્રમના મુખ ગો-વાળ જમાઇએ રાજકુંવરી પ્રિયંગુમંજરીથી પરાભવ પામી પં-ડિતપણું મેળવવાને તેની આગળ તપ આરંભ્યું હતું. આઠ ઉપવાસ પછી કાલિકાદેવીએ તેની ઉપર પ્રસન્ન થઇ તેને પંડિત બનાવ્યો. ને કાલિકાનાં નામ ઉપરથી તેણે પોતાનું નામ પણ કાલિદાસ રાખ્યું હતું.

ત્યાં આગળ ભર્તૃહરીની ગુફા છે તે જોવાથી જણાય છે કે પૂર્વે તે બૌધ યા તો જૈનધર્મી હશે, કેમકે તેની પાસેથી કેટલીક જૈનમૂર્ત્તિઓ મળી આવી છે. વળી ખંડેરમાંથી પુરાણા સિક્કા પણ ક્વચિત મળી આવે છે. અહીંયા હરસિદ્ધ માતાનું પ્રસિદ્ધ સ્થાનક છે. હાલમાં તો તે પરમારોની કુળદેવી તરીકે દેવીની પૂજા કરતા ઓળખાય છે. રાજા વિક્રમાદિત્ય અને શા-લિવાહન બન્ને આ દેવીની પૂજા કરતા હતા, હરસિદ્ધના હાલના મંદિર પાસે એક કુવો છે. તેમાં એક સ્તંભ છે જે ઉપર સંવત્ ૧૪૪૭નો લેખ છે. સ્તંભ ઉપર કોતરકામ સુંદર અને બારીક છે.

પુરાણું એક મહાકાળનું મંદિર છે. જેથી તેના ઉપર હિંદુ-ઓ બહુજ આસ્થા રાખે છે. આ મંદિર પ્રથમ રાજા વિક્રમે બં-ધાવ્યું છે. કવિ કાળીદાસે પણ પોતાના ગ્રંથોમાં આ મંદિરની આસપાસના રાજભવનોની ને અહિંના રાજાઓની પ્રશંસા લખેલી છે. કુમાર સંભવ, મેઘદૂત અને રઘુવંશ એ ત્રણ કાવ્ય તથા બીજા છ પ્રબંધો આ કાલીદાસે લખેલા છે. અહીંના પાઠશાળા વગેરે માટે શરૂઆતમાં કહી ગયા છીએ. દૂર દૂરના વિદ્યાર્થી-

ઓને વિદ્યા મેળવવા માટે આ નગર કાશીના સમુ આધારભૂત હતું, એટલુંજ નહી પણ જુદા જુદા દેશના રાજાઓને વસવાને માટે રાજમહેલો પણ કાશીનીજ માફક હતા. પરદેશી મુસાફરોને માટે ધર્મશાળાઓની સંખ્યાં પણ સારી હતી; પરન્તુ ઈ. સ. ૧૨૩૦ માં દીલ્હીના સુલતાન અલ્તમશે ઉજ્જૈન ઉપર ચડાઈ કરી તેની સૌંદર્યતાનો નાશ કરી નાખ્યો, તમામ મંદિરો તોડી નાંખ્યાં, અને મુર્ત્તિઓ ખંડિત કરી નાંખી. અને મહાકાળીનું જગપ્રસિદ્ધ મંદિર પણ સુલતાને તોડી પડાવ્યું. આસપાસની દિવાલો પાડી નંખાવી અને મહાકાલ મહાદેવની શીવ પિંડિકાના કકડા કરીને દીલ્હી લઇ ગયો અને સમય જતાં મંદિરને સ્થાનકે મસ્જીદ બંધાવી, પાસે રાજમહેલ બંધાવી કુવા તળાવ વગેરે ખોદાવ્યા. ઘણો સમય મહાકાળની યાત્રા બંધ રહી. પછી બાલાજી બાજીરાવ પેશ્વાના હાથમાં આવતાં તેનો એક શેણવી બ્રાહ્મણ ઉજ્જૈનનો સુબેદાર થયો. તેણે મહાકાળ અને હરસિદ્ધ માતાના મંદિરો બંધાવાનો હુકમ ઈ સ. ૧૭૫૫ માં આપ્યો. હાલમાં તે મંદિરો હયાત છે.

પ્રયાગમાં જેમ અક્ષયવડનું માહાત્મ્ય ગણાય છે. તેવુંજ અહીંઆ સિદ્ધવડનું મહાત્મ્ય જગપ્રસિદ્ધ ને ક્ષિપ્રા નદીને કાંઠે એક સુંદર ઘાટ ઉપર તે હાલ મોજુદ છે તેની સામે સિદ્ધનાથ મહારાજની મૂર્ત્તિ છે. સ્થાન રમણીય છે. ત્યાં આગળ જળ પણ અથાગ છે. તે ઘાટ પણ મોટા મોટા ને વિશાળ છે. અહીંયા હિંદુ લોકો પિતૃગણને તૃપ્ત કરવાને મુંડન તથા પિંડદાન વગેરે કરવાને દૂર દેશાવરોથી પણ આવે છે. ત્યાં

ધારો કરી પોતે રાજા થઈ રાજવ્યવસ્થા પ્રવર્ત્તાવી. વ્યવહાર રૂઢી, પુરૂષની બહોંતેર કળા, અને સ્ત્રીની ચોસઠ કળાની શરૂ આત કરી. વર્ણવ્યવસ્થાની સ્થાપના, જેવી કે ભોગકુળ, રાજન્યકુળ, ક્ષત્રીયકુળ, કર્મકર—કુંભાર વગેરેના દરેક વ્યવહારી ધર્મો દાખલ કર્યા. પોતાને સો પુત્ર થયા. દરેકને જુદા જુદા દેશો વેંચી આપી વિનિતાનું રાજ્ય ભરતને, ને બાહુબલીને (ગિજની) તક્ષશિલાનું રાજ્ય આપી ધર્મની સ્થાપના કરવાને સાધુ થયા. સાધુ થયા પછી તેમના પૌત્રો નમિ વિનમિ ભગવંત પાસે રાજ્ય લેવા આવ્યા, કેમકે ભગવંતે સર્વને આપ્યું હતું પણ નમિ વિનમિ તે સમયે હાજર નહી હોવાથી તેમને કાંઈ મળ્યું નહોતું, પાછળથી તેઓ આવ્યા અને ખબર પડી કે દાદા તો સાધુ થઈ ગયા છે જેથી તેમને શોધતા શોધતા તેમની પાસે આવી રાજ્યભાગ માગવા લાગ્યા।। ને ભગવંતની અપૂર્વ ભક્તિ કરવા લાગ્યા. તેમની ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈ નાગરાજ ધરણેંદ્રે તેમને અડતાલીશ હજાર વિદ્યાઓ આપી વિદ્યાધરેંદ્ર બનાવી બન્ને ભાઈઓને વૈતાઢ્ય પર્વતની ઉત્તર અને દક્ષિણ શ્રેણિનું રાજ્ય આપ્યું. ઘણો કાળ રાજ્યલક્ષ્મી ભોગવી રૂષભદેવ ભગવંત કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી જ્યારે પહેલા તીર્થંકર થયા ત્યારે તેમણે પણ ભગવાન પાસે દીક્ષા લીધી. ભગવંતે પણ જૈન ધર્મના સિદ્ધાંત સમજાવા સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા એ ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરી. નમિ વિનમિના વંશના સાધુઓ પરંપરા વિદ્યાધર વંશના સાધુ તરીકે ઓળખાયા. જેવી રીતે રૂષભદેવ ભગવાન ધર્મની આદિના કરનાર હોવાથી

આદિનાથ થયા, તેવીજ રીતે તેમના પુત્ર ભરત પોતાના નામ ઉપરથી પડેલા આખા ભારતના ચક્રવર્તી રાજા અર્થાત્ ભરતના ષટ્ ખંડના તેતો અધિપતિ થયા. અને જૈન-ધર્મ એક રાષ્ટ્રધર્મ તરીકે જગત્ પ્રસિદ્ધ થયો. પ્રથમ તીર્થંકરના મોક્ષગમન પછી અનુક્રમે ચોથા આરાના બેંતાલીશ હજાર વર્ષ ન્યુન એવાં એક કોડાકોડી સાગરોપમ વર્ષ વ્યતિત થયાં. તેમાં રૂષભદેવ પછી અમુક અમુકને આંતરે બીજા તેવીશ અવતારો થયા. જેમણે શરૂ કરેલા રૂષભદેવના જૈનધર્મને અધિકાધિક ઝળકાવી પૃથ્વીને જૈન વાતાવરણમય બનાવી કંઇક મંદ પડેલી પ્રણાલિકાને તેઓએ સતેજ કરી. તેમાં છેલ્લા અવતાર મહાવીરસ્વામી ચોથા આરાના અંતમાં થયા. ચોથા આરામાં અનુક્રમે પડતો કાળ આવવાથી લોકોનાં ચિત્ત જૈનધર્મથી ચળવિચળ થયાં. અને રૂષભદેવ ભગવાને પ્રરૂપેલા ચાર વેદને ટાળી નાંખી પોતાને અનુકુળ ફારફેર કરી કેટલાક પાખંડી પુરૂષોએ ભોળા લોકોને ભરમાવી જૈનધર્મને તજી દઈ અન્ય મતો ઉત્પન્ન કર્યા.

ભરત રાજાના વખતમાં બ્રાહ્મણો એજ જૈન કહેવાતા. તેની નિશાની તરીકે તેમના વખતમાં કાકિણી રત્નની જનોઇ ટાકમાં રહેતી. ભરત મહારાજના પુત્ર સૂર્યયશાના વખતમાં સોનાની થઈ, અનુક્રમે પછી રૂપાની થઈ અને છેવટે જૈનની નિશાની તરીકે પાછળથી સુતરની થઈ. શુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય અને અહિંસાના પાળનારા તેથી બ્રાહ્મણ કહેવાતા. અનુક્રમે નવમા અને દશમા તિર્થંકરના વારામાં કાળે કરીને તેમની

(બ્રાહ્મણો) મતિમાં વિપર્યાસ થયો જેથી વેદોની પ્રરૂપણામાં ગોટાળો કરીને અન્ય ધર્મોની પ્રરૂપણા કરી બીજાં દર્શનો પ્રકટ કર્યાં. જે આજે આપણે જોઈએ છીએ.

ચોવીશમા અવતાર મહાવીર સ્વામીના મોક્ષગમન પછી લગભગ સાડા ત્રણ વર્ષ બાદ પાંચમા આરાની શરૂઆત થઈ. જેમાં રૂષભદેવની પરંપરાએ બીજા તેવીશ અવતારો થયા. તેમજ વિદ્યાધર વંશની પરંપરા પણ અનુક્રમે ચાલી આવી. મહાવીરસ્વામીના અગીયારે ગૌતમાદિક ગણધર મગધ દેશના મહાન્ પંડિત ગણાતા વિદ્વાન્ બ્રાહ્મણો હતા. તેમાં પાંચમા ગણધર સુધર્માસ્વામી મહાવીરસ્વામીની પાટે આવ્યા આજે જે સાધુઓનો પરિવાર છે તે સર્વ પરંપરાએ સુધર્માસ્વામીનો પરિવાર સમજવો. કેમકે તેની પૂર્વે પાર્શ્વનાથના ઉપકેશ ગચ્છ, વિદ્યાધર ગચ્છ વગેરે આ પરિવારમાં ભળી જઇ મહાવીરસ્વામીની પ્રરૂપેલી પ્રણાલિકા તેમણે માન્ય રાખી હતી. મહાવીરસ્વામી પછી વીશ વર્ષે સુધર્માસ્વામી પોતાના પટ્ટશિષ્ય જંબુસ્વામીને પોતાની પાટ સોંપી મોક્ષે ગયા જંબુસ્વામી પણ પોતાના શિષ્ય પ્રભવસ્વામીને પાતાની પાટે સ્થાપી મહાવીરથી ચોસઠમેં વરસે મોક્ષે ગયા. ત્યારપછી મોક્ષનો માર્ગ તે આ ભરતને આશ્રયી બંધ થઇ ગયો. પ્રભવસ્વામી ચૌદ પૂર્વના જાણ હોવાથી તેમણે પોતાની પાટ રાજગ્રહી નગરીમાં રહેનાર સય્યંભવ નામે વિદ્વાન બ્રાહ્મણને યોગ્ય જાણી ત્યાં આવી સય્યંભવને

પ્રતિબોધી, તેમને દિક્ષા આપી, પોતાની પાટે તેમને સ્થાપી પોતે વીરથી ૭૫ મેં વર્ષે દેવલોક ગયા. શય્યંભવ પણ ચૌદપૂર્વી થયા. તેમણે યશોભદ્રસૂરિને પોતાની પાટે સ્થાપી મહાવીરથી અઠ્ઠાણું મેં વર્ષે તે સ્વર્ગે ગયા. યશોભદ્રસૂરિએ દક્ષિણ દેશમાં આવેલા પ્રતિષ્ઠાનપુર (પેંઠ) ના રહીશ એ બ્રાહ્મણ ભદ્રબાહુ અને વરાહને દીક્ષા આપી. તેમાં ભદ્રબાહુ ચૌદ પૂર્વી થયા ને વરાહ પતીત થયા. તેમના સમયમાં સ્થૂલીભદ્રના ગુરૂ સંભૂતિવિજય પણ ચૌદપૂર્વી થયા. એવી રીતે ભદ્રબાહુ સ્વામી પાંચમા શ્રુતકેવલી થયા. અને યશોભદ્ર સૂરિ વીર પછી એકસો અડતાળીશમેં વર્ષે દેવલોક ગયા. તે સંભૂતિવિજય એકસો છપન્ન વર્ષે સ્વર્ગે ગયા. ભદ્રબાહુ સ્વામી ઘણો વખત નેપાળ દેશમાં રહેતા. મહા પ્રાણધ્યાનમાં મગ્ન રહી આત્મહીતમાંજ તત્પર રહેતા. ત્યાં આગળ હિમાલયની આસપાસ છાયા પાર્શ્વનાથ, મંત્રાધિરાજ અને સ્ફુલિંગ પાર્શ્વનાથનું તીર્થ હતું. તે સમયમાં ત્યાં પણ જૈનોની વસ્તી સારી હતી. મહાવીર પછી એકસો સીત્તેર વર્ષે સ્થુલિભદ્રને ગચ્છનો ભાર સોંપી પોતે દેવલોક ગયા. આ સ્થુલિભદ્ર નવમા નંદ મગધરાજના મહા અમાત્ય નાગર બ્રાહ્મણ શકટાલ મંત્રી (કાપકનાં વંશ) ના પુત્ર હતા. આ સ્થુલિભદ્ર છેલા ચૌદપૂર્વી કહેવાણા. આર્યસુહસ્તી અને આર્ય મહાગિરિ પોતાના બન્ને શિષ્યો દશપૂર્વી થયા. અને સ્થુલિભદ્ર મહાવીરથી બસોને પંદર વર્ષે દેવલોક ગયા. અને તેમની સાથે જીનકલ્પી માર્ગનો લોપ થયો, છતાં આર્ય મહાગીરી

આર્ય સુહસ્તિને બધો ગચ્છ સોંપી તે એકાકી વિચરીને જીન કલ્પની તુલના કરવા લાગ્યા. લગભગ વીરથી બસો પીસ્તાલીશ વર્ષે તેઓ દેવલોક ગયા. આર્ય મહાગિરિની પરંપરાએ દિગંબરમતની શરૂઆત થઈ હોય એમ જણાય છે.

ચંદ્રગુપ્ત વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા અશોક રાજાના પૌત્ર સંપ્રતિ રાજાના આ આર્યસુહસ્તિ સ્વામી ગુરૂ હતા. તેમનાજ ઉપદેશથી સંપ્રતિએ પૃથ્વીને જૈનધર્મથી મંડિત કરી હતી. તે સમયમાં જૈનોની સંખ્યા ચાલીશ કરોડ જેટલી હતી. મહાવીર સ્વામી પછી લગભગ બસોએકાણું વર્ષે આર્યસુહસ્તિ સ્વામી પોતાની પાટે આર્ય સુસ્થિત અને સુપ્રતિબદ્ધને સ્થાપી પોતે સ્વર્ગે ગયા, સંપ્રતિરાજાના સમયમાં ભદ્રા શેઠાણીના પુત્ર ભોગી અવંતીસુકુમાલને પ્રતિબોધનાર આજ સુહસ્તિ સ્વામી હતા.

સુસ્થિત અને સુપ્રતિબદ્ધાચાર્યે કોટીવાર સૂરિમંત્રનો જાપ કરવાથી નિર્ગ્રંથ ગચ્છનું ચાલ્યું આવતું નામ કોટીક ગચ્છમાં ફેરવાઈ ગયું.

વિદ્યાધરવંશમાં અનુક્રમે પાદલિપ્ત સૂરિ થયા. આર્ય મહાગિરિના શિષ્ય બલિસ્સહ સૂરિ થયા, તેમના ઉમાસ્વામીજી થયા. તેમના શિષ્ય પહેલા કાલિકસૂરિ થયા, તેમના બાદ હરિતસૂરિ અને તેમના પાદલિપ્ત સૂરિ થયા. તેમના વંશમાં સ્કંદિલ આચાર્ય આર્ય સુહસ્તિના સમય પછી કેટલેક સમયે થયા. તે અનુક્રમે વિહાર કરતા કરતા ગૌડ દેશના કોશલા ગામ

માં આવ્યા. ત્યાં તેમને મુકુંદ નામે બ્રાહ્મણ મળ્યો. જેને આચાર્યની દેશના સાંભળવાથી વૈરાગ્ય થયો અને સૂરીશ્વર પાસે વૈરાગ્ય થવાથી તેણે દીક્ષા લીધી. અનુક્રમે વિહાર કરતા સ્કંદિલાચાર્ય ભૃગુકચ્છ (ભરૂચ) પધાર્યા.

મુકુંદ રૂષિ વૃદ્ધ હતા. અભ્યાસમાં ઘણા મંદ હતા, જેથી રાત્રીએ જ્યારે સર્વે શિષ્યવર્ગ શાંતિથી નિદ્રાનો સ્વાદ લેતો હતો ત્યારે તેવે સમયે મુકુંદરૂષિ મોટા સ્વરે અભ્યાસ કરતા. જેથી શિષ્યોને નિદ્રામાં ખલેલ પડવા લાગી. એક દિવસે શિષ્યોએ ગુરૂ પાસે ફર્યાદ કરી, તે વારે ગુરૂએ તેમને સમજાવી વિદાય કર્યા. પછી એકાંતમાં મુકુંદરૂષિને બોલાવી કહ્યું "હે વત્સ! રાત્રીએ ઉચ્ચસ્વરે બોલવાથી હિંસક પ્રાણીઓ જાગે અને તેઓ મહા અનર્થ કરે! નિદ્રામાં પડેલા સર્વે સાધુઓને તારા મોટા સ્વરેથી બોલવાવડે તેમને ક્ષોભ થાય. તેમનાં ચિત્ત ઉદ્વિગ્ન થાય માટે ભણવાથી હવે સર્યું. તું સર્વને નમસ્કાર કર્યા કર!"

"આપનું વચન હું માથે ચડાવું છું. હવેથી હું નિશા સમયે અભ્યાસ કરી બધાંના ચિત્તને ક્લેશીત નહીં કરૂં; પ્રભો! આટલો અપરાધ મારો ક્ષમા કરો!" સરલહૃદયી મુકુંદરૂષિએ ગુરૂની ક્ષમા યાચી તેમનું વચન અંગીકાર કર્યું.

"સાધુ રે વત્સ! સાધુ!" સૂરિએ તેને રજા આપી.

હવેથી મુકુંદરૂષિએ હમેશ દિવસના અભ્યાસ કરવા માંડ્યો. દિવસના પણ ખરો બપોર ઉચ્ચ સ્વરે ગોખવામાંજ

પસાર કરતા. જેથી દરેક સાધુઓને કંટાળો આવવા લાગ્યો. વંદનાદિક કાર્ય પ્રસંગે આવતા શ્રાવક–શ્રાવિકા પણ ખળભળ્યા. તેમને ભણતા અટકાવવાને શિષ્યો અરસપરસ ઉપાય શોધવા લાગ્યા. તેઓ દિવસે અભ્યાસ કરતા હોવાથી ગુરૂ પાસે ફરીયાદ કરવાનું તેમને કાંઇ કારણ નહોતું. પરંતુ દિવસના ઉચ્ચ ઘોષે ગોખવાથી બધા કંટાળી ગયા હતા. ઘણા શિષ્યોએ તેમને અભ્યાસ નહી કરવાને અથવા તો મૌનપણે બની શકે તેટલું પ્રાપ્ત કરવાને સમજાવ્યું. પણ વિધિ સંયોગે કોઈની પણ વાત મુકુંદ રૂષિને ગળે ઉતરી નહી. મુકુંદરૂષિ શાંત હતા. કષાયરહિત વૈરાગી હતા. પણ અભ્યાસમાં મંદ બુદ્ધિ હોવાથી તેમને ઘણું લાગી આવતું હતું, જેથી હરકોઇ ભોગે અભ્યાસ કરી જ્ઞાન મેળવવું એજ તેમનું સાધ્ય બિંદુ હતું. માત્ર તેજ કારણથી તેઓને અભ્યાસ છોડી દેવાને ગમતું નહોતું.

હંમેશના તેમના આવા વ્યવસાયથી એક દિવસે કોઇ ચુવાન શિષ્યે મુકુંદરૂષિની મશ્કરી કરી. “અરે મુકુંદરૂષિ હવે વૃદ્ધ થઇને શું ઘાંટા પાડવા બેઠા છો ! હવે ભણીને શું મુશળ ઉપર ફુલ લાવવાના છો ! વ્યર્થ શાને સર્વને સંતાપો છો !”

ચુવાન સાધુની મશ્કરી મુકુંદના હૃદયના ઉંડાણમાં તરતજ ઉતરી ગઇ. તેમને જરી પણ ગુસ્સો ન થયો. તેના દરેક શબ્દો બરોબર સાંભળી લીધા. એ શબ્દોએ મુકુંદરૂષિને બહુજ અસર કરી. ચુવાન સાધુને સામે જવાબ નહી દીધો, પણ પો-

તાને હૃદયમાં ઘણો ખેદ થયો. "હા ! જ્ઞાનાવર્ણીય કર્મથી દૂષિત મારી મતિને ધિક છે ! પૂર્વે મેં જ્ઞાનની આશાતના કરી હશે, જ્ઞાન અને જ્ઞાનીને દુભવ્યા હશે, તેમની નિંદા-ગર્હા કરી હશે, જેથી આ ભવે તેનું ફળ ભોગવી રહ્યો છું ! અને આ ભવમાં પણ હારી જઇશ, તો ભવાંતરમાં મારૂં શું થશે ! માટે ઉગ્રતપ કરી હું ભારતી (સરસ્વતી) દેવીનું આરાધન કરી તેને પ્રસન્ન કરીશ. તેણે કરેલી મશ્કરીનું વચન હું સત્ય કરીશ" એ પ્રકારે મનમાં નિશ્ચય કરતાં મુકુંદઋષિ ત્યાંના પ્રસિદ્ધ જીનાલયમાં જઇ ચારે આહારના પ્રત્યાખાન (પચ્ચખ્ખાણ) પૂર્વક ભારતીનું ધ્યાન ધરતા બેઠા. તેમની આવી પ્રવૃત્તિ જોઇ સર્વ શિષ્યવર્ગ અજાયબ થયો. શ્રાવક શ્રાવિકાઓમાં પણ જોસભેર લાગણી ફેલાણી. પોતે શું નિશ્ચયથી બેઠા હતા, તે પોતેજ સમજતા હતા. ગુરૂ મહારાજ પણ આ હકીકત સાંભળી વિચારમાં પડયા, પણ જ્ઞાનથી ભાવી લાભ જોઇ પોતે મૌન રહ્યા અને મશ્કરી કરનાર યુવાન સાધુએ પણ આ પરિવર્તનની કંઇ આશા રાખી નહોતી. જેથી તેને પણ પાછળથી પસ્તાવો થયો. અને ગુરૂના ઠપકાને પાત્ર થયો, પરન્તુ ભાવી કાંઇ અન્યથા થતું નથી કરેલું કાર્ય ગમે તેટલો પશ્ચાત્તાપ કરવા છતા પણ ના કર્યું થતું નથી. મનુષ્યની કાંઇ ઇચ્છા હોય છે ત્યારે વિધિની મરજી જુદીજ હોય છે

દિવસો ઉપર દિવસો, માસ, વર્ષો, છતાં મુકુંદઋષિને મશ્કરીના શબ્દ પરંતુ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ઉપાધિનો [illegible] [illegible] પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કરવાને બેઠા હતા. પોતાનું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ત્યાંસુધી [illegible] [illegible]

પોતે જીનેશ્વરના ધ્યાનમાં એકચિત્ત થયા હતા. અનેક પ્રકારના સંકલ્પ વિકલ્પોને દૂર કરીને સમતાનો આશ્રય કરી નિષ્પ્રકંપ શરીરથી જીનેશ્વરની મૂર્ત્તિના ચરણકમળમાં સ્થીરદૃષ્ટિ રાખીને સાંસારીક બાહ્યદૃષ્ટિ ત્યાગી અંતર્દૃષ્ટિમાં લીન થયા, જેમ જેમ દિવસો વ્યતિત થવા લાગ્યા તેમ તેમ સર્વના મન "શું થશે" એવી ભવિષ્યની ચિંતાથી ખિન્ન થયાં, એમ કરતાં કરતાં મુહૂર્તની જેમ મુકુંદ મુનિને એક આસને ધ્યાન ધરતાં એકવીશ દિવસ વ્યતિત થયા.

આખું નગર "શું પરિણામ આવશે" તે જોવાને ઇંતેજાર હતું. [illegible] રાજા [illegible] કાંઈ ઉત્પાત ન થાય અને સુખે સમા[illegible] બધું [illegible] થાય તેને માટે આતુર હતા. સૂરિએ રાજાને [illegible] લીલા કહેવાય છે! [illegible] એકવીસમા દીવસની [illegible] નાશ થવાથી [illegible] સાક્ષાત્ [illegible] તારા [illegible] આ જમા [illegible] કોઈની [illegible] પ્રભાવે [illegible]

[illegible]

સમયે ગુરૂ પાસે આવી તેમને વંદના કરી. પહોર દિવસ ચડે શ્રાવકને ત્યાં પાણી વહોરવા જતાં પાણી વહોરી આવતાં મુશલ (સાંબેલુ) જોઇ પોતાની પ્રતિજ્ઞા સાંભરી. તરતજ બજારની વચ્ચે મુશલ મંગાવી સકળ સંઘની સમક્ષ અને નગરજનોની કુતુહલભરી નજર સમક્ષ મુકુંદરૂષિએ જણાવ્યું કે—જેણે મારો ઉપહાસ કર્યો છે કે-" તમે ભણીને શું મુશળને ફુલ લાવવાના છો?" તો સર્વે આવો અને જુઓ! હું આ મુશલને પુષ્પ લાવું છું. મારી પ્રતિજ્ઞા હું પૂરી કરૂં છું. એમ સર્વ જનોને ચેતવી મંત્રશક્તિના બળે મુશલને પાણીની અંજલી છાંટી નીચેનો શ્લોક બોલ્યા.

अस्मादृशा अपि यदा, भारति! तव प्रसादतः ।
भवेयुर्वादिनः प्राज्ञा, मुशल पुष्प्यतां ततः ॥ १ ॥

ભાવાર્થ—હે ભારતી! જે તમારા પ્રભાવથકી મારા સરખા મૂર્ખ પુરૂષો પણ વિદ્વાન્ અને કોઇ ન જીતી શકે તેવા વાદી થયા. તે તમારા પ્રભાવથી આ મુશલ પણ પુષ્પને પ્રગટ કરો!

તરતજ મુશલ ફાલ્યું-ફુલ્યું, પાંદડા આવ્યાં, તેની પાછળ પુષ્પો પણ પ્રગટ થયાં. આ જોઇ સંઘ સહીત લોકો આશ્ચર્ય પામ્યા.

मगो शृंगं शक्रयष्टिप्रमाणं, शीनो वह्निर्मारुतो निष्प्रकंपः ।
यद्वा यत्स्मे गोचने नत्र किंचिन, वृद्धोवादी भाषते कः क्रिमाहः ॥१॥

ઉતરતા; પરંતુ સિદ્ધસેન આગળ વાદમાં તેઓ હારી જતા. એક દિવસ કોશંબી નગરની રાજસભામાં પંડિત સાથે વાદ કરતાં સર્વને હરાવ્યા. પંડિતો લાજના માર્યા રાજસભામાં અધોમુખ કરીને જોઇ રહ્યા. તેમને સિદ્ધસેન પંડિતે અભિમાનથી કહ્યું. "છે હજી કોઇ! પોતાને વિદ્વાનનો ડોળ બતાવનારો! આવો! આવો! તમારી વિદ્વત્તા બતાવો!"

સિદ્ધસેનની આવી ગર્વભરી વાણી સાંભળીને રાજા જંખવાણો પડી ગયો. સકળ સભા સ્તબ્ધ થઇ ગઇ. "આહ! શું તેની વિદ્યાનું અભિમાન!

"અફસોસ! મારી સાથે વાદવિવાદ કરીને જીતે તેવો કોઇ પુરૂષ આજે જણાતો નથી, સર્વ પંડિતો હારીને મારા શિષ્યો બને છે, પણ મને શિષ્ય બનાવનાર કોઇ જન્મ્યો નથી. જેમ રાજામાં મહાપરાક્રમી આજે ચક્રવર્તી માળવેશ્વર વિક્રમાદિત્ય જયવંત છે, તેમ ભારતમાં સકળ પંડિતોનો મુગટમણિ અપ્રતિમલ્લવાદી આજે પંડિત સિદ્ધસેન છે."

કોશંબીની રાજસભાના એક પંડિતનું હૃદય આવી ગર્વીષ્ટ વાણીથી બળજળ્યું. ઉંચી ડોક કરી તિર્છી નજરે ગર્જના કરતા પંડિત સિદ્ધસેન ભણી કટાક્ષપૂર્વક જોયું, તેને સિદ્ધસેને કહ્યું કે "કેમ મહાશય! હજી પણ કાંઇ અભિલાષા હોય તો સામે આવો, કેમકે મારા જવા પછી તમારા મનોરથ કોણ પૂર્ણ કરશે."

"બરાબર છે! પંડિતજી! તમારો મનોરથ પૂરવાને હજી

એક જણ એવો હયાત છે કે જે સત્વર પૂર્ણ કરશે; તેમને જ્યાં સુધી તમે નહીં છતો ત્યાંસુધી તમારા ગર્વ અને અભિમાન ખોટાં છે! તમારી સાથે વાદ કરીને તમને હંફાવે તેવો આજે ભારતમાં એ એકજ અપ્રતિમલ્લવાદી વીર પુરૂષ છે." તે પંડિતે અભિમાનથી મન્દોમત આ સમર્થ પંડિતને ડાભ્યો.

"અહો! જગતમાં અપ્રતિમલ્લવાદી તો મહા સમર્થ પંડિત સિદ્ધસેન પોતેજ છે. કહો, કહો સિદ્ધસેનને હરાવવાનો દાવો કરનાર ને પોતાનેજ વાદી કહેવડાવનાર બીજો એ કોણ છે!" સિદ્ધસેને ગર્જના કરી.

લાટદેશમાં વિહાર કરનાર અને ખુદ સરસ્વતી પોતેજ તમારી ગર્વાંધતાનું ખંડન કરવાને જાણે પુરૂષ રૂપે આ જગતમાં આવી હોય એવા જૈનના વિદ્યાધર ગચ્છમાં ઉત્પન્ન થયેલ વૃદ્ધવાદીસૂરિ પોતેજ!"

"અહો! શું એક મ્યાનમાં બે તલવાર? ભારતમાં આજે હું સમર્થ અપ્રતિમલ્લવાદી છતાં એ પોતાને અપ્રતિમલ્લ વાદી તરીકે ઓળખનાર! આકાશમાં બે સૂર્ય કદિ સંભવેજ નહી!"

"એ સર્વ જ્યારે તમે એમની સાથે વાદ કરશો ત્યારે સમજાશે. બધે છત મેળવી અભિમાનથી ફાટી ગયા છો, પણ સંભાળજો, ત્યાં તમારી રેવડી દાણ દાણ થઇ જશે! તમારે તેમના શિષ્ય થવું પડશે!" એમ કહી કોશંબીના પંડિતે લગાર સિદ્ધસેનના હૃદયને હચમચાવ્યું.

"ચુપ રહો ! કે ભારતમાં આજે સર્વ પંડિતોનો ગર્વ ઉતારવા હું એકજ જન્મ્યો છું ! અપ્રતિમલ્લવાદી થવાને તો હુંજ સરજાયો છું, તમારા એ વૃદ્ધવાદી સાથે વાદ કરીને હું તેને હરાવીશ–મારા શિષ્ય બનાવીશ. એવી હું પ્રતિજ્ઞા કરૂં છું" સિદ્ધસેને પોતાની અદ્વિતીય વિદ્વત્તાના વિશ્વાસે વૃદ્ધવાદીને જીતવાનું પણ કર્યું. કોશંબીની સકલ રાજસભા ખળભળી રહી.

"પંડિતજી ! વિચાર કરીને પગ ભરજો ! बहु रत्नानी वसुंधरा. પૃથ્વી એક પછી એક અદ્વિતીય રત્નો કાળે કરીને પ્રગટ કરે છે. અભિમાનીનો ગર્વ હરે છે. રાવણનો ગર્વ હરવાને રામ પ્રગટ થયા, કંસ અને જરાસંધનો જુલ્મ નાબુદ કરવાને શ્રીકૃષ્ણ પ્રગટ થયા. એ શું ભૂલી ગયા ?"

"તમે તેની મિથ્યા પ્રશંસા કરો છો. વાદમાં હું હારીશ કે તમારો વૃદ્ધવાદી ? એ તો સમય આવતાં જોવાશે. અમે સામ સામે મેદાનમાં વાગ્યુદ્ધમાં ઉતરશું, ત્યારેજ તેનો નિર્ણય થશે." ગર્જના કરતાં પંડિત સિદ્ધસેન બોલ્યા. "કહો હાલમાં તે કયાં છે ?"

"લાટ દેશના પાટનગર ભૃગુકચ્છમાં હાલ તે વિદ્યમાન [illegible]આપ ત્વરાથી જશો તો જરૂર ભેટો થઇ શકશે." પંડિતે ટકોર કરી.

"ઠીક છે. હમણાંજ જાઉં છું. તેને જીતીને મારો શિષ્ય બનાવું છું ! મારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરૂં છું" એમ કહી કોશંબીની સભામાંથી પોતાના પરિવાર સહીત પંડિત સિદ્ધસેન લાટ દેશ તરફ રવાને થયો.

* * * * *

એક દિવસની પ્રભાતે એક સમર્થ પંડિત બની શકે તેટલી ત્વરાએ પોતાના પરિવાર સહીત ભરુકચ્છમાં આવ્યો. રેવા (નર્મદા) નદીના કિનારા ઉપર આવેલા આ રમણીય શહેરમાં તપાસ કરતો કરતો તે પંડિત પૌષધશાલા (ઉપાશ્રય) આગળ આવ્યો, અને ત્યાં કોઇ શ્રાવકને પૂછયું કે "અહીંયાં વૃદ્ધવાદી આચાર્ય આવ્યા છે તે કયાં છે ?"

"મહાશય ! તે તો નવકલ્પ વિહારી છે. આજે તેમનો કલ્પ પુરો થવાથી અત્યારમાંજ વિહાર કરી ગયા." એકઠા થયેલા શ્રાવકોમાંથી એક જણે જવાબ વાળ્યો.

"આહ......એટલી વારમાં શું મારી બીકથી નાશી ગયા ?" તે બોલ્યો અને હસ્યો.

ઉપરના શબ્દો સાંભળી સર્વ લોકો વિચારમાં પડી ગયા એક જણે કહ્યું. "તમે કોણ છો ? તેમનું આપને શું કામ છે ?"

"કોણ હું ! હું વિદ્વાન છુ ? તેમની સાથે વાદ કરી, વાદી તરીકેનુ તેમનું બિરૂદ પડાવી લેવા આવ્યો છું. તેમને જીતવાને આવ્યો છું !"

પંડિત સિદ્ધસેનના શબ્દો સાંભલી સર્વ લોકો હસી પડ્યા " અરે ભાઈ! દુન્યાના બીજા પંડિતોની સ્પર્ધા મુકી તેમની સાથે વાદ કરવાનું મન થયું ? તમે કયાંથી આવો છો ? "

" માળવેશ્વર વિક્રમાદિત્યના પુરોહિત મંત્રી દેવરૂષી અને દેવસીકા માતાની કુક્ષીએ ઉત્પન્ન થયેલો કાત્યાયન ગોત્રીય પંડિત સિદ્ધસેન મારૂં નામ છે. દેશ દેશના સમર્થ પંડિતોને હરાવી તેમને શિષ્ય બનાવવાનું મારૂં કામ છે. "

" પણ ભાઇ! અહીંયાં તમારૂં કાંઇ પણ વળનાર નથી. વૃદ્ધવાદી આચાર્ય તો સાક્ષાત્ સરસ્વતીના અવતાર છે." એક જણે કહ્યું.

" ફીકર નહી; કહો, તે કયા રસ્તે ગયા ? હું ઝટ તેમને મળું. મારા મનોરથ તેમને જીતીને સફલ કરૂં ! " પંડિતે જણાવ્યું.

" તમે પણ કાંઇ ગર્વિષ્ઠ જણાઓ છો. તમને ખબર છે કે વાદમાં અજેય થવાનું સાક્ષાત્ ભારતી દેવીનું તેમને વરદાન છે. ભરૂચની બજાર વચ્ચે હજારો લોક સમક્ષ મુશલને પુષ્પો પ્રગટ કરનાર છે. " એક જણે જરા સખ્તાઈથી કહ્યું.

" છતા મારી આગળ તેમનું કાઈ પણ ચાલનાર નથી. એવા તો કઈ પંડિતોને આ જીતનાર છે."

સઘળા વિચારમા પડ્યા કે આ કોઇ મિથ્યાભિમાની જણાય છે. ભલે એને વૃદ્ધવાદી સાથે અફળાવા દો ? પરીણામ શું આવે

છે તે જોવા દો ! સર્વે વિચાર કરતા હતા તેવામાં એક જણે પંડિતને માર્ગ બતાવ્યો. તે રસ્તે પંડિત સિદ્ધસેન પરિવારને ત્યાં છોડી ત્વરાએ જીતવાની આશાએ હરખાતો હરખાતો દોડી ગયો. લગભગ ઘડી બે ઘડી જેટલું લેસભેર ચાલવાથી જંગલમાં તેમનો ભેટો થયો. તેને ઉતાવળો પોતાની તરફ આવતો જાણી સરળ પ્રકૃતિવંત વૃદ્ધવાદી સમજ્યા કે "એને ઉપદેશની આકાંક્ષા હશે" જેથી એક વૃક્ષની છાયા નીચે ઉભા રહ્યા. અને સિદ્ધસેનને ત્યાં નાંખ બેસી ઉપદેશ આપવા લાગ્યા. એવી રીતે તેમને ઉપદેશ કરતા જોઇ સિદ્ધસેન ખળભળી ઉઠ્યા "સૂરિજી ! હું કંઇ તમારો ઉપદેશ સાંભળવા આવ્યો નથી. મને આવતો સાંભળીને તમે ભૃગુકચ્છથી નાશી ગયા. પણ મેં તમને પકડી પાડયા છે. હવે કાંતો તમારૂં વાદીનું બિરૂદ તમે છોડી દો અથવા તો વાદ કરીને મને જીતી લ્યો! જો વાદમાં હું હારીશ તો હું તમારો શિષ્ય થઇને રહીશ અને તમે હારશો તો આ બધું ત્યાગ કરીને તમારે મારા શિષ્ય થવું પડશે. એવી પ્રતિજ્ઞાથી તમારે મારી સાથે વાદ કરવો પડશે." સિદ્ધસેનની વાણી સાભળીને વૃદ્ધવાદીસૂરિ વિચારમાં પડ્યા કે આને વિદ્યાનો ગર્વ થયો જણાય છે! આત્માનું જ્ઞાન કેવી રીતે થાય તે માટે તો તે અજ્ઞાનજ જણાય છે ઠીક છે. ! આવા વિદ્વાનને યુક્તિબળથી જીતી લઈ ધર્મ માર્ગમાં સ્થીર કરવો. કે જેથી આત્મા કર્મ મુક્ત થાય ! તેનું ચિત્ત મોક્ષ મંદિર તરફ આકર્ષાય ?" પછી સૂરિએ શ્રુતજ્ઞાનથી લાભાલાભ જોયો તો જણાયું કે " આ માણસથી શાસનને ઘણો નફો થશે.

ધર્મનો ઉદ્યોત કરનાર મોટો પ્રભાવક થશે !" એમ જાણવાથી દરેકરીતે તેને પોતાનો કરી તેના મનનું સમાધાન કરી લેવું ! એમ વિચાર કરી બોલ્યા " આપણે વાદ કરીએ તે વાત તો વ્યાજબી છે, પરંતુ વાદ કરવામાં આપણો જય કે પરાજય થાય તે વાદી પ્રતિવાદીને સમજાતું નથી, માટે તે વાત નક્કી કરવાને મધ્યસ્થ મનુષ્યની જરૂર છે. તમે કોઈ મધ્યસ્થ ખોળી કાઢો, તેમનું વચન જો તમને માન્ય હોય તો મને વાદ કરવામાં કોઈ પણ પ્રકારે હરકત નથી." આચાર્યના એ વચન ઉપર સિદ્ધસેનને વિશ્વાસ આવ્યો, પણ આવા જંગલમાં મધ્યસ્થ મનુષ્ય ક્યાંથી લાવવો ? તેમાટે સિદ્ધસેન વિચાર કરવા લાગ્યો, તેવામાં તેને વળી સુજી આવ્યું કે " ઓહ... અમારા વાદમા જેને હું મધ્યસ્થ કલ્પીશ તે મારે મન તો પશુ સમાનજ છે ? તો પછી આ ઢોર ચારનારા ગોવાળીયા મધ્યસ્થ થાય તો શું ખોટા છે ! માટે તેજ મધ્યસ્થ થાઓ ! એમ વિચારી સૂરિ અને તેમની વચ્ચે ગોવાળીયાઓને મધ્યસ્થ તરીકે બેસાડી પંડિત સિદ્ધસેન વૃદ્ધવાદી આચાર્યની સાથે વાદવિવાદ કરવા લાગ્યો " કહો ! વ્યાકરણ, ન્યાય, મિમાંસા, વેદાંતિક, તાર્કિક કે બીજા કોઈપણ પક્ષમાં કયો પક્ષ તમને માન્ય છે ?"

" તમને યોગ્ય લાગે તે તમારો પૂર્વ પક્ષ ઉપાડો" સૂરીશ્વરે તેને યોગ્ય લાગે તે માર્ગ સૂચવ્યો.

પંડિતે સસ્કૃત ભાષામાં દરેક ગ્રંથોના પ્રમાણવડે પોતાનો પૂર્વ પક્ષ ઉપાડી ઘણીવાર સુધી પોતાના પક્ષનું

સમર્થન કરવાને તે ઉપર વિવેચન કર્યું. છેવટે જણાવ્યું કે "આ જગતમાં સર્વજ્ઞજ આકાશ કુસુમની પેઠે પ્રત્યક્ષ અને અનુમાનાદિક પ્રમાણોવડે કરીને પણ અનુપલબ્ધ છે માટે સર્વજ્ઞજ કોઈ નથી."

તેમનું વચન સાંભળીને શાંતિપૂર્વક વૃદ્ધવાદીસૂરિ બોલ્યા "હે ગોવાળો! પંડિતે શું કહ્યું તે તમે સમજ્યા કે?"

"તેની આ ભાષામાં અમે તો કાંઇ સમજ્યા નથી." ગોવાળીઆઓએ જવાબ આપ્યો.

"તેમણે કહ્યું, તે હું સમજ્યો છું. સાંભળો તેઓ કહે છે કે જીનેશ્વર નથી. તે સાચું છે કે ખોટું તે તમે કહો. તમારા ગામમાં જીનેશ્વર, સર્વજ્ઞ જીન મંદિરમાં છે કે નહી?" સૂરીશ્વર ગોવાળોને સમજાવવા પૂર્વક બોલ્યા.

"જિનરાજના મંદિરમાં જીનેશ્વર, સર્વજ્ઞ તો બીરાજે છે. માટે એનું વચન ખોટું છે." ગોવાળીયાઓએ મત આપ્યો.

પછી ગુરૂએ પ્રથમ મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવ જ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ સમજાવી સર્વજ્ઞપણાનું વસ્તુસ્વરૂપ સમજાવ્યું. પછી ગોવાળીયાઓ તરફ નજર કરી તેઓ પ્રસન્ન થાય અને પોતાની જીત થાય તે માટે તૈયાર થયા. કેમકે તેઓ સમયના જાણકાર હતા. માટે ઉભા થઇ કેડે ઓઘો બાંધી હાથે તાળી વગાડતા વગાડતા ફેરફુદડી ફરી મધ્યસ્થ ગોવાળીયા સમજે અને તેમને રસ પડે એવો ગરબો રાગ કાઢીને ગાવા લાગ્યા.

કુમુદચંદ્ર પણ મહાન્ સમર્થ પંડિત હતા. સર્વ શાસ્ત્રના જાણકાર હતા. મોરના ઇંડાંને કાંઇ ચિતરવા પડતાં નથી. ગૌતમસ્વામીની માફક તે પણ તે જમાનામાં અલ્પ સમયમાં જૈનશાસ્ત્રનું અવગાહન કરી મહાન સમર્થ સર્વજ્ઞપુત્ર થયા. વૃદ્ધવાદીસૂરિએ તેમને યોગ્ય જાણીને આચાર્ય પદવી આપી. કુમુદચંદ્રને બદલે સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિ તરીકે જગતમાં પ્રસિદ્ધ થયા. આચાર્ય પદવી પ્રાપ્ત થયા થકી સિદ્ધસેનસૂરિ પોતાના પરિવાર સાથે અન્યત્ર વિહાર કરવા લાગ્યા. તેમજ વૃદ્ધવાદીસૂરિ પણ અન્યત્ર વિચરત્રા લાગ્યા.

સિદ્ધસેન પંડિતને દિક્ષીત થયેલા જોઇ તેમના પરિવારમાંથી કેટલાક તેમની સાથે રહી તેમના શિષ્ય થયા. કેટલાક માળવા તરફ ઉજ્જયિની જવાને અને વિક્રમાદિત્યને આ સમાચાર આપવાને રવાને થયા.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

કસોટી

અગર નહોતા દીલ, મહોબત ન હોતી,
ન હોતી અગર મ્હોબત, આફત ન હોતી.

અંતઃપુરમાં રૂપચંદ્ર કુમારને રાજા તેડી ગયો, ત્યાં તેને માટે વિવિધ પ્રકારની સુખડી વગેરે કરાવીને એકાંતે બન્ને જણા બેસીને ખાતા ખાતા અનેક ગપ્પાં હાંકવા લાગ્યા. એવી

રીતે રાજાએ તેની સાથે પોતાનું દીલ મેળવી લઈ જાણે જુની પુરાણી મૈત્રી હોય તેમ રૂપચંદ્ર સાથે ઐક્ય કરી નાંખ્યું.

"કુમાર ! કહો ! કયા કયા ગ્રંથનો અભ્યાસ કર્યો છે ? કાંઈ શસ્ત્રજ્ઞાનનો અભ્યાસ પણ કર્યો છે ?" રાજાએ મુદ્દાની વાત ઉપર આવવાને શરૂઆત કરી.

"મહારાજ ! અમે તો વ્યાપારી મહાજન કહેવાઈએ ! અમારા વાણીયાના વ્યાપાર તો વડીલોના ચાલતા આવેલા ધંધાનાજ હોય, તે શિવાય બીજી ગ્રંથકળા અમે શી શીખીએ !" રૂપચંદ્રે કહ્યું.

"જો ! હવે તારે ને મારે સ્નેહ થયો. માટે જુઠું બોલીને મને ઠગીશ નહી. તું આમ તો સકળ કળાનો જાણકાર છે. છતાં પોતાનાજ મિત્રને ઠગવાનો દાવ રમનાર છે. હું તને ભાઇ ગણીને સમજાવું છું–કહું છું. પછી શામાટે મારી સાથે કપટબાજી રમે છે !" રાજાએ મીઠાશથી કામ કાઢવા માંડયું.

"રાજન ! હું તો તમારો બાળક કહેવાઉં, અને તમે તો અમારા ઠાકોર છો. તમારી સાથે કપટભાવ શામાટે મારે રાખવો જોઈએ ? માટે જેવું જાણું છું તેવું કહું છું. તે સાચું જ માનશો."

"ઠીક છે તો કહો ! ગઈ રાત્રીએ તમે કઈ રમણીને મહેલે ગયા હતા ? તેણે સમસ્યાઓ તમને શું શું સમજાવ્યું. કહો ! પહેલા કાને હાથ દીધા એટલે શું ? જમણા હાથે ચિઠ્ઠી દીધી, પોતાની જાપ ભરાવી, કુલનો દડો સુંઘીને

મારે તો બીજું કાંઇ કાર્ય નથી. મારી સાથે જો તારે રાખવી હોય તો તેનો યથાર્થ ખુલાસો કર! નહી તો વિના કારણે મહા અનર્થ થશે! બધું ધૂળધાણી થશે?"

"આપને મેં સત્ય જ કહ્યું છે; છતાં આપના મગજમાં ઉતરતું નથી તો મારૂં એટલું દુર્ભાગ્ય છે. વિશેષ શું કહું મહારાજ?" કુંવરે કહ્યું.

"આવી રીતે ભાઇ ગણી સમજાવીને કહું છું છતાં મૂઢ! તું માનતો નથી, પણ જો જે હવે કાંઇ અનર્થ થાય તો મારે માથે નહી. હજી પણ કહું છું કે સાફ સાફ કહી બતાવ!" રાજાએ ગુસ્સાથી તપી જતાં કહ્યું.

"મહારાજ! તમે જે કહો તે ખરૂં; પણ અણજાણી વાત હું કેમ કરૂં? છતાં તમારી નજરમાં આવ્યું તે ખરૂં!"

રાજાએ અનેક પ્રકારે લાલચો આપી શામ, દામ અને ભેદના ઉપાયોવડે કરીને તેને સમજાવ્યો. પણ જેમ સસાનો ત્રીજો પગ નહી તેમ કુંવરના સિવાય બીજી વાત કરેજ નહી, જેથી રાજા અત્યંત ગુસ્સે થયો "રે મૂઢ! હજી પણ સત્ય બોલતો નથી, શું હજી પણ તને મારો ભય લાગતો નથી? યાદ રાખ કે ઉંધે માથે લટકાવીશ. ઉપરથી મીઠાના પાશવાળા ઝેરબંધ ફટકા લગાવીશ. ત્યારેજ તું માનીશ."

"રાજન્? એવો ભય બતાવીને શામાટે અસત્ય બોલાવો છો? સખ્ત શિક્ષાએ તમે મને મનાવો છો! ઠીક છે, જોઉં છું કે મારી પાસેથી અસત્ય બોલાવી તમે કેમ ફાવો

છે ?” કુંવરની વાણી સાંભળી રાજા અતિશય રોષવાળો થયો. તેને દોરડેથી એક સ્તંભ સાથે બાંધી ઢીકા, પાટુ, ગડદા મારતાં થાકયો તેવારે ચાબુકના પ્રહાર કરવા માંડ્યા. રાજાના અતિશય મારથી તે દૃઢ વીરનું ચિત્ત બાળાના વિશ્વાસનો ભંગ કરવાને લેશપણ ચળાયમાન ન થયું. મુંગે મુંગે રાજાનું અપમાન સહન કર્યું.

“કેમ ? હજી પણ માને છે ? શામાટે મોતનો મેમાન બને છે ? સત્ય વાત કહેવામાં તારૂં શું જાય છે ? કે આવા ભયંકર મોતે મરવાને તૈયાર થાય છે ?” રાજા મારતાં મારતાં થાકયો તે વારે પુનઃ તેને સમજાવવાનો એક વધુ પ્રયત્ન કર્યો.

“શા માટે વારંવાર મને પૂછો છો ? તમને મેં જે જવાબ આપ્યો છે તેજ જવાબ છેવટ લગીનો પણ છે ?” રૂપચંદ્રે કહ્યું.

“એમ છે તો ધ્યાન રાખજે કે શું થાય છે હાલ તારા ?” એમ કહી કુંવરનું બાવડું ખેંચી તેને બહાર લાવ્યો અને મારતાં મારતાં તેને તુરંગ આગળ ઘસડી લાવ્યો. માર્ગમાં આ રીતે તેને મારતો જોઇ લોકો જોવા લાગ્યા. વાયુ વેગે વાત ગામમાં પ્રસરી ગઇ. જેમ જેમ વાત ફેલાતી ગઇ તેમ તેમ ગામમા હાહાકાર થયો મહાજનં હડતાલ પાડી. રૂપચંદનાં માબાપ અને સાસુ સસરો કલ્પાંત કરવા લાગ્યા. સગાં સંબંધીઓ પણ રોકકળ કરવા લાગ્યાં, ધનદત્તશાહ અને રૂપચંદનો સસરો સામચંદ કલ્પાંત કરતા મહાજન સાથે રાજા આગળ

પ્રકરણ ૧૫ મું.

ભાગ્યોદય.

ગોખમાં ઉભેલી સુંદરી તે સૌભાગ્યની પ્રાણપ્રિય સખી શ્રીમતિ પોતે જ હતી. તેણી તરતજ આકુળવ્યાકુળ થઈને સૌભાગ્યના પલંગ પાસે જઈ તેને ઢંઢોળવા માંડી. "બાઈ! ઉઠો, ઉઠો, જુઓ આંગણે પુરી ફજેતી આવી, પુરેપુરી કમબખ્તી આવી; અરે! અહીંયાં આંગણામાં મોતનાં નગારાં ગડગડી રહ્યાં છે ને તમને આટલી બધી નિંદ આવે છે?"

"શું છે? શું છે! અત્યારમાં આમ આટલી બધી ગભરાય છે શાને શ્રીમતી?" ઉંઘમાંથી ઉઠતી અને શ્રીમતિના વચનોથી ગભરાયેલી સૌભાગ્યે તેને વ્યાકુળ ચિત્તે પૂછયું.

"શું છે, શું છે, શું? ગોખમાં આવીને જરી જુઓ અને પછી જે ઠીક લાગે તે કરો. કાળનો દુકાળ આજેજ આવ્યો છે. પૂરેપૂરી ફજેતી લાવ્યો છે." શ્રીમતિએ કહી સંભળાવ્યું.

શ્રીમતિનાં વાકય સાંભળી સૌભાગ્ય ગભરાતી અને ધડકતી છાતીએ ગોખમાં દોડી આવી તો તેણીએ નજરોનજર સર્વ દ્રશ્ય જોયું. પ્રિયતમને પોતાના મકાન સામે રાજાના હાથેથી શીક્ષા ખમતો જોયો. તેથી તેણી ઘણી આકુળવ્યાકુળ થઈ ગઈ. "હાય! ભગવાન? અલ્પકાળમાં જ

આ જુલમ!" બોલતી મુર્છિત થઈ ગઈ, શ્રીમતિએ પવન નાંખી શીતોપચારમાં તેને સાવધ કરી. "બાઈ! રડવાથી શું વળનાર છે? તારે હાથ આનો કંઈ ઉપાય છે! જો, તારી ખાતર આ ઉત્તમ નર માર્યો જાય છે!

"સખી! એક કામ કર. સાકર મિશ્રીત દુધનું કચોળું ભરી કુંવરને બતાવ! ને પછી તેને (દુધને) ઉકરડે નાખ!" સૌભાગ્યે રડતાં રડતાં તેણીને કહ્યું.

શ્રીમતીએ બાઈના કહેવા પ્રમાણે દુધનું કચોળું લઈને સાકરમાં મિશ્રણ કરતાં કુંવરને બતાવ્યું અને પછી તેને ઉકરડે નાખી દઈને પોતાના આવાસમાં ચાલી આવી. રાજા વગેરે સર્વજને આ દૃશ્ય જોયું. પછી રાજાએ રૂપચંદને પૂછ્યું. "તારી પાછળની સર્વ વાત હું માફ કરૂં છું. ફક્ત આટલી જ વાત કહે કે એ સુંદરી આ પ્રમાણે કરીને શું સુચવી ગઈ? પછી તરતજ તને મુક્ત કરૂં? તારો ગુન્હો માફ કરૂં?"

"રાજન! એ દૃશ્ય બધાએ જોયુ છે તેમજ મેં પણ જોયું છે. છતા કે દનિ ન પૂછતાં મને પૂછવાનું શું કારણ છે? મહારાજ! હું જો જાણતો હોત તો પ્રથમથીજ આપને શામાટે ... ન! આટલો માર શું કરવા ખાત? ખચીત આપ તો ... કા થયા છો કે મારી જ પાછળ પડયા છો?" રૂપચંદે ...નું અજ્ઞાનપણું બતાવ્યું.

... ! કુટીકુટીને અધમુવો કર્યો, છતાં હજી એનો

૮

મરોડ ન ટળ્યો. હવે કોઇ મારો વાંક રખે કાઢો, જોઉં છું કે એ ક્યાં લગી ધીરજ ધરે છે, કેટલું સહન કરે છે? યાદ રાખ કે હવે તને શૂળીએ ચડાવીશ." સર્વે લોકોને સમજાવતો રાજા પુરો હઠે ચડયો, લોકો કાંઇ બોલી શકતા નથી, બન્ને એક બીજા હઠે ચઢેલા છે. અંદરનો શું ભેદ છે તે જાણવાને સર્વે લોકો આતુર બનેલા છે. રાજા તેને અધિકાધિક શિક્ષા કરવા લાગ્યો. તેમ આ બાળાઓ આકુળવ્યાકુળ થવા લાગી. શ્રીમતીએ ધીરજ છોડીને કહ્યું. અરે બાઇ ! તારી લાજને ખાતર આ પુરૂષરત્નને કાં મરાવે? ચતુર સ્ત્રીઓમાં અગ્રણી છતાં તારી બુદ્ધિ પાનીએ કાં જાય છે! હઠે ચડેલો રાજા જરૂર એને મારી નાંખશે, તારી સર્વ આશાઓની ધૂળ ધાણી કરી નાંખશે. જલદી ઉપાય કરી એને મુકત કરાવ!" શ્રીમતીનાં વચન સાંભળી સૌભાગ્યે તેને બીજી સમશ્યા બતાવી.

"શ્રીમતી! જમણા હાથમાં એક સોનૈયો અને બે મુકતાફળ (મોતી) અને ડાબા હાથમાં અગ્નિ રાખીને કુમારને બતાવ અને પાછી ચાલી આવ!"

શ્રીમતીએ ઝટ નીચે ઉતરી આવી સૌભાગ્યના કહેવા પ્રમાણે કુંવરને બતાવી પાછી ચાલી ગઇ. રાજા વગેરે સર્વ લોકો જોઇ વિચારમાં પડયા. વળી રાજાએ રૂપચંદ્રને પૂછયું "કહો શું વિચાર છે! ફકત આનોજ ભેદ જો સમજાવે તો પૂર્વનો સર્વ અપરાધ તારા માફ કરૂં! તને વધ બંધનથી મુકત કરૂં આ રમણીએ શું સંકેત કર્યો?"

"જે હું જાણતો નથી તે માટે વારંવાર શામાટે પૂછો

છો રાજન્ ? માણસને એકવાર મરવું છે તો પછી તેનાથી શામાટે ડરવું ?" રૂપચંદનાં વચન સાંભળીને રાજા પૂરેપૂરો ક્રોધે ભરાણો.

રાજાએ તરતજ ચંડાળોને બોલાવી હુકમ કર્યો. "જાઓ! અહીંયા સામેજ એને શુળીએ ચડાવો; એની જીંદગીનો અકાળે અંત લાવો!" તરતજ ચંડાળોને હવાલે કરી રાજા અધર ડસતો અને દાંત પીસતો પોતાના આવાસ પ્રત્યે ચાલ્યો ગયો. "ઓહ. કેવો હરામી છે? આટ આટલી શિક્ષાઓ કરી છતાં માનતો નથી, કોઈ મહાધૂર્ત જણાય છે. ઠગ વિદ્યામાં નિપુણ જણાય છે." રાજાએ તેની પાસેથી રહસ્ય જાણવાને બને તેટલું કર્યું. છેવટે શુળીએ ચડાવવાને ચંડાળોને હુકમ આપ્યો, પણ રૂપચંદ વિશ્વાસઘાતી ન થયો! શુળી પર ચડવાને પણ તૈયાર થયો, ચંડાળો રાજસેવાની મનમાં નિંદા કરતાં છતાં તેને ફાંસી દેવાને તૈયારી કરવા લાગ્યા. આ તરફ રૂપચંદનાં માતપિતા, ભાઈ, બેન, સાસુ, સસરા વગેરે સગાં વહાલાં આક્રંદ કરવા લાગ્યાં. શેઠ વિચારમાં પડ્યા કે "હવે શું કરવું! રાજાને કેમ સમજાવવો; પોતાની અખુટ દોલત અત્યારે રૂપચંદને બચાવી શકે તેમ નહોતી, આખું અવંતી મરી મીટે પણ હઠે ચડેલો રાજા તેને છોડે તેમ નહોતું. છેવટે વિચાર કરી ધનદત્ત શેઠ અને સોમદત્ત મહાજન સહીત મહામંત્રી ભટ્ટમાત્રને મકાને પહોંચ્યા. અને કોઈપણ રીતે કુમારને બચાવવાને વિનંતિ કરી. મંત્રીએ શેઠને આશ્વાસન આપ્યું અને તૈયાર થઈ પોતાના મકાનની બહાર પડ્યો. ચંડાળો પાસે આવીને

તેમને થોભવાનો હુકમ કરી મંત્રીશ્વર ભટ્ટમાત્ર રાજા પાસે પહોંચ્યો." હે સ્વામિન્ ! આવા ઉત્તમ પુરૂષને શામાટે આપ મરાવો છો! ન્યાય નિતિમાં નિપુણ એવા આપ આ બાળકનો વધ કાં કરાવો છો ? "

" મંત્રીશ્વર ! આ બાબતમાં તમારે કાંઇ બોલવું નહી. એ મહાધૂર્ત એજ દાવનો છે. કપટનો ભરેલો છે. મેં એને કેટલો માનસન્માનથી નવાજ્યો; ભાઈ ગણીને સ્થાપ્યો. છતાં એ સમસ્યાનો ભેદ મને જણાવતો નથી. શામ, દામ, દંડ અને ભેદ નીતિને પણ એ ગણતો નથી " રાજાએ ગુસ્સાથી કહ્યું.

" દેવ ! એતો ઉત્તમ પુરૂષનું લક્ષણ છે. મિત્રની આગર સ્ત્રીની કે એની બીજી ગુપ્ત વાત શ્રેષ્ઠ પુરૂષો સાક્ષાત્ યમરાજ સામે ઉભા રહે તો પણ પ્રગટ કરતા નથી કોઇની [illegible] [illegible] કરતા નથી. વળી આપ તો પરદુઃખભંજન અને પરનારી સહોદર પ્રજાને પુત્રની માફક પાળનારા છો. તો આવા કૃત્યથી આપની કીર્તિને કલંક લાગશે. જગતના મન નારાજ થશે. જે ઉત્તમ પુરુષો હોય છે [illegible] [illegible] પોતાની એમ [illegible] નથી. " [illegible] [illegible] જણાવશે નહી. [illegible] પ્રકાર [illegible] થશે [illegible] એ પુરૂષના [illegible]

ટળશે. માટે પ્રભુ! હું વિનંતિ કરું છું કે એને જીવીતદાન આપો! પ્રજાના કષ્ટ કાપો!" મંત્રીશ્વર ભટ્ટમાત્રે રાજાનો ક્રોધ શાંત કરી તેને સમજાવવા માંડ્યું.

"હે મંત્રિન! જો એ ખુલાસો નહી કરશે તો નિશ્ચય અકાળે મરશે. અથવા તો તું જામીન થતો હોય તો જ એ બચશે. પણ જો, છ માસની અવધિ આપું છું. તેટલા સમયમાં મારો સંશય દૂર નહી કરે તો પાછો એ મોતને આધીન થશે." રાજાએ તેના બચાવનો એક માર્ગ બતાવ્યો.

"ઠીક છે. મહારાજ! આપનું વચન મારે શીરસામાન્ય છે. પણ આપે હું કહું તેમ કરવું પડશે જેથી આપને ખુલાસો ઝટ મળી જશે. સીધી આંગળીએ ઘી નહી નીકળે તો યુક્તિથી કાઢવું પડશે!" પ્રધાને રાજાને વિશ્વાસ આપ્યો, માંહોમાંહે એકબીજાની શરત મંજુર થઇ. રાજાએ પણ પ્રધાનનું કહેવું કબુલ રાખ્યું. પછી કુંવરને ચંડાળો પાસેથી છોડાવીને પ્રધાને પોતાના આવાસમા રાખ્યો. મા-બાપ સગાં કુટુંબને સંતોષ થયો, પ્રધાને ધનદત્તશાહ તથા સોમદત્તને સમજાવી પોતાને ઘેર રવાને કર્યો. સર્વેના મન ખુશી થયાં. પછી પ્રધાને ત્રણ દિવસ કુંવરને આવળના પ.હદાંમાં મારી રાખ્યો. અને ધનવંતરી વૈદ્યોને બોલાવી કુંવરના પ્રહારો ઉપર દવા કરાવી એટલે થોડા દિવસમાજ પ્રહારોના જખમો રૂઝાઈ ગયાં, અને પ્રથમ કરતાં શરીરના બળ બુદ્ધિ અને કાંતિ અધિક પ્રકાશવા લાગ્યાં. રૂપચંદના શરીરે પ્રહારની વેદના દૂર થઇ જતાં તેનાં માતા પિતા ભાઇ વગેરે સકળ પરિવાર ખુશી

દ્ધત સિદ્ધસેન પંડિત આજે સાધુ થઇ ગયા. રાગદ્વેષ રહીત વિતરાગ થઈને સર્વજ્ઞપુત્ર થયા છે. તે સર્વજ્ઞપુત્ર થયા છે તેમાં કેટલું સત્ય રહેલું છે તેની આજે ખાતરી કરવા દે ! એ સર્વજ્ઞપુત્રની પરિક્ષા લેવા દે ! રાજાએ હાથીની અંબાડી ઉપર બેઠાં બેઠાં સર્વજ્ઞપુત્રને વંદના કરી, નતો માથું હલાવ્યું, ન હાથ જોડ્યા ! એટલે તેમણે માત્ર મનવડે કરીને જ સૂરિને એકચિત્તે વંદન કર્યું. પણ મુખેથી એક શબ્દ પણ ન ઉચાર્યો.

સૂરિની પાસે રાજા આવ્યો એટલે રાજા સાંભળી શકે તેમ સિદ્ધસેન દિવાકરે તેમને ' ધર્મલાભ ' કહ્યો. તે વારે રાજાએ સૂરિને કહ્યું. " મહારાજ ! મેં વંદના તો કરી નથી છતાં તમે મને "ધર્મલાભ" શાનો આપ્યો ? શું ધર્મલાભ એટલો બધો સસ્તો છે કે વંદના વિના એમ સહેજે મળી શકે ? "

"રાજન ! ધર્મલાભ મળવો એ સહેલું નથી. આ અનાદિ અનંત સંસારમાં આત્માને મેળવવાની વસ્તુ દુષ્કરમાં દુષ્કર ધર્મલાભ છે. ધર્મના લાભ પ્રાપ્ત કરનાર પ્રાણી સંસારના ભ્રમણનો નાશ કરી અનાદિ એવું મુક્તિનું સુખ મેળવી શકે છે એવો પ્રગટ લાભ આપનાર ધર્મલાભ વંદના કરનારનેજ મળી શકે છે તેજ આત્મા ધર્મને યોગ્ય થઈ શકે છે." સર્વજ્ઞ પુત્રે કહ્યું.

" [illegible] વંદન કરનારને ધર્મલાભ આપવાનું સુચવ્યું [illegible] મેં તો આપને વંદન કર્યું નથી, છતાં કેમ ધર્મલાભ

દીધો ? કદાચ રાજા જાણીને દીધો હશે કેમ ખરૂંને ! ” રાજાએ જણાવ્યું.

“ રાજન્ ! વંદન ત્રણ પ્રકારે કરી શકાય છે. મનસા, વાચા અને કાયા. તેમાં તમોએ મને કરીને અમોને વંદન કર્યું, જેથી વંદન કરનારને ધર્મલાભ આપવો એ સાધુઓનો (અમારો) શિષ્ટાચાર છે. ચિંતામણીથી પણ અધિક ધર્મલાભ છે. તમે અમારા સર્વજ્ઞપણાની પરીક્ષા કરવાને મનથકી જ વંદના કરી છે. ” સૂરીશ્વરે રાજાના હૃદયની વાત કહી સંભળાવી.

પોતાના હૃદયનો અભિપ્રાય સૂરીશ્વરની પાસેથી સાંભળવાથી રાજા વિક્રમાદિત્ય ઘણોજ પ્રસન્ન થયો અને હાથી ઉપરથી નીચે ઉતરી સકળ સંઘ સમક્ષ દિવાકરને વંદના કરી. તેમની સુખશાતા પૂછી. રાજાના હુકમથી કોશાધિકારીઓએ કરોડ સોનૈયા તુરત સૂરિની આગળ લાવીને હાજર કર્યા. કેમકે રાજાનો સખત હુકમ હતો કે— આપ્તવર્ગનો પુરૂષ મારી નજરે પડે તો એક હજાર સુવર્ણ મહોરો આપવી, તેની સાથે હું સંભાષણ કરૂં તો દશ હજાર આપવી. જેના વચનથી હું હસું તો લક્ષ મહોરો આપવી, અને મને સંતોષ પમાડે તો કરોડ મહોરો આપવી. જેથી કોશાધ્યક્ષે એક કરોડ સુવર્ણ મહોરો સૂરિ આગળ લાવી હાજર કરીને વ્યયના ફરમાનમાં નીચે પ્રમાણે તેનો હિસાબ લખ્યો. મનથી રાજા વિક્રમાદિત્યે સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિને વંદના કરવાથી પોતાની વંદના બદલ રાજાના

અભિપ્રાયને જાણનાર અને દૂરથી ઉંચો હાથ કરીને ધર્મલાભ દેનાર દિવાકરને કરોડ સુવર્ણ મહોરો આપી.

સૂરિ સમક્ષ આણેલી સેવકોએ કરોડ સોનામહોરો માળવેશ્વર વિક્રમાદિત્ય સૂરિને અર્પણ કરી અને કહ્યું કે " આપ આ ભેટ સ્વીકારો ? "

" वृथा तृप्तस्य भोजनम् " રાજન્ ! તૃપ્તિ પામેલાને ભોજન આપવું એ વૃથા છે. અમારે ત્યાગીઓને તમારી મહોરોનું શું પ્રયોજન છે. માટે તમે એને પાછું ભંડારમાં મોકલાવી દ્યો. "

સૂરીશ્વરનાં વચન સાંભળી રાજા બોલ્યો " મહારાજ ! મેં તો એનો દાન સંકલ્પ કર્યો છે જેથી મારે તો તે શિવ-નિર્માલ્ય છે. ! માટે આપને લેવું પડશે ! "

" માળવેશ્વર ! પૃથ્વીમાં કોઈ મનુષ્ય દેવાથી દુઃખી થતો હોય તેને આ સંકલ્પિત દ્રવ્યથી ઋણમુક્ત કરવો એ ઉચિત છે " દિવાકરનું ધર્મયુકત પરોપકારી વચન રાજા વિક્રમાદિત્યે અંગીકાર કરી તે કરોડ સુવર્ણ મહોરોથી દેવા-દારોનાં કષ્ટ કાપી તેમને ઋણ થકી છોડાવ્યા. પૃથ્વી ઉપર ઘણા લોકને એવી રીતે સુખી કર્યા. કેટલોક સમય ત્યાં રહીને ગુરૂ ત્યાંથી અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા.

* * * *

પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરતા અને ધર્મ જીજ્ઞાસુ પ્રાણીઓને ધર્મની અભિમુખ કરતા એવા સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિ એકદા

ચિત્તોડ (ચિત્રકુટ) પધાર્યા. ત્યાં ચિત્રકુટ ઉપર એક દિવસે ચૈત્યમાં દર્શન કરવાને ગયા. ત્યાં એક પ્રાચિન ચૈત્ય (જીનમંદિર) ઉપર એક મહાસ્તંભને જોઈને સૂરિ વિચારમાં પડ્યા. " આ મહાસ્તંભ અહીંયા શા માટે ઉભો કરવામાં આવ્યો હશે ? શું કોઈ રાજા તરફથી ઉભો કરવામાં આવ્યો હશે કે સંઘનાં કોઇ પ્રાભાવિક પુરૂષ થકી ઉભો કરવામાં આવ્યો હશે. આ સ્તંભ કોઇ દિવ્ય શકિતવાળો જણાય છે. કેમ જાણે મહાન્ સિદ્ધિઓને પ્રગટ કરતો હોય તેવો દેખાય છે. ગમે તેમ પણ કાંઈક અતિશયની ઉત્પન્ન કરે તેવોજ આ સ્તંભ છે એ નિર્વિવાદ વાત છે. માટે કોઈપણ રીતે એની પૂરતી તપાસ તો કરવીજ જોઇએ. કોઇ ઔષધિથી બનેલો છે કે દિવ્ય શક્તિવાળો છે તે જાણવું તો જોઇએજ. ઇત્યાદિક વિચાર કરતા અને મહાસ્તંભની પરિક્ષા કરતા તે સ્તંભનું નિરિક્ષણ કરતા હતા. તેનો જાણકાર કોઇ મળી જાય તો તેને પૂછવાનો ઇરાદો રાખતા હતા.

એટલામા ત્યાં આગળ આવેલા એક વૃદ્ધ પુરૂષને જોઇ દિવાકરે પૂછયું કે " દેવાનુપ્રિય ! આ મહાસ્તંભ અહીંયા શ‍ા માટે ઉભો કરવામાં આવ્યો છે અને કોના તરફથી તે બંધાયો છે ? તે સબંધી કાંઇ ઐતહાસિક માહિતીની તમને ખબર છે ? જો હોય તો જણાવશો કે જેથી કંઇક જાણવાને મળે. "

" સૂરીશ્વર ! વૃદ્ધ પરંપરાથી એવું સાંભળવામાં આવ્યું છે : પૂર્વેના મહાન્ આચાર્યોએ રહસ્યમય પુસ્તકો આ સ્તં

ભની અંદર મુકીને વિવિધ પ્રકારની ઔષધિયોથી આ સ્તંભ બનાવીને તેવીજ ઔષધીઓથી સ્તંભનું મુખ બંધ કરેલું છે; કે જે વજ્રાદિકથી પણ અભેદ્ય છે" તે પુરૂષે વૃદ્ધ પરંપરાથી જે સાંભળ્યું હતું તે દિવાકરને કહી બતાવ્યું.

સિદ્ધસેનસૂરિએ તે ઔષધીઓને સુંઘી સુંઘી તેને ઓળખીને તેનો પ્રત્યાઘાત કરનારી ઔષધીઓ એકઠી કરી. તેનો રસ કાઢીને તેના મુખ ભાગ ઉપર રસ લગાડયો કે જેથી પ્રાતઃકાળમાં ખીલતા કમળની માફક તેનો મુખ ભાગ ખુલ્લો થઇ ગયો. અંદર અનેક પ્રકારનાં રહસ્યમય પુસ્તકોનો સમૂહ જોવામાં આવ્યો. જેમાંથી એક પુસ્તક કાઢીને તેનું પ્રથમ પાનું જોયું, તો ઉપર પહેલેજ પાને બે વિદ્યા જોઈ, તે તેમણે તુરત ધારી લીધી. એક સુવર્ણસિદ્ધિ અને બીજી સરસવી વિદ્યા કે જે સરસવી વિદ્યાનું એ પરાક્રમ હતું કે જરૂર આવી પડે ત્યારે જેટલા સરસવ મંત્રીને જળાશયમાં નાખે તેટલા ઘોડેસ્વાર બેંતાલીસ હથીયાર સહીત બહાર આવી શત્રુના લશ્કર સાથે યુદ્ધ કરે, ને સામેના દળને ભગાડે એવી રીતે શત્રુદળની ગમે તેવી જબ્બર સેનાનો ભંગ કરીને અદૃશ્ય થઇ જાય! સુવર્ણ વિદ્યા તે પણ જરૂર પડે ત્યારે ગમે તે ધાતુનું કલેશ, પરિશ્રમ વગર શુદ્ધ સુવર્ણ જોઇએ તેટલું કરી શકાય. એવી રીતે એ બન્ને વિદ્યાઓ બરાબર વિધિ સહીત ધારી લીધી. પછી જેવા આગળ વાચવા જાય છે તેવીજ આકાશવાણી થઇ "બસ! આ બેજ વિદ્યાથી શાસનનો ઉદ્યોત કરજો. અધિક મેળવવાને વૃથા પરિશ્રમ કરશો નહી." દિવાકરે એવી દિવ્ય-

વાણી સાંભળી જરા આમ તેમ જોવા લાગ્યા ત્યાં આ તરફ પોતાના હાથમાં રહેલું પુસ્તક ગુમ થઈ ગયું. અને સ્તંભનું મુખ બંધ થઈ ગયું. જેથી તેઓ પણ આટલેથીજ સંતોષ પકડી બન્ને વિદ્યા બરાબર ધારી ઉપાશ્રયે ચાલ્યા આવ્યા.

થોડોક સમય ત્યાં ચિત્રકૂટમાં રોકાઈ સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિ પરિવાર સહિત ત્યાંથી અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા. તે જમાનામાં પૂર્વનું જ્ઞાન હોવાથી પૂર્વગત જ્ઞાનને બળે દિવાકર સૂરિ અન્યના મનની વાત સમજી શકતા હતા. પૂર્વના જ્ઞાનથીજ તેમણે વિક્રમાદિત્યનો માનસિક ભક્તિ પ્રાય જાણ્યો હતો. અને મહારાજ વિક્રમાદિત્ય આગળ પોતે સર્વજ્ઞપુત્ર છે એમ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું હતું. તેમના ગુરૂ વૃદ્ધવાદીસૂરિએ પણ પૂર્વગતના જ્ઞાનના અતિશયે કરીને સિદ્ધસેનને ભાવી જૈનધર્મના પ્રભાવક તરીકે જાણ્યા હતા. જેથી તેમણે સમયસુચકતા વાપરીને સિદ્ધસેનને વાદ વિવાદમાં જીતી લઈને પોતાના શિષ્ય બનાવ્યા હતા.

પોતે બ્રાહ્મણના પુત્ર, તેમાં વળી ચૌદ વિદ્યાના જાણ હોવાથી જૈનશાસ્ત્રોનું તેમને અધ્યયન કરતાં પરિશ્રમ પડ્યો ન હોતો ગુ.ના મદદથી તેમણે અલ્પ સમયમાંજ જૈનનાં પૂર્વગત સૂત્રે ધરી લીધાં, મનન કરી લીધાં, અને જગતમાં પૂર્વની વિદ્યાના બળે સર્વજ્ઞપુત્ર તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા. તેઓ કવિ પણ હતા. ગિર્વાણ ભાષામાં શ્લોકબદ્ધ શ્લોક ઝપાટા બંધ રચતા. તેથી તેમને મન રમત હતી એથી તે જમાન

છે. પ્રાણ તો તમારી પાસેજ જાણે રહેલો છે. એવા દોહિલા દિવસો તમારા વગર નિર્ગમું છું. પતિના વિયોગે આરામની ચીજો પણ દુશ્મનનું કાર્ય કરતી હોય તેમ વેદના સહું છું.

" याः पश्यन्ति प्रियं स्वप्ने, धन्यास्ता सखी योषितः ॥
अस्माकं तु गते कान्ते, गता निद्रापि वैरिणी. ॥

આપના જેવા ઉત્તમ પતિને પામી હું મને ધન્ય માનું છું. પણ અત્યારે તો વિરહની મહાન્ વ્યથા અનુભવું છું. આપે મારે કાજે અનેક દુઃખ સહ્યાં છે. તે આ દાસીએ પ્રગટ જોયાં છે. શું કરીએ અમારાં મન તમારામાં અધિકાધિક મોહ્યાં છે તેથીજ અમારાં હૈયાં દિનરાત વિરહની આગથી દહ્યાં છે.

હે સ્વામિન્ ! તમારે વિજોગે ભૂષણ પણ આજે દૂષણ રૂપ થયા. કટિમેખલા તે મેખલાની માફક થઇ. વિંછિયા તે વિંછીના જેવા થઇ પડ્યા. નૂપુરને બેડી સમાન બંધનરૂપ જાણું છું. સાકરને કાંકરાની માફક ગણું છું. દૂધ તે ઝેર સમાન સમજું છું. તમારા વગર ચુવા ચંદન કચરા સમાન લેખું છું. શાંત અને અમૃત ઝરતા વિધુથી હું તપ્યા કરૂં છું.

" હે ચતુર સુજાણ ! જે ઉમળકા હૈડામાં ઉભરાતા હોય તે કાગળમાં શો લખાય ! છતાં સજ્જન પુરૂષના સ્નેહભર્યા સમાચાર વાંચવાથી જીવને કાંઈક શાંતિ થાય. પ્રિયતમ ? તમને કાગળ લખતાં મારા હૃદયમાં જે ભરતી આવે છે, પ્રેમના જે પ્રવાહો વહે છે તે એક મારૂં મન જાણે છે અને બીજો જ્ઞાની જાણે છે. કાગળમાં અધિક શું લખું ! હૈડાની વાત તો

હેવે હૈયાં મળે ત્યારેજ થઈ શકે ? અત્યારેતો ફક્ત એકજ ચીજ આપ મોકલજો.

પ્રથમ અક્ષર વિણ જગાડી ભાવે, મધ્ય અક્ષર વિણ મરણ કહાવે;
અંત અક્ષર વિણ પંખી મેળો, તે સંજ્જન મોકલજો વહેલો.
—ઉત્તર—કાગળ ૧

લી. આપના ચરણકમલની દાસી સૌભાગ્યસુંદરીના વિનયસહ પંચાંગ પ્રણામ.

રૂપચંદ્ર પ્રિયાનો પત્ર વાંચી હૃદયમાં અતિશય ખુશી થયો. તેના એકેક શબ્દે રૂપચંદ્રને સૌભાગ્ય તરફ અધિકાધિક સ્નેહ જાગૃત થયો. જેથી સાંકેતિક શબ્દોથી પ્રિયાએ માગેલો કાગળ (જવાબ) લખવાને તે તૈયાર થયો. કાગળ લખીને પરબીડીયામાં બીડી શ્રીમતીને આપ્યો. અને તેણીને જણાવ્યું કે" તારી બાઈને આશ્વાસન આપ જે, આડી અવળી વાતો કરી તેમજ રમતગમતમાં ચિત્તનું ખેંચાણ કરી વિરહની વ્યથા ભૂલાવજે. પ્રભુ ઈચ્છા હશે તો જેમ વહેલા મળાશે તે પ્રમાણે ઉપાય કરશું. મહેનત કરવી આપણા હાથ છે બાકી વિધિને હાથ છે."

"કુંવરજી ! જેમ બને તેમ જાહેર રીતે તમારા બન્નેનો મેળાપ થાય. તમારા લગ્ન થાય એવો કોઈ ઉપાય કરશો કે જેથી મારી બાઈની આપદાનો સદાને માટે અંત આવે ! સ્નેહીના સમાગમમાં તેમના દિવસો સુખમાં જાય" એમ કહી શ્રીમતી કુંવર પાસેથી પ્રત્યુત્તર લઈને પલાયન થઈ ગઈ.

———

"તારા કાગળથી તારા વરનું હૈડું ઘણું પ્રસન્ન થયું." શ્રીમતીએ જણાવ્યું.

"તેમનો જવાબ ક્યાં છે ? લાવ જોઉં સ્વામીના હાથનો કાગળ !"

સૌભાગ્યે કહ્યું કે તરતજ શ્રીમતીએ રૂપચંદ્ર કુમારનો કાગળ કમખાના ગજવામાંથી તરતજ કાઢીને સૌભાગ્યને આપ્યો. પ્રિયતમના કાગળને સૌભાગ્યે આંખો સાથે દાબ્યો, હૈડે ચાંપ્યો, આતુર નયનોએ અધીરા અને ઉત્સુક હૃદયે એ કાગળ વાંચવા માંડ્યો.

શ્રી........

શશીવદની, કમલાક્ષી, સૌભાગ્યવતી સૌભાગ્યસુંદરી....

તમારો કુશળતાભર્યો પત્ર વાંચી મને ઘણો હર્ષ થયો છે. વડીલોના પુણ્ય પ્રભાવથી અત્યાર લગી તો આનંદમાં છું. અહીંયા કોઇ પણ પ્રકારે ખામી નથી. સુખના સાધનોમાં ઉણપ નથી. સર્વ જી જી કરે છે, મંત્રી પણ જીવની પેઠે જાળવે છે. પણ પ્રિયે ! મન તો એક તમનેજ ઝંખે છે. રાજકુંવરી મંજરી મને વરી છે, તેની સાથે મન સહેજ મળ્યું છે. મારૂં મન જે તમારી સાથે લાગેલું છે તે અન્યની સાથે લાગે તેમ બનવાનું નથી. જેવો શીયળવતી નારીને પોતાના ભરથાર સાથે સ્નેહ હોય છે. દુધ અને પાણીને જેમ સ્નેહ હોય છે. કર્પુર અને સુગંધને જેવો સ્નેહ છે તેવો આપણુ બન્નેનો

સ્નેહ છે એમ નહી સમજવું; માટે તમારે હૃદયમાં જરા પણ દુઃખ લાવવું નહી કે ઝુરીઝુરીને સંતાપ કરવો નહી. હે સુંદરી! જ્યારે વિધિએ સરજ્યું હશે ત્યારે ચોક્કસ માનજો કે આપણો મેળાપ અમુક થશે. વારંવાર તને શું સમજાવું? મારા સમ દઈને કહું છું કે અંતરમાં કંઈ પણ ઓછું આણીશ નહી. કેમકે હે પદ્મીની! વિધિએ લલાટમાં જેટલું સુખ લખ્યું હશે તેટલું જ આપણે ભોગવશું. કોઈ એવો ઉપાય કરશું કે જેથી આપણ બન્નેનો મેળાપ જલદી થશે અને અંતરના દુઃખ ટળશે.

સરોવરમાંથી જળ સુકાઈ જતાં હંસો તેને છોડીને ચાલ્યા જાય છે; કિંતુ ખરી પ્રીત તો મેંડકનીજ સમજવી કે જે જળની સાથેજ પોતે પણ સુકાય છે. વળી

સોરઠો.

જેથી લાગ્યો જીવ, તેથી તન તારવીયે નહી.
ભલે જાયે શરીર, વિસરીએ ના હે પ્રીયે?

લી: તમારો-રૂપચંદ્ર

સૌભાગ્ય સુંદરીએ પ્રિયતમનો કાગળ વારંવાર વાંચ્યો. હૃદયમાં અતિ હર્ષ થયો. " આહ! સખી! ઉત્તમ પુરૂષો એક દમને કદી ફરી જતા નથી. આવા દુખમાં પણ હજી ભૂલી ગયા નથી. "

" બાઈ! હવે ખુશીમાં રહો! શોક ન કરો! નજર થી દૂર છતાં તમારો પ્રિયતમ પાસે છે એમજ સમજો. તમારા હૃદયમાં કુંવર છે, કુંવરના હૃદયમાં તમે છો. બન્ને એક બીજામાં મશગુલ છો. "

" સખી ! તેમ છતાં હજી કાંઇ અંતરની ભૂખ ભાગતી નથી. દુગ્ધનુ પાન કર્યા વગર તેની મીઠાશ સમજાતી નથી. પહેલેજ દિવસે કયાં આ વિઘ્ન જાગ્યું ? ખરે પૂર્વનું કોઈ પાપ આવી લાગ્યું. " સૌભાગ્યે પૂર્વની વાતનું સ્મરણ કર્યું.

" બાઇ સાહેબ ? માનો ન માનો પણ પ્રથમ દિવસે આવનાર પુરૂષ કોણ હતો એ માટે તમે શું ધારો છો ? " શ્રીમતીએ કહ્યું.

" હવેજ સમજાય છે કે પ્રથમ આવનાર પુરૂષ બીજો કોઇ નહીં પણ **વિક્રમાદિત્ય** પોતેજ હતો. ખરે આપણા કમભાગ્યેજ તે મળ્યો હતો. "

" તેથીજ આ ગોટાળો થવા પામ્યો હતો. એ તો સારૂં થજો પ્રધાનજીનું કે જેમણે રાજાને સમજાવી કુંવરને બચાવ્યો, દીર્ઘદૃષ્ટિએ વિચારી રાજાની કુંવરી મદનમંજરી સાથે રૂપ-ચંદ્રનો મેળ કરાવ્યો.

" અત્યારે તો ફાવ્યા છીએ, પણ આગળ શું થશે એની કોને ખબર છે ? રાજા શું પોતાની હઠ ત્યાગશે ? "

" ભલેને ન ત્યાગે. બાઈ સાહેબ ? અકળાઓ ના ! ભાગ્યવંતોને તો ખોટામાંથીજ સારૂં થાય છે. એક વખતના પ-રિતાપમાં કુંવરને મંજરી મળી, તો બીજી વખતે રાજા હઠ કરશે તો કદાચ કુંવરને સૌભાગ્ય પોતેજ મળશે." શ્રીમતી હસી પડી.

" તો તો સખી સારૂં થાય. તારા મોંમાં સાકર ! "

—→*◎*←—

પ્રકરણ ૧૯ મું.

વિદ્યાનો ચમત્કાર અથવા દિવાકર પદવી.

ચિત્રકોટથી પરિવાર સહીત વિહાર કરતા સિધ્ધસેન સૂરિ પૂર્વદેશના કર્મારપુર નગરમાં આવ્યા. તેમની પ્રખ્યાતિ પ્રથમથીજ આ તરફ પ્રસરી ગયેલી હોવાથી અહીંના સકળ સંઘે ધર્મનો પ્રભાવ વધે તેવી રીતે સૂરિનું સ્વાગત કર્યું. રાજા દેવપાલ જે સરળ સ્વભાવી અને ભદ્રક પરિણામી હતો તે સૂરિની કિર્તિ સાંભળીને ગુરૂ મહારાજને વાંદવા આવ્યો. ગુરૂ મહારાજે તેને અવસરોચિત બોધ આપીને તેના અંતરના સંકલ્પવિકલ્પો દૂર કરીને અનાદિ કાલનું મિથ્યાત્વ દૂર કરી જૈન ધર્મમાં સ્થાપિત કર્યો. રાજા સૂરિનો ભક્ત બની ગયો અને અવારનવાર ગુરૂનો ઉપદેશ સાંભળવાને તે ઉપાશ્રયે આવવા લાગ્યો; તેમજ પોતાની રાજ્યસભામાં પણ ગુરૂને બોલાવી તેમની સાથે જ્ઞાનગોષ્ટિ કરીને જ્ઞાન મેળવવા લાગ્યો. એવી રીતે દેવપાલરાજા ગુરૂના સમાગમથી પોતાનો કાળ સુખશાંતિથી ધર્મપરાયણપણે વ્યતીત કરવા લાગ્યો.

અન્યદા સીમાડાના રાજાઓએ દેવપાલને નાનો રાજા જાણીને તેને છતી લઇ તેનુ રાજ્ય પડાવી હજમ કરી જવા માટે વિજયવર્મા રાજાને આગેવાન બનાવી મોટા લશ્કર સાથે કર્મારપુરનગરીને તેમણે ઘેરો ઘાલી. દેવપાલ રાજા ગભરાયો હતો. છતાં પરાક્રમી હતો જેથી તે એમ રહી

નહી જતાં તરતજ પોતાના સેનાપતિને લશ્કર તૈયાર કરવાનો હુકમ આપ્યો " જાઓ ! યુધ્ધની શરૂઆત કરો ત્યાં બાકીનું લશ્કર લઇને રણભૂમિ ઉપર આવી મળું છું. " રાજાનાં વચન સાંભળી સેનાપતિ લશ્કર લઇ દુશ્મનના લશ્કરને ખાળવાને તેમની સામે ધસ્યો. આ તરફ બાકીનું લશ્કર તૈયાર થયું તે અરસામાં દેવપાલ યુધ્ધનો પોશાક પહેરી યુધ્ધમાં જવા પહેલાં ગુરૂને વાંદવાને આવ્યો. ઉપાશ્રયમાં આવીને ગુરૂને વાંદ્યા " ભગવન્ ! આ છેલ્લુંજ આપનું દર્શન છે. અમારી જીંદગીનો હવે આ આખરનોજ સમય છે. "

" કેમ શું છે રાજન્ ? " ગુરૂમહારાજે શાંતિથી પૂછ્યું.

" પ્રભુ ! દુશ્મનોની ફોજ આ નગર પર ચડી આવી છે, તેઓ રણમાં જીતી લઇને મારૂં રાજ્ય ખાઇ જવાને તૈયાર થયા છે. જેથી સીમાડાના સર્વ રાજાઓ સંપ કરીને આજે મારી ઉપર ચડી આવ્યા છે. " રાજાએ કહ્યું.

" રાજાનો ધર્મ પ્રજાનું રક્ષણ કરવાનો છે. પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ કરી પ્રજાને પરચક્રના ભયમાંથી મુક્ત કરી તેને શાંતિ આપીને પ્રજાના ધર્મકાર્યો પુણ્યકાર્યોમ ભાગ લેવાનો છે. સર્વેની શુભાશિષ લેવાનો છે. " ગુરૂએ રાજ્યધર્મનું ભાન કરાવ્યું.

" આપનું કહેવું યથાર્થ છે. રાજાનો ધર્મ પ્રજાનાં સંકટ દૂર કરવાનો છે. તેને રક્ષણ આપવાનો છે. મારી ફરજ હું

સમજું છું. માથે ધર્મ બજાવી અન્નના રૂણમાંથી હું મુક્ત થઈશ. કૃતકૃત્ય થઈશ."

"તો પછી શામાટે નિરાશ થાય છે ? યુધ્ધમાં વિજય કોને મળે છે એ તો વિધિને હાથ છે. કેમ જાણ્યું કે તુંજ પરાજય પામશે—હારી જશે" ગુરૂએ તેનીજ પાસેથી બોલાવવાને પૂછયું.

"પ્રભુ ! દુશ્મનો મહા બળવાન છે. ઘણા રાજાઓ સાથે મળીને ચડેલા છે. પોતપોતાના સર્વ લશ્કર સહિત મારી પૂંઠે પડેલા છે. કયાં એમનું અસંખ્ય લશ્કર અને કયાં મારૂં અલ્પ બળ. જેથી આપનું શરણ લઈને યુધ્ધમાં જાઉં છું હવે આ છેલ્લુંજ દર્શન કરી સદાને માટે આ રાજ્યધાની તજી જાઉં છું. એવા પરાક્રમી અસંખ્ય શત્રુઓની મધ્યમાંથી હું જીવતાં પાછો ફરી શકું તેમ નથી. ફરીને આપને જોઇ શકું તેમ નથી." રાજાએ અંતિમ ઉદ્ગાર કાઢયા.

"રાજન્ ! કહે જોઇએ તારી શી ઇચ્છા છે ?" ગુરૂને પોતાની પાસે બે વિદ્યાઓ હતી તેનું સ્મરણ થતાં આવા સંયોગોમાં તેનો ઉપયોગ કરી જૈન ધર્મનો મહિમા વધારવાને મન થયું.

"ભગવન્ ! હું ઇચ્છું છું કે આપના પ્રભાવ થકી સર્વ દુશ્મન રાજાઓને મારી હઠાવી વિજયની વરમાળ વરૂં ! પ્રજાનું રક્ષણ કરૂં ? જૈન ધર્મનો મહિમા વધારૂં ?" રાજાએ કહ્યું.

"ઠીક છે, તારી ઇચ્છા સત્વર પૂર્ણ થશે." ગુરૂએ કહ્યું. અને તરતજ રાજા સાથે બહાર આવ્યા તો પરચક્રના ભયથી

આ તરફ દેવપાળ રાજા સહિત આ ઘોડેસ્વાર પલટણ આવી પહોંચી, સામેના રાજાઓએ દેવપાલ રાજાને જોઇ તેની ઉપર તુટી પડવાને લશ્કરને હુકમ આપ્યો અને પોતે પણ તેની ઉપર તૂટી પડ્યા. ભયંકર કાપાકાપી અને ખુનરેજી થઈ. દેવપાળે આ નવીન લશ્કરની મદદ વડે વિજયવર્મા રાજાનું અસંખ્ય લશ્કર કુટી નાખ્યું. કેટલાક કાગડાની માફક નાશી ગયા. કેટલુંક ઘવાયેલું મેદાનમાં પડ્યું. અને આ નવીન ઘોડેસ્વારોના મદદથી દેવપાળે કેટલુંક બંધીવાન બનાવ્યું. વિજયવર્મા અને બીજા રાજાઓ કેદ પકડાયા. કેટલાક દેવસમા દેવપાળના ત્રાસથી પલાયન થઇ ગયા. આ તરફ દેવપાળનું લશ્કર તો અજેય હતું. દિવ્ય શકિતથી ઉત્પન્ન થયેલું હતું. તેને હરાવવાને કે નાશ કરવાને કોઇપણ સમર્થ ન હતું. જેથી યુદ્ધને પરિણામે વિજયની વરમાળા દેવસમા દેવપાળના કંઠમાં નંખાણી.

દુશ્મનના લશ્કરમાં ભંગાણ પાડી તેમની છાવણીમાં લુંટ ચલાવી બદીવાનોને લઇ વિજયી વીર દેવપાલ પોતાના લશ્કર સહીત ગાજતે વાજતે નગરમાં આવ્યો.

[illegible] પ્રજા નાચગાન કરતી અને પોતાના [illegible] બચાવવાને વિવિધ પ્રયત્નો કરતી પ્રજાએ પોતાના રાજાના વિજયના [illegible] જેથી હર્ષઘેલી થઇ વિજયવાનને વધાવવાને [illegible] આ[illegible] દેવની મદદ છે [illegible] જાણી નમસ્તે [illegible] છે [illegible] લીલાનો [illegible]

પ્રજાએ રાજાને વધાવવાની અર્થે તૈયારીઓ કરી રાખી. ઠેકઠેકાણે તોરણ બંધાવ્યાં, વિજયનાં વાજિંત્ર વાગવા માંડ્યા. ઘેરઘેર હર્ષનાં જમણ થયાં. ગલીગલીએ સાકર, ગોળધાણા વહેંચાયા. સારાં સારાં વસ્ત્રાભૂષણથી સજ્જ થઇ દર્શકો આવતાં પહેલાં નાના મોટા સર્વે જનો નગરના દરવાજે આવીને ઉભા. એટલામાં રાજા પણ પોતાના લશ્કરે સહીત આવી પહોંચ્યો. પ્રજાએ હાસ્તોરા અને પુષ્પોનાં વરસાદથી રાજાને "વધાવી લીધો. જ્યાં ત્યાં 'ગુરૂમહારાજની જય!' સિદ્ધસેનગુરૂની જય! 'મહાવીરની જય' "સર્વજ્ઞપુત્રની જય" નો ધ્વની નભોમંડલમાં ગર્જી રહ્યો. એવી રીતે ચોતરફ ગુરૂમહારાજની બિરૂદાવલી બોલતા અને પ્રજાથી સત્કારીત થયેલો રાજા એમ ગુરૂ મહારાજના ગુણગ્રામ કરતાં પોતાની નગરીના દરવાજામાં પેઠો અને તરતજ ગુરૂરાજને વંદન કરવાને ઉપાશ્રય તરફ એના એજ પોશાકે ફર્યો, માર્ગમાં પૂર્વનું જલાશય આવતાં દિવ્ય શક્તિથી ઉત્પન્ન થયેલા ઘોડેસ્વારો રાજાનું કાર્ય સિદ્ધ કરી તેમાં અદ્રશ્ય થઇ ગયા. સર્વે નગરજનોની અજાયબી વચ્ચે જ્યાંથી ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંજ ગુમ થઇ ગયા.

વિજયથી પ્રસન્ન થયેલા રાજાએ અશ્વ ઉપરથી ઉતરી ઉપાશ્રયમાં આવી ગુરૂને વંદન કર્યું. તેની સાથે ઉપાશ્રયમાં સમાઇ શકે તેટલું માણસ ઉપાશ્રયમાં આવ્યું. ગુરૂનાચરણમાં નમ્યું. બીજું અસંખ્ય માણસ ગુરૂ મહારાજની જય બોલાવતું બહાર રહ્યું. રાજાએ વંદના કરી ગુરૂનો અધિકાધિક

આભાર માન્યો. " પ્રભુ ! આ રાજ્ય હવે આજથી આપનું જ છે, આપ તેને સ્વીકારો ! મારી પર આટલો અનુગ્રહ કરો."

"અમારે ત્યાગીઓને રાજ્યની સ્પૃહા હોતી નથી. તમારૂં કામ થયું ! નિર્દોષ પ્રજાનું આફત થકી રક્ષણ થયું એજ અમારે મન સર્વસ્વ છે. "

"ભગવન્ ! આપતો નિસ્પૃહી છો ! ત્યાગીઓમાં મુગુટમણિ રૂપ છો. આપના રૂણમાંથી હું કેવી રીતે મુકત થાઉં ? આપને માટે હું શું કરૂં ?" રાજાએ પોતાનું કૃતજ્ઞપણું દર્શાવ્યું.

"રાજન્ ! તમારી એટલી બધી ભક્તિ હોય તો જૈન ધર્મનો ઉદ્યોત કરો, ચુસ્ત જૈન બની જૈનધર્મની શોભા વધારો. પ્રજામાં જૈનધર્મનું તત્વ ફેલાય અને ધર્મરસિક બને તે માટે તમે ઉત્તેજન આપો ! જૈનધર્મનો દિગ્વિજય કરવાથી અમારૂં મન સંતોષ પામશે. અને તમને ઘણો લાભ થશે." ગુરૂ મહારાજે પોતાની ઇચ્છા જણાવી.

"પ્રભુ ! એતો આપે અમારા લાભની વાત કરી. પણ એમાં આપનો કાંઇ અંગત લભ નથી. આપે આજ અમારા દેશપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે. દેશને ઉપદ્રવ રહીત કર્યો છે. મને પણ નવું જીવન આપ્યું છે. અમારા રાજ્યપર આવેલું અંધકારનું વાદળ દિવાકર (સૂર્ય) ની માફક આપે ફેડયું છે. જેથી જગતમાં વર્તમાનકાલનાં યુગમાં આપજ દિવાકર છો. આજથી જગતમાં આપની દિવાકર રૂપે ખ્યાતિ થશે,

આજ આજ સુધી સિદ્ધસેનસૂરિ કહેવાતા હતા, પણ હવેથી તું જ આપણે " સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિ " કહેવાશે. [illegible] [illegible] નામથી આપણે હું ' દિવાકર ' બિરુદ અર્પણ કરું છું.

આ સાંભળી [illegible] રાજા [illegible] ગુરુવર્યની અનુમતિ [illegible] સિદ્ધસેન સૂરિને દિવાકર પદથી વિભૂષિત કર્યાં. અને [illegible] પોતાના [illegible] "પરિબાહક સૂરિના જય" ની ગર્જનાથી ઉપાશ્રય ગાજી ઉઠ્યો. તેનો પડઘો બહાર પડ્યો અને આખા પ્રજાજને દિવાકર સૂરિનો જય બોલાવી તેને છાતી લીધા.

પાટીવાળાએ શાંતિ પ્રસરી એટલે રાજાએ પોતાની વ્હાલી પ્રજા તરફ ફરી તેમને કહ્યું કે " મારી પ્રજાના સદ્ગૃહસ્થો અને અન્ય સજ્જનો ! જો તમારી સર્વની તમારા રાજામાં ભક્તિ હોય, રાજાને હૃદયની લાગણીથી ચાહતા હો તો તમારી આવી ભક્તિથી હું ખુશી થાઉં તે ખરેલા તમોને નવીન જીવન દેનાર, તમારા બાલબચ્ચા અને ખુદ તમારૂં જીવન બચાવનાર આ ગુરૂ મહારાજના ભક્ત થાઓ બનો ! શ્રાવક (જૈન) થઈ બનો ! તોજ હું તમારી ઉપર ખુશી થઇશ. તમારી ધાર્મિકતા જોઈ હું રાજી થઇશ."

પ્રજા તો દિવાકર ઉપર બેહદ ગાંડીજ બની ગઈ હતી. એવો કોણ મૂર્ખ હોય કે પોતાના બચાવનારને છોડી બીજે

વલખાં મારવા જાય ? રાજાનું વચન પ્રજાએ ઉચકી લીધું. સિદ્ધસેન દિવાકરનો એ ચમત્કાર ! એ પ્રભાવ ! એ ઓજસ્વિતા ! પ્રજાનાં મન ઉપર છાપ પાડવાને પુરતાં હતાં, રાજાનું હૃદય તો જૈનધર્મથી રંગાયેલું હતું. તેતો મહાવીરના શાસનનો આરાધક હતો. પ્રજા રાજાને અનુગામિની હતી. પ્રજાને એ પ્રમાણે સૂચના કરી ગુરૂને નમી રાજા પોતાને આવાસે ચાલ્યો ગયો. પ્રજા પણ રાજાનાં વચન અંગીકાર કરતી અલ્પ સમયમાં જ જૈન ધર્માનુરાગિણી થઈ ગઇ.

એક દિવસ એ હતો કે સમસ્ત પ્રજા તરફથી મહા સમારોહપૂર્વક વિદ્વાનોની સભામાં રાજાએ ગુરૂને દિવાકરનું બિરૂદ આપી તેને યોગ્ય ક્રિયા કરી. જૈન થનારને રાજ તરફથી ઉત્તેજન મળવા લાગ્યું, થોડા સમય પછી રાજાએ જોયું તો પોતાના રાજ્યની ચારે વર્ણ, અઢારે જાતિ જૈનધર્મ પાળતી હતી.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

ગુરૂ અને શિષ્ય.

રાજાનું અનુકરણ, રાજાની ભાષા, રાજાનું વર્ત્તન અને રાજ્યની નીતિરીતિ વિગેરેની નકલ કરવાનો પ્રજાનો સહજ સ્વભાવ હોય છે. જે વસ્તુ, જે નીતિરીતિ અને જે ધર્મ રાજા અંગીકાર કરે છે તે માટે પ્રજા પણ તેને પગલે ચાલી તેવી રાજ પદ્ધત્તિઓને આવકારદાયક લેખીને વધાવી લે છે. વસ્તુસ્થીતિ

ગમે તેવી હોય. યથા રાજા તથા પ્રજા એ નિયમને અનુસરીને રાજામાં જો સારૂં તત્વ પ્રવેશેલું હોય તો પ્રજા તેની નકલ કરી સદ્ગુણ સંપન્ન બનતાં સમસ્ત રાજ્યમાં શાંતિ આરામ આબાદિ આદિ સર્વ કાંઇ વધે છે પ્રજામાં કાંઇક અસાધારણ ચૈતન્ય રાજાની ગુણીયલ રાજપદ્ધતિથી આવે છે. તેવીજ રીતે રાજા જો અનાચારી, જુલ્મી, દુષ્ટ કામ કરનારો અને અન્યાયી હોય, કાયદા તોડનાર, વચન આપી તેનો ભંગ કરનાર હોય તો પ્રજાને પણ આવીજ અસર થતાં તેનામાં પણ અન્યાય, અનાચાર, દુરાચાર વગેરે દુર્ગુણો પ્રવેશ થતાં જોવાય છે. તેથીજ સંસારમાં પ્રજાની ઉન્નતિનો આધાર રાજાના આચાર વિચાર અને રાજપદ્ધત્તિ ઉપર રહેલો કહેવાય છે.

દેવપાલ રાજા અને રાજ્યની સમસ્ત પ્રજાએ સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિનો પ્રભાવ જાણ્યો હતો. પ્રત્યક્ષ જોયો હતો અને તેમના અણમોલ પ્રભાવથી ઉપકારથી જાહેર દરબારમાં મોટામોટા વિદ્વાનોની હાજરીમાં દેશપરદેશના પંડિતોની સમક્ષ ગુરૂને દિવાકર પદવી આપી તેમના આભારમાંથી કિંચિત્ અંશે મુક્ત થવાને ઉચિત ધાર્યું હતું. બંદિવાન થયેલા વિજયવર્માદિક રાજાઓને ગુરૂ સમક્ષ હાજર કરવામાં આવ્યા હતા, તેમને જૈન બનાવી પોતાના રાજ્યમાં જૈનધર્મનો વિજયધ્વજ ફરકાવવાની શરતે રાજાએ તેમને દરબારી માન સાથે તેમના રાજ્ય તરફ રવાને કર્યા હતા, ગુરૂનું માન એવી રીતે રાજ્યમાં બેહદ વધી ગયું હતું. હંમેશાં ઘણા માણસો તેમનાં દર્શન કરવાને આવતાં હતા. અસંખ્ય માણસો

તેમનાં દર્શન માટે તરફડતાં હતાં. હજારો મનુષ્યો 'દિવાકર સૂરિની જય' એવી બિરૂદાવલી બોલાવતાં તેમને માટે ઉપકાર વશ થઇ જતાં હતાં. રાજા દેવપાલ, પ્રધાન, કારભારીઓ, તેના સર્વે અમલદારો ગુરૂનો પડતો બોલ ઝીલવાને રાતદિવસ તત્પર રહેતા હતા.

રાજા પોતે સમજતો હતો કે આવા ચિંતામણિ રત્નથી પણ અધિક પ્રભાવવાળા ગુરૂમહારાજ મળવા મુશ્કેલ છે. જેથી તેઓ અહીંથી વિહાર કરી જાય તે તેને પસંદ નહોતું. કોઇ રીતે તે પોતાના રાજ્યમાં રહે. અને પોતાની પ્રજા તેમનો અધિક આદર સત્કાર કરે એ તેમની અંતરેચ્છા હતી. રાજાએ પોતાનો આ અભિપ્રાય, અમલદાર તેમજ પ્રજાના મોટામોટા આગેવાન સદ્ગૃહસ્થ આગળ જણાવ્યો હતો. ધીરે ધીરે રાજાનો આ વિચાર આખી પ્રજામાં ફેલાયો, જેથી પ્રજા ગુરૂ ભકિતમાં લેશ પણ ખામી આવવા દેતી નહોતી. ગુરૂએ એવી રીતે સર્વત્ર જૈનમય વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરી જૈનત્વની ભાવનાનાં બીજ પ્રજાના હૃદયમાં રોપ્યાં હતાં.

દુનીયાનો પ્રવાહ જુદી દિશામાં પ્રગતિ કરે છે. કુદરત પોતે પોતાનું જુદુંજ પોત કાળે કરીને તેમાંથી પ્રકાશે છે. અતિ હંમેશાં વર્જવા યોગ્ય છે. કોઇપણ વસ્તુનું અતિ સેવન થવાથી તેમાંથી કલેશ વધારાની થવાનો સંભવ રહે છે. માટે શાસ્ત્રો પણ પોકારીને કહે છે કે અતિનું વર્જન કરવું. કેમકે અતિદાન કરવાથી બલિરાજાને બંધનમાં પડવું પડયું. અતિરૂપ પામવાથી

સતી સીતાનું હરણ થયું. અતિ ગર્વથી રાવણનો સંહાર થયો. અતિ લોભથી આઠમો સુભૂમ ચક્રવર્તી સ્વર્ગ રથ સાથે પોતે લવણસમુદ્રમાં બુડી મુઓ. અતિ આહાર, અતિ વિદ્યાનો ગર્વ અને અતિ માન સત્કારનું પરિણામ સારૂં આવતું નથી. અહીંયા પણ તેનું પરિણામ એવુંજ આવ્યું. દિવાકર સૂરિ લોકોની અધિકાધિક ભક્તિથી આચારમાં શિથિલ થઈ ગયા. રાજાએ હમેશાં દરબારમાં આવવાને માટે ગુરૂને સુંદર સુખપાલ (પાલખી) કરાવી આપી. દિવાકર સૂરિ રોજ તેમાં બેસીને રાજ દરબારમાં હજારો માણસોથી બિરૂદાવલી ગરરાવતા આવતા હતા. હજારો માણસો તેમની પાલખી ઉપાડવાને સમયે હાજર રહેતા હતા. જેથી બીજા લોકોને તો પાલખી ઉંચકવાનો વારો આવતોજ નહી ગુરૂ ભક્તિને પ્રગટ કરતા માણસોજ અવારનવાર સુખપાલને ઉપાડતા પોતાની ભક્તિ બતાવવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે ખાનપાનમાં, પોતાની સમાચારીની ક્રિયામાં આચાર્ય શિથિલ થઈ ગયા. રાજકૃપાના ઉપાસક બની મોજશોખમાં પડી ગયા. ગુરૂના પ્રસાદે કરીને તેમના શિષ્યવર્ગમાં પણ શિથિલતા પ્રસરી ગઈ.

પોતાના પ્રભાવિક શિષ્યનો પ્રભાવ જોતા અને સાંભળતા ગુરૂવર્ય વૃદ્ધવાદીસૂરિ પોતાના પરિવાર સાથે બીજા દેશોમાં વિહાર કરી શુદ્ધ સમાચારી પૂર્વક ક્રિયા કરતા, જૈન ધર્મનો પ્રભાવ દેખાવતા ભવ્ય જનોને પ્રતિબોધ કરી રહ્યા હતા. તેમને સિદ્ધસેનના શિથિલાચાર સમાચાર મળ્યા. પોતાનો પ્રભાવિક શિષ્ય પોતાની હયાતીમાં આવો જોને

આચારભ્રષ્ટ થાય, મનુષ્ય ભવ હારી જાય જેથી તેમને હૃદયમાં ભારે ખેદ થયો.

જે ગુરૂ પોતે જોતાં છતાં શિષ્યને પતીત થવા દે, તો શિષ્યના પાતકનો ગુરૂ પણ ભાગીદાર બને છે. શિષ્યની ઉપેક્ષા કરી તેને ભ્રષ્ટ થતાં નહી બચાવવાથી ગુરૂ પણ દોષપાત્ર બને છે. માટે કોઈ પણ ઉપાયે ત્યાં જઈને સિદ્ધસેનને પ્રતિબોધ કરીને મારે તેને પાછો સ્થીર કરવો જોઇએ કારણકે હાલનું જે વાતાવરણ તેની અનુબાજુએ વિસ્તરેલું છે તે સાધુ ધર્મથી તદ્દન ઉલટું જ છે. કેમકે—

> तांबुल देहसत्कार स्त्रीकथेंद्रियपोषणम ।।
>
> गृहवासे दिवा निद्रा, साधुना दूषणानि षट् ॥ १ ॥

[illegible] ભોગ, સ્નાન, મજ્જન, વિલેપનાદિથી દેહનો સત્કાર, [illegible], [illegible]નું પોષણ, [illegible]ના સહવાસમાં રહેવું અને દિવસના [illegible] કરવી એ છ વાતો સાધુને ધર્મથી પતિત [illegible]

[illegible] માન[illegible]ના સત્કા[illegible] [illegible] [illegible]ની થવા છે. [illegible] નથી, [illegible] એવા શારી [illegible] સેવન કરવામાં આવે છે. [illegible] તેનો ઉપયોગ કરવો [illegible] [illegible] હવે શી [illegible] એને સમજાવી ઠેકાણે

લાવવો જોઈએ, નહીતર એ આત્મા સંસારમાં રખડી જશે, અને જૈનધર્મની નિંદા થશે." એ પ્રમાણે ગુરૂરાજ વૃદ્ધવાદીસૂરિ વિચાર કરીને પોતાનો શિષ્ય પરિવાર ઉત્તમ પુરૂષોને ભળાવી પૂર્વદેશ તરફ વિહાર કર્યો અને ગુપ્તવેશે કર્માંરપુર નગરમાં આવ્યા.

કર્માંરપુર નગરના બજારમાં બપોરના સમયે એક દિવસ એક વૃદ્ધ પુરૂષ સામાન્ય વેશે ચાલ્યો જાય છે. બજારમાં હજારો માણસોની મેદની જામેલી છે " સર્વજ્ઞપુત્રની જય " " દિવાકરસૂરિની જય " ઇત્યાદિક અનેક પ્રકારના જયકાર ગર્જી રહ્યાં છે, તેની મધ્યમાં પાલખીમાં બેઠેલો સંત જેવો દેખાતો પુરૂષ રાજદરબાર તરફ ચાલ્યો જાય છે. હજારો પુરૂષો તેની પાલખી ઉપાડવાને એક બીજાને ધક્કા ઠોંસા મારી રહ્યાં છે અને પાલખી ઉપાડનારાઓ પોતાનો દેહ પવિત્ર થયો હોવાથી મનમાં પોતપોતાને ધન્યવાદ આપી રહ્યા છે. હજારો માણસો દૂરથી જ ગુરૂનાં દર્શન કરીને આનંદ પામતાં હતા. જે વૃદ્ધ પુરૂષે વિચિત્ર વસ્ત્રાથી પોતાનું શરીર ઢાંકેલું છે તેણે સિદ્ધસેનસૂરિની આ બધી પરિસ્થિતિ જોઈ વિચાર્યું કે–શું વિધિની લીલા છે! વિષયો, અને વિકારો ઉત્તમ પુરૂષોને પણ કેવા પોતાના પંજામાં ફસાવે છે શુ કાળનુ વિચિત્રપણુ! સિદ્ધસેન જેવા પ્રભાવિક પુરૂષ પણ તેને આધિન-વિવશ બની ગયા હતા! આવા પડતા કાળમાં મનુષ્યો સંયમનું પરિપાલન કેવી રીતે કરી શકે! ધર્મ સાધન કુશળતાથી શાથી શકે" ઇત્યાદિક વિચારતો તે વૃદ્ધ પુરૂષ પેલે પણ જાણે ગુરૂ ભક્તિ

બતાવતો હોય તેમ તે હજારો માણસોનાં ટોળામાં ઘુસ્યો. ધક્કા મુક્કી કરતો આગળ વધતો તે પાલખીની લગભગ નજીક આવી પહોંચ્યો અને ઉપાડનારાઓની મધ્યમાં ઘુસી જઈ એક જણની પાસેથી પોતે પાલખી ઉપાડી તેની જગોએ દાખલ થઈ ગયો. પોતે વૃદ્ધ હોવાથી અશક્તિને લીધે પોતાનો ખભો ઉંચો નીચો થવા લાગ્યો, તેથી પાલખીમાં બેસનાર દિવાકરસૂરિને કષ્ટ થવા લાગ્યું. જેથી તેણે નીચેનું પદ કહ્યું.

"भूरि भार भराक्रान्तः स्कंधः किं तव बाधति"

હે વૃદ્ધ ! ઘણો ભાર ઉચકવાથી શું તારો ખભો પીડાય છે!

અહીં 'बाधति' એ અશુદ્ધ પ્રયોગ છે. ખરી રીતે તો 'बाधते' બોલવું જોઈએ. છતાં પ્રમાદવશે સિદ્ધસેનસૂરિએ અશુદ્ધ પદનો ઉચ્ચાર કર્યો. તેના ઉત્તરમાં તે વૃદ્ધે જવાબ દીધો.

'न तथा बाधते स्कंधो यथा बाधति बाधते'

"અરે ભાઇ ! જેવું બાધતિ પદ પીડા કરે છે. એવો કાંઈ મારો ખંભો મને પીડા કરતો નથી.

વૃદ્ધનું આવું વચન સાંભળીને સિદ્ધસેનસૂરિ વિચારમાં પડ્યા. પોતાની ભૂલ તેમણે જોઈ ખરે बाधति ને બદલે 'बाधते' બોલવું જોઈએ, પોતે અશુદ્ધ બોલ્યા હતા. પણ પોતાની આ ભૂલ કાઢનાર કોણ હશે તે વિચારમાં તેમનું મન હામાડોળ થયું. તરતજ પાલખી ઉભી રખાવી અને પોતે

પાલખીમાંથી ઉતરી પડ્યા, તે વખતે વૃદ્ધે તેમને એક બીજી ગાથા સંભળાવી.

"अणुफुल्लिअ फुल्ल म तोडहु मन आरामा म मोडहु ।
मन कुसुमेहिं अच्चि निरंजणुं हिंडहिं काहि वणेण वणुं"

વૃદ્ધે કહેલી આ ગાથાનો અર્થ સિદ્ધસેન વિચારવા લાગ્યા, પણ આ ગાથાનો અર્થ બેઠો નહી. જગતમાં મારાથી સમર્થ હોય તો એકજ મારા ગુરૂ છે તો આ મારા ગુરૂ વર્ય તો નહી હોય ! એમ મનમાં વિચારી તેમણે ધ્યાનપૂર્વક ગુરૂને જોયા અને તેમને ઓળખ્યા. હજારો માણસની મેદની વચ્ચે તરતજ તેઓ ગુરૂને પગે પડ્યા. તેમની ક્ષમા યાચવા લાગ્યા. અને ઉપલી ગાથાનો અર્થ પૂછવા લાગ્યા. ત્યારે વૃદ્ધવાદી તેની વ્યાખ્યા કરી સિદ્ધસેનને સમજાવવા લાગ્યા " હે શિષ્ય ! અલ્પ આયુષ્યને એળે ગુમાવ નહિં. રાજ્ય સત્કારથી ઉત્પન્ન થયેલા ગર્વરૂપી ઓંકડાઓવડે કરીને આત્માને અધિન અને સંતાપનું હરણ કરનાર એવા યમ નિયમરૂપ બગિચાને ભાંગ નહી. વળી મનરૂપી કુસુમોવડે એટલે નમ્રતા, કોમળતા, સરલતા અને સંતોષ વગેરે પુષ્પોવડે અહંકારના સ્થાનભૂત જાતિમદ લોભમદાદિ અંજન જેનાં નાશ પામ્યાં છે એવા સિદ્ધપદને પામેલા નિરંજન દેવનું તમે ધ્યાન કરો, અર્ચન કરો, પૂજન કરો. અરે ભાઈ ! મોહાદિક વૃક્ષોથી ભયંકર એવા આ સંસારરૂપ વનખંડમાં એક ખરેખરી બીજી ખટપટ શા માટે આચરણ કરો છો ?

અણુ એટલે અલ્પ ધાન્ય અને તેનાં પુષ્પો, અલ્પ વિષય પણાવાળાં મનુષ્ય શરીર તેનાં પાંચ મહાવ્રતરૂપ તેમજ અઢાર હજાર શીલાંગરૂપ પુષ્પોને ન ચુંટો, ન તોડો, ચિત્તના દુષ્ટ સંકલ્પ વિકલ્પોનો નાશ કરો ! સિદ્ધિપદને પામેલા નિરંજન નિરાકાર વિતરાગ દેવની મનરૂપી પુષ્પોવડે કરીને પૂજા કરો. વળી ગ્રહસ્થને ઉચિત ષટ્ કાયની વિરાધનાથી થતી એવી દેવપૂજામાં તમે ઉદ્યમ ના કરો ! ચેતનાએ રહીત અને ભ્રમના હેતુભૂત એવી સંસારિક કીર્તિને માટે તમે કેમ ભ્રમણ કરો છો. ? માટે હે ભાઈ ! એવા બાહ્યવાદ–મિથ્યાવાદનો ત્યાગ કરીને સત્ય અને ઇષ્ટ એવા તીર્થંકરને વિષે આદર કરો !

જેનાં ફલ પ્રાપ્ત થયાં નથી એવાં સંયમના કુણાં કુમળાં પુષ્પ મા તોડ ! યોગરૂપ કલ્પવૃક્ષ તેનાં યમનિયમ તે મૂલ છે. ધ્યાન તે શાખા અને સમતા તે થડ, કવિત્વ વક્તૃત્વ, યશ, પ્રતાપ, મારણ, સ્તંભન, ઉચ્ચાટન અને વશીકરણ તે રૂપ પુષ્પો અને કેવલજ્ઞાન તે રૂપી ફલ છે એવા આ યોગ રૂપી કલ્પવૃક્ષને હજી તો ફુલ થયાં છે અને ફલ તો હજી હવે થવાનું છે, તેટલામાં હે દેવાનુપ્રિય ! ફલ થયા વગર ફુલને જ શા માટે તોડે છે ? ”

ગુરુની એ પ્રમાદોના વિવિધ અર્થવાળી વાણી સાંભળીને સિદ્ધસેન ચિત્તમાં ચમત્કાર પામતા વારંવાર પોતાનો અપરાધ ખમાવવા લાગ્યા “ હે પ્રભો ! એવા અંતરંગ શત્રુઓથી હું ઠગાઈ ગયો છું. મારા અપરાધ ક્ષમા કરો ! માફ કરો ? ”

"હે વત્સ ! આવા વિષમ કાલમાં વિષયો શત્રુની માફક પ્રાણીઓની પાછળ લાગેલા છે. તે પ્રાણીની આગામી સદ્‌ગતિનો નાશ કરી તેને દુઃખી દુઃખી કરી મુકે છે. જેમ સ્નિગ્ધ રસકસવાળું ભોજન મંદ અગ્નિવાળાને અજીર્ણ કરે છે, તેમ જૈન સિદ્ધાંતના પારંગામી સર્વજ્ઞ સરખા તમે આ વિષયોને સમજી શક્યા નથી. તેમને જીરવી શક્યા નહી તો બિચારા અલ્પ સત્વવાળા મંદ બુદ્ધિવાળા જીવોની આ વિષમકાળમાં શી સ્થીતિ થશે ?"

હે ભગવાન ! ભ્રમના ઉદયથી થયેલા એવા અનિષ્ટ આચરણનું મને શાસ્ત્રમાં જે પ્રાયશ્ચિત લખ્યું હોય તે આપીને શુદ્ધ કરો !"

રાજાની અનુજ્ઞા લઈને ગુરૂએ આપેલા આલોચના તપ વડે કરીને શુદ્ધ થતા સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિ ગુરૂ સાથે પછી અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા

એક દિવસે વૃદ્ધવાદી ગુરૂ પોતાનો અંત સમય જાણી સિદ્ધસેનને પોતાના પદે સ્થાપન કરી ગચ્છનો સંપૂર્ણ ભાર સોંપી અનશન કરીને સ્વર્ગે ગયા.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

મદનમંજરી.

મહામંત્રી ભદ્રમાત્રના એકાંત કક્ષપ્રદેશમાં વિહાર કરતું અને પ્રેમના મંત્રોની જપમાળા જપતું એક દંપતી યુગલ તે એક રૂપચંદ કુમાર અને વિક્રમાર્કની વ્હાલી દુહિતા રાજકુમારી રત્નમંજરી એ બન્ને આનંદથી બેઠાં હતાં. મંજરી પતીને રીજવવાને અનેક પ્રકારની હાવભાવભરી ચેષ્ટાઓ કરતી. વિવિધ લાડ લડાવતી કામશાસ્ત્રની જુદી જુદી કળાઓ અજમાવતી હતી. પરન્તુ રૂપચંદ્રને સૌભાગ્યનો મોહ અદ્વિતીય હતો. પહેલીજ રાત્રીએ સંસારીક સુખ ભોગવવાની કળાઓ જે સૌભાગ્ય પાસે હતી તે મંજરીમાં આજસુધી જોવાઇ નહોતી. તેથીજ મંજરી તેનું ચિત્ત આકર્ષણ કરવાને અસમર્થ નિવડી હતી, વારંવાર રૂપચંદ્રને સૌભાગ્ય તરફથી ભોગવેલું સુખ યાદ આવતું હતું અને મંજરીનો અખંડ સહવાસ છતાં તેનું ચિત્ત વ્યાકુળ રહ્યાં કરતું હતું.

મંજરી પણ સમજતી હતી કે કુંવરનું ચિત્ત બીજી કોઈ રમણીમાં ચોંટયું હતું. પ્રધાનના કહેવા ઉપરથી સમસ્યાનો ખુલાસો કરાવવો, પતીનું ચિત્ત અનુકુળ કરીને તેને પ્રસન્ન કરવો અને રાજાના કોપમાંથી તેને બચાવી લેવો તે માટે શું શું પ્રયત્ન કરવા તે મંજરી રાતદિવસ ચિંતવતી હતી. છ માસ

તો જોતજોતામાં પુરા થવા આવ્યા, છતાં હજી સ્વધારણામાં મંજરી ફાવી નહોતી. અત્યારે તે હરકોઇ ભોગે કામ કાઢી લેવાને આતુર હતી. ભોગની કળાનો કરેલો અભ્યાસ આજે અનુભવવાનો તેનો નિશ્ચય વિચાર હતો. તે સમજતી હતી કે પતી પોતાની સાથે હાસ્ય વિનોદ કરે છે છતાં તેના અંતરના ઉંડાણમાં જુદુંજ કોઇ હતું; તેનું ચિત્ત આકર્ષવાને તે ઘણા ઘણા પ્રયત્નો કરતી, છતાં સર્વથા તેનું ચિત્ત તે પ્રસન્ન કરી શકતી નહી. "પ્રિયતમ ? તમારા અંતરના ઉંડાણમાં તો કાંઇ જુદુંજ જોવાય છે" મંજરીએ પૂછયું.

"શું જોવાય છે સુંદરી ?"

"કાંઇક વ્યાકુળતા જોવાય છે ને કોઇ બીજાનાજ પ્રેમ મંત્રો જપતું અનુભવાય છે."

"તારી ભૂલ થાય છે, તારા સિવાય હૃદય બીજા કોને ચાહે છે ?"

"સ્વામિન્, હું ગમાર નથી, કાંઇક સમજું છું. પૂર્વનો કોઇ પ્રેમ મંત્રજ તેમાં જપાતો જોવાય છે. ધન્ય છે એ સુંદરીને કે જેણે તમારૂં હૃદય છીનવ્યું છે."

"સુલોચને ? તને એ ખાલી ભ્રાંતી થાય છે. મારૂં સર્વસ્વ તો બધું તારામાંજ સમાય છે. પ્યારી ! શા માટે તું નારાજ થાય છે ?"

"પ્રિય ! એ બધું તો ઉપરનુંજ જણાય છે. હૃદયતો કોઇ બીજાને જ ચાહે છે."

"ચંદ્રવદને ? એવું અપ્રિય કઠોર વચન ન બોલ! તારા કરતાં મારે શું વિશેષ છે ? મારે મન તો તુંજ એક શ્રેષ્ઠ છે." રૂપચંદ્રે આશ્વાસન આપ્યું.

"ઠીક ! તો તમે કદી મ્હારી સાથે પ્રેમથી વાતો કરી છે ?" મંજરી બોલી

"પ્રિયે! આ તું શું વદે છે ? આજે હું તારી ઉપર પ્રસન્ન છું! કહે તારૂં શું પ્રિય કરૂં ?" કુંવરે મંજરીને પોતાની ખુશાલીનો પરિચય કરાવ્યો.

"અહોભાગ્ય મારાં ! આજ ઘણે દિવસે નાથ પ્રસન્ન થયા, મારા મનના મનોરથ સફલ થયા." મંજરીએ સુતાં સુતાંજ સ્વામીને કંઠે પોતાના કમળદંડ સમા નાજુક બન્ને હાથ નાખી ગેલ કરતાં કહ્યું.

"તારી ઈચ્છામાં આવે તે માગ ? તારી કોઇપણ ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાને હું તૈયાર છું. તને ખુશી કરવાને આજે હું ઘણોજ ઇન્તેજાર છું પ્રિયે! પ્રાણ પ્રિયે ? બોલ ! માગ. જે ચાહે તે."

"પ્રાણવલ્લભ ! ખરેખર આપ મારા ઉપર આજ તુષ્ટમાન થયા જણાઓ છો."

"હા, બેશક. આજે તારાથી મને ઘણો સંતોષ થયો છે."

"મારા નાથ ! આપ જો તુષ્ટમાન થયા હો તો મારા પિતાની શંકાઓનું નિવારણ કરો ! સમસ્યાઓનો ખુલાસો કરો." પ્રિયાની માગણી સાંભળી રૂપચંદ્ર ચમક્યો.

"હે સુંદરી, એમાં તેં શું માગ્યું ? એવી સમસ્યાઓમાં હું શું જાણું ?" કુંવર રૂપચંદ્રે પોતાનું અજાણપણું બતાવ્યું.

"મ્હારા દીલ સાથે આપનું દીલ મળ્યું છતાં સ્વામી મારાથી છાનું રાખો છો ? હજી પડદો રાખો છો ?"

"પ્રીત તીહાં પડદો નહી, પડદો ત્યાં નહી પ્રીત,
પ્રીત તીહાં પડદો રહ્યો, શું એ પ્રીતની રીત;"

"અરે ભોળી ! કાંઈ બીજું માગી લેને ? તારો સ્વાર્થ સરે એવું કાંઈક બોલની."

"આપ સમસ્યાઓનો ખુલાસો કરો તો મને સર્વે મળ્યું એમ સમજીશ. આપની મારી ઉપર સંપૂર્ણ કૃપા વરસી છે એમ સમજીશ. માટે એ બધા તમારા ચાળા જવા દો ! અને તુષ્ટ હોતો તેનો ખુલાસો ઝટ કરી દો. નાથ ! સર્પ સર્વ ઠેકાણે વાંકોચુકો થાય છે પણ આપ સમજો છો ને કે તે બીલમાં તો સીધોજ જાય છે."

"અરે વાહરે મારી વિદુષી મંજરીબાઈ !" આસ્તેથી ચોંટીઓ ભરતાં કહ્યું

"પ્રિયા પોતાનું તન મન અનેસર્વસ્વ સમર્પી પતીના ચરણાધિન દાસી થઈને રહે છતાં સ્વામી જો તેની કદર ન કરે તો એ પ્રિયાનું કમનસીબ સમજવું"

"તારા જેવી સર્વ ગુણસંપન્ન સુંદરીની કદર તેનો ચતુર પ્રિયતમ ન કરે તો એ ચતુર શાનો ?"

"મારી તો એકજ ઈચ્છા છે અને તે મારા પિતાને સંતોષવાની."

"અને મારી પણ એકજ ઇચ્છા છે સમજી ?"

"શું ?" પ્રિયા ચમકીને ધડકતે હૈયે "રખેને બાજી હાથમાંથી સરી ન જાય !"

"મારી પ્રાણ પ્રિયાને રાજી રાખવાની !"

"બસ ! આજે હું પૂર્ણ રીતે ખુશી થઈ. મારા મનની આશા સફળ થઈ !"

"પ્રિયે ! અવસર મળતાં તારા પિતા આગળ જરૂર હું ખુલાસો કરીશ. સર્વની ઇચ્છા તૃપ્ત કરીશ."

કુંવર મંજરી સાથે આમ હાસ્યવિનોદ કરતાં આખી રાત્રી પસાર કરી ચૂક્યા હતા. સવાર પડતાં કુંવર દંતધાવન માટે ચાલ્યો ગયો, કુંવરી પણ નાહી ધોઈ વસ્ત્રાભૂષણથી સજ્જ થઈને બહાર આવી પ્રધાનને તે સમાચાર આપી દીધા જેથી પ્રધાન ખુશી થતો છતો રાજાને એ સમાચાર આપવાને ચાલ્યો ગયો "હે મહારાજ ! શામ, દામ, દંડ અને ભેદથી તમે જે કામ ન કરી શક્યા તે કામ કુંવરીએ કર્યું. તેણે વરરાજને મનાવી કંડરીયો ગઢ જીત્યો–લંકાનું રાજ લીધું !" પ્રધાનની વાણી સાંભળી રાજા વિક્રમાદિત્ય ખુશી થયો.

—※◎※—

સાપે છછુંદર ગળી હોય તેમ રૂપચંદ્ર પણ વચન આપીને સપડાઇ ગયો હતો, તેને શું ખબર કે મંજરી આજ માગશે! તેના મનને તો કાંઇ પ્રેમ અથવા તો પૂર્વગત સુંદરીનો પરિચય માગશે. પણ આતો બકરૂં કાઢવા જતાં મોટું ઉંટ ઘુસી ગયું. એક તરફ પ્રિયાનો અને પોતાનો ગુહ્ય મર્મભેદ ખુલ્લો કરવો પડે છે ને બીજી બાજુએ પ્રિયાનું વચન વ્યર્થ જાય છે. હરકોઇ રીતે ઉત્તમ જનો બોલીને ફરી જતા નથી, ગમે તેવી મુશીબતમાં પણ બેવચની થતા નથી, માટે પ્રિયાનું વચન અંગીકાર કરી રાજા આગળ સમસ્યાઓનો સ્ફોટ કરી સૌભાગ્યસુંદરીને પ્રગટ કરી રાજાની સંમતિથી જાહેર રીતે તેની સાથે લગ્ન સંબંધ કરવો, પણ વચનભંગ તો નજ થવું. કેમકે—

राज्यं यातु श्रियो यान्तु, यांतु प्राणा मनोरमा

या मया स्वयमेवोक्ता, वाचा मायातु शाश्वती ॥ १ ॥

રહસ્ય—રાજ્ય જાઓ, લક્ષ્મી જાઓ, અરે સુંદર એવા આ પ્રાણ પણ જાઓ, તથાપિ રાજીખુશીથી કહેલુ મારૂં વચન તે અન્યથા ન થાઓ!

ઇત્યાદિક અનેક પ્રકારનો વિચાર કરીને સમસ્યાનો ખુલાસો કરવાનું કુંવરને યોગ્ય લાગ્યું, જેથી તે રાજસભામાં આવીને રાજાની પાસે મનમાં કોઇપણ પ્રકારના સંકોચ રાખ્યા વગર બેધડક રીતે રાજાના પૂછેલા પ્રશ્નાના જવાબ આપવા લાગ્યો. રાજા તો એ સમસ્યાઓનો શુ મર્મ હતો તે જાણવાને પ્રથમથીજ આતુર હતો "ઠીક ત્યારે આવો એકાંતે અને એનો ખુલાસો કરો?"

"મહારાજ! હવે એવી ખાનગી ગોષ્ઠીનું શું કામ છે. ચાર કાને ગયેલી વાત ફુટી જાય છે, તો છ કાને થયેલી વાત કેમ છુપી રહેશે? વળી ખાનગી ખુલાસાથી આ સકળ સભાના મનમાં પણ આફરો રહેશે માટે હવે તો આપ પૂછો તેનો ખુલાસો સર્વેની મધ્યમાં જ કરશું, કેમકે નાચવા જવું ત્યાં પછી ઘુંઘટો શા માટે કાઢવો? કુંવરે કહ્યું.

"વાહ કુંવર! ઘણીજ ઉત્તમ વાત. કહો તે બાળાએ પ્રથમ કાને હાથ દીધા એ શું?" રાજાએ પુછવા માંડયું.

"મહારાજ? કાને હાથ દઇને તેણીએ મને સમજાવ્યું કે હું કનોજના રાજાની પુત્રી છું. તેના જવાબમાં મેં સોનૈયા બતાવ્યા." કુમારે ખુલાસો કર્યો, અને સભામાં બેઠેલા વિક્રમાર્ક રાજાના માંડળિક કનોજરાયના કાન ચમક્યા. "ઓહ....મારીજ કુંવરી શું?" વિચારી મનમાં જ બબડ્યા, અને આગળનો ખુલાસો સાંભળવાને અધીરા બન્યા, સકળ સભા પણ દંગ થઇ ગઈ.

"સોનૈયા એટલે?" રાજાએ પૂછયું.

સોનૈયા મુઠીમાં બતાવી મેં સૂચવ્યું કે, તમે જેમ કનોજની રાજકુંવરી છો. તેમ હું નગરશેઠ ધનપત શાહુકારનો પુત્ર છું. "કુંવરે ખુલાસો કર્યો.

"પછી તેણીએ હાથ બતાવી શું સૂચવ્યું?" રાજાએ પૂછયું.

"મહારાજ! પોતાનો હાથ બતાવી તે બાળાએ કહ્યું

કે મારો હાથ હું તમને આપવાને ઈચ્છું છું. તે જાણીને મેં નીચું જોયું."

"કારણ ?" રાજાએ પૂછ્યું.

"મેં કહ્યું કે તું પરસ્ત્રી છે. પરસ્ત્રીગમન એ અધોગતિ છે. માટે નીચું જોઈ મેં મારી નામરજી બતાવી."

"પછી ?" રાજાએ પૂછ્યું.

"પછી તેણીએ મારો આ પ્રમાણેનો અભિપ્રાય જાણીને હાથમાં વીણા લઈને સમજાવ્યું કે હું બાલકુમારી છું."

"શાથી એમ સમજાયું ?" રાજાએ શંકા કરી.

"એ વીણાધારી સરસ્વતી બાળકુમારીજ ગણાય છે અને વીણાને ધારણ કરનારી એક સરસ્વતીજ કહેવાય છે.

"તમે તેના જવાબમાં શું સમજાવ્યું ?"

"મેં માથે હાથ મુકી જણાવ્યું કે તારૂં વચન હું અંગીકાર કરૂં છું. તારી સાથે ગાંધર્વ લગ્ન કરી તારૂં કહેણુ હું માન્ય રાખું છું."

"તેણે ડાબી જાંઘ બતાવી, તેનું શું કારણ ?"

"તેણીએ જાંઘ બતાવી મને સૂચવ્યું કે મારી ઈજ્જત તને બતાવું છું તો તેને તું ખાનગી રાખીશ કે ઉઘાડી કરીશ. ?"

"તેના જવાબમાં, મેં મારા બે ખભા બતાવ્યા. એનો અર્થ એ કે, મારા બન્ને પક્ષ પિતૃપક્ષ અને મોશાળપક્ષ કુ-

લીન છે માટે હીંમત રાખ. આપણી વાત હું કદાપિ કોઇ પાસે ખુલી કરીશ નહિ.

" તેણીએ પુષ્પનો દડો સુંઘીને ફેંકયો એટલે શું ? "

" પુષ્પનો દડો સુંઘીને ફેંકી દીધા પછી જેમ નિર્માલ્ય થાય તેમ મારી સાથે પ્રીત કરીને તું જો વાર્તા પ્રગટ કરીશ તો મારે મરવું પડશે. તેના જવાબમાં મેં મારૂં વસ્ત્ર ચીરીને તેના બે કકડા કરી નાખ્યા અને તેનાથી સૂચવ્યું કે " બાળા ! ધીરજ રાખ ! આ વસ્ત્રની માફક મને ચીરી નાખશે છતાં આપણી ખાનગી વાત હું પ્રગટ કરીશ નહીં. " કુમારે ખુલાસો કર્યો.

" ઠીક, પણ તે સામું જોઇને થુંકી એ શું ? " રાજાએ છેલ્લી સમશ્યા પૂછી.

" એટલે એ કે જેમ થુંકેલું થુંક થુંકયા પછી અમૃત થનાર નથી, તેમ જો તમે વાત કહી દેશો તો ' ના ' કદી થનાર નથી, માટે વિચાર કરશો, તેના જવાબમાં મેં સોપારી દોડવીને બતાવ્યું કે આ સોપારીની માફક દોડવીને મને મારશે, મારૂં શિર ઉડાવશે છતાં મારી પાસેથી વાત જશે નહીં."

એ પ્રમાણે સર્વે સમશ્યાઓ તેની પૂર્ણ થયા પછી તે બાળા ગાંધર્વ વિધિએ રાતના મને વરી, અને આખી રાત તેની સાથે મેં ગુજારી.

પૂર્વોકત સર્વે સમશ્યાનો ખુલાસો સાંભળી સકળ સભા દંગ થઇ ગઇ. પાસે બેઠેલો કનોજરાય ગુણચંદ્ર પણ પોતાની

દુહિતાનું આ પરાક્રમ જાણી ચમક્યો, પણ જેને ખુદ વિક્રમે પોતાનો જમાઇ બનાવ્યો હતો તેને આ રાજા શું કરી શકે ? તેણે પણ મનમાં સંતોષ માન્યો કે "કુંવર પણ ચતુર છે. કુંવરીએ પોતાને યોગ્ય જોઇને બુદ્ધિપૂર્વકજ તેને પસંદ કરેલ છે. માટે કુંવરીને ગમ્યો તે આપણને પણ કબુલ છે." ગુણચંદ્રે મનમાં ગાંઠ વાળી.

આ તરફ રાજાએ પૂછ્યું કે "રૂપચંદ્ર! જ્યારે તને તેના મહેલની સામો પ્રહાર કરવા માંડયો ત્યારે સાકર દુધમાં મેળવી તેનું કચોળું ભરી તેમાં રાખ નાંખી ઉકરડે નાંખ્યું તે શું ? "

" તે બાળાએ મને સમજાવ્યું કે સાકરને દુધ સરખો આપણો શુદ્ધ સ્નેહ એક બીજામાં સંક્રમી ગયેલો છે. તે જો તમે કહી દેશો તો તેમાં રાખ પડયા જેવો થશે અને તેની ગતિ ઉકરડે પડવા જેવી થશે, માટે જ્યાં સુધી ગુપ્ત રહે ત્યાં લગીજ ઠીક છે"

" અને બીજી વાર બતાવ્યું તે ? "

" તેણીએ સોનૈયા અને બે મોતી અને પછી અગ્નિ બતાવ્યો તેનું કારણ એ કે જેવા મોતીના બે દાણા શુદ્ધ અને પવિત્ર છે, તેમ આપણે બે મોતીના દાણાની માફક રહેવું જોઇએ અને રાજાને સમજાવ કે જેટલા સોનૈયા જોઇએ તેટલા લઇને પણ મુક્ત કર. તેમ છતાં જો તને કાંઇ પણ થશે તો અગ્નિ બતાવી જણાવ્યું કે તારી સાથે હું પણ બળી મરીશ.

વારી પછવાડે સતી થઇશ. હે રાજન્ ! આ પ્રમાણે તેણીએ જણાવેલ હોવાથી છેવટ સુધી તમારી આગળ એ ભેદનું સ્ફોટન હું કરી શકયો નહિં."

"હે કુંવર ! મારો એટલો બધો જુલ્મ છતાં તે વાત મને કેમ ન કરી ને મારી પુત્રીના કહેવાથી કેમ કરી ?" રાજાએ પૂછયું.

"મહારાજ ? જ્યાં ચિત્તે ચિત્ત મળે છે ત્યાં પછી પડદો રહેતો નથી. હું વચનથી તેની પાસે બંધાઇ ચૂકયો હતો જેથી વચન પાળવાની ખાતર ભેદનું સ્પષ્ટીકરણ કરવું પડયું છે."

તે પછી વિક્રમાર્કની પાસેજ કનોજરાજ ગુણચંદ બેઠેલ હતા, તેની તરફ હસીને નજર કરી રાજાએ કહ્યું. "હે રાજન્! તમારી પુત્રીનું પરાક્રમ જોયું ! તેના ચિત્તમાં કુંવર રમી રહ્યો છે. માટે તેણીને અહીંયા બોલાવો, અને પ્રગટપણે કુંવર સાથે એનું પાણિગ્રહણ કરાવો; અમો સર્વે તેમાં સંમત છીએ !"

વિક્રમરાજાનો આદેશ સાંભળીને કનોજરાજ ગુણચંદ્ર પોતાની પુત્રી સૌભાગ્યસુંદરીને પાલખીમા બેસાડી રાજસભામાં તેડી લાવ્યો. રાજા વિક્રમે તેણીને આશ્વાસન આપ્યું. "પુત્રી! તું પણ મારે પુત્રી સમાન છે. માટે મનની સર્વ શંકા દૂર કરીને પ્રગટપણે કુમારનું પાણીગ્રહણ કર ? તારા મનની અભિલાષા પૂર્ણ કર ! "

રાજાના કહેવાથી મૌન ધારણ કરી કુંવરીએ પણ સંમતિ આપી જેથી રાજાએ કુંવરના માતા પિતાને ખબર આપી

ધનદત્તશાહ અને તેના બાંધવોને સભામાં તેડાવ્યા. મહાજનને પણ આમંત્રણ કર્યું. શુભ મુહુર્ત્તે રૂપચંદ્રકુમારે સૌભાગ્ય સાથે મોટી ધામધુમથી પાણીગ્રહણ કર્યું. કનોજરાજે પોતાની કુંવરીને ઉચિત દાયજો આપી સંતુષ્ટ કરી.

ઉલટા પડેલા દાવનું સારૂં પરિણામ જોઈ ધનદત્ત શાહ તેનું કુંટુંબ અને સર્વ મહાજન આનંદ પામ્યાં. ઠેકઠેકાણે લગ્ન પ્રસંગે ધવલમંગળ ગવાવા લાગ્યા. આખા શહેરમાં લગ્નનો આનંદ પ્રસરી રહ્યો. ભાટ ચારણ વિગેરે બિરૂદાવલિ બોલનારાઓના મનોરથ સફલ થયા. અન્ય દીન લોકોને, બ્રાહ્મણ લોકોને ઈચ્છિત દાન દઈને સંતોષ્યા. નગર શેઠે વિવેક રાખવામાં કચાશ આવવા દીધી નહી.

વિક્રમ રાજાએ સૌભાગ્ય અને મંજરી બન્ને કન્યાઓ સાથે કુંવરને ધનદત્ત શેઠની સાથે તેને ઘેર વળાવ્યો અને શિખામણ આપી. " કુંવર ! તમે પણ મારે પુત્ર સમાન છો. નિત્ય અમારે મંદિર આવજો ! કામકાજ કહાવજો. અમારી સાથે કાંઈ અંતર રાખશો નહી, તમારા જેવા ચતુર પુરૂષને વારંવાર શું શીખામણ દઈએ ? " રાજા વિક્રમે એ પ્રમાણે શિક્ષા આપી પોતાને મુકામે બન્ને કન્યાઓની સાથે કુંવરને વિદાય કર્યો.

પિતા, ભાઈ તેમજ કુટુંબ કબીલા અને મહાજન સમસ્ત સાથે કુંવર પોતાને મહેલે આવ્યો, ત્યાં માતાએ તેને મોતીડે વધાવી ઓવારણાં લીધાં. ભગિની, ભાભીઓએ કુંવરનાં

ઓવારણાં લીધાં, દુઃખડાં લીધાં. એવી રીતે ઘરે આવીને સર્વે પરીવારને હેત–પ્રીતથી મળ્યો.

ધનદત્ત શાહે કુંવરને માટે એક જુદોજ મહેલ તૈયાર કરાવ્યો, ત્યાં પોતાની ત્રણે સુંદરીઓ (સુંદરી, સૌભાગ્ય અને મંજરી) સાથે દેવસમાન સુખ ભોગવતો અને સુખમાં પોતાનો ગયેલો વખત પણ નહી જાણતો વખત વ્યતીત કરવા લાગ્યો.

ગમે તેવા સંજોગોમાં પણ રૂપચંદ્ર ત્રણે સુંદરીઓ ઉપર સરખો સ્નેહ રાખતો. ત્રણેને સમાન ભાવથી નિહાળતો ત્રણે સાથે કદિ સોગટે રમતો તો કદિ શેત્રંજની રમત કરતો, કદિ જલક્રીડા કરતો તો કદિ ચંદનથી એક બીજાને અર્ચતો, એવી રીતે પ્રતિદિન નવીન ક્રીડા કરતો હતો.

વળી સ્નેહની વૃદ્ધિ કરનારાં કુસુમનાં વસ્ત્રો, કુસુમનાં આ- સુષો અને કુસુમથી વાસિત નીર તેમજ કુસુમની સેજ ને કુસુમના અલંકારો કુસુમ કેલિમાં ધન અને યૌવનનો વ્યય કરતો પ્રિયા- ઓમાં અનુરક્ત એવો તે અપૂર્વ સંસારી સુખ ભોગવતો મા- નવજન્મના લાખેણા લ્હાવા લેતો હતો. એ સર્વે ઉપાર્જન કરેલા શુભકર્મનું ફલ હતું.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

એકજ ભૂલ!

પરવાદીરૂપ કૌશિકને જીતવામાં સૂર્ય સરખા એવા દિવાકરસૂરિ પોતાના ગુરૂ વૃધ્ધવાદીસૂરિ સ્વર્ગે સિધાવ્યા પછી જૈન શાસનના નાયકપણે પૃથ્વી ઉપર વિહરવા લાગ્યા. પોતે બ્રાહ્મણ હતા, વિદ્વાનોમાં મુગટમણિ હતા. ભારતમાં આજે અદ્વિતીય મહાપંડિત હતા. તેમ જૈન શાસનના મુખ્ય નાયક હતા. પંચ પરમેષ્ઠિ રૂપ જે જૈનોનું ચૌદ પૂર્વના સારરૂપ ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ તત્વ તેના તૃતીય પદમાં પોતે અધિષ્ઠિત થયા હતા. વિષય વિકારોને જીતવામાં મહાન્ ત્યાગી વૈરાગી આત્મ સ્વરૂપ મહાન્ પુરૂષ હતા, છતાં શ્રુતના બાહુલ્યપણાને કોઇ કોઇ વાર પોતાની અતુલ શક્તિ ઉપર પોતે મુસ્તાક રહેતા.

પંડીતોને પૂજવા યોગ્ય એવા સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિ એકદા વિહાર કરતા કરતા પરિવારસહિત લાટ દેશના તિલકરૂપ ભરૂચ નગરમાં પધાર્યા રાજા સહીત સકલ સંઘ તેમના આવાગમનથી ઘણો હર્ષવંત થયો. મોટી ધામધૂમથી વાજિંત્રોના મધુર વાદ્યોથી સૂરિનું સ્વાગત કર્યું. સૂરિએ મધુરી દેશના આપી સંઘનું વ્યાક્ષિપ્ત મન વૈરાગ્ય અને શાંતરસથી ભરી દીધું. સુખે સમાધે સંયમને પાળતા તેમના દિવસો ભરૂચમાં નિર્ગમન થવા લાગ્યા.

એકદા પૂર્વના કોઈ દુષ્ટ કર્મના ક્ષયોપશમના ઉદયે એકાએક સૂરીશ્વરના મગજમાં વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે " પૂર્વના આચાર્યો મહાસમર્થ અને ચૌદપૂર્વ જ્ઞાનના ધારણ કરનારા હતા; છતાં તેમણે સૂત્રો પ્રાકૃત ભાષામાં શામાટે લખ્યાં હશે! આવી અર્ધમાગધી ભાષા તો બાળકો જેવાને પણ સુલભ છે. સંસ્કૃતમાં રચ્યા હોત તો વિદ્વાનોમાં કેટલા બધા માનનીય થાત?–તેમની વિદ્વત્તાની કેટલી બધી પ્રશંસા થાત. માટે આ સર્વ સુત્રો હું આલંકારિક મધુર ગિર્વાણ ભાષામાં–સંસ્કૃતમાં રચું." એમ વિચારી નવકારના નવ પદનું ટુંકાણમાં 'नमोऽर्हत्सिद्धाचार्योपाध्याय सर्व साधुभ्यः' એ પ્રમાણે સંસ્કૃત પદ બનાવ્યું.

પ્રાકૃત ભાષા સાદી અને સરળ હતી. તે તેમને નિઃસત્વ જેવી લાગી. અલંકારિક, સુમધુર અને લાક્ષણિક રમણીય પદોની સુંદર રચનાવાળી સંસ્કૃત વાઙ્મયમાં તેમને અપૂર્વ સત્વ, તેજ લાગ્યું. પોતે પણ સંસ્કૃત વિદ્યામાં પારંગામી હતા. જેથી સર્વ સૂત્રો સંસ્કૃતમાં ગુંથવાની ઠીક સવળતા થશે. એવું વિચારી સર્વે સૂત્રોને પ્રાકૃતમાંથી સંસ્કૃતમાં ગોઠવી દેવાનો તેમણે સંપૂર્ણ નિશ્ચય કર્યો. તેમને પાછો વિચાર સૂઝ્યો કે જ્યારે આવું મહાનકાર્ય આરંભ કરવાનું છે ત્યારે આમ એકદમ ઉતાવળ કરવાની જરૂર નથી. આવું અપૂર્વ પરિવર્તન કાંઈ એકની ઈચ્છાએ પૂર્ણ થતું નથી. ભલે શક્તિ એકલાની હોય છતાં સર્વેની સંમતિની તો જરૂર છે માટે પ્રથમ આ મારો પ્રસ્તાવ સકલ સંઘને ભેગો કરીને તેમની આગળ રજુ

આ અપૂર્વ જ્ઞાનસાગરના પારંગત થઇને ન સમજી શક્યા એ નવાઈ જેવી વાત છે. તીર્થંકરો, જીનવરો, શ્રુતકેવળી આદિ અનંત જ્ઞાનીઓ ભૂતકાળમાં ઘણા થયા છે તેમણે પોતે જગતના ઉપકાર માટે આગમો–સૂત્રોની ગુંથણી તો પ્રાકૃત ભાષામાં કરી. જીનેશ્વરે ત્રિપદી કહી, તેવીજ પોતાના જ્ઞાનથી અર્ધ-માગધી ભાષામાં સૂત્રો રચ્યાં, વળી પરંપરાએ અમે સાંભળ્યું છે કે ચૌદ પૂર્વધર માટે ચૌદ પૂર્વી સંસ્કૃત જ છે. બીજાં પણ સંસ્કૃત ભાષામાં શાસ્રો તો અગણિત છે છતાં આગામી કાળ ઘણો વિષમ આવનાર છે. મૂર્ખ, મંદ બુદ્ધિવાળા લોકો ચારિત્ર લેશે તો તેમને અભ્યાસને માટે સંસ્કૃત ભાષા ઘણી કઠીણ થશે. માટે અલ્પાયુષ્યમાં પણ તેઓ અભ્યાસ કરી શકે, સારૂં જ્ઞાન મેળવી શકે તેમને માટે ગણધરોએ અગીયાર અંગની રચનાની પ્રાકૃત ભાષામાં ગુંથણી કરી છે. કહ્યું છે કે—

बाल स्त्री मंद मूर्खाणां, नृणा चारित्रकांक्षीणाम ।
अनुमहार्थे तत्वज्ञैः सिद्धांतः प्राकृतः कृतः ॥ १ ॥

ભાવાર્થ—બાલક, સ્ત્રી, મંદ બુદ્ધિ અને મૂર્ખ એવા ચારિત્રની અભિલાષા કરનારા ભવ્ય પુરૂષોને માટે તેમના ઉપર ઉપકાર લાવીને તત્વજ્ઞ પુરૂષોએ શાસ્રની અર્ધમાગધી ભાષામાં રચના કરી.

આપે એવા મોટા જ્ઞાની પુરૂષોની આશાતના કરી આકરા પ્રાયશ્ચિતયોગ્ય પાપ ઉપાર્જન કર્યું છે. આપને અમે વિશેષ શું કહીએ ? ભગવન્તનું વચન ઉથાપનાર અનંત સંસારી

થતું નથી. ગચ્છના મુખ્ય પુરૂષ તરીકે હું જો તેનુ શોધન કરૂં તો સંઘમાં વિક્ષેપ પડે. માટે તમારી અનુમતિથી જે પ્રાયશ્ચિત આવશે તે કરવાને હું તૈયાર છું." એમ કહી ગુરૂએ ગ્રંથમાંથી પ્રાયશ્ચિત શોધી કાઢી સંઘને જણાવ્યું.

"શાસ્ત્રમાં દશ પ્રકારનાં પ્રાયશ્ચિત બતાવ્યાં છે. તેમાં દશમું પારાંચિક પ્રાયશ્ચિત છે તે બાર વર્ષ સુધી આયંબિલનું તપ કરી ગચ્છ બહાર રહેવું. જૈનલિંગ ગોપવીને અણધૂત, યોગીના સ્વરૂપમાં એકાકીપણે ગુપ્ત રીતે રહેવું એ પ્રાયશ્ચિત જો કે અત્યારના સંઘયણને આશ્રયીને ઘણું જ દુષ્કર છે; છતાં તમારી અનુમતિથી હું એ પ્રાયશ્ચિત કરીશ. મારા આત્માની હું શુદ્ધિ કરીશ." ગુરૂ મહારાજે પ્રાયશ્ચિતનું સ્વરૂપ શોધી કાઢયું.

"પ્રભુ ! એ પ્રાયશ્ચિત ઘણું દુષ્કર છે. કાંઈ બીજું પ્રાયશ્ચિત શોધી કાઢો ! બાર બાર વર્ષ પર્યંત આપ એવું દુઃખે આરાધ્ય તપ શી રીતે કરી શકશો ? સકલ સંઘ પણ આપનો વિયોગ શી રીતે સહી શકશે ?" સંઘના ડાહ્યા માણસો દિલગીર થયા.

"અજ્ઞાન કે અજાણ માણસથી જો એવી ભૂલ થાય તો તેને અન્ય બીજું કંઇ પ્રાયશ્ચિત આપી શકાય, પણ તત્વનો જાણ ગચ્છપતિ થઈને જો ભૂલ કરે તો તેને માટે તો રીતસરજ પ્રાયશ્ચિત હોય અને જૈનલિંગને ગોપવી બાર વર્ષ પર્યંત આયંબિલ તપ કરતો અને શુદ્ધ ચારિત્રના અધ્યવસાયમાં વર્તતો ગુપ્તપણે રહી એ પ્રાયશ્ચિત અવશ્ય કરીશ. મારો સાધુ

સમુદાય હું તમો સર્વે ડાહ્યા માણસોને સોંપી જાઉં છું. ર
પહેલાં સંઘે બીજો કાંઈ હુકમ ફરમાવવો હોય તો ફરમાવવું ?
ગુરૂનો નિશ્ચય સાંભળી ઘણાની આંખમાંથી અશ્રુ ટપકયાં
શિષ્યોનાં દિલ નારાજ થયાં. ગુરૂનો વિજોગ થવાના ભયથી કેટ
લોક ખુલ્લે બેસી ધ્રુસ્કે ધ્રુસ્કે બચ્ચાંની માફક રડવા લાગ્યા
ગુરૂ ભકત શ્રાવક શ્રાવિકાઓ રડતે હૃદયે ગુરૂને વીનંવ
લાગ્યા. બીજું પ્રાયશ્ચિત કરવાની અરજ કરવા લાગ્યા.

"પ્રભુ ! બાર બાર વર્ષ પર્યંત સંઘને ન રડાવો
તમારા વગર સંઘની રક્ષા કોણ કરશે ? મિથ્યાત્વરૂપ કુતર્ક
વાદીઓને હવે કોણ હઠાવશે ? જ્યાં ત્યાં હવે ગાં
મિથ્યાત્વ પ્રસરશે, અરે ! વિધી ! સહેજ વાતમાં ગાદીએ
બેસવાને મુહુર્ત્ત તેંજ રામને વનવાસ અપાવી પ્રજા
રડાવી હતી. ધુતના પ્રાયશ્ચિત રૂપે પાંડવોને બાર બાર વર્ષને
વનવાસ અપાવનાર હે દુષ્ટ વિધિ ! તુંજ અગ્રેસર હતું. વી
ભગવંતને દુષ્કર ઉપસર્ગો તારાજ પ્રતાપે થયા હતા. આ
પણ તારોજ પ્રતાપ આગળ આવ્યો છે. હાય ! આવું કો
ધાર્યું હતું ?"

"ભાઈઓ ! ભવિતવ્યતા બળવાન છે.
થવાનું હોય તે થયા કરે છે. કલ્પાંત કરે શું વ
છે ? પ્રભુ મહાવીરનું શાસન ઘણા રત્નોથી ભરેલું
એક પછી એક અણમોલ હીરાઓ બહાર આવ્યાજ ક
છે. મને મારે યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત કરવા દ્યો ? આત્મા
શુદ્ધ કરવા દ્યો ? મારા માટે તો આજ પ્રાયશ્ચિત

કંઠે રડવા લાગ્યા. સર્વની વચ્ચે થઈ સૂરિ આગળ ચાલ્યા. બજારમાં હજારો માણસો શોકાતુર ચહેરે ઉભા રહ્યા હતા. વેપાર રોજગારને આજે તાળાં વાસ્યાં હતાં. અઢારે વર્ણમાં ગુરૂ મહારાજનું નામ જાણીતું હતું. અઢારે વર્ણ તેમનાં આખરનાં દર્શન કરવા તલપી રહી હતી. સ્ત્રીઓ આબાળ વૃદ્ધા પર્યંત કોઇ ગેલેરીયોમાં, કોઈ બારીઓમાં, કોઈ અગાસીઓમાં તો કોઈ છજાઓમાં–ઝરૂખામાં તો કોઈ ગુરૂને જવાના રસ્તા ઉપર ઉભી રહી નિરખવા લાગી, ગુરૂરાજ તો અબધૂત વેશે સર્વને રડાવતા અને સર્વના નમસ્કાર જીલતા બજારમાં આવી પહોંચ્યા. અનુક્રમે હજારો માણસોની વચમાં પસાર થતા શહેરના દરવાજા બહાર આવી પહોંચ્યા. સંઘ સમેત નગરના સર્વ લોકો તેમની પાછળજ હતા. કોઈ હૃદયમાં રડતા હતા, કોઇ ઉપરથી રડી રહ્યા હતા. કોઇ ગમગીન હતા, કોઈ શોકાતુર હતા. સર્વને ગુરૂ મહારાજે સમજાવી શાંત કર્યા. છેલ્લી મીઠી મધુરી દેશના આપી તમનાં મન વૈરાગ્યથી સંસ્કારીત કર્યાં અને તેમને હવે પાછા ફરવાને સમજાવ્યું "બાર વર્ષને અંતે જો સંઘ કૃપા કરશે તો ગચ્છમાં આવી તમોને મધુરી દેશનાથી ધર્મ વાસિત બનાવશું, અત્યારે તો હવે તમો સર્વેને મારા છેવટના ધર્મલાભ ! હમેશાં યથાશક્તિ ધર્મસાધન કરશો. તમારા આત્માને પાપથી રહીત કરજો. જીવતા હોઈશું તો ફરીને મળશું–કહીને અબધુત સર્વેને ત્યાં ઉભા રાખી પોતે ચાલ્યા ગયા. આ ગયા ! આ

દેખાય ! પેલા જાય એમ બોલતાં બોલતાં બાર વર્ષને માટે ગુરૂ અદ્દશ્ય થઇ ગયા.

સકળસંઘ, રાજા, અધિકારીઓ અને નગરલોક સર્વે શોકાતુર અને ગમગીન ભરેલા ચહેરે ગુરૂ મહારાજ અદ્દશ્ય થયા પછી નગરમાં પાછા ફર્યા. જ્યાં ત્યાં આજે બધે ઉદાસીનતા હતી. ધંધો રોજગાર બંધ કરી લોકો પોતપોતાને ઘરે ચાલ્યા ગયા. રાજા પણ શૂન્ય ચિત્તે પોતાના મહેલમાં ગયો. કપડાં કાઢી ઉદ્વેગમને લાંબી ખુરશી ઉપર પડયો. ગરીબથી અમીર પર્યંત અને રંકથી રાય પર્યંત; મુર્ખથી વિદ્વાન્ પર્યંત અને નિર્બળથી સબળ પર્યંત સર્વે કોઇને માટે આજે ઉદાસી ભરેલો દિવસ હતો. વિચિત્ર કુદરતનો ખેલ કાંઇ ન્યારો હતો.

સંઘના મહાજનના મુખ્ય માણસોએ એકઠા થઇ મંત્રણા કરી દેશ પરદેશના મોટા મોટા સંઘ ઉપર સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિના બાર વર્ષના પારાંચિક પ્રાયશ્ચિતના સમાચાર માણસો માર્ફતે રવાને કરી તેમને આ આકસ્મિક ઘટનાથી જાણીતા કીધા. જ્યાં જ્યાં સમાચાર ગયા ત્યાંના સંઘે ખેદ બતાવ્યો. બારબાર વર્ષનો ગુરૂનો અબધુત વેષે ગુપ્ત પ્રવાસ. સાંભળી સર્વેનાં ચિત્ત નારાજ થયાં. એવી રીતે થોડા દિવસમાં દરેક ઠેકાણે આ સમાચાર પ્રસરી ગયા.

ગુરૂભક્તિમાં અધિક પ્રીતિવાળા શ્રાવકોએ ગુરૂ માટે ખાનગી રીતે ઘણી તપાસ કરાવી પણ ગુરૂ તો ગુપ્તજ થઇ ગયા.

સિવાય બીજુ કાંઇ હોયજ નહી. તેમ સર્વ કોઇ આજે તેમને ભૂલી ગયા છે.

ગુરૂ ભરૂચ નગરમાંથી ગયા અને તે અરસામાં રૂપચંદ્ર કુમારને સુખ વૈભવ ભોગવતો જોયો, એ બન્ને દશ્યો વિધિએ જગત સન્મુખ ખડાં કર્યાં. એક પાત્ર શાલિભદ્રની માફક સુખને હિંડોળે ઝુલતાં જોયું, બીજુ વીર પ્રભુની માફક પ્રાયશ્ચિત કરતાં જોયું. કોઈના સુખમાં તો કોઈના દુઃખમાં દિવસો તો સર્વના સરખા હોય છે–સરખા જાય છે. અજ્ઞાની પુરૂષો દુઃખને દુઃખ રૂપ માને છે. જ્ઞાની પુરૂષો દુઃખને સુખનું નિમિત્ત કારણ સમજી પ્રસન્નમને ભોગવી તેનાથી છુટી જાય છે. વિધિએ સંસાર તખ્તા ઉપર રજુ કરેલાં બન્ને દશ્યો પોતપોતાની સ્થીતિમાં એમને એમજ કાંઈ પણ પરિવર્ત્તન વગર સાત વર્ષો વ્યતિત કરે છે, જેથી આપણે પૂર્વની ઘટના પછી વચમાં સાત વર્ષો પસાર કરીને આગળ ચાલીએ છીએ.

સાત વર્ષના અરસામાં હમેશાં આયંબિલનું તપ તપતા એ મહા પુરૂષને જે દુઃખો, પરિષહો સહન કરવા પડ્યા હશે, તે વીર ભગવાનના ઉપસર્ગની માફક કાંઇ જાહેર નથી. જેમ તેમનો પ્રવાસ ગુપ્ત હતો તેમ તેમનો પ્રવાસને લગતો હેવાલ પણ ગુપ્તજ રહ્યો છે. છતાં આપણે આપણી મતિ કલ્પનાથી એટલુંતો વિચારી શકીયે કે એ કેવળ પરિસહો સહન કરવાનું અને પ્રાયશ્ચિત કરવાનુંજ સ્થાન હતું. એક તો પ્રતિદિવસ આયંબિલનું તપ, શુદ્ધ ચારિત્રનો પ્રતિસમય ઉપયોગ, ગુપ્ત પ્રવાસ, વસ્તીથી અલગ, પહાડમાં

પર્વતાગ્ર, શ્મશાનમાં અને એવા એકાન્તપ્રદેશમાં વસવાટ, દરેક પ્રાણીની સમવદતાનો અભાવ એ બધું શું સુચવે છે? એ તો એ પુરૂષજ એવું પ્રાયશ્ચિત કરી શકે - મહાવીરની આજ્ઞા પાળી શકે. જો કે દિવાકરસૂરિ વિદ્વાન હતા, આદર્શ ત્યાગી હતા, અને શમે તપાને પણ સ્વાધીન બનાવવાને શક્તિવાન હતા. તથા તે સમયના ભારતમાં તે દરેક રીતે અદ્વિતીય પ્રભાવવાળા હતા; છતાં જૈન દર્શનમાં એક ખુબી એ રહેલી છે કે એવા ઉચ્ચ આદર્શ રૂપ મહાન્ પુરૂષો પોતાની અમૂલ્ય શક્તિનો ઉપયોગ ખાસ પોતાના સ્વાર્થને માટે, સંસારના અલ્પ જન્ય સુખને માટે કરતા નથી. ખાસ ચમત્કાર બતાવીને કે બીજા નજીવા કારણે તેનો ઉપયોગ કરી તેમાં રાચી જતા નથી. આપણે સાંભળીએ છીએ કે ખાસ ધર્મના પ્રભાવને માટે, દુનીયાના ઉપકારને માટે અને ભાવી લાભનું કારણ અધિક સમસ્તય તાજ એવી મહાન શક્તિઓનો ઉપયોગ કરે છે. આવા કારણોથીજ એ મહાન પુરૂષે સાત વર્ષ કેવલ પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ કરવામાંજ વ્યતીત કર્યાં હતા.

આપણી અલ્પ શક્તિઓ તેમની શક્તિનું માહાત્મ્ય વર્ણવવાને અસમર્થ છે. કેમકે જે પુરૂષો પોતાના આત્મબળ વડે કરીને ભારતના મહાન્ મુગુટરૂપ થયા છે. જગતમાં સર્વોત્તમ પુરૂષપણે જે પ્રગટ થયા છે. આખો દેશ જેમના ત્યાગ, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્ય પર ફીદા હોય, પૂજ્ય બુદ્ધિથી જોતા હોય, એવા પ્રગટ પુરૂષનો અચિંત્ય પ્રભાવ આપણી અલ્પજ્ઞ દૃષ્ટિમાં પ્રવેશ કરી શકતા નથી. તેમનું સર્વાંશે

ભંડારી ઉપર ચક્રધારી જલધારી બનાવી શીવપિંડિકાની (લીંગની) સ્થાપના કરી છે. અને ભૂદેવોના પ્રભાવથી અંજાઈ રાજા વિક્રમાદિત્ય ખાસ તેમનો ભક્ત બન્યો છે. ચુસ્ત મહાદેવનો ઉપાસક બન્યો છે તો એ શીવપંડિકામાંથી પોતાની ચમત્કારી શક્તિને પ્રભાવે પાર્શ્વનાથને પ્રગટ કરી તેના તીર્થનો અદ્દભૂત મહિમા પ્રસરાવવો અને એ મહાદેવ ભક્ત રાજાને પાર્શ્વનાથનો પ્રત્યક્ષ પરચો બનાવી શુદ્ધ દેવનું સ્વરૂપ સમજાવીને જૈન બનાવવો ?'

એક અદ્દભૂત મહા તીર્થ પ્રગટ થશે અને રાજા પણ જૈન થશે. આમ ધારી મનમાં પાર્શ્વનાથનું ધ્યાન કરી ધરણેંદ્રનું સ્મરણ કર્યું. પ્રભુ ! તમારા પ્રભાવે કરીને મારૂં એ કાર્ય સિદ્ધ થાઓ, આવા કલિકાલમાં પણ આપનો પ્રગટ પ્રભાવ પ્રત્યક્ષ થાઓ ! શાસનના અધિષ્ઠાયક દેવ મને સહાય થાઓ ?

સાત વર્ષનાં વ્હાણાં વહી ગયા પછીના એકદિવસે આત્મ શક્તિના પ્રભાવથી મહાપરાક્રમી અને જેને કોઇપણ ઓળખી શકતું નથી એવો એક મહાન અવધૂત ઉજ્જયિનીને ગાંદરે અને કલકલ શબ્દથી આવનાર આ મહાન પુરૂષને એવા મંગલમય શબ્દોથી વધામણાં દેતી ક્ષીપ્રાનદીના તટ ઉપર સાંજને સમયે આવ્યો. એનું મહાન પહેલવાન શરીર પણ સાત સાત વર્ષના તપના પ્રભાવથી કૃશ થયું હતું. મસ્તક જટા ધારણ કરેલી હતી, મોં ઉપર તપનું તેમજ ધર્મનું અપૂર્વ તેજ છતાં વિનય હાસ્ય સહીત શાંત રસની છાયા પ્રસરી રહી હતી. જેની વેશ-

નાવસ્થા વ્યતિક્રમી પ્રૌઢ અવસ્થા પણ વીતી જવા આવી છે એવો એ મહાપુરૂષ જાણે સાક્ષાત્ વનમાંથી નીકળીને આવ્યો હોય તેમ આજે તેણે ઘણે વરસે ઉજ્જયિનીના શીપ્રાના તટ ઉપર દેખાવ દીધો હતો. શીપ્રાના અથાગ ઉંડા અને શ્યામ ભ્રમરો સરીખા કાળાં પાણી નીરખી તથા જતા આવતા મનુષ્યોનાં વિચિત્ર સ્વભાવો જોઈ સંસારની અનિત્યતાનું સ્મરણ કરતો મહાન્ યોગી રાત્રી પડતાં ફરતો ફરતો મહાકાલેશ્વરના મંદિર આગળ આવ્યો. મહાદેવના પૂજારી બ્રાહ્મણે મંદિરની આરતિ ઉતારી મંદિરને સર્વ રીતે બંધ કરી ક્યારનાય અહીંથી ચાલી ગયા હતા. આકાશ સાથે વાતો કરતું આ મંદિર શૂન્યપણે શિતળ પવનની મંદમંદ લહેરીઓમાં નૃત્ય કરી રહ્યું હતું.

લગભગ પ્રહર રાત્રી વીતી ગયા પછી ફરતો ફરતો એક અબધૂત ત્યાં આવ્યો, શીવપિંડિકાની નીચે ભોંયરામાં રહેલી અવંતી પાર્શ્વનાથની શુભ પ્રતિમા પોતે જ્ઞાનથી જાણે સાક્ષાત્ જોતો હોય તેમ તેને વંદન કર્યું, " હે પ્રભુ ! આવતી કાલે તમારા પ્રભાવથી તમારૂ અચિંત્ય ગૌરવ, હું પ્રગટ કરીશ. " મનમાં એમ ગણગણતો તે મહાપુરૂષ કોઈ પણ શક્તિથી—લઘુ લાઘવી કળાથી મંદિરમાં પ્રવેશ કરી શીવપિંડિકા ઉપર પગ રાખીને મૂળ મંદિરના ગભારા પાસે નિરાંતે અંદરથી મંદિર બંધ કરીને સૂતા.

રાજા વિક્રમાદ્ય મહાદેવનો ચુસ્ત ભક્ત હતો. પ્રતિદિવસ તે પૂર્ણભાવે મહાકાલેશ્વરની ભક્તિ કરતો તેમજ હરસિદ્ધ

(કાલિકા) માતાની રોજ સેવા–પૂજા કરતો. જેથી કાલિકા તો કોઈ કોઇ પ્રસંગે તેના કાર્યમાં તેને મદદ પણ કરતી હતી. આવી રીતે તે રાજાને મહાદેવ અને દેવીનો એવો તો અપૂર્વ રસ લાગ્યો હતો કે જ્યાં બીજા કોઈપણ ઉપદેશ કે વાતાવરણનો પ્રવેશ થવો પણ અશકય હતો. વલી તે જમાનામાં મહાકાલેશ્વર મહાદેવ એ અન્યમતિના તીર્થોમાં તીર્થ તરીકે પ્રખ્યાત પામેલા હતા. કાશીમાં જેમ વિશ્વનાથ મહાદેવ તેટલોજ મહિમા લોકમાં મહાકાલેશ્વર મહાદેવનો મનાતો જેથી દૂર દૂર દેશના લોકો અહીંના જાત્રાને બ્હાને આવતા હતા. હજારો લોકો આ મહાદેવનાં દર્શન કરી પાપનાશિની પુણ્યમયી ક્ષીપ્રાનદીમાં નાહીને પવિત્ર થતા હતા. એવી રીતે માળવાનું તીર્થસ્થળ ગણાતું ઉજ્જયિની લોકમાં તીર્થ તરીકે કાશીની માફક પ્રગટ થયું હતું.

એવા હીંદુઓના તીર્થ સ્વરૂપ મહાકાલના પ્રાસાદમાં દિવાકર પોતાના ઉપાશ્રયની માફક શીવપિંડિકા ઉપર પગ રાખીને નિરાતે રાત્રી પસાર કરી. કાંઈક પાર્શ્વનાથના ધ્યાનમાં કાંઈક આનંદમાં ને કાંઈક નિદ્રાદેવીના ઉપાસનામાં તે દિવસની નિશા ગુરૂએ વ્યતિકની.

પ્રભાત સમયનો સૂર્ય કેવો ઉગશે અને શી નવાજુની બનશે તેનો પ્રભાતે જ ખુલાશો. કાળ કરીને પરિવર્તન થવું એ સંસારનો સહજ સ્વભાવ છે. પરિવર્તન તો ક્ષણે ક્ષણે થયાંજ કરે છે. તો આપણે પણ પ્રભાતનો સૂર્ય કેવો ઉગે છે તે જોવાને ચાલો તે તરફ ઉજ્જયિનીમાં ગમન કરીએ.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

ચમત્કાર.

પ્રભાતના સમયમાં કાલાગ્નિરૂદ્ર મહાકાલેશ્વર મંદિરના પૂજારીઓ યથા સમયે શીવનું પૂજન કરવાને ત્વરીત ગતિએ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેઓએ મંદિરને ઉઘાડવા માંડ્યું તો અંદરથી બંધ કરેલું જણાયું. જેમ તેમ કરી બીજી નાની બારીએથી મંદિરમાં પ્રવેશ કરીને તેમણે અંદરથી દ્વાર ખોલીને મંદીર ઉઘાડી નાખ્યું. અને માણસોને દર્શન કરવાનો રસ્તો પૂજારીઓએ મોકળો કરી દીધો. પણ મંદિરના મૂળ ગભારામાં જુએ છે તો આશ્ચર્ય ! એક મોટો અવધૂત તપસ્વી શીવપિંડિકા ઉપરજ પોતાના ચરણ સ્થાપીને નિર્ભય પણે ઉપરવા પડેલો છે. આ દ્રશ્ય જોઈ પૂજારીઓ ચમકયા, ભૂતકાળમાં કોઇ દિવસે નહી બનેલો અને નહી બની શકે તેવો આ અદ્દભૂત બનાવ જોઈ મૂંઝાણા. તરત જ અવધૂતને મહાદેવની આશાતના કરતો જોઇ તેને ખેંચીને બહાર પટકવાને તેઓ ગભારાનું બાર ઉઘાડી અંદર ધસ્યા, પરન્તુ અંદર જતાં જ તેનો પ્રભાવ, તેનું અપૂર્વ તેજ જોઇ પાછા હઠ્યા. રખેને જો કોઈ શક્તિવાળો હશે તો આપણને પણ બાળીને ભસ્મ કરી દેશે. તો બૈરીછોકરાં બિચારાં રખડી પડશે. અબધૂતને વિનવવા લાગ્યા. "યોગીરાજ ! જગતના દેવ આ

મહાદેવ છે. તેની આપ શામાટે આશાતના કરો છો ? એવા મહેશ્વરની આશાતના કરી આપ પાપમાં પડો છો. તેમને ગુસ્સે કરો છો. મહાદેવ જો કોપ કરશે તો આપને ભસ્મીભૂત કરશે. ”

બ્રાહ્મણ પુજારીઓની કાકલુદી સાંભળવાની આ યોગીને ક્યાં ફુરસદ હતી ? તે તો બેધડક શીવપિંડિકા ઉપર પોતાના ચરણ લગાવીને પડ્યો હતો.

‘ આપને ખ્યાલ આવે છે કે નહી ? માળવેશ્વર વિક્રમાદિત્યના આ ઇષ્ટદેવ છે. એવા મહેશની આશાતના કરવામાં આપને કેટલો કલેશ છે તેની ખબર છે ? માટે ઝટ ઉઠીને ઉમાપતીને ખમાવો–કરેલા અપરાધની માફી માગો ? ’

તેમનુ સર્વ પ્રકારનુ કહેવુ પત્થર ઉપર પાણી જેવું હતું. અણધૂતને ગમે તેટલું વિનવવું એ નિરર્થક હતું. પૂજારીઓ માંહોમાંહે વિચાર કરવા લાગ્યા. “ હાય ? હવે શું કરવું ? આજે અત્યારના પહોરમાં કયાં આ બલા મહાદેવને ગળે વળગી ! કોણ જાણે આખો દિવસ કેવી રીતે જશે. શું થશે ? બાવડું ખેંચીને આપણે એને બહાર પટકશું ? ”

“ નારે બાપ ! એ આપણું કામ નહીં. તમારે જવું હોય તો જાઓ ? અમે તો મહાદેવને પૂજવાને આવ્યા છીએ, કાંઇ મરવાને નહી, સમજ્યાને ભાઇ ! ” એક પૂજારી બબડ્યો.

અરે તું પણ રાજાનો પગાર ખાય છે. શું કાંઇ ભાઇબંધી કરે છે ? ” બીજાએ પહેલાને ઉદ્દેશીને કહ્યું.

"અરે ભાઈ! આ બલામાં આપણે પડીએ તો ખરા, પણ જરી મારી સલાહ માનશો? મહાદેવને જે પોતાના ચરણોથી દબાવીને પડયો છે. તે કાંઇ કાચો પોચો નહીં હોય. આટલી આપણી ડરામણી છતાં જુઓને સાંભળે છે?"

"શું એના માથામાં એટલા બધા ગજ ધાલ્યા છે?" એક ઉતાવળીઓ વચમાં બોલ્યો.

હા! ગજ ઘાલ્યા છે. ત્યારેજ એણે મહાદેવને દબાવ્યા છે. બહુ જોર હોય તો જા જરી અજમાવી જો, દહાવો લઈજે; એ નહી જાણતો હોય કે આ મહારાજાધિરાજ વિક્રમાદિત્યના પણ ઇષ્ટદેવ છે. એની આશાતના કરવી એ કેટલીબધી નાલેશી છે?" પેલા બ્રાહ્મણે (પુજારીએ) અધુરી વાત પુરી કરી.

"ભાઈ! મને તો આજનો દિવસ ઘણોજ ઉત્પાત ભર્યો જણાય છે. ન કરે નારાયણ કે આજે શું થાય છે?"

"એતો ભાઈ પ્રભુએ ધાર્યું હોય તેમજ થાય છે. આપણું ધાર્યું કાંઇ ઓછું જ થાય છે?" વચમાં એક પૂજારી બોલ્યો.

"અરે ભાઇ! બધી વાત જવાદો? ચાલો મહારાજ પાસે ફર્યાદ કરીએ અને આ ઉત્પાત તેમને નિવેદન કરીએ." એક જણે વળી સલાહ આપી, જે સર્વેને ગળે ઉતરી.

સર્વે પૂજારીઓ 'ફર્યાદ ફર્યાદ' કરતા જાણે અબધુતથી ભય પામીને ભાગતા હોય તેમ મુઠીઓ વાળતા દરબાર તરફ દોડ્યા. અને રાજમહેલમાં પહોંચ્યા ત્યાં તો આખા

પરંતુ અવધુતને તેની કયાં પરવા હતી ? હજી એક શબ્દ બોલવાનો પણ સમય તેને આવ્યો નહોતો, મુંગે મુંગે પોતાની ઉપર પડતા ચાબુકના પ્રહારો તે જોતો હતો, પણ ત્યાંતો વળી એક કૈતુક થયું.

મહાકાલના મંદિર આગળ અસંખ્ય માણસોનો ગંજ આ કૈતુક જોવાને એકઠો મળ્યો છે. અઢારે વર્ણમાં આ હકીકત જાહેર થઈ ગઈ છે. સામાન્ય રીતે જગત પણ કુતુહલી હોય છે. કાંઈક નવા જુની કે આશ્ચર્ય જેવું હોય ત્યાં સેંકડો જણા કામ પડતાં મુકી તે જોવાને પ્રથમ દોડી જાય છે. સર્વેને મનમાં એમ થયું કે એવો કોણ બે માથાવાળો દુનીયામાં પેદા થયો છે કે વિક્રમ રાજાના અભિષ્ટ દેવ શંકરની આશાતના કરે છે. જેથી માણસોનું તો પૂછવુંજ શું ? અસંખ્ય માણસોનો શંભુ મેળો અત્યારે અહીંયા જ જોવાતો હતો.

વિક્રમાર્કના અંતઃપુરમાં અચાનક કોલાહલ થયો. રાણીઓ ઉપર જાણે અદૃશ્યપણે ચાબુકોના પ્રહારો ઉપર પ્રહારો પડતા હોય તેમ અંતઃપુરની કક્ષાપ્રદેશમાં મૂખે સિત્કાર કરતી ત્રાસથી મારની વેદનાથી બુમો પાડતી આમથી તેમ દોડતી " બચાવો ! બચાવો " કહેતી બુમેબુમ પાડવા લાગી. કોઈ ચીસેચીસ પાડે છે, કોઈ ભૂમિ ઉપર મૂર્છિત થઈ પડે છે. કોઈ મારથી અધમુઈ થઈ આમથી તેમ દોડધામ કરે છે ! તેમની બુમોથી સમસ્ત મહેલ ગર્જી રહ્યો—ત્રાસી રહ્યો. દાસીઓ, સેવકો દોડી આવ્યા. છતાં રાણીઓની વેદના તો

ચાલુજ હતી. આથી સેવકો મહારાજને ખબર આપવાને મુઠીઓ વાળીને મંદિર તરફ ધસ્યા.

અતિ દોડવાથી ગુલાંટો ખાતા, હાંફતા, બોલવાને પણ અસમર્થ અને પરિશ્રમથી આકુળ વ્યાકુળ એવા ઘણા સેવકો અસંખ્ય માણસોના ટોળામાં ઘુસ્યા 'ઉત્પાત ! ઉત્પાત ! મહારાજ જુલમ ! જુલમ ! કરતા રાજા પાસે આવી પહોંચ્યા અને કહ્યું " બાપજી ! રાણીઓ બધી તમારા આ ચાબુકોના પ્રહારની ભોગ થઇ પડી છે. તમે મારો છો આ જોગટાને અને પ્રહાર તો અંતઃપુરમાં પડે છે. મહારાજ ! સુભટોને અટકાવો; કારણકે પ્રહારની વેદનાથી રાણીઓ તો મરી પણ ગઇ હશે. "

સેવકોનાં વચન સાંભળીને રાજાએ એકદમ તેમને અટકાવ્યા, પોતે જાંખો પડયો. " હાય, હાય, ગજબ થયો, આ કોઇ નાનોસુનો નથી, કોઇ મોટો સિદ્ધ પુરૂષ દેખાય છે. સુભટો પ્રહારતો એને કરે છે અને તેને ભોગ તો બિચારી રાણીઓજ થાય છે એની સાથે જોર કરવાથી શું વળનાર છે. ઉલટું સુભટાનું ઉલટું થનાર છે એને તો પગે પડીને મનાવી લેવામાંજ સાર છે "

એમ વિચાર કરતો રાજા અવધૂતને ચરણે પડયો. લાખો માણસો આ કૌતુકથી અજબ થયા " ઓહો, આવો મોટો સિદ્ધપુરૂષ કોણ હશે. કોણ જાણે કે ઉજ્જયિનીમાં આજે શું ઉત્પાત થશે, નવાજુની થશે ? "

પૂજારીઓ પણ માંહોમાંહે ગુસપુસ વાતો કરવા લાગ્યા. કો " જોયુંને રાજાની રાણીઓ બિચારી મરી ગઇ. સારૂં થયું કે

"ભગવાન ? અન્યાય તો આપ કરો છો કે જેથી આ દેવના દેવ મહાદેવ તેની આપ આશાતના કરો છો. માટે ઉઠો અને એ મહાદેવનો અપરાધ ખમાવી આપ એને નમન કરો !" રાજા વિક્રમ હસીને બોલ્યો.

"અરે રાજા ! મારો નમસ્કાર ઝીલવાને તારો મહાદેવ શક્તિવાન થશે નહી. અને મોટો ઉત્પાત થશે. " યોગીરાજે પોતાની અપૂર્વ શક્તિનો પરિચય કરાવ્યો.

"આપ એવી બાળકને સમજાવવાની વાત શું કરો છો ! શું મહાદેવ કરતાં આપ સર્વ શક્તિમાન છો ? કે ફક્ત બોલવામાંજ શક્તિવાન છો. ?"

"જો ! તારા મહાદેવને હું નમું છું પછી કંઇક ઉત્પાત થાય તો મને દોષ ના દેતો !"

આ મહાન્ જોગીનાં વચન સાંભળી રાજા નવાઇ પામ્યો. દુનીયા તો કૌતુક કરાવવાને અગર તો થતું કૌતક જોવાને ઘણી આતુર હોય છે. રાજાએ કહ્યું. ભગવાન્ ? બેધડક આપ મહાદેવને નમસ્કાર કરો ! અમે જોઇએ તો ખરા કે એ કેમ સહન કરતા નથી ? તમારો નમસ્કાર દેવને શું ઈજા કરે છે. આપનો નમસ્કાર જોવાને અમે ઘણા આતુર છીએ. સમસ્ત ઉજ્જયિની ભલે જુએ, આપ નિર્ભય પણે સ્વયભુને નમસ્કાર કરીને સર્વને બતાવો કે એ આપનો નમસ્કાર સહન કરવાને અશક્તિવાન છે ?."

રાજાનાં વચન સાંભળી અસંખ્ય માણસોની અને રાજાની

આતુરતા વચ્ચે ગુરૂ જોગીરાજે સર્વની સમક્ષ દેવના દેવ દેવાધિદેવની સ્તુતિ કરવાનું શરૂં કર્યું: પ્રથમ તેમણે વીર ભગવાનના ગુણોએ કરીને ગર્ભિત એવી બત્રીસ શ્લોકોની દ્વાત્રિંશીકાસ્વ કાવ્ય શકિતને પ્રભાવે રચી કાઢી. તરતજ ધરણેંદ્રનું આસન ચોગીરાજની દૃઢ ભક્તિને લીધે ચલાયમાન થયું. નાગરાજ પોતાનું સિંહાસન ધ્વજાની માફક ફરકતું જોઇને ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યો. તરતજ અવધિજ્ઞાનથી તેનું સ્વરૂપ જોયું." અહો ! શાસનના નાયક દિવાકર આજે ઉજ્જયિનીમાં વિક્રમ રાજા સન્મુખ સ્વશક્તિથી પાર્શ્વનાથનું ગયેલું તીર્થ પ્રગટ કરવાને પ્રયત્ન કરી રહ્યાં છે. તેમનો અદ્‌ભુત શકિતએજ મારૂં આક્રમણ કર્યું છે. પ્રભુ ભકિતથી નાગેંદ્રના રૂવાડાં પણ વિકસ્વર થયાં. પોતે પોતાને સ્થાનકે રહ્યા રહ્યા સ્વર્ગના અણુમોલ વૈભવો છોડીને દિવાકરની પ્રભુભકિત જ્ઞાનદૃષ્ટિથી નિરખવા લાગ્યા. પોતે પણ તેમને સહાય કરવા લાગ્યા. તરતજ હજારો લોકોની સમક્ષ શીવલિંગમાંથી ધુમાડો ધરણેંદ્રના પ્રભાવે નિકળવો શરૂ થયો.

જે નાગેન્દ્ર ઉપર પ્રભુનો ઉપકાર અણુમોલ હતો. નાગ કે જેને હિંસાના ક્રુર અધ્યવસાયે જીવન પુરૂં કરીને મરીને નરકગતિમાંજ જવાનો સ્વભાવ છે. છતાં ભવિતવ્યતા બળવાન છે. કર્મયોગીની તપસ્યાને નિમિત્ત કાષ્ટમાં દગ્ધ થતો નાગ જ્યારે પાર્શ્વનાથકુમાર અવસ્થામાં હતા. તે વારે કમઠ પાસે આવી તેને પ્રતિબોધી સેવકો પાસે બળતું કાષ્ટ ચિરાવી દગ્ધ થતા નાગને બચાવ્યો. મરવાની છેલ્લી પળો ગણતો નાગ

તેવીશમા તીર્થંકરનું દર્શન પામ્યો. સેવક મુખે નવકાર પામ્યો. મહાપુણ્યશાળી પ્રગટ પ્રભાવી પાર્શ્વનાથનું દર્શન પામી નાગ તે ભાગ્યવંત થઈ ગયો—તરતજ નાગ મરી પાતાળ લોકમાં નાગ કુમાર નિકાયના નાગ લોકનો સ્વામી નાગેંદ્રપણે ઉત્પન્ન થયો, સંસાર જીતી ગયો, તેજ નાગરાજ અત્યારે દિવાકરનો પ્રભાવ જોતો મહાકાળ મંદિરનો બનાવ જોયા કરતો હતો. સ્વર્ગના અમુલ્ય વૈભવો, ઇન્દ્રાણીઓના હાસ્યવિનોદ અત્યારે આ સમયે તે તુચ્છ સમજતો હતો.

ધુમાડો નિકળતો જોઈ સર્વ લોક વિસ્મય પામ્યા, ધુમાડો ધીરે ધીરે એટલો તો વૃદ્ધિંગત થયો કે સૂર્યનો ઝગ-ઝગતો પ્રભાવ છતાં જાણે નિશાનું જોર સંસાર ઉપર છવાયું હોય તેમ દેખાતું હતું. બ્રાહ્મણ પૂજારીઓ ખુશી થયા કે "મહાદેવ હવે કોપ્યા છે. હમણાંજ પોતાનું ત્રીજું નેત્ર પ્રગટ કરી જોગટાને બાળીને ખાખ કરશે. પોતાનો પ્રભાવ પ્રગટ કરશે."

દ્વાત્રિંશિકા પુરી કરી યોગીયોના નાથે તરતજ સુમા-ળીયા બાબાનું કલ્યાણ મંદિર કાવ્ય બનાવવા માંડયું. તરતજ શીવ પિંડિકામાંથી ધુમાડા નિકળતા અગ્નિની જ્વાળાઓ ધર-ણેંદ્રના પ્રભાવે ભભુકવા માંડી. આવો ચમત્કાર જોઈ રાજા વગેરે લાખો પુરૂષો આશ્ચર્ય બની ગયા, આ તે જોગીના રૂપમાં કોઈ દેવ છે કે ખુદ શંકર કે વિષ્ણુ પોતેજ છે! લોકો પોતપો-તાની મતિકલ્પના અનુસાર ગુપચુપ વાતો કરતા યોગીનો ચમત્કાર જોવા લાગ્યા.

"બસ, હવે તો મહાદેવ બરાબર કોપ્યા છે. જોજયો. હવે એ જોગટાની મજા ! આજે એનું પાપ ભરાઈ ગયું છે. જીવવાના દહાડા એના હવે પૂરા થયા છે. જોયું ! ધુમ્રમાંથી આગ જવાળાઓ કેમ નીકળી. એ આગની જવાળાઓજ એને દગ્ધ કરી દેશે. સર્વ પ્રકારની આ આફતનું મૂળ દૂર થશે." પૂજારીઓ અને બ્રાહ્મણો અબધૂતની નિંદા કરતા કલ્પનાના ઘોડાઓ દોડાવવા લાગ્યા.

યોગી તો અસ્ખલિતપણે પોતાના તાનમાંજ હતા. એક પછી એક કાવ્યદ્વારા પાર્શ્વનાથ પ્રભુના ગુણો ગર્ભિત કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર બોલવામાંજ એક ચિત્તવાળા હતા. લાખો માનવોની મેદનીમાં કોઇ નિંદે યાતો સ્તવે તેની મહાન પુરૂષોને પરવા ઓછીજ હોય છે.

કલ્યાણમંદિરની અગીયારમી ગાથાએ જે બસ આશ્ચર્ય ! એ ગાથામાં પ્રભુએ દુન્યાના મહાન ગણાતા અતિરથી યોદ્ધા મદનરાજ તેના એક ક્ષણમાં ક્ષય પમાડયો તે સંબંધીનું વર્ણન છે. તરતજ લીંગ ફાટયું અને એક મોટો જ્યોતિપુંજ પ્રગટ થયો. જેથી લોકના આંખો તેના અપૂર્વ તેજ પુંજથી અને મીંચાઇ ગઇ તે સાથે ભયંકર ગેબી અવાજ થાય જેથી. વિશ્વના પ્રચંડ ધનુષ્ય ટંકારનો ભણકે કાન બેર મારી ગયા.

અગીયારમી ગાથાએ એ જ્યોતિપુંજમાંથી ધરણેન્દ્રને પ્રભાવે શીવલીંગ ફાટી તે સ્થાનમાં જડાયેલી પાર્શ્વનાથની

અદ્દભૂત પ્રતિમા, અતિ રમણીય પ્રભાવાળું આઠ પાંખડીવાળું કમલ સુવર્ણમય કેશરવાળું પ્રગટ થયું તેમાં પ્રભાતના સૂર્યના જેવું તે બિંબ અકસ્માત પ્રગટ થયું.

નાગરાજ ધરણેંદ્ર અને પદ્માવતી દેવીથી સેવાયેલ સપ્ત ફણાયુક્ત શ્રી પાર્શ્વનાથની અદ્દભૂત પ્રતિમા જોઇ રાજાસહિત સર્વ લોકો આશ્ચર્ય પામ્યા.

પાર્શ્વનાથને નમીને યોગીએ વિક્રમાદિત્યને જણાવ્યું "રાજન્ ! કીહાં તારું હરસીંગ અને કયાં આ ત્રણ જગતના દેવ ! જો મારી સ્તુતિતો આજ મહાન્ શકિતવાન અનંત શકિતવાન દેવજ સહન કરવાને સમર્થ છે. જો તારા રાજ્યમાં આવા અન્યાયો થાય છે, મૂઢ ધર્મદ્વેષી જનોએ ભગવાનના બિંબને ભોંયરામાં છુપાવીને ઉપર જલધારી બનાવી શીવલીંગને ગોઠવી મહાદેવ તરીકે તેને પ્રગટ કર્યું. પણ ખરા મહાદેવ તો આ પોતેજ છે તે તારા પોતાના આત્મહિતની ખાતર મેં પ્રગટ કર્યું.

હે ભગવન ! આ પ્રતિમા કોણે સ્થાપી ? કઇ વખતે સ્થાપન થઇ તેને લગતી ભૂતકાળની વંશાવળી કૃપા કરીને આપ કહી સંભળાવશો કે ? " રાજાએ પૂછયું.

રાજાને યોગીરાજની અપૂર્વ શકિત ઉપર દઢ આસ્થા બેઠી. આજસુધી હરસિદ્ધ માતા અને મહેશ ઉમાપતિની એક ચિત્ત ભકિત કરનાર રાજાની તે દેવો ઉપરની શ્રદ્ધા ડગમગી. અને પાર્શ્વનાથ ઉપર કાંઇક તેનો અપૂર્વ ભકિતભાવ જાગૃત થયો.

અસંખ્ય કૌતુકી માણસોમાં જૈનો પણ બહોળા પ્રમાણમાં હતા. તેઓ તો પાર્શ્વનાથને જોઇ હર્ષઘેલા થઇ ગયા ને રાજાની આગળ આવી કહેવા લાગ્યા કે " મહારાજ ? એ તો હમારા ભગવાન છે ! અમારા ચોવીશ તીર્થંકરોમાંના એ ત્રેવીશમા તીર્થંકર પાર્શ્વનાથ ભગવાન છે. "

વિક્રમાદિત્ય બોલ્યો " ત્યારે જૈન શાસનનો અપૂર્વ મહિમા વધારનાર આ મહાન્ યોગીરાજ કોણ ? "

પ્રકરણ ૨૮ મું.

અવંતી પાર્શ્વનાથ.

રાજા વિક્રમાદિત્યના કહેવાથી યોગીરાજે સર્વે જનો સાંભળી શકે તેમ અવંતી પાર્શ્વનાથને લગતી પ્રાચિન હકીકત પોતાના જ્ઞાનબળથી જાણીને સર્વને ઉદ્દેશીને કહેવા માંડી.

આજ ઉજ્જયિનીમાં લગભગ બસો વર્ષ પૂર્વે મગધરાજ સંપ્રતિ રાજાનું રાજ્ય હતું. એ પરાક્રમી રાજાએ ત્રણ ખંડ ધરતી જીતી લઇને સકળ ભૂમંડલમાં પોતાની સત્તા સંપૂર્ણ રીતે જમાવી હતી. તેના ગુરૂ અને વીર ભગવાનની આઠમી પાટે થયેલા શ્રી આર્યસુહસ્તિ સ્વામી વિહાર કરતા કરતા એક દિવસે ઉજ્જયિનીમાં પધારી ભદ્રા શેઠાણીની ગૌશાળામાં ઉતર્યા હતા. રાતને સમયે આવશ્યકાદિક ક્રિયા કરીને

પોતાના સર્વ શિષ્યો સંથારા પોરસી ભણાવીને સૂઈ ગયા તે વખતે સુહસ્તિ સ્વામી નલિનીગુલ્મ વિમાનનું અધ્યયન ભણવા લાગ્યા.

ભદ્રા શેઠાણી અનર્ગલ ઋદ્ધિસિદ્ધિથી પરિપૂર્ણ હતાં. તેનો પુત્ર અવંતિ સુકુમાલ આ જમાનામાં શાલિભદ્રની માફક બત્રીશ સ્ત્રીઓની સાથે પ્રસિદ્ધ ભોગો ભોગવતો; છતાં પોતાના મહેલમાંજ રમણ કરતો સૂર્ય ક્યાં ઉગે છે ને ક્યાં આથમે છે? તેનું પણ જેને ભાન નથી એવો એ સ્ત્રીલંપટ બની રાત દિવસ સ્ત્રીઓના પડખામાંજ પડી રહેતો; છતાં વિધિ વિલક્ષણ છે. ગમે તેવી સ્થતિ હોય તો પણ તે તેમાં પલટો માર્યા વગર રહેતી નથી. વવરો કરીને નલિનીગુલ્મનું અધ્યયન કરતા ગુરૂના શબ્દો નજીકમાંજ રહેલા અવંતી સુકુમાળના કાને પડયા. સાંભળવાને રસ પડવાથી તે પ્રિયાનું પડખું છોડી એક ચિત્તે તે અધ્યયન સાંભળવા લાગ્યો. ચમકયો! સાંભળતાં સાંભળતાં તેને જાણે યાદ આવતું હોય કે આ બધું પોતે જોયું છે—અનુભવેલું છે, પણ ક્યાં તે સમજાતું નથી. તરતજ પ્રિયાઓને તજીને નીચે ઉતર્યો. અને સુહસ્તિ સ્વામી જ્યાં અધ્યયન કરતા હતા ત્યાં આવ્યો અને એકચિત્તે સાંભળવા લાગ્યો. પોતે વારંવાર વિચાર કરવા લાગ્યો. ઉહાપોહ કરતાં તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થતાં જણાયું કે નલિની વિમાનમાં દેવની રૂદ્ધિ ભોગવી તે થાકતે પુણ્યે ત્યાંથી ચવીને ભદ્રા શેઠાણીનો પુત્ર અવંતિસુકુમાળપણે ઉત્પન્ન થયો હતો. અનર્ગલ રૂદ્ધિનો ધણી, બત્રીશ પ્રિયાઓનો પતિ અને દોગંદુક દે.

જેવું સુખ ભોગવતો હતો; છતાં પોતાના દેવ સુખ આગળ મનુષ્ય જન્મનુ સુખ તેને તુચ્છ લાગ્યું. જેથી ફરીને પાછો પોતાના અસલ સ્થાનકે જવાનો ઈરાદો કરતો ગુરૂની પાસે આવ્યો.

"ગુરૂદેવ! આપ શું નલિનીગુલ્મ વિમાનમાંથી આવો છો? હું ભદ્રાનો પુત્ર અવંતી સુકુમાલ આપને નલિનીગુલ્મની વ્યાખ્યા કરતા સાંભળીને આપની પાસે આવ્યો છું."

શાલિભદ્ર સમાન દેવસમા સુખને ભોગવનારો ભદ્રાનો પુત્ર બત્રીશ બત્રીશ સ્ત્રીઓના વિલાસમાંથી સાતમી ભૂમિકામાંથી અહીં આવ્યો તે નવાઈ. પૂર્વલો સ્વાલ પુછતો જોઈ ગુરૂએ તેની સામે જોયું "ભાઈ! નલીનીગુલ્મ વિમાનની વાર્ત્તા તેં કેમ જાણી?"

"સ્વામિન્! આપના શબ્દો સાતમી ભૂમિકાને વિષે આરામમાં રહેલા મારા કાને પડતાં મને કંઈક યાદ આવ્યું કે એ કોઇ સ્થળે મેં સાભળ્યું કે અનુભવ્યું છે. ઉહાપોહ કરતાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી મેં જાણ્યું કે હું નલિનીગુલ્મ વિમાનમાંથી અહીં આવ્યો છું. આપ કયારે પધાર્યા."

"દેવાનુપ્રિય? હું કાંઇ ત્યાંથી આવ્યો નથી; પરન્તુ ભગવાન મહાવીરે કહેલા જગતના સચરાચર સ્વરૂપના પ્રભાવથી ત્રણ લોકની વાત અમે જાણી શકીયે છીએ."

"અહા....જેવું સાક્ષાત્ સ્વરૂપ નલિનીગુલ્મનું છે તેવુંજ આબેહુબ વર્ણન આપ કરો છો. શું ભગવાનનું અપૂર્વ જ્ઞાન મહાત્મ્ય છે!"

મહાનુભાવ ! એ બધો શ્રી મહાવીરના શાસનનો પ્રતાપ છે. જે ત્રિભુવનના જ્ઞાનનો મોટો ભંડાર છે. જો નલિનીગુલ્મ વિમાનનું વર્ણન સાંભળ. ભૂમિપિંડનું ઉંચપણું સત્તાવીસસો જોજન પ્રમાણ છે, ઉપર બાર દેવલોકના એક એક રાજલોક પ્રમાણ માળ હોય છે. તેમાં પ્રથમ દેવલોકે બત્રીશ લાખ વિમાનો રહેલાં છે, જે ચોખુણાં, ત્રીખુણાં અને વાટલાં (ગોળ) છે. આવલિગત વિમાનો તેમજ પુષ્પાવકીર્ણ વિમાન અનેક પ્રકારનાં ચિત્રવિચિત્ર છે. તેમાં મહા સમૃદ્ધિવાળા દેવતાઓ ઉત્કૃષ્ટાયુષ્ય બે સાગરોપમ અને સાત હાથ ઉંચા એમની સ્થીતિ છે. ત્યાં સુવિશાલ, આનંદમય, વિશ્વ વિખ્યાત એવું નલિનીગુલ્મ વિમાન આવેલું છે. જે નાના પ્રકારના રત્નોના સમુહથી બનેલું હંમેશ શુભ છે. અસંખ્ય યોજન પ્રમાણ તેનો વિસ્તાર છે. તેવુંજ દીર્ઘ પણ છે એવી રીતે રત્નમય ભીંતોવાળા તે વિમાનને ચારે બાજુએ તોરણવાળા ગોખ છે. તે મોટી પુતલીઓથી, મત્તવારણોથી અને સભાસ્થાનોથી શોભી રહ્યા છે. સિદ્ધાંતમાં તેનાં વિજય, વિજયંત, જયંત, અને અપરાજીત એવાં ચાર નામ આપેલાં છે. તેના ચાર દ્વારપાલ, તુંબરૂ, અસ્થિમાલા, સખરગ અને વિદ્યુન્માલી એવા તે મહા સમૃદ્ધિવાળા દેવતા છે. વળી કલ્પદ્રુમથી શોભતાં, સુગંધી ફુલવાળાં તેમજ પારિજાતાદિ તરૂવરોથી રમ્ય એવાં ચાર ઉપવન (બાગ) આવેલા છે.

નિર્મલ જલથી ભરેલી ચારે દિશાએ ચાર વાપિકાઓ આવેલી છે જે ગંધોદક, અમૃતોદક, દ્રાક્ષોદકઅને શતોદકથી પરિપૂર્ણ છે. ત્યાં જિનભુવન આવેલું છે તેને ત્રણ દ્વાર છે. મધ્યમાં સ્તૂપ અને બારણા આગળ સમવસરણ છે. દિશાએ દિશાએ સત્તાવીશ તીર્થંકરો તેમજ સમવસરણમાંની બાર પ્રતિમાઓ એમ જીનેશ્વરની એકસો ને વીશ મૂર્ત્તિઓ થઇ. તેમજ તે દેવભુવને સૌધર્મ સભા, મજ્જન સભા, અલંકાર સભા, દેવદુષ્યકા અને પાંચમી શુભાધિષ્ઠિત એવી પાંચ સભા છે જેનાં સાઠ બીંબ મળીને કુલ એકસો ને એંસી પ્રતિમા હોય છે ત્યાં ગોળ એવા સુવર્ણના કુંભ અમૃતથી ભરેલા છે તે અમૃતજલથી દેવતાઓ પ્રભુનું સ્નાત્ર કરે છે.

વિમાનના મધ્ય પ્રદેશમાં મુખ્ય દેવતાનું નિવાસસ્થાનક છે. તે આખો પ્રાસાદ દેવદેવીના સમુદાયથી ભરેલો છે. વિષ્કંભથી માંડીને ત્રણ ગવ્યૂતિ તેનું પ્રમાણ છે. એને ચારે દિશાએ એકસો ને તેંતાળીસ પ્રાસાદો આવેલા છે તે મુખ્ય દેવને આઠ દેવાંગના છે તેમજ ત્રણ લાખ નવ હજાર તો તેની દાસીઓનો પરિવાર છે. બીજાં પણ દેવદેવી વગેરે ઘણાં છે તે સર્વે ઇન્દ્રની માફક ભોગ ભોગવે છે તે મુખ્ય દેવ કદાચ સુરેંદ્ર ભવનમાં જાય તો સુરેંદ્ર પોતાનું અર્ધાસન તેને આપે છે. નલિનીગુલ્મ વિમાનના દ્વારે, પ્રાસાદમાં ઇત્યાદિ સ્થાનકે દેવદેવીઓનો વિસ્તાર તો સિદ્ધાંતથી જાણી લેવો.

પાંચે સભાઓ ગીત, ગાન, વાદ્ય, નાટ્ય ઇત્યાદિકથી તેમજ શુભ વસ્ત્ર રત્નના સમુહથી પરિપૂર્ણ આનંદ આપનારી

સર્વ મનોવાસનાને તૃપ્ત કરનારી તે સભા છે. જ્યાં પહેલીમાં બેઠક વગેરે બીજીમાં સ્નાન કરવું, ત્રીજીમાં અલંકાર પહેરવા, ચોથીમાં વસ્ત્રાભૂષણ સજવાં અને પંચમીમાં વ્યવહાર કાર્ય કરવું વગેરે વ્યવસ્થાઓ છે." ગુરુનું એ પ્રમાણેનું વચન સાંભળીને અવંતી કુમારે કહ્યું. "ભગવન્ ! એ વિમાનમાં હું સત્વર જાઉં તેમ કરો !"

"દેવાનુપ્રિય ! તે વિમાન તો ચારિત્ર (દિક્ષા) લેવાથી મળી શકે." ગુરુએ કહ્યું.

"તો પ્રભુ ! મને ચારિત્ર આપો."

"ભાઈ ! ચારિત્ર પાળવું એ લોહના ચણા ચાવવા જેવું છે. તમારા જેવા સુકુમારથી પાળવું એ દુષ્કર છે."

"પ્રભુ ! દિક્ષા લેવાને તો હું ઉત્કંઠિત છું પણ દીર્ઘકાળ ચારિત્ર પાળવાને અસમર્થ છું. માટે અનશન સહીત મને દીક્ષા આપો !"

"મહાનુભાવ ! જો તમારો એવોજ ભાવ હોય તો માતા વગેરે કુટુંબીજનોની રજા લઈ આવો !"

ગુરુનું વચન સાંભળીને કુમારે ઘરે જઈ હાથ જોડી માતાની રજા માગી. માતા વગેરે કુટુંબી જનોએ રજા ન આપવાથી પોતાને હાથે કેશનો લોચ કરી નાખી સાધુનો વેશ પહેરી સુહસ્તિ સ્વામી પાસે આવ્યો. જેથી ગુરૂએ પ્રવ્રજ્યાની વિધિ કરાવી દિક્ષા આપી. પછી અનશનની આજ્ઞા લઈ કુમાર પત્રને ક્રીડા કરવાનુ સ્થાન એવા સ્મશાનમાં

જઈ કંથારિકા કુંડ (વૃક્ષ વિશેષ) ને નીચે કાઉસગ્ગ રહ્યા. રાતના તેમના લોહીથી આકર્ષાયેલી એક શિયાળણી પોતાના બચ્ચાં સાથે ભૂખી થઇ છતી તે જગોએ આવીને કુમારનું માંસ ખાવા લાગી. જંબુકી રાત્રીના પહેલા પ્રહરે એક પગ ખાઈ ગઇ. ને તેના બાળકો બીજો પગ ખાઈ ગયા છતાં મહાનુભાવ ધ્યાનથી ચળાયમાન ન થયા. બીજે પ્રહરે તેના બે સાથળ તેઓ ખાઈ ગયા. અને ત્રીજે પ્રહરે તેમનું ઉદર ખાવા લાગી.

મહા સાત્વિક એવા કમાલ ત્રણ પ્રહર પર્યંત વેદનાને સહન કરતા છતા કર્મને તોડતા ચોથે પ્રહરે કાળ કરીને જ્યાંથી આવ્યા હતા ત્યાં ચાલ્યા ગયા. અર્થાત્ નલિનીગુલ્મ વિમાનમાં મહર્દ્ધિક દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

શિયાળ તે ગત ત્રીજા ભવમાં કમાલની પત્ની હતી. તે કુષ્ટ વ્યાધિથી મરી ગઇ હશે જેથી પૂર્વના વૈર સંબંધને લીધે મુનિને જોઇ રોષે ભરાણી અને મુનિના શરીરનું માંસ ભક્ષણ કરતી રૌરવ નરકમાં પડી.

કમાલની માતા ભદ્રા શેઠાણીએ પોતાની વહુઓ સાથે ગુરૂ પાસે આવી કમાલનો વૃત્તાંત પૂછયો. ને વારે ગુરૂએ જ્ઞાનથી તેમનું સર્વ દુષ્કર કાર્ય માતાને કહી સંભળાવ્યું. જેથી માતાએ ઘણું આક્રંદ કરવા માંડયું. પછી પોતાની ગર્ભવતી વહુને મુકીને એકત્રીસ વહુની સાથે ગુરૂ પાસે તેમણે સંયમ લીધું અને સ્વર્ગે ગયા.

પેલી ગર્ભવતી વધુને અનુક્રમે પુત્ર થયો, તેણે પિતાનું ચરિત્ર સાંભળીને જ્યાં પિતાનો મહાકાળ થયેલો ત્યાં તેણે આ મંદિર બંધાવી મહાકાલ એવું નામ આપ્યું અને પુરિસાદાની પ્રગટ પ્રભાવવાળી એવી પાર્શ્વનાથની અદ્દભૂત પ્રતિમા તેણે પ્રતિષ્ઠિત કરી. કેટલાક કાલ પર્યંત તેની પૂજા ચાલી.

એકવાર લાગ જોઈને બ્રાહ્મણોએ તે પ્રતિમાને કાઢી નાખી ભોંયરામાં દાટી અને આ મહાદેવનું લિંગ ત્યાં બેસાડી દીધું. તે મારી સ્તુતિથી પ્રસન્ન થઈ મૂળ પ્રભુ પ્રબળ પુણ્યે પ્રગટ થયા. મારી સ્તુતિ સાંભળીને ભગવાનના અધિષ્ઠાયક નાગરાજ ધરણેંદ્રે પોતાની શક્તિથી શિવલિંગને તોડીને આ બિંબ પ્રગટ કર્યું. જે સત્ય હતું તે હે રાજા ! મેં તારી આગળ નિવેદન કર્યું. ”

યોગીરાજનું આ પ્રમાણે કથન સાંભળી રાજા સહીત સર્વ પ્રજા આશ્ચર્ય પામી, રાજા સંપૂર્ણ શ્રદ્ધાવાળો થયો અને તે જેવો મિથ્યાત્વી હતો તેવો જ જૈન ધર્મમાં અપૂર્વ આસ્થાવાળો થયો. રાજાએ મંદિરના નિભાવને માટે સો ગામ આપ્યાં અને શ્રી પાર્શ્વનાથની પૂજા પ્રવર્ત્તી.

“ આવા અપૂર્વ મહાત્મ્યવાળા આ અબધુત કોણ છે ” એમ લોકોમાં વાર્તા ચર્ચાણી. ત્યાં આવેલા જૈનો પણ પોતાનું તીર્થ પ્રગટ થયું જાણી ઘણા આનંદમાં આવી ગયા, તેમજ રાજા પણ જૈન ધર્મનો પ્રભાવ જોઇ ખુશી થયો. કોઇને ખબર

પણ નહોતી કે મહાકાળ એ જૈનોનું તીર્થસ્થળ હશે. પ્રાચિન ઈતિહાસથી પણ સર્વે અજાણ હતા. પરંતુ ત્યારે આવું અપૂર્વ તીર્થ પ્રગટ કરનાર અને રાજાને પણ જૈન ધર્મનો રંગ લગાડનાર આ અબધૂત કોણ ? ”

“ યોગીરાજ ! આપ હવે આપનું મૂળ સ્વરૂપ પ્રગટ કરો ! મારા સહીત સર્વેની અભિલાષા સંપૂર્ણ કરો. ” રાજાએ હાથ જોડી તેમને પ્રગટ થવા વિનંતિ કરી.

રાજાના જવાબમાં યોગી શું જવાબ આપે છે, તે સાંભળવાને સર્વે આતુર બન્યા.

પ્રકરણ ૨૮ મું.

ઉદ્ધાર.

“ ઓહો.......સંસારી લોકોનું વૈચિત્ર્ય તો જુઓ ! રાજન ! મને તમે નથી ઓળખતા ? હજારો માણસોમાંથી કોઇ મને વર્તી શકે તેમ નથી શું ? ” યોગીએ પૂછ્યું.

યોગીની વાણી સાંભળી સર્વે વિચારમાં પડ્યું. મહાજન પણ સમજ્યું, ને તેમને સાત સાત વર્ષોની ભૂતકાળની વાતોનું સ્મરણ થયું. કેટલાક જાણીતા અને પરિચયવાળા સેવકો કાંઇક સામો વિચાર કરી અંદર ગુસપુસ વાતો કરવા લાગ્યા રખેને સૂરીશ્વર પોતેજ ન હોય. “ યોગીરાજ ! ખરે,

આપના જેવી શક્તિ ફક્ત એક પુરૂષની હતી, તેમને અમુક પ્રાયશ્ચિતને અંગે ગચ્છત્યાગ કરી ગુપ્ત થઈ ગયાને આજે સાત સાત વર્ષો પસાર થઈ ગયાં છે. અમે માનીયે છીએ કે આપ તેમના જેવાજ જણાઓ છો. તો પ્રગટ થઈને અમને દર્શન ઘો." એક વયોવૃદ્ધ વિદ્વાન આગેવાને પોતાના ઉદ્ગાર બહાર કાઢ્યા.

"તમારી અટકળ ખરી છે, પણ હજી મારે પ્રાયશ્ચિતની મુદત બાકી રહી છે. માટે મુદત પુરી થતાં હું પ્રગટ થઈશ. અત્રેનું ધર્મકાર્ય પરિપૂર્ણ થવાથી હવે હું રજા લઈશ." યોગીરાજે એમ કહીને ચાલવાની તૈયારી કરવા માંડી.

યોગીરાજનાં વચન સાંભળી સંઘ ઘણોજ ખુશી થયો, અને તેલ બિંદુની માફક આ સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિ છે એવી વાર્તા હજારો જનસમુદાયમાં ફેલાઈ ગઈ. મહારાજ વિક્રમાદિત્ય ગુરૂને ઓળખી તેમને પગે પડ્યો. સંઘે તેમને વંદના કરવા માંડી. થોડીવાર સંઘ સાથે મસલત કરી રાજા વિક્રમે ગુરૂને કહ્યું "પ્રભો ! જો કે પ્રાયશ્ચિતની મુદત બાર વર્ષની છે છતાં અમુક નવીન તીર્થ પ્રગટ થાય અને કોઈ રાજા પ્રતિબોધ પામે તો આપનું પ્રાયશ્ચિત પુર્ણ થાય છે. સંઘ આપનાં પાંચ વર્ષ માફ કરીને આપને સંઘમાં (ગચ્છમાં) લેવાને ઈન્તેજાર છે. સંઘની વિનતિ આપે માન્ય રાખવી જોઈએ. અને વળી આપે જૈનધર્મનો રંગ લગાડ્યો છે તો પ્રતિદિવસ આપ મારી રાજસભામાં આવીને શુદ્ધ દેવ, ગુરૂ અને ધર્મનું

સ્વરૂપ સમજાવી મને ચુસ્ત જૈન બનાવો ! આપનો ભક્ત શ્રાવક બનાવો ! "

તરતજ ઉજ્જયિનીના આગેવાન શ્રીમંતો નગરશેઠ, ધનદત્તશાહ વગેરે યોગીરાજની આગળ આવી યોગીવેશ ત્યાગ કરીને ગચ્છમાં આવવાની વિનંતિ કરી. " સ્વામિન ! આપનું પ્રાયશ્ચિત આવા અમોઘ કાર્યથી પારપૂર્ણ થયું છે. જૈન ધર્મનું [illegible] જયવંત થયું છે. મહારાજ વિક્રમાર્ક [illegible] હૃદયમાં આપે જૈન ધર્મનું [illegible] નમસ્કાર [illegible] થાઓ ! [illegible]

[illegible]

પ્રાયશ્ચિત્ લાગ્યું, તેમાંથી આપનો ઉદ્ધાર થઇ ગયેલો સંઘ તો માને છે." રાજાએ કહ્યું.

"યોગીરાજ! આપ પ્રગટ થાઓ ? પ્રગટ થાઓ ?" ચારે તરફ કોલાહલ થયો.

"સકલ સંઘ જો મને પવિત્ર માનતો હોય, પ્રભુ મહાવીરની આજ્ઞાનું પાલન કરતાં પ્રાયશ્ચિતથી મારો ઉદ્ધાર થયો સમજતો હોય અને મને ગચ્છમાં લેવાને ખુશી હોય તો સંઘની આજ્ઞા માનવી તે મારી ફરજ છે." યોગીરાજ બોલ્યા.

તરતજ રાજા અને નગરશેઠે સકલસંઘની અનુજ્ઞાથી યોગીનો વેશ ઉતરાવી સાધુ વેશ આપ્યો અને સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિ પોતે સાત વર્ષે પાછા પ્રગટ થયા. સંઘમાં જય જયકાર થયો. જ્યાં ત્યાં દિવાકર સૂરિના જયનાં બિરૂદ બોલાવા લાગ્યાં.

વાજિંત્રોના મધુર સ્વરોની સાથે રાજા પ્રજા અને સંઘ સહિત નગરમાં ગુરૂનો પ્રવેશ મહોત્સવ થયો. દેશ પરદેશ સકલ સંઘમાં ખબર પહોંચતા આનંદ આનંદ થઇ રહ્યો.

એક દિવસ રાજા સભામાં બેઠેલો છે, ગુરૂ મહારાજ સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિ પણ સભામાં બિરાજ્યા છે, વાર્તા વિનોદ ચાલી રહ્યો છે, ત્યારે રાજાએ પ્રસન્ન થઇને છેવટે કહ્યું "ગુરૂ! આપને દેવા યોગ્ય મારી પાસે કાંઇ વસ્તુ નથી કે જે વસ્તુ આપીને હું અનૃણી થાઉં ?"

"રાજન્ ! જો તું સમક્તિ ધારણ કરે તો ખરે તું જેવો થવાને ઇચ્છે છે તેવો અનૃણી થઇ શકે."

"સ્વામિન્ ! સમકિત એ શું વસ્તુ છે ?"

"દેવતત્વ, ગુરૂતત્વ અને ધર્મતત્વ-તેને ઓળખીને તેમની ઉપર શ્રદ્ધા તે સમકિત ! દોષ સહિત, શસ્ત્રાસ્ત્રધારી અને સ્ત્રી સહીત તેવા દેવને દેવબુદ્ધિએ માનવા, પરિગ્રહધારી, ગૃહસ્થાશ્રમી, લોભી, લંપટાદિ દુર્ગુણવાળાને ગુરૂ માનવા તેમજ હિંસા પરાયણ અધર્મને ધર્મ માનવો તે મિથ્યાત્વ.

ત્રણે લોકને પૂજવા યોગ્ય, અને અઢાર દોષે કરીને રહિત, વિષય કષાય વિવર્જીત લોકો લોકના સ્વરૂપના જ્ઞાતા, ચોત્રીશ અતિશયવંત જગતની અંતરંગ અને બાહ્ય ઉપાધીમાં માધ્યસ્થ મનોવૃત્તિવાળા, જન્મ, જરા અને મરણના કષ્ટોએ કરીને મુકત, દેવ મનુષ્ય તિર્યંચ અને નરક તે રૂપ ચારે ગતિનો અંત કરી સંસારસમુદ્રના પારને પામેલા, આઠે કર્મરૂપ શત્રુઓને હણનાર, ચોસઠ ઇન્દ્રોથી પૂજાયેલા, વળી કર્મરૂપી બીજ જેમનું બળીને ભસ્મીભુત થયું છે. રાગ દ્વેષ-રૂપ મહામલ્લને જીતનાર, અનંતચારિત્ર, અનંત શક્તિ અને અનંત રૂદ્ધિવાળા એવા તિર્થંકર દેવ તેજ શુદ્ધ દેવતત્વ કહેવાય. એવા દેવતત્વનું આરાધન કરીને મનુષ્ય જન્મ સફલ કરીને સંસાર સમુદ્ર તરવો ! ત્રણે કાળે તેમની સેવના કરી ભકિતથી તે પ્રભુનું આરાધન કરવું.

પાંચ મહાવ્રતના પાલનાર, પાંચ આચાર યુકત, પંચે-

દ્રિયોને વશ રાખનાર, ચાર કષાયે કરીને રહીત એવા, છકાય જીવોનું રક્ષણ કરનાર, નવ પ્રકારના બ્રહ્મચર્યને ધારણ કરનાર, આઠ પ્રવચનની માતા પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિએ કરીને સહીત, દશ પ્રકારના યતિ ધર્મને પાળનાર, સત્તર પ્રકારના સંજમનું રક્ષણ કરનાર, અઢારે પાપસ્થાનકોને છોડનારા, એક જિનવરનુંજ નામ જપનારા, બાવીશે પરિસહને સહન કરનારા, શત્રુ અને મિત્રમાં સમદૃષ્ટિ રાખનારા; બેંતાલીશ દોષ રહિત આહારનું ભક્ષણ કરનારા અને ધર્મને માટે જ કાયાને પોષનારા, શાંત, દાંત, મહંત એવા ગુરૂ તે ગુરૂતત્વ કહીએ, જેમના ઉપદેશથી ભવસાગર તરીયે.

હિંસા રહીત અને વિનય પ્રધાન તેમજ ભવસમુદ્ર તરવાને વહાણ સમાન, દુર્ગતિમાં પડતા જીવને ધારી રાખનાર, કેવળી ભગવંતે પ્રરૂપણા કરેલો, સંસારી જીવોને હિત કરનારો, તેમજ પરભવ જતાં પ્રાણીને મિત્ર સરખો એવો ધર્મ તે ધર્મતત્વ જાણવું.

સ્ત્રીઓના પ્રેમમાં મશગુલ રહેનારા, પુષ્પધન્વાના બાણો (વિકારો)થી પીડીત, વળી જેવો શત્રુઓના ભયને લીધે શસ્ત્રો રાખે છે, મુક્તિના શુદ્ધ સ્વરૂપને ઓળખવાને અસમર્થ છે, જેઓ રોષ કરે તો દુઃખી કરે, તુષ્ટમાન થાય તો સુખી કરે એવા રાગદ્વેષથી ભરેલા દેવોમાં દેવ (પરમાત્મ) બુદ્ધિ ધારણ કરવી તે અદેવ તત્વ સમજવું

જગતની સર્વ વસ્તુઓના જે અભિલાષી છે. જેને સ્ત્રી,

પુત્ર, કુટુંબમાં ગાઢો સ્નેહ છે. જેઓ હિંસા ધર્મનો પ્રકાશ કરતા ક્રિયાઓમાંજ ફકત પ્રીતિવાળા છે. અતિ આરંભ સમારંભ અને પરિગ્રહમાં મમતાવાળા છે, પોતાનું અને કુટુંબનું ભરણ પોષણ કરવાને શાસ્ત્રોના શુદ્ધ માર્ગોને સ્વમતિ કલ્પનાથી વાંકા ચુંકા ગુંથી ભોળા લોકોને ઠગવાનો સ્વાર્થ સિદ્ધ કરવાનો એકજ પ્રયત્ન રહેલો છે અને પ્રતિસમય પોતે ભવસાગરમાં ડુબી રહ્યા છે, અન્યને ડુબાવવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. આવા કુગુરૂઓ ભવસાગરથી કેમ તારે ! નિર્ધન માણસની સેવા કરવાથી શું ધન મળે ? તે અગુરૂ તત્વ જાણવું.

જે ધર્મમાં હિંસા ઘણી હોય, હોમની ક્રિયાઓમાં પશુ આદિનાં બલિદાન થતાં હોય, પણ દયાતત્વનું સ્વરૂપ દૂર હોય. સ્નાન શૌચ તેનેજ ધર્મ પોકારે અને કારણ વગર અનર્થ દંડ કરીને અનેક પ્રકારે કર્મ બંધન કરે. પોતાની બુદ્ધિથી કલ્પીને શાસ્ત્રના ઉલટા માર્ગ દેખાડે અને પ્રાણીવધની સ્થાપના કરે એવા અજ્ઞાની જનોએ કહેલો ધર્મ તે કુધર્મ અથવા તો અધર્મ સમજવો.

અદેવ, અગુરૂ અને અધર્મને માર્ગે ચાલવું તે મિથ્યાત્વ; તેના પ્રભાવથકી આત્મા સંસારની ચારે ગતિમાં પરિભ્રમણ કરતો અનેક પ્રકારનાં દુઃખો સહન કરતો જન્મ મરણ કર્યા કરે છે. જ્યાં સુધી તેની સ્થિતિ પરિપક્વ થઈ નથી, ત્યાંલગી શુદ્ધ સ્વરૂપ સમજવામાં આવતું નથી.

સુદેવ, સુગુરૂ અને સુધર્મ તેને ઓળખીને શ્રદ્ધાપૂર્વક

ત્રિકાળ તેનું સેવન પૂજન આરાધન કરવું. ક્રમે કરીને વીતરાગ પદ પ્રાપ્ત કરીને ભવસાગરની પાર ઉતરવું. પાપ રહીત થાવું. મુક્તિના માર્ગમાં જાવું. સમકિત થતાંજ અનાદિકાળથી સંસાર ભ્રમણ કરતો જીવ ધીરે ધીરે સંસારથી મુક્ત થાય છે. જેમ જેમ મુક્તિ સ્વરૂપનું ઓળખાણ થાય તેમ તેમ તે વીતરાગની પદવી પ્રાપ્ત કરી કર્મોનો ક્ષય કરી અનાદિ જન્મ મરણથી વિવર્જીત થાય છે.

સમકિતનું દાન તે મોટામાં મોટું દાન ગણાય છે. માટે હે અવંતીશ્વર! તમે પણ એવા અપૂર્વ સમકીત રત્નનું આરાધન કરો! ભવસાગરની પાર ઉતરો! સંસારમાં આત્માને સમકિત ફરસના થયા પછી અધીકમાં અધીક અર્ધ પુદ્‌ગલ પરાવર્ત્તન કરવું પડે છે તેટલા અરસામાં તે નિશ્ચય મુક્તિને વરે છે, તેમજ ઓછામાં ઓછું તે અંતર્મુહુર્ત્તમાં પોતાનું કાર્ય કરે છે. સમકિતના ઉપશમ સમકિત, ક્ષાયોપશમ અને ક્ષાયિક વગેરે ભેદો છે. એવો સમકિત માર્ગ તેજ પરંપરાએ મુક્તિનો માર્ગ છે."

ગુરૂનાં એ પ્રમાણેનાં વચન સાંભળીને રાજાએ સભા સમક્ષ ઉભા થઈને સમકિત ઉચરાવવા કહ્યું. તે પ્રમાણે દિવાકર સૂરિએ દેવ ગુરૂ અને ધર્મની ભક્તિ કરવા પૂર્વક સમકિત ઉચરાવ્યું. "હે રાજન્! મન વચન અને કાયાએ કરીને અરિહંતની ભક્તિ કરજો. સમકિતધારી સાધર્મિક બંધુઓની ભક્તિ કરજો, સંઘભક્તિ અને ગુરૂભક્તિથી તમારા આત્માને પાપ રહીત નિર્મળ કરજો મોટા ઓચ્છવો કરીને ધર્મનો ઉદ્યોત

ણિંબાએ કાલિકાનું અદ્‌ભૂત સ્વરૂપ નિહાળી તેની પાસે બેસાડવાને તેણીએ વિનંતિ કરી, પણ દેવીએ કહ્યું કે "તારે તો ભર્ત્તારની પાસે બેસવું યોગ્ય છે."

"મારો ભર્ત્તાર હું આપને આપું છું." રાણીએ કહ્યું.

રાણીનું કથન અંગીકાર કરીને કાળિકાએ એક મહામંત્ર રાજા ઉપર મુકયો. પણ સમકિતના પ્રભાવે કરીને તે રાજાને અસર કરી શકયો નહી. કાળીએ વિચાર્યું કે તેનું સમ્યકત્વ મલીન કર્યા વગર રાજાનું અંગ ભેદાશે નહી. જેથી તેણીએ દાસીનું રૂપ ધારણ કરી રાજા સૂતો હતો તે વારે તે રાજાના પગ દાબવા લાગી, દેવીનો સ્પર્શ થતાં જ રાજાના મનમાં વિચાર થયો કે "સમકિત સાચું હશે કે જુઠું" આ વાત દેવીએ જાણી એટલે તરત જ દેવીએ રાજા ઉપર સુગંધી જળનુ સિંચન કર્યું. અને પ્રભાતે રાજાના ઉપર જગભેદક મંત્ર મુકયો. તે મુખવાટે રાજાના અંગમાં પેઠો. દેવી પોતાને સ્થાનકે ગઈ. હવે અહીં રાજાના શરીરમા અનેક વ્યાધીઓ ઉત્પન્ન થઈ રાજા દુઃખથી બેભાન થયો છતો મૃત્યુની વાટ જોતા કાલ નિર્ગમન કરતા હતા.

રાજા પાસે એક દિવસ શુદ્રક બેઠો બેઠો સ્ત્રીના વિશ્વાસ ઉપર વાતો કરતો હતો. તેવામાં એક સ્ત્રીનો રૂદનધ્વનિ સાંભળ્યો, રાજાના કહેવાથી શુદ્રકે તપાસ કરી તો તેણીએ કહ્યું કે "હું રાજાની કુલદેવી છું. રાજા આ રોગથી મરશે તે માટે રડુ છું."

"રાજા ન મરે એવો કાંઇ ઉપાય છે ?" શુદ્રકે પૂછયું.

"રક્તગિરિ ગામમાં એક પર્વત છે ત્યાં ત્રિનેત્ર સુરનો વાસ છે અને ત્યાં એક વજ્રપેટી છે. તે જો પ્રભાત પહેલાં લાવીને રાજાને તેમાં પુરે તો રાજા મરે નહીં."

દેવીનું કથન સાંભળીને શુદ્રકે ત્યાં જઇને દેવ પાસે પેટી માગી, ત્યારે સૂરે કહ્યું કે "જો તું સિદ્ધવડ જઇ તે ઉપરથી તૈલિકનું શબ લઇ આવે તો વજ્ર પેટી આપું."

શુદ્રકે સિદ્ધવડ આવીને શબ લેવા માંડયું પણ તેતો એક ડાળેથી બીજી ડાળે જવા લાગ્યું, પણ પકડાય નહિ. જેથી શુદ્રકે આખો વડ ઉપાડીને ત્રિનેત્રસૂર પાસે મુકયો. શુદ્રના પરાક્રમથી ખુશી થયેલો સૂર કહેવા લાગ્યો કે હે શુદ્ર ! રાજાએ સમકિતમાં શંકા કરી માટે આ કષ્ટ તેને આપ્યું છે. હું પણ સમકિતધારી છું અને રાજા પણ સમકિતવંત હતો. સ્વામી-ભાઇઓનું હિત થાય અને રાજાનું જીવન ટકે તે માટે આ વજ્ર પેટી હું તને આપું છું." એમ કહીને સૂરે તે પેટી શુદ્રકને આપી.

શુદ્રકે તે પેટી લાવીને રાજાને તેની અંદર પુર્યો અને તાળું વાસ્યું. હવે પેટીના પ્રભાવથી મંત્ર પેટીમાં રહી શકયો નહિ, જેથી રાજાનું અંગ સાજુતાજું થયું. પોતાની શક્તિ આવી રીતે નિષ્ફળ જવાથી દેવી શુદ્રક ઉપર કોપાયમાન થઇ, પણ શુદ્રકની શક્તિ આગળ તે ખસીયાણી પડી ગઇ. શુદ્રકનું અપૂર્વ શૌર્ય જોઇ તેની ઉપર પ્રસન્ન થઇને તેને વર માગવા કહ્યું. તે વારે શુદ્રકે કહ્યું કે "રાજાને વિજયી કરો !"

તેના અઢાર હજાર છે, તેવીજ રીતે મુખ્યતઃ સમકિત, શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા ને આસ્તિક્ય એ પાંચે ભેદ છતાં તેના સડસઠ ભેદ છે. અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ. સમકિત મોહની, મિશ્ર મોહની અને મિથ્યાત્વ મોહિની એ સાતે પ્રકૃતિ ઉપશમાવે ત્યારે ઉપશમ સમકિત, ક્ષય કરે તો ક્ષાયિક સમકિત, કંઈક ક્ષય અને ઉપશમથી ક્ષાયોપશમિક સમ્યકત્વ કહેવાય છે. અનંતાનુબંધી પાપ કર્મથી ગાંઠ આત્માની ભેદાય છે. ત્યારે કષાયો પાતળા પડે છે શમભાવ પ્રાપ્ત કરે છે. ને પછી અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન કાલમાં આત્મા ગમે ત્યારે મુક્ત થઇ શકે છે. ક્ષાયક સમકિતી તોજ અનાગત ભવનું આયુષ્ય ન બાંધ્યું હોય તો તેજ ભવે મોક્ષ-ગમન કરે છે અન્યથા અધિકમાં અધિક તેત્રીશ સાગરોપમ ઝાઝેરૂં તે ભવભ્રમણ કરે છે. સમકિતવંતને માટે મુક્તિગમન નિશ્ચયપૂર્વક હોવાથી સંસારમાં તેનો એકડો કહેવાય છે. કષા-યોનાં તીવ્રબંધન તુટવાથી તેનામાં શમભાવ પ્રાપ્ત થાય છે. તે પછી મુકિતને યોગ્ય તેનામાં વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. આત્મા જાગૃત થતાં સંસારના બાહ્ય પદાર્થો ધન દોલત ઠકુરાઇ સ્ત્રીપુત્ર વગે-રેમાંથી તેની મુર્ચ્છા ઓછી થતાં સંવેગનો રંગ લાગે છે. અને સંસાર ઉપરથી તેનું ચિત્ત ઉઠી જાય છે. ઉદાસીન ભાવ પ્રાપ્ત થાય છે. વિષય કષાય અને સંસારિક બંધનો તરફ તેને નિર્વેદ ખેદ થાય છે; સંસારની ચોરાશીલાખ જીવાયોનીમાં ભ્રમણ કરતાં જીવો તરફ બંધુભાવ જાગૃત થતાં તેમની પ્રત્યે અનુકંપા–દયા ઉત્પન્ન થાય છે. જેથી તેનામાં ઔદાર્ય,

પરોપકાર, ગાંભિર્યાદિ ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે. જીવોનું સ્વરૂપ ઓળખાણુ થતાં પ્રસંગવશાત્ તેમના ગુન્હાઓ તરફ શકિત છતાં ક્ષમાભાવના જાગૃત થાય છે. ધીરે ધીરે કર્મોનું પાપ પ્રકૃતિઓનું સ્વરૂપ તેના સમજવામાં આવે છે. એવી રીતે સંસારમાં વસ્તુતત્વના સ્વરૂપનું ભાન થતાં શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે અમુક વસ્તુ સત્ય છે અને અમુક મિથ્યા છે એવા પદાર્થોનું યથાતથ્ય સ્વરૂપે ભાન પ્રગટ થાય છે. એ બધું સમકિતના પ્રભાવથીજ સમજાય છે. જો કે કર્મોની બાહુલ્યતાથી ચોથા ગુણસ્થાનકમાંથી તે કેટલાક કાળ પર્યંત વિરતિમાં આવી શકતો નથી, છતાં અવિરતિપણામાં પણ મિથ્યાત્વીની માફક સમકિતવંત વસ્તુતત્વની ઓળખથી પાપ બાંધી શકતો નથી. દેવ ગુરૂ અને ધર્મની ભક્તિ કરતાં તે અનુક્રમે કરીને આગળ વધી શકે છે."

એ પ્રમાણે સમકિત ઉપર વિવેચન કરતાં સમય પરિપૂર્ણ થવાથી આમ મંડળ વિખરાયું અને રાજા અંતઃપુરમાં ચાલ્યો ગયો.

પ્રકરણ ૩૧ મું.

વિક્રમ સંવત્સર

એક દિવસ રાજા સભા ભરીને બેઠો હતો તેવામાં દ્વારપાળે આવીને રાજાને નમસ્કાર કરીને વિનંતિ કરી કે—

असि धारापथे नाथ, शत्रु श्रोणित पिच्छले ॥
आजगाम कथं लक्ष्मी, निर्जगाम कथं यशः ?

ભાવાર્થ—હે રાજન્! સમશેરની ધારાથી શત્રુઓનું ર્દન કરવાથી આશ્ચર્ય છે કે તેમાંથી બે ચીજો પ્રગટ થાય છે. લક્ષ્મી તને મળે છે અને યશ: દૂર ચાલ્યો જાય છે.

બાદ રાજા વિક્રમાદિત્ય સૂરિના પગમાં પડયો "ગુરૂ! વે મારી પાસે આપવાને કાંઈ પણ બાકી નથી. મારૂં સર્વસ્વ ં આપને આપી દીધું છે. હું પોતે પણ આપનો વેચાણ છું. હો! હવે આપનો શો હુકમ છે?"

"રાજન્! બારવ્રતધારી શુદ્ધ શ્રાવક થઈને રહો જેથી તમે મને સર્વસ્વ આપ્યું એમ સમજીશ. સમકિત તો મે સમજ્યા છો. હવે શ્રાવકોચિત કર્ત્તવ્ય પરાયણ થાઓ! તેમજ ઓંકાર નગરમાં તમારા હુકમથી એક મોટું વિશાળ જૈનમંદિર બંધાવી જૈન ધર્મનો વિજયધ્વજ ત્યાં ફરકાવો."

"આપની આજ્ઞાથી ઓંકાર નગરમાં જૈન પ્રાસાદ સત્વર થશે. શ્રી સંઘને સંતોષ થશે" રાજાએ કહ્યું.

રાજાના વચનથી સૂરિને સંતોષ થયો. થોડીવાર ધર્મ ચર્ચા કરીને પોષધ શાળાએ ગયા.

થોડા દિવસમાંજ રાજા વિક્રમાદિત્યની આજ્ઞાથી ઉત્તમ શિલ્પીઓને બોલાવ્યા ઓંકાર નગરમાં શિવ પ્રાસાદથી ઉંચો અને ચાર દ્વારવાળો જૈન પ્રાસાદ તૈયાર થયો જેમાં પ્રતિષ્ઠા વગેરે સર્વ રાજાએ કરાવી આપી ઓંકાર નગરના સંઘના

આનંદમાં વધારો કર્યો. રાજા પણ પોતાના પરિવાર સહીત પ્રતિ દિવસ સૂરીશ્વરના ધર્મશ્રવણથી બારવ્રતધારી અને ૯૯ સમકિતવંત શુદ્ધ શ્રાવક થયો.

એક દિવસ સૂરિએ રાજાને લક્ષ્મીની ચંચળતાનું સ્મરણ કરાવ્યું. "હે રાજન્! જો તેં લક્ષ્મીને જાતે પેદા કરી હોય તો તે પુત્રી સમાન છે અને પિતાની મેળવેલી હોય તો તે બહેન સમાન છે. અન્યના સંગમાં ચાલી જાય તો તે પરસ્ત્રી છે. માટે લક્ષ્મીનો ત્યાગ કરવામાંજ-દાન કરવામાંજ ઉત્તમ પુરૂષો પોતાનું ચિત્ત રોકે છે. હજારો દોષે કરીને યુક્ત એવી આ લક્ષ્મીનું દાન કરવામાંજ સાર્થક્ય છે અથવા તો ભોગવવાથી તેનો વ્યય થાય છે, લક્ષ્મી જો દાનમાં કે ભોગમાં વપરાતી નથી તો તેનો નાશ એ તેની ત્રીજી ગતિ તો નિશ્ચયજ છે. કેમકે જે કૃપણ માણસ લક્ષ્મીને દાન કે ભોગમાં નહી વાપરતાં સંચય જ કરી જાણે છે, તેની લક્ષ્મી બીજાના ઉપભોગમાં આવે છે. માટે ડાહ્યા પુરૂષો હાથમાં આવેલી તક ગુમાવતા નથી. વળી એવી લક્ષ્મીથી જે પુરૂષો પરોપકાર વડે જગતના પુરૂષોનું દારિદ્રય દૂર કરતા નથી; છતી શક્તિએ અર્થીજનોનાં સંકટ દૂર કરતા નથી, એવા પુરૂષોનું માનુષી જીવન વૃથા ભારભૂત છે. હે રાજા! લોભનો થોભ નથી, જેમ જેમ લાભ થાય છે તેમ તેમ લોભની વૃદ્ધિ થાય છે અને તે લોભનેજ પરિણામે છ ખંડનું રાજ્ય મળવા છતાં પણ આઠમા ચક્રી સુભૂમને સંતોષ ન થયો જેથી બીજા છ ખંડ સાધવાને તત્પર થયો, આખરે તે

પોતાના પરિવાર સહીત લવણ સમુદ્રમાં ડુબી મુવો. અને સાતમી નરક પૃથ્વીનો મેમાન થયો. મમ્મણ શેઠ તેલ ને ચોળા ખાઈને અનર્ગલ ઋદ્ધિ ભેગી કરી પરન્તુ મુચ્છાના પરિણામે તે સર્વ ઋદ્ધિ છાડીને મરણ પામી નરકનો મેમાન થયો. રાજન્ ? પરોપકાર માટે જેની લક્ષ્મી છે તેજ સફલ લક્ષ્મી છે. મનુષ્ય ભવમાં આવીને સર્વ સાધન સંપન્ન છતાં જો તું આવો અપૂર્વ અવસર ગુમાવીશ તો ખરે! માનવભવ હારી જઈશ." ગુરૂએ લક્ષ્મીની અસારતાનું વર્ણન રાજા આગળ કરવા માંડયું.

"સ્વામિન્ ? કોઈ એવું મહાન કાર્ય બતાવો કે જેથી હું લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરૂં, જગતમાં મારૂં નામ અમર કરૂં. અને મનુષ્ય જન્મ સફલ કરૂં." વિક્રમાદિત્યે પૂછયું.

"તારા જેવા પરદુઃખભંજન રાજાએ કાંઈક કરવુંજ જોઈએ. જો આજે હડહડતો કળીયુગ આવ્યો છે. દુનીયા ગરીબ, કંગાલ, દુઃખી, કરજદાર બની પૂર્વના હીનપુણ્યે દારિદ્રય રૂપી આગમાં બળી રહી છે. તું તારી શક્તિથી ધનથી, વૈભવથી, ઠકુરાઈથી દુનીયાનું દારિદ્રય દૂર કર ? પૃથ્વીને અનૃણી કર. કે જેથી જગતમાં તારૂં નામ અમર થશે, તારો સંવત્સર શરૂ થશે. જગતમાં દાન થકી વધીને બીજું કયું અધિક કાર્ય છે ? તારે યોગ્ય તો એજ કર્ત્તવ્ય છે કે કળીકાળને હઠાવી દુનીયાને અનૃણી બનાવી જગતનું દારિદ્રય સમુદ્રમાં ડુબાવી દે. પૃથ્વીને ધનધાન્યથી ભરી દે. વાસુદેવ અને ચક્રવર્તી જેવા પુરૂષો પણ જે ન કરી

ચાહ્યો તે હે રાજન્ ! આવા ભર કલીયુગમાં તું કરી બતાવ. દાન એજ મુક્તિનું પગથીયું છે. સમકિત એ શુદ્ધતાની નિશાની છે. અભયદાન, સુપાત્રદાન, અનુકંપાદાન, ઉચિતદાન અને કીર્તિદાન જેમાં પ્રથમના બે દાનનું મુખ્ય ફળ તો મુક્તિ છે. પછીનાં દાન સાંસારિક ઋદ્ધિ સિદ્ધિને આપનારાં છે. પણ દાન કરેલું વ્યર્થ કદાપિ જતું નથી. દાનથી ઘણા જીવો ભવસાગર પણ તરી ગયા છે. તીર્થંકરો પણ દિક્ષાને અવસરે વર્ષ પર્યંત સંવત્સરી દાન આપી જગતનું દારિદ્રય દૂર કરે છે." ગુરૂએ દાનનું મહાત્મ્ય વર્ણવી પૃથ્વીને અનૃણી કરવા રાજાને સમજાવ્યું.

ગુરૂના ઉપદેશની અસર રાજાના રૂંવે રૂંવે પ્રસરી ગઇ. રાજાએ તરતજ પોતાના ધન-ધાન્યના ભંડાર ખુલ્લા મૂકી પહેલાં દુનીયામાં જે જે કરજદારો હતા, તેમનાં કરજ ચુકવી આપ્યાં. દેશ પરદેશ પટહ વજડાવી લોકોનાં દારિદ્રય રાજાએ દૂર કર્યાં અને સર્વને પોતપોતાની શક્તિ અનુસાર સુખી કર્યા. એવી રીતે પૃથ્વીને અનૃણી કરી રાજા વિક્રમાદિત્યે ગુરૂ મહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે વીર સંવત ૪૭૦ ની સાલમાં પોતાનો સંવત્સર શરૂ કર્યો. જે સંવત્સર દેશ પરદેશમાં આજે આપણે સાક્ષાત્ નેત્રએ જોઇએ તેના સંવત્સરથી તેનું શુભાશક નામ આજે આ ભારતવર્ષમાં પ્રસિદ્ધપણે અમલીત થઇ પડ્યું છે.

પ્રકરણ ૩૨ મું.

ગંગાવતરણ

એક દિવસે સિદ્ધસેન સૂરિને રાજા વિક્રમાદિત્યે અવંતી
પાર્શ્વનાથનો મહિમા જાણવાને પાર્શ્વનાથનું કંઈક સ્વરૂપ
પૂછ્યું. "હે ભગવન્ ? પાર્શ્વનાથને થયે આજે કેટલો વખત
થયો અને તેમનો પ્રભાવ જગતમાં અધિક કેમ ગવાય છે?"

રાજન્ ? પાર્શ્વનાથ મુક્તિએ ગયા તે પછીથી શ્રી
મહાવીર સ્વામીનું મોક્ષગમનનું અંતર અઢીસો વર્ષે થયું.
તે મહાવીર સ્વામીને મોક્ષે ગયે આજે ૪૭૦ વર્ષ વહી ગયાં
છે. એટલે પાર્શ્વનાથને થયાં આજે લગભગ સાતસેં-સવા
સાતસેં વર્ષનો ગાળો પડી ગયો છે. પાર્શ્વનાથના પહેલાં
બાવીશ તીર્થંકરો થઇ ગયા છે. જેમાં પહેલા રૂષભદેવ પ્રભુ
જેમણે સૃષ્ટિના દરેક વ્યવહારો અને ધર્મોની શરૂઆત કરી. જૈન
ધર્મને શબ્દધર્મ બનાવ્યો, તે પહેલાં કોઇ ધર્મ હતો નહી.
સંસારના વ્યવહાર રહીત ભોળા એવા યુગલીક મનુષ્યો હતા,
તેમને વ્યવહાર ધર્મ શીખવીને દરેક કળાઓ બતાવી.
ધર્મની શરૂઆત પણ તેમણેજ કરી. તે પછી અનુક્રમે અમુક
કાળને આતરે બાકીના તીર્થંકરો થયા. અવાંતરમાં
બાર ચક્રવર્ત્તી નવ વાસુદેવ નવ બળદેવ અને નવ પ્રતિવાસુદેવ
પણ થયા, વીશમા તીર્થંકર મુનિસુવ્રત સ્વામી મગધની
રાજગ્રહી નગરીમાં થયા, તેમના સમયના દશમા મહાપદ્મ

ચક્રવર્તી થયા, તેમનો મોક્ષગમન, પછી કેટલેક કાળે આઠમા વાસુદેવ ને બળદેવ લક્ષ્મણ અને રામ ઉત્પન્ન થયા, તેમણે પ્રતિવાસુદેવ રાવણનો નાશ કર્યો. તે પછી એકવીશમા નમિનાથ અને બાવીશમા નેમનાથ થયા, તેમના આંતરામાં અગીયાર જયચક્રી થયા, નેમિનાથના વારામાં નવમા શ્રી કૃષ્ણ અને બળભદ્ર વાસુદેવ અને બળદેવ ઉત્પન્ન થયા, તેમણે પ્રતિવાસુદેવ જરાસંધનો નાશ કર્યો, તેમની પછી તેવીશમા શ્રી પાર્શ્વનાથ થયા, તેમના અંતરમાં બારમા ચક્રી બ્રહ્મદત્ત સાતસો વર્ષને આઉખે ઉત્પન્ન થયા. પાર્શ્વનાથ ઇક્ષ્વાકુ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા કાશી નગરીના રાજા અશ્વસેન રાજાના કુમાર હતા. બાળપણથી ત્યાગી, વૈરાગ્યવંત, અને સંસાર ઉપર ઉદાસ ભાવવાળા એવા પાર્શ્વનાથ પુરિસાદાની, પ્રગટપ્રભાવી તરીકે જગતમાં મશહુર છે.

આ પાર્શ્વનાથના પાદોદકથી ગંગાએ કરેલું પાપ નિવારણ કર્યું છે. તેમજ અગ્નિમાં બળતા એવા નાગને તેમના દર્શનમાત્રથી નાગેંદ્ર પદ પ્રાપ્ત થયું છે.

"મહારાજ! ગંગાના પાપનો શો વૃત્તાંત છે તે આપ જણાવશો કે ?" રાજાએ વચમાં પૂછયું. "મહાદેવના મસ્તકે રહેવી, આકાશગામિની અને વિષ્ણુ પાદકમલોદ્‌ભવા ગંગા પવિત્ર શી રીતે થઈ ? જેને કરોડો મનુષ્યો વંદના કરે છે. અને જે કોટી હત્યાના પાપને હણનારી છે તેજ ગંગા હત્યા કરનારી કેવી રીતે થઈ ?"

"હે રાજન્! તે વૃતાંત તું એકચિત્તે સાંભળ ? નદીનાં બે સ્વરૂપ છે. એક સ્થાવર તે નદી રૂપ અને બીજું જંગમ સ્વરૂપ તે દેવત્વ !

એક દિવસ ગંગા પોતે જંગમ સ્વરૂપ ધારણ કરીને દેવલોકમાં ગયા, ત્યાં ઇંદ્રસભામાં સિંહાસને બેઠા છે. મહા સમૃદ્ધિવાન્ એવા અનેક દેવતાઓ, લોકપાલાદિ વગેરે ત્યાં બિરાજ્યા છે. દશે દિગ્‌પાળો, કિન્નરો, સુરાંગનાઓ, સાત પ્રકારના અનિકના દેવતાઓ શકેંદ્રની સેવામાં હાજર થયા છે. આ સમયે દૈત્યમર્દન એવા શક્રેંદ્ર આગળ અપૂર્વ નાટક થઇ રહ્યું હતું. ઇંદ્રનું ધ્યાન તેમાં એટલું તો લયલીન હતું કે ઘણે દિવસે ગંગાજી તેમની સભામાં આવ્યાં છતાં મળવા જેટલી કે તેમને જોવા માત્રની પણ અત્યારે ફુરસદ નહોતી ! ક્ષણમાત્ર રાહ જોઈ ગંગા પોતાનું અપમાન સમજી તરતજ પાછાં વળ્યાં. કેમકે:—

" આવ નહીં આદર નહીં, નહીં નૈનાંમાં નેહ;
ઉસ ઘર કભુ ના જાઇએ, કંચન વરસે મેહ.

ગંગાજી પાછાં વળ્યાં કે તુરતજ તેમના નુપુરના ધ્વનિથી ઇંદ્રના સેવક દેવતાઓનું ધ્યાન ખેંચાણું. તરતજ તેમણે દૈત્યારીને ગંગાના આગમનની હકીકત જણાવી. સહસ્રાક્ષુએ તરતજ આસનેથી ઉઠીને પોતાના પ્રમાદની નિંદા કરતા ગંગાજીનું અધિક માન સન્માન કરી તેમને સિંહાસને બેસાડયા.

એક દોષ હોય અને જો બીજો દોષ કરે તો તે દશ ગુણો

ગણાય છે. તેમજ પુજ્યની પૂજાનો વ્યતિક્રમ તો સો દોષથી પણ અધિક છે. માટે પ્રાયઃ કરીને ઉત્તમ પુરૂષો એક ભૂલ ઉપર બીજી ભૂલ કરતા નથી.

"માતાજી! તમે અમારી ખબર લી ા વગર કેમ પાછાં જતાં હતાં?" દેવેંદ્રે પૂછયું.

"હે સુરેશ્વર! મારી વાત સાંભળ! હું તને સંસાર સુખમાં આસક્ત દેખીને ક્ષણવાર ઉભી, પણ તેં મારૂં સન્માન કર્યું નહીં. એટલે હું અપમાન સમજી પાછી જતી હતી. ત્યાં વારા પાસવાનોએ મને દીઠી. કેમકે જ્યાં વદને આનંદ નહી, મુખે ભોજન કે ભાષણ નહિં, કાંઇ વાતચિત્ત નહી, તેની પાસે જવાથી શો લાભ!" ગંગાએ કહ્યું.

"માતાજી! આપે કહ્યું તે યથાર્થ છે. પરંતુ હું તો તમારીજ મહાચિંતામાં હતો. શતકોટી હત્યાઓ જેનામાં રહેલી છે એવાં તમારૂં શું થશે! બ્રહ્મણ, સ્ત્રી, ગાય, માતા, ભ્રાતા, દિકરી, પિતરાઈ વગેરેની નિષ્કારણ હત્યાઓ કરી પાપી જનો તમારામાં સ્નાન કરીને તુરત પાપમુક્ત થાય છે! એમ લોકોકિત સંભળાય છે. તેમજ બીજી પણ શતકોટી પાપ જેવું કે વિશ્વાસઘાત, જુઠીશાખ, પરદ્રોહ, ગુરૂદ્રોહ, મિત્રદ્રોહ, ગર્ભપાત, માંસભક્ષણ, અગમ્યગમન, મદિરાપાન, દેવદ્રવ્યહરણ, પ્રતિમાભંગ, જીવહિંસા, ગોત્રઘાત, મતભંગ, જ્ઞાતિવધ વગેરે અનેક પાપો કરીને પાપીઓ તમારામાં સ્નાન કરવાથી શુદ્ધ

થાય છે. તમારૂં સર્વસ્વ અમુલ્ય ધન જાય છે તો હે માતાજી! આવા ઘોર પાતકોથી તમે કેમ છુટશો ? ”

હૃદયમાં વ્યથાને ઉત્પન્ન કરતું સુરેંદ્રનુ તપ્તલોહ સમાન કટુ વચન સાંભળીને, ઉત્તમ કવિનું કાવ્ય સાંભળતાં જેમ શ્રોતાનું હૃદય ડોલાયમાન થાય છે તેમ ગંગાજીનું હૃદય ડોલાયમાન થયું.

“ શક્રેંદ્ર ! જો કે તારૂં વચન સત્ય છે. છતાં મારૂં વચન સાંભળ ! મારૂં સ્થાનક અતિશુભ છે. તેના પ્રભાવથી હું તરતજ પવિત્ર થાઉં છું, હું વિષ્ણુના ચરણુની રજને ધોનારી છું, જેથી ‘વિષ્ણુ પાદોદકી’ એમ વિખ્યાત છું. જેમ જનોના પાપમલને મારૂં જલ હરે છે તેમ વિષ્ણુના ચરણુનો સ્પર્શ થતાં તે મારૂં પાપ હરે છે ” ગંગાએ સુરેંદ્રના મનનું સમાધાન કરવા કહ્યું.

“ અરે માતાજી ! તમે તો મુગ્ધ છો. હે શોભાયમાન્ ! માર્ગથી ભ્રષ્ટ થયાં છો ! સ્થાનકથી દૂર પડયાં છો. વિષ્ણુના ચરણુનો સ્પર્શ કરવાથી તો તેનું પાપ પણ તમારામાં આવ્યું, એ કપટીએ કપટપ્રયોગથી પોતાનું પાપ દૂર કરવાને તેણે પોતાને ચરણે તમને લગાડયાં છે. ”

“ તેને કયું પાપ લાગ્યું વારૂં ? ”

“ અરે ! તેણેજ કપટ પ્રયોગથી આખું અક્ષૌહિણી સૈન્ય હણ્યું. પાંડવ કૌરવના યુદ્ધમાં ભીમનો પુત્ર ઘટોત્કચ બત્રીશ લક્ષણો હતો. યુદ્ધ સમયે પાંડવો તથા વિષ્ણુ કૌરવોનું

મોટું સૈન્ય જોઈ વિચાર કરવા લાગ્યા કે, દ્રોણ, કૃપાચાર્ય, કર્ણ આદિ મહાશુરાઓ, તેમજ ભીષ્મ દુર્યોધન આદિ જે પરાક્રમથી મહાવિખ્યાતિ પામેલા છે તેમને કેવી રીતે જીતાશે ?"

"... તે સર્વનાં મર્મસ્થાનક હું જાણું છું." વચમાં બાલક એવો ઘટોત્કચ બોલ્યો.

"તું સર્વનાં મર્મસ્થાન જાણતો હોય તો કહે, મારૂં મર્મસ્થાનક ક્યાં છે ? હરિએ પુછયું.

"તમારૂં મર્મસ્થાનક તમારા ચરણમાં પદ્મ રહ્યું છે ત્યાં !" તરતજ જવાબ મળ્યો.

વિષ્ણુને ચિંતા થઈ કે આ જો મારી વિરૂદ્ધ પડયો તો નક્કી મને મારી નાખશે, માટે વિરોધી, વૈરી, ચોર, મર્મજ્ઞ અર્ધરાજ્યહર ભૃત્ય તેને જે હણતો નથી, તે પોતેજ હણાય છે; એવું ધારી યુદ્ધના આરંભમાંજ તેનો કપટપ્રયોગથી નાશ કરાવ્યો, અને તેના મસ્તકને શુભ સ્થાનકે સ્થંભ ઉપર મુકી અઢાર દિવસનું યુદ્ધ જોવાની તેની આકાંક્ષા પૂર્ણ કરી.

યુદ્ધ સમાપ્ત થયા પછી જીતનારા પોતપોતાનાં પરાક્રમ ગાવા બેઠા ત્યારે હરિએ કહ્યું કે "તમે બધા તમારા પરાક્રમની ગપ મારો છો પણ આ ઘટોત્કચને પૂછો, ખરી હકીકત તે કહેશે."

"ભાઇ ! તું સત્ય કહે કે કોણે શા પ્રકારે વૈરીને રણમાં હણ્યા ?" સર્વેએ ઘટોત્કચના મસ્તકને પુછયું.

"અરે પાંડવો ! સાંભળો ! મેં તમારૂં મહાયુદ્ધ

જોયું નથી. નથી દીઠી અર્જુનની સરદારી કે ગજ, અશ્વ, રથ લડતા નથી જોયા કે નથી દીઠા પાળા લડતા. ફક્ત એક સુદર્શન ચક્રનેજ સૂર્યના બિંબની માફક ફરકતું અને કણબીના દાતરડાની માફક શત્રુઓનાં માથાં કાપતું દીઠું છે," ઘટોત્કચે જેવું દીઠું હતું તેવું કહ્યું.

સર્વને ખાતરી થઇ કે અઢાર અક્ષૌહિણી સૈન્યને શ્રી વિષ્ણુએજ હણ્યું છે એ નિસંશય છે. તો હે ગંગાજી! એ કૃષ્ણનું ચરિત્ર જોયું? એણે કરેલું બધું પાપ તેના ચરણ પ્રક્ષાલન કરવાથી તમારામાં આવ્યું. અને પોતાનું પાપ ધોવાને તમને ઉલટું સમજાવ્યું. શું બાજી ખેલી! સુરેંદ્રની કૃષ્ણકપટની વાણી સાંભળીને ગંગાજી વિચારમાં પડયાં.

"ઠીક છે! એ કપટી કાનજીએ મને ભોળીને ઠગી તો ભલે, પણ મારૂં બીજું પણ સ્થાનક છે અને તે કૈલાસવાસી શ્રી શંકર છે. જેમની આદિની કોઇને ખબર નથી. તે પાર્વતીના પ્રાણનાથ છે. નંદી તથા બંદીના ગણોના અધિપ છે. નાગનું ઉપવિત ધરે છે. મારૂં પાપ દૂર કરવાને ભોળાશંભુ મને મસ્તકે ધરે છે. જેથી કોટી જન્મનું કરેલું પાપ શંકરના મસ્તક સ્પર્શથી બળી ભસ્મ થઇ જાય છે." ગંગાજીએ કાંઇક ધીરજ લેતાં કહ્યું.

"અરે! એ ભોળાનાથને ભરોસે જો જો રહેતાં! નિર્મળ, શ્વેત એવું ઉત્તમ વસ્ત્ર ગળીના રંગમાં બોળીએ તેથી કાંઇ ધોળું થવાનું નથી. તેમ તમે પણ પાપ ધોવા ઉલટું અધિક

અધિક પાપભાર લેતા આવો છો! વિષ્ણુનું તો પાપ હતું તેમાં વળી શંકરના મસ્તકે રહી તમે તો પાપરહીત ન થયાં પણ સામા શંકર તો નિષ્પાપ થયા જ!"

"તે કેવી રીતે"

મેઘનું પાણી મિષ્ટ છે છતાં સમુદ્રમાં પડતાં ખારૂં થઇ જાય છે પણ દ્રાક્ષરૂપ થતું નથી. સુસ્વાદ પૂત એરંડીયાના વાસણમાં નાખતાં કંઇ દૂધ થઇ જતું નથી પણ ઉલટું અખાદ્ય થઇ જાય છે. તીખા અતિ વિષ સંયુક્ત શર્કરા કદપીજ થાય કદાપિ ગળી થાય નહી.

"મહેશે તમોને પવિત્ર જાણીને પોતાના પાપના નાશને માટે તમને મસ્તકે ધારણ કર્યા છે તે તમે સાંભળો. પૂર્વે બ્રહ્માને પાંચ મુખ હતાં. એ વાત સર્વ વિદ્વાન વર્ગમાં પ્રસિદ્ધ છે. તેમાં ચાર મુખથી વેદધ્વનિ નીકળતો હતો અને પાંચમે મુખે ગર્દભનો ધ્વનિ થતો હતો. તેથી સંહારમાં પ્રીતિવાળા એવા ભોળાનાથે હોઇ ઉન્મત્તપણાનું કૃત્ય દેખીને પોતાના ત્રિશૂળવડે પાંચમું મુખ ક્રુદ્ધિથી છેદી નાખ્યું. તેથી જગદીશની પુકાર બ્રહ્મહત્યા લાગી. ભોળાનાથ બ્રહ્મહત્યાના ભયથી ભાગીને વારાણસી ગયા, ને તેમના હાથે [illegible] મસ્તક પણ હાથે થી છૂટીને પડી ગયું. આવી રીતે હત્યા [illegible] એમ મહેશ્વર મુક્ત થયા તેથી વિષ્ણુએ કહ્યું " [illegible] તમ [illegible]!"

" [illegible] "

કપટ પ્રયોગમાં નિપુણ એવા કૃષ્ણે તેમ કર્યું. જેથી પેલું મસ્તક હાથમાંથી છુટી ગયું પણ હત્યા ગઇ નહી, તેથી હત્યાના ભારથી પીડિત એવા શીવે ભયભીત થઇને હત્યામાંથી છુટવાને તને મસ્તકે ધારણ કરી. વળી લોકમાં પ્રસિદ્ધ એવું આ હરનું ચરિત્ર સાંભળો. કે તે હત્યા કોટીથી સંયુક્ત છે. કેમકે બ્રહ્મ એ સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરી છે તેથી સૃષ્ટિરૂપ છે. વિષ્ણુ તેના પાલન કરનારા છે અને લખ ચોરાશીના સંહાર કરનારા મહેશ્વર છે. જોયું ? એકજ મૂર્ત્તિના ત્રણ ભાગ—બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વર. અને તે કર્મસાક્ષી એવા સ્થીતિ, પાલન અને સંહારના કર્ત્તા છે તો આવી હત્યાઓ માથે લઇને તું શી ગતિ પામશે ? ”

“ હજી ત્રીજું પણ મારૂં સ્થાન છે. જ્યાં પાપનો લેશ પણ નથી. જે જગતના વિધાતા, ચતુર્મુખ ચતુર્વણનો સર્જનહાર બ્રહ્મા છે, તેના કરકમલમાં પવિત્ર કમંડલુ છે તેમાં મારો વાસ છે અને તેથી હું સર્વ પાપનો નાશ કરનારી છું ” ગંગાએ પોતાના બચાવ માટે બ્રહ્મ નું શરણ કહી સંભળાવ્યું.

“અરે ભોળી ! સ્ત્રીજાત કેવી ભોળી છે ? તેણે તમને કમંડલમાં રાખી છે, તે નહી કે તમારા ઉપર ઉપકાર કરવાને, કિંતુ પોતાના પાપની શુદ્ધિને માટે. સમજ્યાં કે ? ” ઈંદ્રે કહ્યું.

“ તેને વળી કયુ પાપ વળગ્યું છે ? ”

“સુતા સંગમનું ! પોતાની પુત્રી સરસ્વતી સાથે ક્રીડા કરી.

તે પાપમાંથી છુટવાને તેણે તમને કમંડળમાં રાખ્યાં છે. માટે તે પાપ પણ તમારામાં આવ્યું નક્કી માનજો."

ગંગાજીને હવે પોતાનાં બચાવનું કોઈપણ સ્થાનક નહીં રહેવાથી પુરેપુરાં મુંઝાયાં. "અરે! સર્વ હત્યાઓ નિવારણ થઈ શકે એવું મારે માટે કોઈપણ સ્થાનક હોઈ શકે ? બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વર સહીત ત્રણ જગતનો ઉદ્ધાર મારાથી શી રીતે થઈ શકે ? ઈંદ્ર! કહે મારો ઉદ્ધાર કોણ કરી શકે ?"

"હા! કરી શકે. પરદારા, પરદ્રવ્ય અને પરદ્રોહથી પરાઙમુખ મહા ધીર-વીર એવો કોઈ પુરૂષ હોય-તેના સ્પર્શથી તમારો ઉદ્ધાર અવશ્ય થઈ શકે."

"તો તે ક્યારે આવીને મારૂં પાલન કરશે કે જેનાથી હું નિષ્પાપ થાઉં અને તેવાં સર્વગુણસંપન્નને મારૂં પાપ બળે નહી; કેમકે અગ્નિથી ધાતુ શુદ્ધ થાય છે; છતાં અગ્નિ શ્યામ થતો નથી." ગંગાએ નિરાશ થઈને કહ્યું.

"હે શુભાશયવાલી! તેવો પવિત્ર પુરૂષ હશે તે શું કરવા તારી યાત્રાએ આવશે? જેનું મન સંસારના બાહ્ય ભાવોથી વિરામ પામ્યું છે. પરમ શાંતિને પામ્યું છે. તેને તો કચરાટમાં ગંગા છે. કેમકે પંકમેલ ધૂળમેલ બાહ્યમેલ તેથી મેલા તે મેલા નથી પણ જે ભાવ થકી મેલા છે તેજ મેલા છે. અંતરમાં ચિત્તવૃત્તિ અતિ દુષ્ટ છે, તે તીર્થસ્નાનથી પણ શુદ્ધ થતી નથી. ઇંદ્રવારણાં સાબુથી ધોવાય છતાં કાચરાં સફેદ થતા નથી.' દેવગુરૂએ નિરીહ પુરૂષનું નિસ્પૃહપણું બતાવ્યું.

તે પાપમાંથી છુટવાને તેણે તમને કમંડળમાં રાખ્યાં છે. માટે તે પાપ પણ તમારામાં આવ્યું નક્કી માનજો."

ગંગાજીને હવે પોતાના બચાવનું કોઈપણ સ્થાનક નહીં રહેવાથી પુરેપુરાં મુંઝાયાં. "અરે! સર્વ હત્યાઓ નિવારણ થઈ શકે એવું મારે માટે કોઇપણ સ્થાનક હોઈ શકે? બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વર સહીત ત્રણ જગતનો ઉદ્ધાર મારાથી શી રીતે થઈ શકે! ઈંદ્ર! હવે મારો ઉદ્ધાર કોણ કરી શકે?"

"હા! કરી શકે. પરદારા, પરદ્રવ્ય અને પરદ્રોહથી પરાઙ્મુખ મહા ધીર-વીર એવો કોઈ પુરૂષ હોય-તેના સ્પર્શથી તમારો ઉદ્ધાર અવશ્ય થઈ શકે."

"તો તે ક્યારે આવીને મારૂં પાલન કરશે કે જેનાથી હું નિષ્પાપ થાઉં અને તેવા સર્વગુણસંપન્નને મારૂં પાપ વળગે નહી, કેમકે અગ્નિથી ધાતુ શુદ્ધ થાય છે, છતાં અગ્નિ શ્યામ થતો નથી." ગંગાએ નિરાશ થઈને કહ્યું.

"હે શુભાશયવાલી! તેવો પવિત્ર પુરૂષ હશે તે શું કરવા તારી યાત્રાએ આવશે? જેનું મન સંસારના બાહ્ય ભાવોથી વિરામ પામ્યું છે. પરમ શાંતિને પામ્યું છે. તેને તો કથરોટમાં ગંગા છે. કેમકે પંકમેલ ધુળમેલ બાહ્યમેલ તેથી મેલા તે મેલા નથી પણ જે ભાવ થકી મેલા છે તેજ મેલા છે. અંતરમાં ચિત્તવૃત્તિ અતિ દુષ્ટ છે, તે તીર્થસ્નાનથી પણ શુદ્ધ થતી નથી. હજારો સાબુથી ધોવાય છતાં કાગડા સફેદ થતા નથી.' દૈત્યશત્રુએ નિરીહ પુરૂષનું નિસ્પૃહપણું બતાવ્યું.

[illegible] છે. [illegible] ભાગ્યું [illegible] ... [illegible] કાઢીશ. [illegible] ... [illegible] ... [illegible]—

[illegible]
[illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

પુત્ર તો સાક્ષાત્ તીર્થંકર હતા, ત્રણ જ્ઞાને કરીને સહીત હતા. અનંત શક્તિમાન હતા; છતાં આ જગતમાં વિધિએ એવી એક પણ વસ્તુ ઉત્પન્ન નથી કરી કે જેનાથી અકારણ વાત્સલ્ય પ્રેમ રાખતી માતાનો ઉપકાર વાળી શકાય. કહ્યું છે કે ઉપાધ્યાયથી આચાર્ય દશ ગુણા છે. આચાર્યથી પિતા શતગુણા છે ને પિતાથી માતા સહસ્ર ગુણી છે, માટે માતા મહાન્ છે. માતાનું વચન માન્ય કરી પાર્શ્વનાથે મહાહર્ષથી, જ્ઞાનથી લાભનું કારણ જોઇને માતાને હાથી ઉપર બેસાડયાં.

પૂર્વે પ્રથમ તીર્થંકર રૂષભદેવ ભગવાને દિક્ષા લઇને એક હજાર વર્ષ પર્યંત રખડી રખડીને ઉત્પન્ન કરેલું કેવલજ્ઞાન પોતાને માટે વલોપાત કરતી માતાને આપી દીધું. માટે જગતમાં માતાનો ઉપકાર અધિક છે.

સેવકો સહિત પોતાની માતાને લઇને પાર્શ્વનાથ ગંગાના તટ ઉપર ગયા. ત્યાં કમઠને અગ્નિમાં મહાકાષ્ટ ઉમેરતો તેમણે જોયો, વામામાતાએ તેના આવા અપૂર્વ કષ્ટ સાધ્ય તપથી પ્રસન્ન થઇને નમસ્કાર કરી કુમારને કહ્યું " હે પાર્શ્વ! પંચાગ્નિ તપ સાધતા એવા મહા તપસ્વીને તમે પ્રણામ કરો ? "

માતાનું વચન સાંભળીને પાર્શ્વનાથ તરતજ કમઠ પાસે આવ્યા અને મધુર વાણીથી બોલ્યા " અરે બાવાજી! આવું વ્યર્થ કષ્ટ શામાટે કરો છો? અજ્ઞાન કષ્ટથી કાયાને કાં દહો છો?"

" દમેશાં તપનું અપૂર્વ ફળ છે. વિવાનું

અહંકાર છે. કર્મકાંડનું અજીર્ણ મહાતપ છે અને અન્નનું અજીર્ણ વિશૂચિકા છે."

કુમારનાં આવાં વચન સાંભળીને ક્રોધયુક્ત ગર્જના કરતાં કમઠે કહ્યું "રાજકુમાર! તમે તો અશ્વ ખેલાવી જાણો. અમારી યોગીની રીત તમે ના જાણો? પંચાગ્નિ સાધન એજ તત્વ છે ને જેષ્ઠ માસ તો વળી અધિક ફલદાયક છે. પરમપદને આપવા સમર્થ છે."

"કમઠ! તત્વરહિત કરવું તે કષ્ટદાયક છે; કેમકે તત્વ તે ધર્મ છે અને ધર્મ તે જીવદયારૂપ છે. જીવનો ઘાત કરવામાં હે યોગિન? કાંઈ તત્ત્વ નથી."

"આવા શાંતિદાયક તપમાં જીવહિંસા ક્યાં રહી છે તે બતાવો! નાહક તમારૂં ડહાપણ કાં બતાવો? કુમાર, યોગીની નિંદા કરતાં જરી શરમાઓ!"

યોગીનાં વચન સાંભળીને પાર્શ્વકુમારે પોતાના સેવકને બોલાવી એક બળતું લાકડું બહાર કઢાવ્યું, તેને પાણી છાંટી સંધીને સમજતા એવા તેમની પાસેથી કોહાડાથી તે લાકડું ફડાવ્યું તો તેના પોલાણમાંથી અર્ધો દાઝેલો એવો મોટો નાગ પોતાની કાયાને આમ તેમ આંબળતો, પણ હજુ જીવતો તરફડતો ત બહાર પડયો.

જગતના નાથ એવા પાર્શ્વકુમાર જે ભવભીતિના નિવારક છે તેમને જોઇને નાગને મરતાં પણ હર્ષ થયો અને શુભ ધ્યાનને યોગે મરણ પામીને તે ભુવનપતિ નિકાય (દેવલોક)

માંની બીજી નિકાય નાગકુમાર દેવલોકમાં નાગલોકના રાજા ધરણેંદ્રપણે નિમેષ માત્રમાં ઉત્પન્ન થયો.

જેણે અગ્નિમાં બળતા અનાથ એવા મહાનાગને બહાર કાઢીને તે પછી નાગેંદ્રની પદવીએ પહોંચાડયો અને ગંગાના જળને જેણે પવિત્ર કર્યું એવા પાર્શ્વનાથ અમારા દુરિતનો નાશ કરો.

તેજ સમયે ગંગોદક પાર્શ્વનાથના ચરણ સ્પર્શ કરીને ત્રિભુવનમાં પવિત્ર થયું. અને દેવતાઓએ પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી.

સ્વર્ગથી આવતું, દુરિતને હરનારૂં, તરંગોથી રમણીય, ખળભળાટ મચાવતું અને હિમાલયની ગુહામાંથી ખળખળ વહેતું, શંખ જેવું શ્વેત, હરિની ચરણરજ ને પ્રક્ષાલન કરતું ગંગાનું જળ ત્યારથી હે વિક્રમાદિત્ય ! જગતમાં પવિત્ર થયું.

તે પાર્શ્વનાથ તે આ પોતેજ. તેમની ભક્તિમાં એક ચિત્તવાળા એવા નાગેંદ્રે શેષનાગરૂપે પોતાની ફણામણિની ભગવાનના મસ્તક ઉપર છત્રી કરી છે, જેથી જ્યાં પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા હશે તેના ઉપર શેષનાગની આવી છત્રી હશે.

તે પછી કમઠ મૃત્યુ પામીને કાળાંતરે અસુરકુમાર નિકાયમાં મેઘમાળી દેવ થયો ને પાર્શ્વનાથ સંસાર ત્યાગ કરી દિક્ષા લઈને કેવલજ્ઞાન પામી સીત્તેર વર્ષ પર્યંત ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધી સો વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને મોક્ષે ગયા. તેમનીજ આ પ્રતિમા તેમની ભક્તિમાં એકતાનવાળા નાગેંદ્રના પ્રભા-

વે પ્રગટ થઈ તો હે રાજન ? તેમની સેવાભક્તિથી તું તા
માનવજન્મ સફલ કરી સંસાર સમુદ્રની પેલેપાર તરીજા.

ફણાના સમૂહથી અલંકૃત છે મૌલિ પ્રદેશ જેનો, કૃપ
ની બાહુલ્યતાથી જેમનું હૃદય સુશોભિત છે. વળી ઉજ્વલ
ગટ પ્રભાવવાળા, પુરિસાદાની, આદેયનામકર્મવાળા, વિશ્વ
પ્રાણી માત્રની રક્ષા કરવામાં સમર્થ. અને કલિકાલમાં કલ્પવૃ
જેવા એવા વિશ્વમાં અદ્વિતીય વીરપાર્શ્વનાથ અમારૂં રક્ષણ કરે

આવા હજારો હેતુઓથી રાજા વિક્રમને બોધ થયો,
મિથ્યા કલેશને તજી તે ધર્મમાં સ્થીર થઈને શુદ્ધ શ્રાવ
થયો, પ્રતિ દિવસ તે નરનાયક મન, વચન અને કાયાથ
પાર્શ્વનાથની સેવા ભકિત કરવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૩૩ મું.

વિભૂતિનો સદ્વ્યય.

"આપને આજે રાજ્યલક્ષ્મીમાં કાંઇ મણા નથી. સ
શત્રુઓને જીતીને આપે વશ કર્યા છે. વૈભવ-ઠકુરાઇ ગૃહમ
કે કોશમાં સ્થીર જણાય છે છતાં તત્વજ્ઞો કહે છે કે લક્ષ્મ
તો ચપળ સ્વભાવવાળી છે." રાજા વિક્રમ એક દિવસ પો
તાના આપ્તમંડળ સાથે જ્ઞાનગોષ્ટિ કરતો બેઠો હતો ત્યા
મંત્રી ભટ્ટમાત્રે આ વાત છેડી.

"બરાબર છે, અસ્થીર એવી લક્ષ્મીનું ગમનાગમન જાય એવું નથી, કયાંથી આવે છે અને ક્ષણમાં પાછી કયાંય ચી જાય છે!" રાજાએ કહ્યું.

"કોના ઘરમાં એ હરિપ્રિયા (લક્ષ્મી) જંપ વાળીને હે છે? કેડ પર્યંત ઊંડી પૃથ્વીમાં દાટી મેં ઉપર ધૂળ નાખે ! બિચારો નથી કોઈને આપતો (દાન કરતો) કે નથી તો પીતો, છતાં તેના ઘરમાં પણ એનો વાસ જણાય છે." ચંદ્રકુમારે કહ્યું.

"અરે! એનું ચંચળપણું તો જુઓ; અધમને ઘરે પણ મી જાય છે. ઉત્તમને આંગણે પણ દેખાય છે. સુરક્ષિત છતાં તી રહે છે, અરક્ષિત છતાં સ્થીર વાસો કરે છે. ગમે ત્યાંથી ળીને ભેગી થઈ જાય છે. ગમે તેવો ગોટાળો ઉભો કરી તી રહે છે. ખરે લક્ષ્મી અને વિધિની ગતિ પૂરેપૂરી સમજાય મ નથી" અન્ય મંત્રીએ કહ્યું.

"દુઃખે ભેગી કરેલી અથવા તો ભાગ્યના બળે મળેલી ણ થકી પણ અધિક પ્રિય એવી લક્ષ્મીની 'દાન' એ એકજ ગતિ છે. બાકી બધી વિપત્તિ છે. એ ગુરૂવાક્ય રાજન્! આપ કેમ ભૂલી જાઓ છો?" રૂપચંદ્રકુમારે દિવાકર સૂરિનું વાક્ય રાજાને યાદ કરાવ્યું.

"ઠીક વાત છે. લક્ષ્મીની દાન, ભોગ કે નાશ એમ ત્રણગતિ શાસ્ત્રમાં બતાવી છે. જે લક્ષ્મી દાન કાર્યમાં વપરાતી નથી અથવા તો ભોગવાતી નથી તે નાશજ થવાની.

કૃપણનું સંચય કરેલું ધન અન્યનાજ ભોગમાં આવવાનું." મહામંત્રી ભટ્ટમાત્રે કહ્યું.

"પરંપરાએ વૃદ્ધોના મુખેથી સાંભળ્યું છે કે એકવાર તે શુભાશયવાળી સમુદ્રતનયા લક્ષ્મી સ્વર્ગને વિષે ઇન્દ્રની સભામાં ગઇ. પરન્તુ અન્યકાર્યમાં વ્યગ્ર ચિત્તવાળા એવા શક્રે તેને નહી જોવાથી તેનો આદર સત્કાર કર્યો નહી. તે ઉપરથી લજવાઇને પોતાનું અપમાન સમજીને ક્ષણવારમાં પાછી વળી. ગભરાટથી તેને પાછી વળી જતી ઇંદ્રે દીઠી, એટલે તુરતજ તેને ઉભી રાખી પોતાનાં અવિનય માટે તેની પાસે ક્ષમા યાચી. પછી સુરેંદ્રે તેનો સત્કાર કરી સિંહાસને સ્થાપીને કુશલ સમાચાર પૂછી કહ્યું કે "હે માતા! તમે મને તજીને કેમ ચાલી જતાં હતા?"

"હે દેવેંદ્ર! તું મદોન્મત્ત થઇ ગર્વે ચઢી ગયો છે, જેથી આગળ આવેલાની સામે તું જોતો નથી. દુનિયામાં [illegible] સામાન્ય એવો [illegible]

કરી. તમે ત્રણે કુળે વિશુદ્ધ છો. તમારા પિતા રત્નાકર છે જેમાં ચૌદ રત્નો ભરેલાં છે. ચૌદ રત્નોમાં તમે મુખ્ય છો.

"લક્ષ્મી, કૌસ્તુભ, પારિજાતક, સુરા, ધન્વંતરી, ચંદ્રમા, કામધેનુ, ઐરાવત, રંભા, સપ્તમુખી અશ્વ, વિષ, હરિધેનુ, પાંચજન્ય, અમૃત એવાં સમુદ્રના મંથનકાલે પ્રગટ થયેલાં ચતુર્દશ રત્નો તમોને માંગલિક માટે થાઓ."

ગંગા માતા છે, હરિ જેના ભર્ત્તાર અને ચંદ્રમા બંધુ છે. નિર્મળ પંકજમાં વસવાટ છે. એવાં તમે જગતને સુખ દેનારાં છો. સરસ્વતી કરતાં પણ દુનિયામાં તમારી વડાઇ છે. દુનિયા તમારા માટે તપ, જપ, ધ્યાનાદિ અનેક પ્રકારનાં કષ્ટ સહન કરી રહી છે. સરસ્વતી કરતાં તમારા પૂજારીઓ જગતમાં વધારે છે. છતાં અફસોસ કે તમે અનાચારથી વર્ત્તો છો. અન્યાય કરો છો. તે શું તમારા પુત્રના હૃદયમાં ગુણરૂપ લાગે છે."

"કેમ તને મારો શું અનાચાર લાગે છે? કંઇક તારી ભૂલ લાગે છે." લક્ષ્મિ બોલ્યાં.

"તમે કૃપણના ઘરે જાઓ છો. નીચ હલકા જનને સેવો છો. વળી તેને તજીને ઉદારને મંદિરે વસો છો. કુલીન અકુલીન સર્વને હે રમા ? તમે ભજો છો. અરે ક્ષણ ક્ષણ નવા પુરૂષોને શોધો છો. વ્યંતર, દેવ, વિદ્યાધાર, કલાચાર્ય, જડ, મૂર્ખ, બુદ્ધિમાન, ઢેડ, બ્રાહ્મણ, રાજા, રંક, કુકર્મી, સત્કર્મી, રોગી, નિરોગી, સર્વઠેકાણે વાયુની જેમ અપ્રતિબદ્ધ થઇને ભમ્યા

કરો છો. ને સ્થીર રહેતાં નથી. આમન્ત્ર—આવ કરવાથી તમે લજવાતાં નથી. આવી ચિંતામાં મગ્ન થવાથી હે પરમાનંદ દાયિની? જગદિશ્વરી? મેં તમારૂં સ્વાગત ન કર્યું." ઇંદ્રે લક્ષ્મીબાઇનું ચંચળપણું તેમની આગળ વર્ણવી બતાવ્યું.

"હે વત્સ! એ સમજણમાં તારી ભૂલ થાય છે. હું કોઇ અસ્થિર કે ચંચળ નથી. મારૂં પણ હું કદાપિ તજતી નથી. પણ મારા સ્થાનકમાં ઘણા પાપા જેવા મનુષ્યો છે કે પોતાના પાપકર્મથી પ્રેરાયા છતાં મારી પાછળ આવે છે. કેમકે હું તેમની શેઠાણી છું તેઓ મારા કિંકર છે."

જે લોકો મૂર્ખતાથી લક્ષ્મીને ચંચળતાનું કલંક લગાડે છે તે મૂર્ખ છે. કેમકે જ્યાં ગુરૂજનની પૂજા થાય છે, જ્યાં ધાન્ય સંચય છે, દંત કલહ નથી, ત્યાં હે ઇન્દ્ર! મારો નિવાસ છે. જે દાનશીલ સમન્વિત એવો પુણ્યાત્મા તેને જ હું વરૂં છું. બીજે ક્યાંય મારૂં સ્થાન નથી કેમકે લક્ષ્મી પુણ્યાનુસારિણી જ છે. અને હે રાજન્! આજે તે તમારા મંદિરમાં આવેલી છે." ઇત્યાદિક કુમારે લક્ષ્મીની ઉત્પત્તિ કહી સંભળાવી.

"માટેજ આવી ચપળ લક્ષ્મીને સ્થીર કરવી જોઈએ. સગાંઓ રાતદિવસ તેની પછવાડે લાગેલાં હોય છે. ચોર ચોરી જાય છે, રાજા લુંટી લે છે. દેવતાઓ પલકમાં બાળી નાંખે છે, જલ ડુબાવી દે છે. દાટેલામાંથી પણ ઉપાડી જાય છે. ને કોલસા કે ધૂળ થઇ જાય છે. કાં તો નઠારા પુત્રો નાશ કરે છે. અરે ! નીચની આગળ પણ મનસ્વી જનોને ઘણીવાર સુધી ગરીબાઈથી બોલાવે છે, શત્રુ હો કે નિર્ગુણ હો તેવાનાં પણ ગુણ કીર્ત્તન કરાવે છે, ગમે તેવો સેવાક્રમ કે ખુશામત કરતાં પણ અચકાતા નથી. હા ? વિત્તની ગરજવાળા મનસ્વી જનો પણ શું શું નથી કરતા." રાજાએ લક્ષ્મીની સ્થિતી વર્ણવી.

"અરે ! નીચ ગમનના સ્વભાવવાળા સમુદ્રજળના સંબંધે કરીને જ જાણે લક્ષ્મીનો નીચગમનનો સ્વભાવ પડયો હોય ને શું ? કમલિનીમાં નિવાસસ્થાન હોવાથી તેનો કાંટો વાગવાથી જાણે પગ માંડીને સ્થીર ન થતી હોયને શું ? વિષની સોબતથી જ જેને વળગે તેનું ચેતન હરવાની શકિત હોયને શું ? એવી લક્ષ્મીનું ફળ ઉત્તમ પુરૂષે ધર્મ કાર્યમાં ખર્ચીને લઇ લેવું." પ્રધાને કહ્યું.

લક્ષ્મીના ચપળ સ્વભાવ માટે અનેક પ્રકારનું વિવેચન ચાલ્યું અને આમ રાજાએ તેનું ઔષધ જે દાનરૂપી વૃક્ષ વાવ્યું હતું તેને જ પોષવાને ઉચિત દાન દેવાનો આરંભ કર્યો કોઇ જ્ઞાનમય પાત્ર, કોઇ તપમય પાત્ર, એમ જે કોઇ પાત્ર આવશે તે મારો ઉદ્ધાર કરશે. આવું ધારીને સર્વદા દાનનો આરંભ ચાલુ રાખ્યો, આઠે દિશાએથી લોકો આ

દૌર્ભાગ્ય, વિપત્તિ, કષ્ટ, ઋણ ઇત્યાદિક ભય જગતમાંથી દૂર કરાવ્યો. જેમ જેમ જૈનતત્વના ઉંડાણમાં ઉતરતો ગયો તેમ તેમ રાજા સત્સમાગમથી પૃથ્વીને નવપલ્લવસમી બનાવી સર્વે જીવોને સુખી કર્યા. એવી રીતે સર્વ લોકને શરણ આપીને સર્વ જીવોનો ઉત્તમ સત્કાર કરતો રાજા નિશ્ચિંતમને રાજ્યલક્ષ્મી ભોગવવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૩૪ મું.

વૈરાગ્ય રંગ.

એક દિવસ વિહાર કરતા સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિ ઉજ્જયિની નગરીએ પધાર્યા. રાજાએ મોટા ઉત્સાહ પૂર્વક ગુરૂ મહારાજનો પ્રવેશ મહોત્સવ કર્યો. ચતુર્વિધ સંઘને મન આનંદ આનંદ થયો. મહારાજાધિરાજ વિક્રમાદિત્યના જૈનત્વપણાથી પ્રજા પણ જૈનધર્માનુરાગિણી જોઇ ગુરૂરાજ હૃદયમાં ખુશી થયા. રાજા જે ધર્મ પાળતો હોય, પોતાના ધર્મને ઉત્તેજન આપતો હોય તે ધર્મ ઉપર પ્રજાનું અજબ આકર્ષણ થાય છે, તે ધર્મને માટે પ્રજા રાજાનું અનુકરણ કરવાને તૈયાર થાય છે. ખરે વિધિએ સિદ્ધસેન જેવા સમર્થ પુરૂષ માટે પ્રાયશ્ચિત ઉત્પન્ન ન કર્યું હોત તો અવંતિપાર્શ્વનાથને જગતમાં કોણ લાવત? રાજા વિક્રમાદિત્ય પાસે ચમત્કાર દેખાડી નમસ્કાર કોણ કરાવત? પુરૂષ મગધરાજ બિંબિસાર (શ્રેણિક)ની માફક તેમને જૈન કોણ

પરભવે દુર્ગતિમાં પડતાં ધર્મ સિવાય તને કોઇ બચાવી શકશે નહિ, અરે ચતુર થઇને તું શામાટે ચૂકી જાય છે. અરે જો પ્રમાદને વશે પડીને ધર્મથી વિમુખ રહેશે તો માખી જેમ મધ એકઠું કરીને તે ખાઇ શકતી નથી, ખવરાવતી નથી પરંતુ જ્યારે વાઘરી આવીને મધ લઇ જાય છે, ત્યારે પછી બે હાથ ઘસી માથુ કુટે છે કે હાય મેં કાંઇ ના કર્યું જેથી ખચિત પશ્ચાતાપ થાય છે તેમ મરણ સમયે તારે પણ પશ્ચાત્તાપ કરવાનો સમય આવશે. નરકમાં પડતા પરમાધામીના કઠોર પ્રહારોથી તને કોણ બચાવશે ? અરે આ ચિંતામણિ રત્ન સરખો મનુષ્ય ભવ વ્યર્થ ગુમાવી તું શાને બધું હારી જાય છે ? માટે સંસાર-રૂપ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર તરવાને તું જૈન ધર્મરૂપી નાવમાં બેસી સામે પાર ઉતરી જા ! શત્રુ કે મિત્ર, કનક કે કથીર સર્વમાં સમ વૃત્તિ રાખીને મધ્યસ્થભાવ ધારણ કરી મોહ મૂર્છા તારી ઓછી કર; ” ગુરૂ સિદ્ધસેને ધર્મ દેશના આપી. સર્વ સભા ચમત્કાર પામી.

તેવારે રૂપચંદ્ર કુમારે સભા સમક્ષ ફરીને પોતાનું આયુષ્ય પૂછયું “ હે ભગવાન ! આપ કૃપા કરીને આજે કહો કે હવે મારૂં આયુષ્ય કેટલું છે ? ”

“ હે રૂપસેન ! હવે તારૂં આયુષ્ય માત્ર છ માસ પર્યંત બાકી રહ્યું છે તો તને જેમ ઠીક લાગે તેમ કર ! ”

રૂપસેન કુમાર વિચારમાં પડ્યો “ અહો........ આવો અમૂલ્ય નરજન્મ હું હારી ગયો. અરરર. હું [illegible]—હૃદયમાં હું શું

કરીશ! હે ગુરૂ હવે મને દિક્ષા આપો! તારો, તારો, મને સંસારથી પાર ઉતારો" રૂપસેન કુમારે ગુરૂ પાસે દિક્ષાની યાચના કરી.

કુમાર! પ્રથમ માતપિતાદિક કુટુંબીજનની સમત્તિ લાવો પછી સંયમ લેવાને તૈયાર થાઓ!

સકલ સભા સમય થયે પોતપોતાના ઠેકાણે ગઇ. રાજા રૂપસેન રજા લેવાને ઘરે આવ્યો.

પ્રકરણ ૩૫ મું.

રૂપસેનની દીક્ષા.

"પૂજ્ય માતા પિતા! જો મને દિક્ષા લેવાનો આદેશ આપો તો અલ્પ સમયમાંજ હું મારૂં આત્મહિત કરી લઉં. આપે સાંભળ્યુંને ? મારૂં આયુષ્ય હવે છમાસનું બાકી રહ્યું છે. આયુષ્યમાં હવે શેષ છેલ્લું જીવન બાકી રહ્યું છે." રૂપચંદ્ર કુમારે ઘેર આવીને દીક્ષા લેવા માટે માતાપિતાની અનુમતિ માગી.

રૂપસેનની વાણી સાંભળીને માતાપિતા મૂર્છાગત થયાં. ભાઇ, ભગિની, સ્ત્રીઓ, કુટુંબ પરિવાર રૂપસેનની વાત સાંભળીને આક્રંદ કરવા લાગ્યા. અખંડ અશ્રુધારાએ સર્વ પરિવાર રૂદન કરવા લાગ્યો.

"અરે! મોહનું વૈચિત્ર્ય તો જુઓ, રડવાથી શું કાર્ય

પણ રહી શકું તેમ નથી. મારો અમુલ્ય સમય જાય રજા આપતાં શાને ઢીલ થાય છે. ”

“ ઠીક ભાઇ ! તારી એમજ મરજી છે તો પ્રથમ તારી ત્રણે સ્ત્રીઓને પૂછી તને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કર ! ” આખરે માતાએ સ્ત્રીઓની અનુમતિ લેવાનો વચલો માર્ગ કાઢ્યો.

એ પ્રમાણે માતાપિતાની અનુજ્ઞા મેળવી કુમાર પોતાના મહેલમાં આવ્યો. ત્રણે સ્ત્રીઓ તેમની રાહ જોતીજ હતી, પ્રિયતમની રાહ જોતી કંઈ કંઈ મનોરથોમાં તે મગ્ન હતી. છતાં વિધાતાની મરજી આજે કાંઈ જુદીજ હતી. કુદરત ગોયા તેમની શૃંગારમય ચેષ્ટાઓથી હાંસી કરી રહી હતી. ભોળી બાળાઓને ભાગ્યેજ ખબર હતી કે પતિની દિશા આજે બદલાઇ ગઈ હતી.

“ પ્રિયા ! માતા પિતાની અનુજ્ઞા મેળવી આજે તમારી પાસે એક ચીજ માગવા આવ્યો છું. તમે ત્રણે જણુ પ્રસન્ન થઇને કહો; ભલા તે ચીજ મને આપી શકશો ! ” પ્રવેશ કરતાં જ હાસ્યપૂર્વક કુમારે ત્રણે સ્ત્રીઓને પટાવવા માંડી.

“ સ્વામિન્ ! આપનાથી શું વિશેષ છે. અમારૂં જીવતર, યૌવન સર્વ કાંઇ આપને માટેજ શેષ છે.”

“ છતાં આજે તમે આપી શકો તેવો મારી એક માગણી છે. કહો સુવદને ! તમારી શી લાગણી છે. ”

“ મંજુર છે, ફરમાવો શું હુકમ છે ! ”

" એમ નહી પ્રથમ વચન આપો ! "

ત્રણે સ્ત્રીઓ ભોળા ભાવે રૂપસેન કુમારને વચન આપે છે " ઝટ કહો હવે સ્વામિન્ ! આપને શું ઈષ્ટ છે ? " તેમના હૃદયમાં કંઈ કંઈ ઉત્સુકતા વધવા લાગી.

" પ્રિયાં ! માતા પિતાની અનુજ્ઞા મેળવી હવે હું સંયમ લેવામાં તમારી સર્વેની અનુમતિ માગું છું. કંઇ પણ હરકત વગર ખાળે ! હું તમારી રજા માગું છું. " તમ લોહ સમ કુંવરનું વચન સાંભળી અકાળે વિદ્યુત્પાતની જેમ બાળાઓ ધરણી ઉપર ઢળી પડી. " હા ! હા ! હું ઠગાણી " કહેતી રૂદન કરવા લાગી.

ધીમેથી મૂર્છાના ઉપચારો કરવા પૂર્વક કુંવરે ત્રણેને શાંત કરી સમજાવવા માંડી " સુવદને ! શા માટે રૂદન કરો છો; મને ઉલટો મોહમાં ફસાવી સંસાર સમુદ્રમાં શામાટે બુડાડો છો ? બહુ પ્રેમ બતાવશો તો મને રણમાં રઝળાવશો. છમાસ પછી મરણ થકી મને કહો બાળે ! કેમ રાખશો ? "

" આપનું કહેવું સત્ય છે. છતાં અમારૂં મન અતિ ઉદ્વિગ્ન છે. સંસારમાંજ બની શકે તેટલું કરવામાં ઠીક છે. "

" લલને ! હવે અલ્પ જીવન જાણ્યા છતાં તેને હારી જવું અત્યારે નહી તો છમાસ પછી તો તમને છોડીને મારે જવાનું વિધિ નિર્મિત છે. સંસારની કોઈ પણ સ્ત્રી મને બચાવી શકે તેમ છે ? માટે ભવાંતરમાં મદદ કરનાર મને ધર્મ મિત્રની સખાઈ કરી લેવા દો ! સંસારનાં બનાવથી સુખો

અનંતીવાર મળ્યાં પણ ત્રણ જગતને આધારભૂત એવો જૈન ધર્મ—તીર્થંકર ભગવંતે પ્રકાશેલો ધર્મ ન પામ્યો. આજે સર્વ સામગ્રી મલી છે. માટે જો તમારી મારી સાથે અવિહડ પ્રીતિ હોય, શુદ્ધ ભક્તિ હોય તો મને અંતરાય ન કરતાં મારા કાર્યમાં અનુમોદન પૂર્વક સહાય કરનાર થાઓ. તમે ત્રણે એક એકથી અધિક ચતુર છો, ગુણજ્ઞ છો, વારંવાર તમને હું શું સમજાવું ? મને સંજમ લેવા દ્યો. સંસાર સમુદ્ર થકી પાર ઉતરવા દ્યો ! ” કુંવરે કહ્યું.

ત્રણે સ્ત્રીઓ પતિના સત્યાગ્રહ આગળ નરમ પડી. તેઓએ જાણ્યું કે પતિને સમજાવવું એ હવે કેવળ ફોગટ છે. આપણે ના પાડશું તોપણ તે સંજમ તો લેશેજ. તો શું કરવું તે માટે તેઓ વિચારમાં પડી.

“ પ્રાણેશ ! હું પણ આપની સાથે સંજમ લેવાને ઉત્સુક છું. પ્રથમ જ્યારે હું બાલક હતી ત્યારે રાજમદથી ઉદ્ધતાઇ અને બાલ્યાવસ્થાની તોફાની વૃત્તિથી પરણવા ઉપર કંટાળો આવતાં મેં લગ્ન નહિ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી. મારી સખીઓએ મને ઘણી ઘણી સમજાવી પણ મેં કોઇનું વચન માન્ય ન કરતાં જીંદગી સુધી કુમારવ્રત પાલન કરવાની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી. પરન્તુ બાળપણ વીતી જતાં યૌવનાવસ્થામાં આવતાંજ આપને જોતાં હું ચળવિચળ થઇ હતી તે પ્રતિજ્ઞા તોડી મેં આપની સાથે લગ્ન કરી મેં વ્રતભંગનું એક મહાન પાપ કર્યું છે. તો હું પણ વ્રત લઇને કરેલી પ્રતિજ્ઞાભંગનું પ્રાયશ્ચિત કરવા ઇચ્છું છું. આપની સાથેજ હું પણ દીક્ષા

લેવા ઇચ્છુ છું." સૌભાગ્ય સુંદરીએ અનુમતિ દેવા પૂર્વક પોતે પણ તેની સાથે સંસાર છોડવાની તૈયારી બતાવી.

"પ્રિયતમ ! હું પણ તમારી અનુગામિની થવાને ઇચ્છું છું." રૂપસુંદરી જે પ્રથમથીજ સરળ, ને અલ્પ કષાયવાળી હતી, ગુરૂની ભક્ત શિષ્યા હતી તેણીએ પતિને અનુમતિ આપી.

સૌભાગ્ય અને સુંદરીને પતિની સાથે ચારિત્ર ગ્રહણ કરવાને તત્પર થયેલી જોઇ રાજકન્યા મંજરી પણ તેમની સાથે સંસારછોડવાને તૈયાર થઇ ગઇ. તેણીએ સ્વામીને કહ્યું " હે સ્વામિન્ ! સ્રીને પતિ એકજ સર્વસ્વ છે. તેનાથીજ તેની શોભા છે. પતિ વિના સ્રીને મંદિર શું ? રંગ રાગ શું ! માટે અમે ત્રણે જણ તમારી સાથે સંજમ લઇશું."

"બાળાઓ ! તમે કોમળ છો, સંજમ પાળવું દુષ્કર છે. માટે તમે શ્રાવકધર્મ અંગીકાર કરીને મંદિરમાં રહો; સુખે સમાધિ યથાશક્તિ તપજપ આદરો !" કુમારે કહ્યું.

"પ્રિયતમ ? તમારા વગર અમારે સંસાર નિર્માલ્ય છે. જે પતિની ગતિ તેજ સતીની. માટે અમે તો તમારી સાથેજ સંજમ લેશું." મંજરીએ કહ્યું.

"ઠીક, જો તમારો દૃઢ નિશ્ચય હોય તો સુખે સમાધિ આત્મ કલ્યાણ સાધો, પણ હું તો નિશ્ચય ચારિત્ર લઇને મુક્તિનો માર્ગ સાધીશ. લ્યો હવે હું રાજા પાસે જઇ તેને આ હકીકત જણાવું છું." એમ કહીને તેમની પાસેથી કુમાર વિક્રમાદિત્ય પાસે આવ્યો ગયો.

પ્રકરણ ૩૬ મું.

દીક્ષા ઉત્સવ.

દેવ સમાન સુખને ભોગવનાર રૂપસેન કુમારની કેવી અપૂર્વ વૈરાગ્યવૃત્તિ! ચારિત્ર લેવાના તેના કેવા શુદ્ધ પરિણામ? નક્કી માતપિતાની રજા મેલવીને તે દીક્ષા લેશે એ નિસંદેહ છે." રાજા વિક્રમાદિત્ય એવા વિચારમાં બેઠો હતો ત્યાંતો રૂપસેન કુમારે આવીને પોતાની સંજમ લેવાની વાર્ત્તા માતપિતા અને સ્ત્રીઓની અનુમતિ વગેરે સર્વ કહી સંભળાવ્યું. રાજા કુંવરનાં વચન સાંભળીને ખુશી થયો અને દીક્ષાનો મહોત્સવ કરવાની રાજાએ ખુશી દેખાડી. આખા શહેરમાં ઢંઢોરો ફેરવ્યો કે જે કોઈ રૂપસેન કુમારની સાથે દિક્ષા લેશે તેનો ઓચ્છવ રાજા કરશે અને તેમની અડચણો રાજા દૂર કરશે.

રૂપસેન કુમારનો વૈરાગ્ય દેખીને પાંચે વ્યવહારીયા કુમારની સાથે સંસારનો ત્યાગ કરવાને તૈયાર થયા. પછી રાજાએ શુભ મુહુર્ત જોવરાવી અષ્ટાન્હિકા ઓચ્છવ શરૂ કર્યો. અહોનિશ દાન દેવા માંડયું. દેશ પરદેશ જીવદયા પળાતી હતી તેમાં વધારો કર્યો, સમસ્ત નગર શણગારવામાં આવ્યું, રસ્તાઓ શેરીઓ, ગલીઓ દુકાનો વગેરે સવ સ્થળે તોરણ બંધાણાં. લોકોમાં આનંદ આનંદ વર્ત્તાઈ રહ્યો ઉત્સવ ઉપર અનેક લોક સમુદાય ભેળો મલ્યો. લોકો કુંવરનું વૈરાગ્યમય મન જોઈને, તેની શુદ્ધતા જોઈને પોતાનું સમકિત નિર્મળ કરવા લાગ્યા.

સંજમના અર્થી એવા કુંવરને દીક્ષા સમયે સર્વેએ આખરેનું સ્નાન કરાવી વિવિધ પ્રકારના વસ્ત્રાલંકાર શ્રૃંગાર પહેરાવી રત્નજડીત એવી શાનની પાલખીમાં બેસાડ્યા, જેને જોઈને પાર વિનાના લેકોના હૃદય વિકસ્વર થયાં, પાલખીની બન્ને બાજુએ ચામર વીંજાવા લાગ્યા રાજાએ મસ્તક ઉપર છત્ર ધારણ કર્યું. આગળ અનેક પ્રકારના વાજીંત્ર વાગવા લાગ્યા, પાલખી સાથે સપરિવાર રાજા ચાલવા લાગ્યો, કુટુંબ સહીત ધનદત્ત શાહ અને રૂપચંદનો સસરો સોમદત્તશાહ પણ સાથે હતો, ચતુર્વિધ સંઘ તેમજ અન્ય પણ પ્રજા વર્ગ દીક્ષા ઉત્સવ જોવાનાં પડાંપડાં કરી રહી હતી. સૌભાગ્યનો પિતા કનોજરાજ ગુણચંદ્ર પણ ઉત્સવમાં સામેલ હતો. એવી રીતે અધિક આડંબર પૂર્વક વરઘોડો રાજાના મંદિરેથી નિકળીને શહેરના મુખ્ય મુખ્ય રસ્તાઓ ઉપરથી પસાર થતો નગરના અનેક નરનારીઓથી વધાવાતો નગરના બહાર જ્યાં સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિ અત્યારે બિરાજ્યા હતા ત્યાં આવ્યો. ત્યાં પાલખીને ભોય ઉપર ઉતારી અને કુંવર પાલખીમાંથી નીચે ઉતર્યો અને સર્વ વસ્ત્રાલંકાર હજારો લોકોના દેખતાં કુંવરે ઉતારવા માંડ્યા, તે સમયે અત્યંત નિકટ એવા સંબંધી જનોના હૃદયમાં મોહનો અવિર્ભાવ થવાથી તેમના નેત્રોમાંથી અશ્રુ પડવા લાગ્યા. માતા પિતા રૂદન કરવા લાગ્યા. રૂદન કરતાં ગુરૂને વિનવવા લાગ્યા, હે ભગવાન્ અમારો વ્હાલો કુંવર-જીવ થકી પણ અધિક એવો તમારા વચનથી એ *

વંત થયો છે. જેથી સંજમ લેવાને તત્પર થયો છે, માટે એ કોડીલો કુંવર અમે આપને અર્પણ કરીયે છીએ !

રાજા પણ ગુરૂને વિનવવા લાગ્યો "હે સૂરિ ભગવંત ! એ અમારા જીવિતથી પણ અધિક એવો કુમાર તમારી પાસે સંજમ લે છે તો તેની તપાસ રાખજો. અને સંજમ નિર્દોષપણે પાળે તેમ તેનું ચિત્ત કરજો."

તે દરમ્યાન કુંવર ઘરેણાં વગેરે આભૂષણો ત્યાગ કરીને ગુરૂ પાસે આવીને કરજોડીને કહેવા લાગ્યો "હે ભગવંત, મને સંજમ આપો—મારાં કષ્ટ કાપો !"

પછી ગુરૂશ્રી સિદ્ધસેન સૂરિએ રૂપસેનકુમાર, ત્રણ સ્ત્રીઓ અને પાંચ વ્યવહારીઓને મુનિવેશ આપીને પાંચ મહાવ્રત ઉચરાવ્યાં (પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહ એ પાંચના સર્વથા ત્યાગ રૂપ પંચ મહાવ્રત)

ગુરૂ સિદ્ધસેન ગણધરે તે સમયે ત્યાં ધર્મદેશના આપી, તેથી લોકો દીક્ષાની અનુમોદના કરીને લોકો રૂપચંદ્ર કુમારની પ્રશંસા કરતાં વિખરાવા લાગ્યા

ત્રણે સ્ત્રીઓને સાધ્વીઓને ભળાવી તેમની સાથે રહીને તે સંજમ ભાર વહન કરતી, નિર્મળ વૃત્તિએ ચારિત્ર પાળતી જ્ઞાન ધ્યાનમાં પોતાનો અમુલ્ય સમય વીતાડવા લાગી.

રૂપસેન કુમાર પણ સુગુરૂનો જોગ પામીને દીક્ષા લઇને સામાયિક આદિ અગ્યાર અંગ જે (આચારાંગ, સુયગડાંગ ઠાણાંગ, સમવાયાંગ, ભગવતી, જ્ઞાતા, ઉપાસક દશાંગ, અંતગડ દશાંગ, અનુત્તરોવવાઇ, પ્રશ્ન વ્યાકરણ ને વિપાક સૂત્ર) તેનો

અભ્યાસ કરવા લાગ્યો. મનુષ્યજન્મની અમુલ્ય ક્ષણો નિર્મળ ચારિત્ર પાળવામાંજ વ્યય કરવા લાગ્યો.

દીક્ષાના અમુલ્ય સમયે લોકોએ પણ યથાશકિત વ્રત પચ્ચખાણ કરવા માંડ્યા. કોઈએ રાત્રીભોજન ત્યાગ કર્યું, કોઈએ મિથ્યાત્વ વર્જ્યું, તો કોઈએ બાવીસ અભક્ષ્યને બત્રીશ અનંતકાયનો નિયમ ગ્રહણ કર્યો. કોઈએ પરિગ્રહની મમતા તજીને નિયમ લીધો, કોઈએ બ્રહ્મચર્ય અખંડ કીધું, એવી રીતે અનેક પ્રકારે લોકોએ હજારો નિયમો ગ્રહણ કીધા.

રાજાએ પણ દેશ પરદેશ પાછો જીવદયાનો ઢંઢેરો જાહેર કરાવ્યો. દરવાજે ન્યાયઘંટ બજાવી ગમે તેવો પણ ન્યાય ચુકવવાને તે વિલંબ કે પક્ષપાત કરતો નહી. ચારપગવાળા ઢોર પશુને પણ ગાળીને પાણી પાવાનો પોતાના રાજ્યમાં બંદોબસ્ત કરાવ્યો, સર્વ લોક જૈનધર્મની આણ માનવા લાગ્યા, જૈનધર્મના વખાણ કરવા લાગ્યા, કેમકે રાજાની ઉપરવટ કોણ જાય ? જેવો રાજા તેવીજ પ્રજા; પાંચે ભૂષણોએ શોભતો રાજા જૈન ધર્મની ઉન્નત્તિ કરવા લાગ્યો.

> स्थैर्यं प्रभावना भक्ति, कौशल्यं जिनशासने,
> तीर्थसेवा च पंचाम्य, भृषणानि प्रचक्षते; ॥ १ ॥

ભાવાર્થ—જૈન ધર્મને વિષે સ્થિરતા, પ્રભાવના-ઉન્નતિ કરવાવાળો શાસનની ભકિત કરવાવાળો અને જૈન શાસનમાં કુશલ તેમજ તીર્થ સેવા કરનાર, એ પાંચે સમકિતનાં ધર્મીપણાનાં ભૂષણ છે.

પ્રકરણ ૩૭ મું.

શત્રુંજય માહાત્મ્ય.

રૂપચંદ્ર કુમારની દીક્ષાની ઘટના બન્યા પછી કેટલેક દિવસે સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિએ માળવ નરેશની આગળ વ્યાખ્યાન સમયે શત્રુંજયનું મહાત્મ્ય વર્ણવ્યું. "રાજન્! અરિહંત સમાન કોઇ દેવ નથી. મુક્તિ સમું કોઈ પદ નથી, શત્રુંજય સરખું કોઈ તીર્થ નથી, કલ્પ સમુ જગતમાં શ્રુત નથી. શ્રી શત્રુંજયની યાત્રા કરૂં—એવો મનમાં વિચાર માત્ર જો આવે તો કોટિભવનાં પાપ અને હજાર પલ્યોપમના સંતાપ દૂર થાય. શત્રુંજયની યાત્રા કરવાનો દૃઢ સંકલ્પ કરે તો લાખ પલ્યોપમનાં પાતક દૂર થાય. માર્ગે જતાં અનેક સાગરોપમનાં પાતક હરે અને વિમલાચલને નજરે દેખતાં તે બે દુર્ગતિ દૂરે ટળે—નરક અને તિર્યંચની ગતિ તેનો સાથ છોડે. પૂજા સ્નાત્ર વિગેરે કરવાથી હજાર સાગરોપમનાં પાપ દૂર થાય. ધૂપાદિક ઉખેવે તો પંદર ઉપવાસનું ફલ થાય. મનશુદ્ધ કપૂરથી આરતિ ઉતારે તો માસખમણનું પુણ્ય ઉપાર્જન કરે.

હે રાજન? શ્રી શત્રુંજય તીર્થ જેવું મોટું કોઇ તીર્થ નથી. શ્રી આદિનાથે (પ્રથમ તીર્થંકરે) તેને પ્રગટ કર્યું. તેમના પુત્ર ભરત ચક્રવર્તીએ આ અવસર્પીણીમાં તેનો પ્રથમ ઉદ્ધાર કર્યો. બીજો ઉદ્ધાર ભરતરાજાની આઠમી પાટે થયેલા દંડવીર્ય રાજાએ કર્યો. ભરતરાજાએ, દંડવીર્ય રાજાએ

સંઘવીપદ ધારણ કરી યાત્રાઓ કરી, એક કોડીસાગર પછી ત્રીજો ઉદ્ધાર ઇશાનેંદ્રે કર્યો. એક કોડીસાગર પછી ચોથો ઉદ્ધાર માહેંદ્રે કર્યો. દશકોડી સાગર પછી પાંચમો ઉદ્ધાર બ્રહ્મેંદ્રે કર્યો. છઠ્ઠો ઉદ્ધાર એક કોડી લાખ સાગરોપમ પછી ચમરેંદ્રે કર્યો. સાતમો ઉદ્ધાર બીજા તીર્થંકર અજીતનાથને વારે બીજા સગરચક્રીએ કર્યો. એવી રીતે રૂષભથી અજીત પર્યંત સાત ઉદ્ધાર થયા. આઠમો ઉદ્ધાર ત્રીશકોડી દશલાખ કોડીને અંતરે ચોથા તીર્થંકર અભિનંદન સ્વામીના ઉપદેશથી વ્યંતરેંદ્રે કર્યો. નવમો ઉદ્ધાર આઠમા તીર્થંકર ચંદ્રપ્રભ સ્વામીને વારે ચંદ્રજસા રાજાએ કર્યો. દશમો ઉદ્ધાર સોળમા તીર્થંકર શાંતિનાથને વારે તેમના પુત્ર ચક્રાયુધે કર્યો અગીયારમો ઉદ્ધાર વીશમા મુનિસુવ્રત સ્વામીને વારે દશરથ રાજાના પુત્ર રામલક્ષ્મણે કર્યો. અને બારમો ઉદ્ધાર બાવીશમા નેમનાથને વારે પાંડવોએ કર્યો.

પાંડવોએ અઢાર અક્ષોહિણી સેનાનો નાશ કરી-કરાવી પોતાની પૃથ્વી હાથ કરીને માતાને નમવા આવ્યા, તે વારે માતાએ ખેદસહીત કહ્યું " વત્સો ! ગોત્રનિકંદનનું પાપ તમે કેવી રીતે છોડશો ? સંસારના તુચ્છ રાજ્યલોભથી ચિરકાળ પર્યંત ભોગવે પણ ન છુટે તેવું ગોત્ર નિકંદન કરીને જીવહિંસાનું પાપ તમે ઉપાર્જન કર્યું છે. "

" માતા ! હવે તમે કહો તેમ કરીએ. "

" પુત્ર ! શત્રુંજય તીર્થે જઈ સુરજકુંડમાં સ્નાન

પ્રકરણ ૩૭ મું.

શત્રુંજય માહાત્મ્ય.

રૂપચંદ્ર કુમારની દીક્ષાની ઘટના બન્યા પછી કેટલેક દિવસે સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિએ માળવ નરેશની આગળ વ્યાખ્યાન સમયે શત્રુંજયનું માહાત્મ્ય વર્ણવ્યું. "રાજન્! અરિહંત સમાન કોઈ દેવ નથી. મુક્તિ સમું કોઈ પદ નથી, શત્રુંજય સરખું કોઈ તીર્થ નથી, કલ્પ સમુ જગતમાં શ્રુત નથી. શ્રી શત્રુંજયની યાત્રા કરૂં-એવો મનમાં વિચાર માત્ર જો આવે તો કોટિભવનાં પાપ અને હજાર પલ્યોપમના સંતાપ દૂર થાય. શત્રુંજયની યાત્રા કરવાનો દૃઢ સંકલ્પ કરે તો લાખ પલ્યોપમનાં પાતક દૂર થાય. માર્ગે જતાં અનેક સાગરોપમનાં પાતક હરે અને વિમલાચલને નજરે દેખતાં તે બે દુર્ગતિ દૂર ટળે-નરક અને તિર્યંચની ગતિ તેનો સાથ છોડે. પૂજા સ્નાત્ર વિગેરે કરવાથી હજાર સાગરોપમનાં પાપ દૂર થાય. ધૂપાદિક ઉખેવે તો પંદર ઉપવાસનું ફલ થાય. મનશુદ્ધે કપૂરથી આરતિ ઉતારે તો માસખમણનું પુણ્ય ઉપાર્જન કરે.

હે રાજન્! શ્રી શત્રુંજય તીર્થ જેવું મોટું કોઈ તીર્થ નથી. શ્રી અરિહંતે (પ્રથમ તીર્થંકરે) તેને પ્રગટ કર્યું. તેમના પુત્ર ભરત ચક્રવર્તીએ આ અવસર્પિણીમાં તેનો પ્રથમ ઉદ્ધાર કર્યો. ત્યાર બાદ [illegible] આઠમી પાટે દંડવીર્ય [illegible]

ચૈત્રી પૂર્ણિમાએ મુકિત વર્યા છે, તેમના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા દ્રાવિડ અને વાલિખિલ્ય દશક્રોડની સાથે કાર્ત્તિકી પુનમે શિવપદ પામ્યો. જન્મ મરણના ક્લેશ ટાલ્યા. રૂષભદેવના પૌત્ર નમિ વિનમિ વિદ્યાધર બે કરોડ મુનિઓની સાથે ફાગણ સુદી ૧૦મે મોક્ષે ગયા, શ્રી રૂષભવંશી રાજાઓ–ભરત ચક્રવર્ત્તીની અસંખ્યાત પાટપર્યંત સર્વે મુકિતના માર્ગે ગયા. રામ ભરતમુનિ ત્રણ ક્રોડની સાથે શિવપુર ગયા. એકાણું લાખની સાથે નારદજી શિવપુર સીધાવ્યા. શ્રી કૃષ્ણજીના પુત્ર શાંબ પ્રદ્યુમ્ન સાડીઆઠ કરોડે ફાગણ સુદી ૧૩ ના મોક્ષે ગયા. વીશકરોડની સાથે પાંડવો મોક્ષ ગયા. એમ અનંતા મુનિવરો આ તીર્થ ઉપર મુક્તિપદને વર્યા છે, વળી ભવિષ્યમાં પણ કેટલાક મુનિઓ મુકિતએ જશે તેનો પાર કોણ પામી શકે છે? સાત છઠ્ઠ, બે અઠ્ઠમ અને એક લાખ વિધિપૂર્વક નવકાર ગણી શત્રુંજય તીર્થની યાત્રા કરે તો ભવસાગર સહેજે તરે. માટે હે રાજા? આવા અપૂર્વ શત્રુંજયના સંઘપતિ થઈને તું પણ યાત્રા કર, બીજા પણ અનેક માણસોને યાત્રા કરાવીને માનવજન્મ સફલ કર!" ગુરૂ મુખે સિદ્ધાચલજીનું મહાત્મ્ય સાંભળીને રાજાએ સંઘપતિ થવાનો વાસક્ષેપ નાખવા ગુરૂજીને અરજ કરી. શુભ મુહુર્ત્તે સંઘમાં ગુરૂને પણ પધારવા અરજ કરી.

ગુરૂએ શુભમુહુર્ત્ત આપ્યું, રાજાએ દેશપરદેશ સંઘમાં આવવાને ઢંઢેરો ફેરવ્યો. પ્રયાણ અવસરે ચૌદ મુગુટબદ્ધ રાજાઓ તેમની સેના સાથે, સત્તરલાખ મહાગુણવંત શ્રાવકો તેમનો સ્ત્રી પુત્રાદિક પરિવાર જૂદો; તેમજ બીજો પણ પરિવાર ભેગો

કરીને રૂષભ જિનેશ્વરને પૂજીને ભગવંતનું ધ્યાન કરો! અવસરને યોગ્ય ઉચિત કાર્ય કરો!”

આથી પાંડવોએ વિમલાચલ જઈને જિનવરની ભકિત કરી બારમો ઉદ્ધાર કર્યો. કાષ્ટનું મંદિર બંધાવીને લેપમય પ્રતિમા સ્થાપન કરી પ્રાયશ્ચિત કર્યું.

પાંડવ અને ચોવીશમા તીર્થંકર મહાવીરસ્વામીને ચોરાસી હજાર વરસ લગભગનું અંતર પડયું અને વીર ભગવાનથી ચારશો સીત્તેર વર્ષે હે વિક્રમ! તું અવનીશ્વર થયો. વચમાં સુક્ષ્મ ઉદ્ધારો તો અસંખ્યાતા થયા છે, પણ આ બાર ઉદ્ધાર તો મોટા થયા છે અને બાકીના પાંચ ઉદ્ધાર ભાવીકાળમાં આ પંચમ આરામાં થવાના છે. તેમાં હે માળવરાજ! તેરમો ઉદ્ધાર તે હમણાંજ તારા પ્રવર્ત્તાવેલા સંવત્સરના ૧૦૮ વર્ષે સોરઠ દેશમાં આવેલા માધુમતી નગરના રહીશ ભાવડના પુત્ર જાવડશાહ કરશે. આ અવસર્પીણીમાં સંઘવીઓ તો અસંખ્યાતા થયા છે. તેમાં પાંડવ અને જાવડ વચ્ચે પચ્ચીશક્રોડ પંચાણું લાખ પંચોત્તેર હજાર એટલા સંઘવી થવાના છે. ચક્રવર્ત્તી અને શક્રેંદ્રની પદવી સુલભ છે, પણ સંઘવીનું પદ મહદ્ પુણ્યથીજ મલી શકે છે. હે મહારાજ! તું પણ સંઘપતિ થઇને માનવ જીવન સફલ કર!

અહીંયા સિદ્ધગિરિમાં નેમ વિના ત્રેવીશે તીર્થંકરો આવીને સમવસર્યા છે, પહેલા તીર્થંકરને વારે ભરતચક્રીના પુત્ર અને પ્રથમ ગણધર પુંડરિક સ્વામી પંચક્રોડની સાથે

ઉદ્ધાર, કરીને પોતાના આત્માનો પણ ઉદ્ધાર કર્યો—માનવ જન્મ સફળ કર્યો.

રૂપચંદ મુનિએ હવે પોતાનું આયુષ્ય માત્ર સાત દિવસનું અવશેષ (બાકી) જાણીને રૂષભ જિણંદને ભાવપૂર્વક વંદના કરીને ભવોભવ જિનવર ચરણની સેવા યાચતો તે મહામુનિ સુગુરૂનો આદેશ લઈને ચારે આહારનો ત્યાગ કરીને ગીરીના એક ભાગપર અણસણ કરતો હતો. પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરતો અને ત્રિવિધે ત્રિવિધે વોસરાવતો, આત્માને શુદ્ધ કરતો હતો. સુકૃતની અનુમોદના કરવા લાગ્યો. હૃદયમાં એક જિનરાજનુંજ ધ્યાન ધરવા લાગ્યો. ચારે શરણ અંગીકાર કર્યા. સંસારમાં ભવોભવના આધાર એવા પંચપરમેષ્ઠિ મંત્રનું સ્મરણ, ચિંતન કરવા લાગ્યો. સર્વજીવોની સાથે બંધુ ભાવના ધારણ કરતો અણસણના શુદ્ધ પરિણામમાં સાત દિવસ પર્યંત રહીને શુભ ભાવે આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને દેવલોક તરફ તેનો આત્મા સીધાવ્યો. થોડા ભવમાં તે મુક્તિ રમણીને પણ વરનાર થશે. સંસારની અનિત્ય ભાવનાને સ્મરણ કરતા રાજા વિક્રમાદિત્યે મુનિનો નિર્વાણ મહોત્સવ કર્યો.

શુભ દિવસે ત્યાંથી સંઘ યાત્રા કરતો કરતો ગિરનાર પર્વત ઉપર આવ્યો. જ્યાં બાવીશમા તિર્થંકર શ્રી નેમિનાથજીનાં દીક્ષા પ્રમુખ ત્રણ કલ્યાણકો થયાં છે, અને આવતી ભાવી ચોવીશીએ બાવીશ તિર્થંકરો આ પર્વત ઉપર મોક્ષે જનાર છે. એવા ગિરનાર પર્વત ઉપર આવી યાદવ વંશના ચંદ્ર નેમનાથને વિધિસહિત પૂજા ભક્તિ કરી,

મળ્યો. સર્વની સમક્ષ શુભ મુહુર્ત્તે વિક્રમરાજાને સંઘપતિનું તિલક કર્યું. અને મસ્તકે વાસક્ષેપ નાંખ્યો. દેવાલયોમાં જિનેશ્વરની રૂડે ભાવે ભક્તિ કરીને પ્રયાણનો ભેરી વગડાવ્યો. મંગળપાઠકોને દાન દીધાં. તેમની સાથે ૬૯૦૦ સંઘપતિ હતા. અઢારલાખ ઘોડા, બહોત્તેર હજાર હાથીઓનો સમુદાય સાથે હતો. એક કરોડ દશલાખ ને નવહજાર શકટ (ગાડાં) હતાં. પાંચહજાર આચાર્ય હતા, દિવાકર પણ સાથે હતા.

સાથે દેરાસરો પણ ૧૬૯ સુવર્ણનાં હતાં, દાંત અને ચંદનનાં ૫૦૦ જીનમંદિર હતાં, સાધુ સાધ્વીઓનો પાર નહોતો. માર્ગમાં ઠેકઠેકાણે દેવાલય બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવતો અને ગામ પરગામના સંઘથી પૂજાતો સંઘ કેટલેક દિવસે વિમલાચલગીરીએ આવી પહોંચ્યો. રાજાએ ગીરીરાજને મુક્તાફળ અને સોનાના ફુલડે વધાવ્યો, અતિ ઉલટ ધરીને ગિરિ ઉપર ચડીને રૂષભ જિણંદને ભાવથી ભેટ્યા. સંઘપતિની પદવી ધારણ કરી મનુષ્ય જન્મ સાર્થક કર્યો, ચંદ્રને જોઇને જેમ ચકોર આનંદ પામે. મેઘને ગર્જના કરતા જોઇ જેમ મયૂરો હર્ષ પામે, તેમ સકલ સંઘ રૂષભ જિણંદને જોઇને આનંદ પામ્યો. સત્તર પ્રકારે પૂજા-ચાવી વિધિથી સ્નાત્ર મહોત્સવ કર્યો. નાટક, ગીત ગાનથી રૂડે પ્રકારે ભગવંતની ભક્તિ કરી, પુષ્પનો ભંડાર ભર્યો. મોટી ધ્વજા ચડાવી, એવી રીતે અનેક પ્રકારે ભગવંતની ભક્તિ કરીને સ્વધર્મી બંધુઓની ભક્તિ પણ સાચવી. શ્રી સિદ્ધસેન સૂરિના ઉપદેશથી રાજાએ વિમલાચલ ઉપર

"સ્વામિન્? ભવિષ્યમાં કોઈ મારા જેવો રાજા થશે?"

"હા? .... જો સાંભળ........

पुण्णे वास सहस्से, सयाण वरिसाण नवनवइ कलिए,
होइ कुमर नरिंदो, तुह विक्कम राय सारिच्छो ॥ १ ॥

ભાવાર્થ—હે વિક્રમ? તારા સંવત્સરથી ૧૧૯૯ વર્ષે અઢાર દેશનો ધણી અને પાટણનો પતિ સોલંકી વંશમાં મુગટ સરખો કુમારપાળ રાજા તારાજ જેવો ધર્માત્મા થશે."

મહાવીર સ્વામીના સમયમાં સત્યકી વિદ્યાધર અગીયારમો રૂદ્ર કહેવાતો હતો અને કુમારપાળના પહેલાનો રાજા મહાપરાક્રમી જયસિંહદેવ બારમા રૂદ્ર તરીકે ઓળખાશે. જગતમાં તે સિદ્ધરાજ તરીકે જાહેર થશે. કુમારપાળનો કાકો એ સિદ્ધરાજ દીર્ઘકાલ પર્યંત રાજ્ય ભોગવશે, પાંચમો આરો ઘણો પસાર થયા પછી ત્રણખંડનો ધણી મહાપરાક્રમી કલંકી રાજા થશે."

"તે કલંકી રાજા ક્યાં અને ક્યારે થશે?"

"પીસ્તાલીશ ઉપકલંકી અને પાંત્રીસ લઘુ કલંકી થયા પછી કલંકી રાજા તે જમાનામાં જેટલી દુનિયા હશે તેટલી દુનીયાનો ધણી, માતા બ્રાહ્મણી અને બાપ ચંડાળ તે થકી ઉત્પન્ન થશે. તે પણ ચાર નામ ધારણ કરી રૂદ્રનો અવતાર કહેવાશે. છેવટે તેના જુલમથી પૃથ્વી ત્રાસી જશે. આકરા કર લેશે. જુલમ વર્તાવશે અને જૈનના પરિગ્રહ રહીત સાધુઓ પાસેથી પણ કર લેશે. સાધુઓ કર નહી આપવાનો સત્યાગ્રહ કરશે તે વારે તેમને કેદ

કરશે જૈન સંઘમાં ખળભળાટ થશે, સાધુઓ કાઉસગ્ગધ્યાને રહી તપ કરશે, તેના પ્રભાવથી શક્રેંદ્રનું આસન ચળાયમાન થવાથી અવધિજ્ઞાને ભરતલોકનું સ્વરૂપ જાણી સંઘનું કષ્ટ નિવારવાને વૃદ્ધ બ્રાહ્મણનું રૂપ કરીને કલંકી પાસે આવશે. સાધુઓને મુક્ત કરવાને સમજાવશે, પણ તે સમજશે નહી અને તેને પણ કેદ કરવાનો હુકમ કરશે. તે વારે ઇંદ્ર ગુસ્સાથી એકજ થપાટ મારીને તેનો નાશ કરી નાખશે !! કલંકી ૮૬ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને નરકમાં ઉત્પન્ન થશે. શક્રેંદ્ર વિમલવાહન (દત્ત)ને રાજ્યાસને સ્થાપીને સાધુઓને છુટા કરી ખમાવીને પોતાને સ્થાનકે જશે, તે વિમલવાહન પૃથ્વીને જીનમંદિરથી નવપલ્લવિત કરશે. શત્રુંજયનો ઉદ્ધાર કરશે, બીજા પણ અનેક જીર્ણોદ્ધાર કરશે."

"આપે કહ્યું કે ત્રીજા આરામાં અગીયાર ચક્રવર્ત્તી અને ત્રેવીશ તીર્થંકરો થશે, તો શું તેટલા જ થશે કે ચોવીશે સંપૂર્ણ થશે." રાજાએ પૂછયું.

"ચોવીશમા તીર્થંકર રૂષભદેવની સમાન વયવાળા ઉત્સર્પિણીનો ચોથો આરો બેસતાં થશે, બારમો ચક્રી પણ તે વારે થશે. ચોવીસમા જીનેશ્વર મોક્ષે ગયા પછી કલ્પવૃક્ષો પ્રગટ થશે. વ્યવહાર ધર્મથી અજ્ઞ યુગલિક મનુષ્યો કાળના ભાવે કરીને થતાં જશે. તે ત્રીજો આરો, બીજો આરો અને પ્રથમ આરો અનુક્રમે યુગલિકોના બળ, આયુષ્ય, સૌભાગ્ય આદિની વૃધ્ધી કરનારો થશે, એમ ઉત્સર્પિણી કાલના ૬ આરા પૂરા થયા પછી અવસર્પિણી કાલનો પાછો પ્રથમ આરો ઉત્સર્પિણીના છઠ્ઠા આરા જેવો બેસશે. તે પછી બીજો આરો

ઉત્સર્પિણીના પાંચમા જેવો અનુક્રમે આ અવસર્પિણીની કાલની માફક તે પણ જાણવો, એવી રીતે પ્રથમ આરો ચાર કોડા કોડી સાગર પ્રમાણ, બીજો આરો ત્રણ કોડાકોડી પ્રમાણ, ત્રીજો બે કોડાકોડી પ્રમાણ, ચોથો બેંતાળીશ હજાર વર્ષ ઓછો એક કોડાકોડી સાગર પ્રમાણ, પાંચમાનાં એકવીશ હજાર અને છઠ્ઠાનાં એકવીશ હજાર. એમ એકંદરે દશ કોડાકોડી સાગરોપમની અવસર્પિણી અને દશ કોડાકોડી સાગરોપમની ઉત્સર્પિણી (અવસર્પિણી કરતાં ઉત્સર્પિણીનો પશ્ચાનુક્રમ સમજવો)એમ વીશ કોડાકોડી સાગરોપમનું એક કાલચક્ર સમજવું. એવાં અનંતા-કાળચક્રે એક પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય. હે વિક્રમ ? વિતરાગના શુદ્ધ ધર્મ વગર-શુદ્ધ સમક્તિ વગર આ જીવે ભૂતકાલમાં અનંત પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કર્યાં છે અને ભવિષ્યમાં જ્યાં સુધી સમક્તિ નહી પામે ત્યાંસુધી સંસારમાં જન્મ મરણ કર્યા કરશે. ”

“ ભગવંત ! પાંચમા આરાના અંત પર્યંત આવીરીતે આજની માફક અવિચ્છિન્ન ધર્મ ચાલ્યા કરશે કે વચમાં તૂટી પડશે, વારુ ! ”

“ રાજન ! મહાવીર સ્વામીના નિર્વાણ સમયે ભસ્મગ્રહનો ઉદય થયો છે જે બે હજાર વર્ષ પર્યંત વીરના શાસનને સંતાપજનક થશે. ઉપરનાં ચારસો વર્ષ વિક્રમના મ. ળીને ચોવીસો વર્ષ પર્યંત વીર ભગવંતનું શાસન ડોળાશે, અનેક કુમતિ પાખંડીઓ જાગશે, રાજાઓ પ્રજાને પીડનારા થશે. ચોર ચરડ વધી પડશે. તે અરસામાં પાપીઓ સુખમાં મ્હાલશે, ધર્મીજનો દુઃખી થશે. વીરનો ધર્મ ચાળણીની

માફક ચળાશે. દેવદર્શન પણ દુર્લભ થશે. મંત્રો ફળ ઓછું આપશે. સંઘ સમુદાયમાં પણ અનેક ઝગડાઓ ઉત્પન્ન થશે. અંદર અંદર લડી લડીને નબળા પડશે—એવી રીતે ચોવીસો વર્ષ પર્યંત મહામુશ્કેલીમાં શાસન પસાર થશે, પછીથી ધર્મનો વિજય, મોટા પ્રભાવિક પુરૂષો ઉત્પન્ન થશે. દેવતાઓ કિંચિત્ માત્ર આરાધન કરવાથી પ્રગટ થશે, આંતરે આંતરે મહા પ્રભાવિક પુરૂષો ઉત્પન્ન થઇને ધર્મનો મહિમા વધારશે, એકવીશહજાર વર્ષ પર્યંત વીર ભગવાનનું શાસન ભસ્મગ્રહ પછી અસ્ખલિતપણે ચાલશે. છેક છેડે—પાંચમા આરાને છેડે એક દુપ્પ્રસહ સૂરિ, એક સાધ્વી, એક શ્રાવક અને એક શ્રાવિકા રહેશે, દુપ્પ્રસહ સૂરિ છઠ્ઠને તપે કાળ કરીને પ્રથમ દેવલોકે જશે, ત્યાંથી મનુષ્ય થઇને મુક્ત થશે. સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાના અંતસમય પછી જૈનધર્મનો લોપ થશે, તે સાથેજ રાજ્યધર્મનો પણ નાશ થઇ જશે. કેમકે રાજ્યધર્મ અને જૈનધર્મ બન્નેને ગાઢો સંબંધ છે. તે બન્ને એક બીજાથી જુદાં પડી શકતાં નથી. માટે જગતમાં જ્યાં સુધી જૈનધર્મ રહેશે ત્યાં લગણ રાજ્યધર્મ પણ રહેશે. તેમના નાશ પછી આ ભારતમાં વ્યવહાર ધર્મનો પણ નાશ થઇ જશે. પછી તરતજ પૂર્વે કહ્યો તેવો છઠ્ઠો આરો બેસશે.''

એ પ્રમાણે સર્વજ્ઞપુત્ર સિદ્ધસેન દિવાકરના મુખેથી ભાવી કાળનાં વચન સાંભળીને રાજા વિક્રમાદિત્ય ચિત્તમાં

ચમત્કાર પામ્યો અને પોતાના જેવો કુમારપાલ રાજા થશે તે સાંભળી તેણે મહાકાલના પ્રાસાદમાં પત્થરની શિલા ઉપર ભાવીકાલમાં સર્વ કોઈ જાણે તે માટે તે ગાથા કોતરાવી. પોતાનાજ જેવો કુમારપાળ સાધર્મિ રાજા થશે તેથી તે અધિક ખુશી થયો અને મહાકાલના પ્રાસાદમાં તે દિવાકર સૂરિની કહેલી ગાથા કોતરાવી કુમારપાળનું નામ અમર કર્યું.

" ભગવન્ ? તે કુમારપાળ પણ કેવો ઉત્તમ જીવ હશે કે જે પૃથ્વીને જિનમંડિત કરશે ? "

" રાજન્ ? એજ કુમારપાળ રાજા દીર્ઘકાળ પર્યંત અઢાર દેશ ઉપર સામ્રાજ્ય ભોગવી પ્રાણાંતે વ્યંતર દેવલોકમાં મહર્દ્ધિક વ્યંતર થશે, ત્યાંથી ચવી આવતી ચોવીશીમાં ઉત્પન્ન થયેલા શ્રેણીકરાજાનો જીવ પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી પદ્મનાભ તેમના અગીયારમા ગણધર થઈને કુમારપાળ તેમના શાસનમાં મુક્તિએ જશે. " સમય પરિપૂર્ણ થયે દેશના સમાપ્ત કરી. અકલસંઘ ગુરૂમુખેથી ભાવીકાળની વાતો સાંભળીને ચમત્કાર પામ્યો.

થોડા દિવસ પછી સિદ્ધસેન સૂરિ પોતાના શિષ્ય પરિવાર સહીત ઉજ્જયિનીથી વિહાર કરી ગયા.

પ્રકરણ ૩૯ મું.

ઉપસંહાર.

કાલ એ એક એવી વસ્તુ છે કે જે દુનીયાની દરેક વસ્તુઓને જુની પુરાણી કરતો પોતાના ઉદરમાં ગડફ કરતો જાય છે. રંક કે રાજા, વિદ્વાન કે મૂર્ખ, અમીર કે ફકીરને નિર્બળ કે સબળ સર્વ કોઇને તેમનાં સુકૃત્યોને વખાણતો અને બુરા કૃત્યો માટે હાંસી કરતો બેધડક તેમનો શિકાર કર્યે જાય છે. સંસારમાં વિદ્વાન અને ડાહ્યા એવા મનુષ્યો માનવ જન્મના અમુલ્ય અવસરને પામીને મનુષ્ય જન્મ સફલ કરી જાય છે. અજ્ઞાનથી મસ્ત બનેલા વિષય કષાઓમાં રાચીને આવો લાખેણો સમય ખોઇને કાલનો ભોગ થાય છે. કેમકે આયુષ્યની દોરી જયારે પૂર્ણ થયાની છેલ્લી ઘડીયો ગણાય છે તેવારે ત્યાં બચાવની બારી રહેતી નથી. કાયદો કહે છે કે સંસારમાં તો માણસે મૃત્યુને માટે જ જન્મવું જોઇએ. જે ચીજ ચોક્કસ પણે ઇચ્છાએ કે અનિચ્છાએ જો સર્વને પ્રાપ્ત થવાની હોય તો તે માટે ડાહ્યા માણસો વ્યર્થ કલેશ કરતા નથી. કિંતુ આવકારથી અણગમતા પરોણાને પણ વધાવી લે છે. જન્મ મરણનો સંતાપ ટળે એવો રસ્તો સ્વત: શોધી લે છે. પોતે જાય છે છતાં પાછળ કીર્ત્તિનો કોટ મુકતા જાય છે.

ઉજ્જયિનીથી વિહાર કર્યા પછી સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિ વિહાર કરતા કરતા ભૃગુકચ્છ નગરે લાટદેશમાં ગયા. ત્યાં

અનેક જીવોને પ્રતિબોધી વત્સદેશમાં ગયા, ત્યાંથી ગૌડ દેશમાં મહારાષ્ટ્ર દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર એમ દેશપરદેશ વિહાર કરતા અને ભવ્યજનોને પ્રતિબોધી વાદિઓને જીતી વાદીકુંજર એવા ગુરૂ પ્રતિષ્ઠાનપુર નગરે આવ્યા.

સમયને કાંઈ શરમ આવે છે ? જે ઉત્પન્ન કરે છે તેનુંજ તે ભક્ષણ કરે છે. વિક્રમસંવત્સરને આજે ત્રીશ વર્ષ વહી ગયાં છે. સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિ હાલમાં પ્રતિષ્ઠાનપુર આવ્યા છે. જ્ઞાનના બાહુલ્યપણાથી તેમણે જાણ્યું કે પોતાનું આયુષ્ય હવે નજીકમાં આવી રહ્યું છે. માટે પંડિત મરણે મરણ પામવાથી આત્માનું સંસારમાં પ્રાયઃ સાત આઠ ભવમાં જ કલ્યાણ થઈ શકે છે.

ત્યાંના સકલસંઘને એકત્ર કરી સર્વને ખમત ખામણાં કરીને ખમાવ્યા. પોતાના એક યોગ્ય શિષ્યને આચાર્ય પદે સ્થાપન કરીને ગુરૂએ ચારે આહારને વોસરાવવા પૂર્વક અણસણ કર્યું અને દેવલોકમાં મહર્દ્ધિક દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા. સકલસંઘને અનાથ કરીને અશ્રુ ઝુરતો મુકીને પરલોકે ચાલ્યા ગયા.

પ્રતિષ્ઠાનપુરના રાજા અને સંઘે દેશપરદેશના સંઘને સમાચાર આપવાને એક હુશીયાર ભાટને રડતે હૃદયે મોકલ્યો. દેશપરદેશ સમાચાર ફેલાતાં ભારતના સકલસંઘમાં ગમગીનીનું વાદળ પ્રસરી ગયું. "અરે હવે આજે ભારતનો સંઘ નિર્નાયક થયો. હાય ! વિધિ ! તેં આ શું કર્યું ? સિદ્ધસેન

સૂરિના ભયથી છુપાઈ ગયેલા વાદીઓ હવે જ્યાં ત્યાંથી ફાટી નિકળશે, કુયુક્તિઓ કરી ભગવાનના શાસનને મલીન કરશે. હા ! ઈતિ ખેદે હવે આ અનાથ સંઘનું શું થશે ? રાજા વિક્રમને પણ ખબર પડી. માળવરાજ દિવાકર સૂરિનું અવસાન સાંભળી ઘણું પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો." અહો ! સિદ્ધસેન સૂરિજી આ સંસારમાંથી પોતાની મુસાફરી કુચ કરી ગયા. ભૂત ભવિષ્યની વાતો જાણનાર આજે હવે કોઈ ન રહ્યા." સમસ્ત ઉજ્જયિનીનો સંઘ પણ શોકમાં ગરકાવ થયો.

વૈતાલિક ભાટ ફરતો ફરતો અને દેશપરદેશના સંઘને રડાવતો સિદ્ધસેન સૂરિની સંસારીપણાની ભગિની સિદ્ધ શ્રી સાધ્વી ચીતોડનગરમાં હતી ત્યાં આવ્યો. ત્યાં પણ ગામમાં ટેલ નાખતો સમાચાર જણાવવા લાગ્યો.

"स्फुरन्ति वादि खद्योताः, साम्प्रतं दक्षिणा पथे."

અર્થ—" હમણાં દક્ષીણ દેશમાં વાદીરૂપી ખજુઆઓ ઉભરાયા છે."

દેશપરદેશ આ પદ બોલીને તે દિવાકર ભગવાનના અવસાનના સમાચાર આપતો હતો. આ નગરમાં પણ તે પૂર્વોક્ત પદ બોલતો અને સર્વ ઠેકાણે ફરતો ઉપાશ્રયે આવ્યો. ત્યાં દિવાકર ભગવાનની બેન સિદ્ધશ્રી શ્રાવિકાઓ સહીત જ્ઞાનગોષ્ઠિ કરતાં હતાં ત્યાં આવીને નિરાનંદ પણે પૂર્વનું પદ બોલ્યો, તે વારે મહાપંડિત એવી સિદ્ધશ્રીએ તે પદની પૂર્ણાહુતી કરી.

"नूनमस्तंगतो वादी, सिद्धसेनो दिवाकरः"

અર્થ—"નિશ્ચય સમજાય છે કે સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિ અવસાન પામ્યા છે."

તે પછી ભાટને સિદ્ધશ્રીએ શોકપૂર્ણ હૃદયે સર્વે સમાચાર પૂછયા. તે સર્વેના તેણે ખુલાસા આપ્યા. સમસ્ત શહેરમાં પણ શોક છાયા પ્રસરી રહી.

સિદ્ધશ્રીએ પણ સર્વની સાથે ખમતખામણાં કરીને શાસ્ત્રોમાં કહેલી આરાધના પૂર્વક અણુસણ કરીને સદ્દગતિએ ગયાં. વૈતાલિક ભાટ સંસારની અસારતા ચિંતવતો અને શોકથી અશ્રુ પાડતો અન્યત્ર ચાલ્યો ગયો.

સિદ્ધસેન દિવાકરના અવસાનસમય પછી વિક્રમરાજાએ પોતાનો કેટલોક સમય બેચેનીમાં પસાર કર્યો. કેટલોક સમય પસાર થવા પછી તેના શરીરમાં કર્મયોગે દુ:સાધ્ય રોગ ઉત્પન્ન થયો. અનેક વૈદ્યોને બોલાવી ઉપચાર કરાવ્યા પણ કોઈપણ જાતની દવાની અસર રાજાને લાગી નહી. તે વારે રાજાએ જાણ્યું કે હવે સંસારમાં પોતાની ઘડીઓ પણ આખરની આવી લાગી છે. ત્યારે એક અનુભવી વૈદ્યે રાજાને સલાહ આપી. "માળવરાજ? જગતમાં કોણ અખંડ રહ્યું છે. સર્વ કોઈ પૃથ્વીના અધિપતિ થયા, ને ચાલ્યા ગયા. પૃથ્વી કોઈની સાથે ગઈ નહી. માટે હવે તો ધર્મરૂપ ઔષધનું સેવન કરો. આત્મહિત કરીને માનવ જન્મ સફલ કરો." તરતજ માળવાધિશે વૈદ્ય પ્રસન્ન થાય તેટલું અનર્ગળ દ્રવ્યનું દાન આપીને 'પરમાર્થ બાંધવ' એમ કહી તેની સ્તુતિ કરીને વિદાય કર્યો.

આગળ પ્રગટ થઈ. રાજા તેમને પૂછવા લાગ્યો કે “ તમે કોણ છો ? ”

રાજાનો પ્રશ્ન સાંભળી અંદર અંદર તાળીઓ લઈને તેણીઓ હસવા લાગી. અને રાજાને કહેવા લાગી “હે માળવરાજ ? પૂર્વના પુણ્યના ઉદયથી નવે નિધાન તારા મહેલમાં ઉતરેલાં છે, અમે નવે અપ્સરાઓ તેની અધિષ્ઠાયિકા દેવીઓ છીએ. જન્મથી આરંભીને તે મરણકાલ પર્યંત તેં જે દાન કર્યાં તે ફક્ત તારા એકજ નિધાનમાંથી. બાકીનાં આઠે નિધાન હજી અકબંધ પડયાં છે ” એમ કહી અપસરાઓ તાળીઓ પાડી હસી પડી.

રાજાએ પોતાનો અશકત હાથ કપાળ ઉપર મૂકયો. “ રે ! .... જો મેં નવે નિધાન (નિધિ) જાણ્યા હોત તો નવ પુરૂષોને બોલાવીને એક એક આપી દેત; હાય... દૈવે મને અજ્ઞાનથી ઠગ્યો. ”

“ રાજન્ ! તું ખેદ ના કર ! મનુષ્ય તો જેટલું ભાગ્યમાં હોય છે તેટલુંજ મેળવી શકે છે. ખચિત આ કલિયુગમાં તું એકજ ઉદાર છે. દાતાઓને વિષે મુગટસમાન છે. તારા પુણ્યથી તારી આગળ અમે રહ્યાં હતાં, હવે અમે અમારે સ્થાનકે જઇશું. તારૂં કલ્યાણ થાઓ ? ” અપ્સરાઓ એમ બોલતી સ્વસ્થાનકે ચાલી ગઈ.

રાજા વિક્રમ તે પછી તરતજ પરલોકને પ્રાપ્ત થયો. આ

દુનીયામાંથી પોતાનું નામ અમરપણે મુકીને તે સો વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને સ્વર્ગ લોકમાં ઉત્પન્ન થયો.

આ પ્રમાણે એક ઉપકારી પુરૂષ સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિએ અનેક જીવાત્માઓને પોતાના આત્મનાવમાં બેસાડી સંસાર સમુદ્રનાં તોફાની વાતાવરણથી પાર ઉતાર્યા ! વંદન હો એ નરદેવને !

— સમાપ્ત —

જૈન સસ્તી વાંચન માળાનું નામ-

દરેક જૈન બંધુઓની જાણમાં છે; કારણ કે તેનાં સં. ૧૯૭૮-૮
[illegible] આપેલાં પુસ્તકોમાં [illegible] સંપૂર્ણ [illegible] અને
[illegible] [illegible] થાય છે, [illegible]
[illegible] પુસ્તકો [illegible] પણ જૈન બંધુ [illegible] નહિ.
[illegible] કિંમત [illegible]
[illegible] કિંમતમાં પણ [illegible] થાય છે. માટે વાંચો અને ખાત્રી

સં. ૧૯૭૮નાં—

૧ કુમારપાળચરિત્ર. સચિત્ર.	પૃષ્ઠ ૨૦૦	૧-
૨ [illegible]	૧૫૦	૦-
૩ [illegible]	૫૦	૦-
૪ સ્થુલીભદ્રચરિત્ર.	૫૦	૦-
૫ શ્રાવક [illegible] ધર્મ.	૫૦	૦-
	૫૦૦	૨-

સં. ૧૯૮૦નાં—

૧ શ્રી આદિનાથ ચરિત્ર સચિત્ર. પાકું રેશમી પુંઠું ઉંચા કાગળ	૨૭૫	૨-
૨ શ્રી મહાવીર સ્વામીના દશ શ્રાવકો સચિત્ર.	૧૭૫	૧-
૩ શ્રી ધનપાલ પુરોહિત યાને તિલકમંજરી.	૬૫	૦-૪
	૫૧૫	૩-૮

સં. ૧૯૮૧નાં—

૧ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર અથવા વિક્રમના સમયનું હિંદ.	૩૨૫	૧-૮
૨ શ્રી સંખેશ્વરા પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર.	૨૫૦	૧-૮
૩ શ્રી કેશી મુનિ અને પ્રદેશી રાજા.	૧૦૦	૦-૬
		૩-૬

જૈન સસ્તી વાંચનમાળા.
ઠે: રાધનપુરી બજાર—ભાવનગર.